303937

MAGYAR MINERVA

VI. évfolyam, 1. szám. 1935. Január 15.

TARTALOM:

OCTAVIAN GOGA (Csucsa) — BITAY ÁRPÁD (Kolozsvár): Előszó „Az ember tragédiájá"-hoz.
HÁZY FERENC (Kassa): Egy év multán.
KRISTÁLY ISTVÁN (Padej): Vályogvetők. (I.)
ÁPRILY LAJOS (Budapest): Egy pohár bor.
ZAPF LÁSZLÓ (Beregszász): Reményi József, a magyar humánum írója.
Magyarosan!
FARKAS GEIZA (Nemacki Elemír): Késő őszi hangulatok.
JÁN SMREK (Prága) — SÍPOS GYŐZŐ (Várna): Dal.
KABDEBÓ ERNA (Marosvásárhely): Bókgyűjteményemből.
URR IDA (Budapest): Fellegek vagyunk.
EGRI VIKTOR (Nagyszombat): Szombathy Viktor, az „Én kedves népem" írója.
FARKAS GEIZA: Az életsugarak. (XV.)
TAMÁS LAJOS (Pozsony): Életkének életről. (Erdőházy Hugó verskötete.).
VÁJLOK SÁNDOR (Pozsony): Szántóvetők, bombavetők. (Hans Fallada könyve.)
VAJTHAY DÉNES (Nyitra): Film. (Nocturno. Moszkvai éjtszakák.)

Előfizetési ára egy évre 30 korona, 6 pengő, 150 lej, 60 dinár.

PRAESIDIUM POZSONY

Egyes szám ára 3 korona, 1 pengő, 25 lej, 10 dinár.

JANUÁRI SZÁM

MAGYAR MINERVA

SZÉPIRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT
MEGJELENIK JULIUS ÉS AUGUSZTUS KIVÉTELÉVEL MINDEN HÓ 15. NAPJÁN

FŐSZERKESZTŐ:
Dr. REINEL JÁNOS

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓTULAJDONOS:
WALLA FRIGYES

TÁRSSZERKESZTŐK:
DIÓSI KORNÉL, ÖLVEDI JÁNOS

Pozsonyi szerkesztő: **Major József**; brünni szerkesztő: **Hegedüs Ödön**

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: POZSONY-BRATISLAVA
KERTÉSZ-UTCA 1. TÁVBESZÉLŐ: 36-86

POSTATAKARÉKPÉNZTÁRI CSEKKSZÁMLA: 123.674 BRNO

A FOLYÓIRATOT NYOMJA A CONCORDIA KÖNYVNYOMDA ÉS KIADÓVÁLLALAT
POZSONY-BRATISLAVA, KERTÉSZ-UTCA 1.

MAGYARORSZÁGI SZERKESZTŐ:
Dr. MAREK ANTAL
BUDAPEST 72.
POSTAFIÓK. 67.

FŐBIZOMÁNYOS MAGYARORSZÁGON: A STUDIUM R.-T., BUDAPEST IV.,
KECSKEMÉTI-UTCA 8

JUGOSZLÁVIAI SZERKESZTŐ:
DR. FARKAS GEIZA, ELEMÍR

Előszó „Az ember tragédiájá"-hoz

Madách Imre főművének, „Az ember tragédiájá"-nak román fordítása Octavian Goga tolmácsolásában a napokban látott napvilágot a „II. Károly Király Irodalmi és Művészeti Alapítvány" kiadásában a bukaresti könyvpiacon. A klasszikus szépségű fordítást legközelebb méltatjuk, míg most azt a sok eredetiséget tartalmazó „Előszó"-t mutatjuk be, amellyel a kiváló román költő a kötetet a nyilvánosság elé küldte.

A XIX. század a nagy kérdések százada. A francia forradalom, a Világrész leghevesebb földrengésszerű megrázkódtatása igazi világfelforduláskként zúdult rá, alapjaiból forgatva ki s alakítva át az emberiség minden célkitűzését. Birodalmak buktak el, állameszmék omlottak össze, trónok, bölcseleti eszmék, társadalmi intézmények, művészi eszmények hullottak egymásra éktelen recsegés-ropogással. Az emberi lélek árnyékos mélyén kiűzhetetlenül ott lappangó, újításokra törő Moloch szörnyű hekatombát kívánt. A romok felett irgalmatlan tajfunként robogtak, tódultak a kérdések. Az egykori formák békéjéből kitépett embert könnyű zsákmányként sodorta, ragadta magával a szédítő forgatag. Öntudatába szűnös-szüntelen mérgezett nyílként csapódott, fúródott be minden oldalról a végefogyhatatlan sok kétség. Természetes, hogy az irodalom lépten-nyomon megérezte ezt a műteremrengést. A benne leomlott oltárok romjai közt ijesztően visszhangzottak a messziről jövő kiáltások:

— Kik vagyunk? Honnan jövünk? Hová megyünk? Mi az élet és a halál? Mi a szeretet és a gyűlölet?

Mindmegannyi kínzó kérdésként, teremtő lázzal rázta meg az ablakot. Ez a lázas állapot nemcsak helyi jelenség volt, hanem mindenütt jelentkezett előbb vagy utóbb, Európa minden zegezugában.

A román gondolat- és eszmevilágban Mihail Eminescu volt az az elme, aki felfogta ennek a viharnak minden cikázó villámlását, a magyaroknál Madách Imre.

*

Életében nincs sok feltünés, zaj és külső vergődés. De viszont annál több a lelki gyötrődés és a magyar nép irodalomtörténetében ismeretlen belső mélység.

1823.-ban született Alsósztregova nevű falúban, ősi nemesi családból, amely századokon át jeleskedett Nógrád vármegye közigazgatási tisztségeiben. Ő azonban nem lépett ősei nyomdokaiba. Törékeny, gyönge szervezetű ifjú volt, kit a kor francia és német irodalmától át- meg átitatott, szellemes édesanyja sok féltő gonddal nevelt. Így élt visszavonulva a szülői kastély boltívei alatt. Mint félénk, szemlélődő lélek, csak múló, alkalmi részt vett azokban a politikai harcokban, amelyek az akkori Magyarországnak Ausztriával szemben való függetlenségét akarták kivívni. Kossuth Lajos 1849-es veresége, legyőzetése után, a magyar szabadságharc ellen támadt megtorlási korban, másfél évre mégis elzártak. Pesszimizmusra hajlamos, beteges érzékenységét csak fokozta szerencsétlen házasélete, amely

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Növedéknapló.
935 /V 2557 sz.

mérget csöpögtetett keserűsége kelyhébe. Ez a magányosságba és szótlan felháborodásba temetkező, elvonásra hajló lélek a maga, tanulmányokkal bővült látókörével és saját szenvedésétől táplált végtelenszomjazásával, nagyon kevés ponton találkozott a körülötte folyó élettel.

Régi, még ifjúkori szívbaja ölte meg 1864-ben.

„Az ember tragédiája" Madáchnak egyetlen nagy irodalmi értékű műve. Mindaz, amit megelőzőleg írt, csak előkészület számba mehet az idők árnyékában szövődő nagy dalhoz s csak annyiban érdekel, amennyiben ennek a megértéséhez adatokat nyújthat.

Számtalan tanulmányt közöltek már erről a drámai költeményről s a jelen sorok célja egyáltalában nem az, hogy növelje a számukat. A román olvasó számára azonban, aki első ízben áll szemben ezzel a kínzó tragédiával, ki kell emelni a tárgy mély értelmű bölcseleti jelentőségét s azokat a szokatlanul találékony művészeti eszközöket, amelyekkel a szerző szándékait megvalósította. Madách a kor irodalmi légkörétől körülvéve, nyilvánvalóan Goethe „Faust"-jának, Byron „Káin"-jának s itt-ott Shelleynek is a hatása alatt, de megőrizve felfogása függetlenségét, valamint lángelméje ragyogását is, amely megnyította előtte a követendő utat, megoldandó kérdésként az egész emberiség sorsát, magát ennek a végtelen kozmikus harmóniában levő planétának a célját és rendeltetését veti föl. Mint a „Faust", amely ugyanarra a titokra tör, Madách drámája is az örök emberi szüntelen harcát meghatározó jó és rossz, hit és tagadás erkölcsi kettőségén épül föl.

De eltérőleg a többi szerzőtől, Madách ennek a harcnak az elvét az emberiség időfolyamába ágyazza be és a múlt legjellemzőbb lapjairól vett töredékeket sorolva fel, valamint prófétai hangokat ütve meg, a jövőt illetőleg valóságos világtörténelmet vázol fel, még pedig cikázó villámfénynél.

*

„Az ember tragédiája" a múlt század nagy könyvei közé tartozik. Több mint húsz nyelvre fordították le s ma is otthonos a külföldi színpadokon, ahol a nagy irodalmi értékű műveket kedvelik. Bécsben, a Burgtheaterben sorozatos előadásokat ért meg a múlt évben, amikor a 8. német fordítása jelent meg. Románul most jelenik meg először s az olvasók ítélete dönthet a fordító törekvéseinek értékéről.

Fordította: BITAY ÁRPÁD OCTAVIAN GOGA

Egy év multán*)

Virágzó tág körút, lézengő léha párok
És egy-két töprengő, elárvult torz alak:
Így kullog itt a lét időtlen idők óta.
Mért másult volna hát egy rövid év alatt?
A párok vigadnak, a hárs pedig virágzik
S a magas ablaksor öntelten mosolyog,
Minthogyha itt Kassán mosolyogni még soh' sem
Lett volna ily könnyű és egyszerű dolog.
Lám még a máskor oly gyanakvó lámpafény is
Nagy-hetykén lángol az estelgő fák megett
S felelőtlen gúnnyal gúnyolja a rosszkedvű
Riadt fiút, ki rossz álomból ébredett.
Hitetlen kedvvel itt ülök s gyáván kesergek
Álmom s időm felett, mely hűtlen elszaladt.
Tizenkét hónapot álmodtam volna tényleg
Mosolygó ablakok s hitvány hársfák alatt?
Lehet, hisz köröttem akárcsak tavaly régi
Kedves pajtásaim szorongnak a padon;
Fölösleges félnem: nem történik itt semmi,
Akár húsz évet is nyugodtan alhatom.
Lám kispadunk végén Hunyadi György dudolgat
S mi ismét hallgatjuk, tünődve ütemén,
Száll, száll a megkopott kis dal s már együtt fújjuk:
„Hajh, fekete rózsa, te csodás tünemény!"
Tavaly s tavalyelőtt is ezt a dalt daloltuk
S miért ne dudolnánk ismét ma is? Hiszen
Hunyadi mondta, hogy szebb nóta nincsen ennél
S ha ő nem ért ehhez, akkor hát senki sem.
Hajh, szív, szivem! Ugyan el tudnád-e mondani,
Ha egyszer véletlen el kéne mondanod,
Mért nem moshatta el sem Kodály, sem Csajkovszkij
Benned ezt a régi kis bárgyú dallamot?
Szepesi Ferivel hányszor civódtunk ketten
A sétatéren itt, dalos nyár-éjeken,
Van-e hát fekete virág vagy nincs? Ő hévvel
Bizonygatta, hogy van s mutat is majd nekem.
De aztán később Feri maga is látta,
Hogy tévedett és így hát elszállt a harag:
Beismerte, hogy ő még fekete virágot
Nem látott és tovább is barátom maradt.
Pedig, jó barátom, dehogy, dehogy tévedtél!
Neked volt akkor is, neked volt igazad.

*) A Pozsonyban 1934 december 8-án rendezett Toldy-kori kultúrestén előadta a szerző.

Van fekete virág! Emlékező lelkemben
Egy idő óta csak sötét szirom hasad.
De azért józanabb alak is akad köztünk,
Mint például Menyhért, aki borbélylegény
S egyben öntudatos proli. Ő meg nem indul
Holmi bús nótán, mint a többiek meg én.
Szemében átkozott kapitalista banda
Vagyunk, haszontalan, tétlen és közönyös,
De vasárnaponként két vagy három koronát
Bármelyikünknek is szívesen kölcsönöz.
Moszkvát emlegeti s drámákat gyárt, de ettől
Eltekintve szíve néha úgy megragyog,
Hogy ilyenkor gyakran még magam is úgy érzem:
Menyhért a költő én pedig borbély vagyok.
Menyhérten csak Babják Gyuszi tesz túl: nálánál
Nem ért senki jobban a megváltáshoz itt
S egészen bizonyos, egy szép napon megváltja
A világot, maga pedig elkárhozik.
Nézem, nézem őket, mennyi megszállott szép szív
S az életből mégis mindegyik künnrekedt
S én vagyok köztük az elüljáró víg bolond,
Aki verset ír és veszti az éveket.
Hisz' vihettem volna — Hunyadi szerint — én is
Valamire, hogyha előbb jövök, előbb:
Ha előbb születek nem is oly nagyon sokkal,
Mondjuk úgy kettőszáz évvel Ady előtt.
De nem baj, ha meg is késtünk kicsinyt mindnyájan
S nem baj, hogy faképnél hagyott a kedvesünk:
Mi most ismét, ahogy tavaly, megesküszünk, hogy
Ha törik-szakad, de még híresek leszünk .
S hiába csúfol ott az a hunyorgó lámpa,
Bennünket hasztalan néz le a sétatér:
Mi megmutatjuk majd, hogy szitok és ócsárlás
Helyett hull még reánk dicsőség és babér!
S bizony mondom, nagyon rosszul teszi, aki most
Lemosolyogja szép fogadkozásaink,
Hiszen aki még nem volt senki, minden dolgok
Lehetősége csak egyedül annak int.

HÁZY FERENC

Vályogvetők (1)

I.

András a gödör sarába süppedten, testén a vályog nehéz kígyós szorítású hidegével, megroppantan, darabokra tört, nyöszörgő szókkal ágaskodott, kínlódott.

A kis Kószó gyereket nézte. Megint sokáig nézte. Janika vértelenfehér, liliomszomoruságu arcát nézte, ami a parton húzódó vályogsorok megismétlődő rendritmusát vad ordításba korbácsolta föl benne.

— Janika! — kiáltotta András didergő szájjal.

A vályogvetők mély gödrei mögött a puszta homokjában szőlők vidám, kék szépségét öntözte a májusi nap asszonyos, hízelgő melege.

Janika megállott. Visszanézett. Vállán megengedett a vastag vizes kötél is, ami összekötötte a formába szorított vályog halállusta, ólmos tömegével.

Janika mosolygott. Valaki szólt. Neki, aki a sárt húzza! Nem az apja, valaki más. Az apja nem állítja meg őt. Az azt mondja, hogy gyorsan, gyorsabban! Úgy lesz kenyér!

András egész testét emelte a gyerek mosolya elé és amikor a gyerek meglátta őt, meghajolt. Meghajolt a boldog szótlanság kenyérízével. Érezte a szót, amit nem tudott kimondani, de amit a gyerek is intett feléje, mikor könnyű kis kezét letört nehezen feléje tárta:

— András bácsi!

András nyöszörögve most egyre mélyebbre hajolt. Szereti ezt a gyereket, szereti, mintha az övé volna!

Janika hangosan kacagott:

— András bácsi, van ám még cukrom! Abból, amit tegnap adott!

Annus, az András felesége, a legszebb vályogvető asszony, akit csak úgy hívnak: a szikkadt! —· ijedten nézte Andrást.

András szereti a kis Kószó gyereket! Tegnap is cukrot hozott neki a falúból... a más gyerekének! És Annus fáradtan nagyranyíló fekete szemének gödrös nézéséből asszonyi szomorúságának elégett fekete kévéit hullatta a gyerek Andrást fölemelő mosolyára.

Szereti, szereti a gyereket! Janikát. A Kószó Mihály vánnyadt kis fiát... a másét!

Annust szóba nem érett fájdalom naptalansága rázta... A többi asszonyok csak úgy hívják őt: a szikkadt!... És megalázzák őt András előtt... Ahol csak tehetik, feléje villantják termő ölüket, tejtől csorgó aranyló mellüket, amely mint édes szőlő roskadozik pusztás, homokba ültetett életük fölött... Annus érzi most a vánnyadt testű, sárban lefonnyadt szépségű, elrongyolt asszonyok életének cirógató emlékét: életet szültek földalatti barlangokba szorítottan!... Ez, ez a csodálatos emlék emeli őket el nem hanyatló erőbe... Ó, hogy megdobják őt egy-egy mellette elejtett nézés sziklájával!... Pedig mindegyiknél szebb... Az Ádámnak, — akinek a kegyelméből itt dolgozhatnak, akinek a folyton növekvő vagyona százezerszámra vereti velük a vályogot, — ennek az Ádámnak hatalmas mérnök fia meghalt érette diadalmas fiatalon...

Ötvenezer dinárt ígért... százezret... mindent! ... Az öreg Ádám eléje térdelt: hát jó, még azt sem bánom, ha a felesége lész, de légy az övé, mert különben meghal!... De nem adta oda magát!

Annus ajkán különös, hűvös mosoly virágzott.

— Meghalt érettem a szép, fiatalember... és András a Kószó Janika kacagása alá térdel!

— Akkor: én megölöm! — suttogta.

— A gyereket! — egészítette ki virágzó ajkain a hűvös mosolyt.

András ma alig dolgozott valamit. A gyereket nézi mindig. Amint annak vékony, elcsigázott teste a gödrök fölé emelkedik, meghajlottan, vállain a vályogforma átázott, sáros, vastag kötelével, csak azt nézi, amint húzza, húzza a gödrök formába kényszerített sárga, végtelen földjét, hogy kiegészítse a soha el nem fogyó, egyre újra növő sort, amik olyan közel hozták a gyereket Andráshoz, hogy itt zokog előtte térdre esetten.

Annus csókkönnyű, lánythírdető szépségű lábai beledermedtek a meggázolt, hideg, törtfényű, haldoklószemű agyagsárba, ami mind neki termette volna az aranyat, ha az Ádám fiáé lett volna. De nem lett és ma sem lenne! Gyöngyfogai didergőn összevacognak.

Ő az András roppant erejű csókjaira várt. És András még mindig a gyerek kacajára sír...

— Megölöm! — suttogta.

És hirtelen könnyűnek érezte magát, mint a szőlők hamvaskékje alól felringó dal. A szőlőket permetezők lágyan terméstsejtőn, napbanéző áhítattal daloltak.

Janikát megütötte Annus fekete, szótalan mosolya. Annus néni nem szereti őt.

Ijedten feszült neki a formához kötő kötélnek és a leragadt formát kétségbeesett erővel rángatta megtört öröme végén.

— András! Mit csinálsz?...

András megtántorodott Annus számonkérő hidegségétől. Megdidergő teste nyomásától az ásó egészen a nyélig szaladt a zölddé fáradt víz alatt szenvedő földbe. És eddig nem érzett daccal nézte tovább a parton kínlódó gyereket.

A gyerek lihegve, kimerülten ért a reggel óta kivetett vályogsorok végére. A vállába vágódott kötelet már nincs ereje ledobni, hogy a gödörből a hosszú, kegyetlen vályogmező szélére felhúzott kis formából kifordítsa a beléje szakasztott négyszögletű vályogdarabot. Gyönge kis válla reszketésétől a kötéllel együtt elcsúszik az ing is. És Janika viaszfehér, apró kis vállán előviláglik a jel, a megfoghatatlan kötél véres csíkja, ami végigsuhintja András arcán a fájdalom jajbarázdáit.

— Láttad? — nézett most Annus felé, mintha feleletet várna asszonyától a gyerek májustverő jelére.

Annus lehunyta gödrös, fáradt szemét. Mint mikor a didergő, bebocsátást kérő előtt bezárják a nehéz, világtalan kapukat.

— Nem!

András Annus elé dobbant:

— Neem?... Ó, te... te! — ordította, — olyan vagy...

— Milyen? — húzódott el Annus András közelségéből, két dús, virág-

zón kemény melle fölött azonban összekapta hófehér ingvállát, hogy eltakarja szomorú virágzását András ütésre emelt keze elől.

— Meg tudnám ölni a világot! — lihegte András, de ütésre emelt keze bénán esett le Annus magát eltakaró mozdulatától, ettől az édes, kegyetlenül erős tisztaságtól, ami így tudja félteni magát!

— Annus, — hörögte András — Annus! Ne félj!

— Milyen vagyok? — emelte föl a fejét Annus. — Milyen vagyok, én? — És görcsös markolása alatt piros bimbók fakadtak át mellét fedő ingén. — Milyen vagyok?

Janika ekkor már újra megbélyegzett vállaira emelte a vályogforma nehéz, roskasztó kötelét és megkönnyebbült futással úgy húzta maga után a vályogformát, mint egy kis játékkocsit...

És Annus most felcsodálkozott a gyerekre: akiért András meg akarta ütni.

— Szegény... szegény kis Janika!... Játszik!

— Annus, — mosolygott András. — Annus... Hát láttad?

Annus kihúzta lábát a sárból és föllépett a partra. Megütött megalázottan. Némán. Mellére szorított kézzel megindult a barlangjuk felé. És András nem merte követni... Annus úgy lépkedett a friss füvön, mint egy elhallgatott dal...

Térdig gázolt bele a sárba, hogy megtapossa...

II.

Este felé eső kerekedett, amely egyhangú hullásával dermedt, pusztító csendet vert a gödrök sáros, felkavart, fénytelen szemébe.

A vályogvetők behúzódtak a gödrök oldalaiba vágott barlangjaikba.

András a barlangja szájának ülve nézte a leszálló éjtszakát.

A barlangok fölé, — a szík fehér, kiégett testén, — ezer fekete szemű tavat sírt az eső. A mozdulatlan, hallgatag hullásban András Janika jelére emlékezett, arra a jelre, amely véres kötelet húzott közéje és Annus közé. Annus eltakarta magát előle! És tagadta a gyerek véres jelét. Annus nem szólt semmit, amikor ő bejött a barlangba és ő se tud semmit mondani Annusnak.

A sötétben a közeli vasútvonal kemény sürgönypóznái állottak őrt az üressé lett síkság felett. A barlangok szája is mindenütt sötét, csak ő virraszt egyedül, itt a föld alatt. És Annus? A halálos csöndben még a lélekzete sem hallszik és András ebben a sötét hallgatásban rádöbben, hogy Annus nem szereti a gyereket, hogy gyűlöli, hiszen megtagadta a szörnyű, embertveszejtő jelet. Hideg borzongott át a szívén és Annus előbb felkívánkozó, édes nevét újra elhallgatja. Az eltakart asszonyiság hidegét érzi. Mintha Annus sohase lett volna az övé! Felállott, hogy elfusson innen, ahol meglopták... Annus ellopta az életét!...

Ekkor egy csillag fénye esett a barlang elé. András a váratlan fényben megállott. Meghallotta Annus hangtalan, jajgató sírását. Akkor is így sírt, amikor először ölelte meg, ilyen sötét, hideg sírással. De András mégis fölérezte az elvesztett csók megkötő emlékét.

— Annus? Miért sírsz?

Annus csak odaesett eléje és kezében egy csomó pénzt nyújtott feléje.

— Itt van, — zokogta. — Megloptalak. Mind itt van. Semmi sem hiányzik!

— Te megloptál? Miért?
— Azt mondják . . .
— Mit?
De Annus nem szólt többet. Csak sírt. Mintha a világ fulladozna, úgy sírt.
— Ha megloptál, hát miért adod ide, hiszen én nem tudtam róla. Nem, nem így tudtam, hogy megloptál! — jajdult fel András.
— Hát hogyan? — sikoltott Annus elállott sírása megfojtott kínjával.
András kiegyenesedett . . .
— Úgy, hogy te . . .
— András, András, — suttogta Annus égő odaadás igérő kínjával.
Csillagtalan sötét borult át az égen újra és András ellökte Annus feléje simogató kezét.
Annus sírása elhallgatott. Csönd lett és sötét a föld alatt. Janika megfoghatatlan véres kötele rászorult András nyakára. Fölordított.
— Annus! Annusom!
És előre vetette magát és amikor Annus hideg, ellökött, tehetetlen kezét megtalálta, ráejtette fáradt, nehéz homlokát, rá arra a kézre, amely meglopta őt.
A gödrökből, a sáros vízből köd ezüstfátyola emelkedett a barlangok fölé és András barlangja is megtellett a párolgó sár édes ízével és András szája tele lett a föld nehéz illatával.
Csillag fénye esett rájuk újra.
Annus fölrebbenten nézett András vágytól lobogó arcába. Akit meglopott, most föléje hajol.
Annus szeméből egészen kialudt a sírás. András vágya újra elérhetetlenségek ámult nézésével keresi őt.
András magához emelte Annust.
A köd ezüstfátyola egyre magasabbra emelkedett.
— Úgy-e, nem igaz, hogy megloptál? — örvendezett András.

III.

A forrópárás reggeli szürkületet megrázta a vályogvetők gödrei fölött elszáguldó expressz. Akkor, amikor a nap opálos, álmodó derűje kioltotta a csókot Annus és András egymást kereső ajkán. Május földekre fekvő, eget kereső kínjába karmolt bele az elfutó villanylámpák vakuló, véres csíkja. Keletről szaladt az expressz, ment nyugat felé. Kérkedő nyelveléssel perdült át a Tisza sötét párákban fészkelő vashátán. A meggázolt vas a futás alatt minden atomjában felhördült. Egy világ vad, nehéz kényelmét hintette szét felhőborulású füstje, ami a hideg, zöldszemű, fáradtvízű gödrökbe hullott hamvazó fekete nyomnak: hírnek . . .
— A vonat, — bámult föl András.
Az örökmozdulatlan, tunya heverésű síkság fekete hátával, lomha ütőerével, a Tiszával — egy pillanatig megvonaglott a nyakán átfutó acélút szorítása alatt. A céltudatos futás, a villanylámpák vérző csíkja, a gyorsaság elvillanó feszülése megrázta a pusztát.
András széles melle meghullámzott a tiszta gyolcs alatt. A síkság csudamessze fekvő szélén most kelt a tüzes nap. Egy hirtelen feszüléssel lerúgta magáról a fehér, apró, bolyhosszőrű báránykák könnyű, meleg bőrét.

Erős, szálas termetén fehér gyolcs világított. Az Annus hófehérsége, aki mindig virágzott erre a fehérségre, amelyekben odaadta magát.

— A vonat! — ismételte András és lassan, súlyosan fölemelte az öklét. A nap egész fénye ráesett erőtől duzzadó testére.

Csak ők laknak a föld alatt. És nincsen mentség. Hiába csókol... Janika vézna kis testén véres csíkokba törik meg a vér... A vonat elszalad fölöttük...

Annus a vad feszülésre fölriadt...

Forró, csirákat aszaló, hamus, kitörni nem tudó lángok égtek fekete szemében, amint a fölemelt öklű emberre nézett.

Ó, meddig lesz az övé ez az ember, aki ennyi életet hordoz magában, hogy letérdel egy kis gyerek előtt és öklével akarja megütni a vonatot!

És a feléje forduló András elől behúzta finom vonalú lábát a takaró alá.

András dermedten nézte ezt a mozdulatot, ezt a nagy futást. Annus hét évi házasság után is fut előle, sohase kínálja magát, mint a többi asszonyok.

(Vége következik.) KRISTÁLY ISTVÁN

Egy pohár bor

Forma van a versem
egyszerű sorában:
ötvös volt az ősöm
Brassó városában.
Kalapácsolt, vésett
kohó-szikra mellett,
úrvacsora-kelyhet,
ezüst ampolnákat.
Kupák aranyércét
képpel kifaragta,
drágakövet plántált
finom foglalatba.
Boglárokba gyöngyöt,
türkizt, csudakéket,
kösöntyüket költött,
asszony-ékességet.
Címert domborított
vén terem falára,
fejedelmi kancsót
Bethlen asztalára.
Fújtatója dongott,
kalapácsa csengett, —
varjak fellegezték
odafenn a Cenket.

Öreg századába
ha most visszamennék,
míves mesteremnek
inasa, ha lennék.
Mégis csal az üllő,
mindig csalt a forma.
tiszteltem a strófát,
mintha érce volna.
Míves műhelyemben
kohó-tüzet raktam,
salaktól az ércét
tűzzel tisztogattam,
piros parazsamból
üllőlapra tettem,
ötvös-kalapáccsal
kelyhet készítettem.

Szabad kék időkben
hegy vándora voltam,
erdélyi nagy erdőt
végigbarangoltam.
Tájak jószagával
tele lett a lelkem.
Napos Maros-mentén
sokszor szüreteltem.
Mustját derítettem,
színborát kivártam,
nemesebbet szűrni
századokba jártam.

Elsodort a sorsom,
addig kalandoztam,
poharat is bort is
magammal elhoztam.
Állok poharammal
fájó magyar földön,
s hegyeim borával
telistele töltöm.
Telistele töltöm.

ÁPRILY LAJOS

Reményi József,
a magyar humánum írója

Pozsonyi származású és Amerikában él, írásaiban lépten-nyomon felsír a szlovenszkói magyar élet emléke, megjelennek a szlovenszkói tájak Amerikába küldött üzenetei, sőt a szlovák-magyar nyelvhatár és nemzetiségi keveredés specialitásai is, de témái annyira az amerikai életből vannak merítve, minden magyar és európai nosztalgiájukkal annyira onnan nőnek ki, hogy nem nevezhetjük közvetlen a csehszlovákiai magyarságból nőtt és annak speciális adottságaival dolgozó regényírónak.

1891-ben született Pozsonyban. Jogot végzett és 1914-ben a philadelphiai osztrák-magyar konzulátus helyettes titkára lett. Azóta rövid megszakításokkal állandóan Amerikában él. Jelenleg Clevelandban, az USA Ohio államában. Magyar és angol újságírással foglalkozik. A Magyar Írás amerikai szerkesztője volt egy ideig.

Reményi első novelláskötetét 1912-ben, huszonegy éves korában adta ki Pozsonyban „Akik árnyékban élnek" címen. Ugyancsak itt adta ki második novelláskötetét „Éjféli emberek" címmel. Első komoly sikerét a rövid életű budapesti Magyar Írás kiadásában megjelent „Jó hinni!" című regénye hozta meg 1922-ben, a világháború után. Ebben a regényében, mint a címe is mutatja, a naív és őszinte élethit hatalmát aposztrofálja a modern tudományos racionalizmussal és kiábrándultsággal szemben.

A csehszlovákiai magyar szellemi életben az Új Aurórában és egyéb irodalmi megnyilatkozásokban megjelent írásaival hívta fel magára a figyelmet, míg aztán 1926-ban a Kazinczy Könyvbarátok égisze alatt jelent meg „Emberek, ne sírjatok!" című négykötetes regénye a berlini Voggenreiter Verlag kiadásában. Azóta a Kazinczy Kiadóvállalatnál jött ki 1928-ban „Lesz-e reggel?" című egykötetes és 1932-ben „Élni kell!" című kétkötetes regénye.

Ezt a három regényt is, melyek már közvetlenül a csehszlovákiai magyar irodalmi élet kiadványai, első sorban szintén az amerikai élet termékének lehet tekinteni. Az „Emberek, ne sírjatok!"-ban az Amerikába vetődött Barth János vergődését látjuk, aki érzékeny magyar természetével, becsületességével és mindazzal az életidealizmussal, melyet magyar történelmi humánumnak nevezhetnénk, sehogy sem tud belehelyezkedni az amerikai demokrácia lelketlen, anyagias ipari és kereskedelmi életébe. Mélyen érző lelkiségével az élet szépségének, az igazi, mély humánumnak a szomjúhozója és erre a szomjúságára nincsen ír az üzletre és praktikusságra beállított amerikai életben, amely egyszerűen negligálja azt a lelkiséget, melyet Barth képvisel. Barth nem tudja elviselni az amerikai látszatdemokráciát, mely az egyenlőségről és testvériségről mondott közönyös szavakkal tér napirendre a nyomorgó tömegek élete fölött, vagy legjobb esetben a jótékonyságig merészkedik. Amerikában a nagy tömegek nem gondolnak a szociális bajokkal, még csak nem is foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel, hanem egyszerűen a legnagyobb nyugalommal megkerülik azokat. És ott minden ilyen egyszerű, üzletszerű, közönyös. Mintha az ember nem is volna érző lény, akinek magasabb szellemi igényei is lehetnek, mintha az

ember az anyagiasságra beállított társadalom szimpla masinája lenne, amely minden kérdését úgy intézi el, ahogy a legpraktikusabb és legüzletszerűbb.

Barth Jánosnak igen fáj azoknak az embereknek a sorsa, akik ebben a gépéletben kiölték magukból az embert, kiölték magukból a magyart, a magyar nóták mélyen érző szertelenségét és hideg lelki nyugalommal alkalmazkodtak. Ilyen például Karácsonyi Norbert, az Amerikába szakadt magyar író, aki engedve az amerikai irodalmi élet üzleti szellemének, letett nagy irodalmi és művészi álmairól, kiölte magából a messiási lángolást és az amerikai színházak „Broadway-darabokat gyártó" írója lett. Vagy ott van az amerikai ügyvéddé vedlett Korda Tamás, akinek főjövedelme az alkoholcsempészés és aki mint a könnyelmű amerikai gazdag emberek, minden fejcsóválás nélkül tér napirendre afölött, hogy a szeszcsempészéssel tulajdonképpen az állam törvényeit szegi meg. Barth Jánost is ráveszi, hogy próbálja magát beleélni az amerikai életbe. Barth elvállalja a csempészett szesz eladásának ügynöki állását, megpróbál elamerikaiasodni. Közben egyre élesebben belelát az amerikai élet fonákságaiba. Látja, hogy minden jobb társaságban csempészett bort isznak, hogy a köztiszteletben álló, becsületesnek nevezett amerikai polgárok a legkisebb huzódozás nélkül szegik meg a szesztilalmi törvényt, mintha mi sem lenne természetesebb, minthogy az ember a törvényes rendet és az államot ott csapja be, ahol éppen akarja. Bár Barth keresztény erkölcsiségével ez sehogy sem fér össze, mégis meggazdagszik a csempészett szesz árulásával, autót vesz, és hogy véglegesen amerikai legyen, egy amerikai nőt, Bettyt veszi feleségül. De felesége szintén amerikai gépember. Fogalma sincs róla, hogy a szerelemnek mélyebb lelki lehetőségei is vannak. A szerelmet úgy veszi, mint az evést, ivást, vagy egyéb testi szükséget. Nem érti meg komolykodó és különös urát. Nem sokat töpreng azon, hogy ura mellett szórakoztató házibarátot is tart magának. Barth nem bírja el feleségének embertelen gépszerűségét és azért elválik tőle. Az asszony a legnagyobb természetességgel megy bele a válásba és a házibarát felesége lesz.

Barthot rettenetesen bántja az az amerikai élet, melybe így belekeveredett. De nincs menekvés számára. A vallás nem tud nyugtot adni neki és még inkább elijeszti tőle Bírónak, az Amerikában élő magyar görög katholikus papnak jámbor anyagiassága. Egy Szegedy nevű magyar nyomorgó öregembert szed föl egyszer az utcán, aki elmondja, hogy Budapesten orvostanhallgató lánya van: Szegedy Anikó. Mikor az öreg meghal, leányát Barthra bízza, aki nagy romantikus élethittel ebben a messze magyar lányban egy új élet lehetőségét látja, menekülve hagyja el Amerikát, hogy meglátogathassa hazáját és fölkereshesse Szegedy Anikót. Ezzel végződik a négykötetes regény, melynek utolsó fejezetcíme: Tavaszt dalol az élet.

Az „Emberek, ne sírjatok!" folytatása az 1932-ben kiadott „Élni kell!" című kétkötetes regény. Barth János már régen visszatért Európából, magával hozta Szegedy Anikót is, akit azonban Korda Tamás, az amerikai magyar ügyvéd, pénzért, ékszerért és drága életlehetőségekért elcsábított tőle. A regény elején ismét magára hagyatva él. Nincs senkije, csak Matyi nevezetű kutyája. Viszonya lesz egy Kay Seymour nevű milliomos lánnyal, aki megérzi benne a tiszta emberi élet utáni vágyat, megérzi benne a magasabb rendű szellemi embert. Felesége akar lenni, mert benne látja a lehetőséget, mely kivezetheti az amerikai élet közönyéből. Barth is örül, hogy

abból a közönyből, melyben élt, Kay Seymour rántotta ki. És itt érdekes dolog történik: Kayről az orvosi vizsgálat megállapítja, hogy nem lehet soha gyereke. Erre elhagyja Barthot, mert nem akar csak a szeretője lenni, hanem a felesége. És hozzá megy egy kúbai olajmágnáshoz, akit különben ki nem állhat. Barth látja, hogy a szabad, könnyelmű életet élő milliomos lány is családi élet és gyerek után vágyott. Ez megerősíti élethitét. Találkozik Karácsonyi Norberttel is, aki bevallja neki, hogy ő tulajdonképpen semmi egyéb, mint „irodalmi grande cocotte", aki eladta magyar írói élethivatását az amerikai színházi élet olcsó üzletéért. Korda Tamás, a másik amerikai magyar, halála előtt bevallja Barthnak, hogy mennyit kellett szenvednie azért, mert megtagadta emberségét és amerikai gépember lett. Barth ismét kezd hinni önmagában, a saját lelkiségének az igazában, aminek visszhangját megtalálja Mikes Klárában, az Amerikában született magyar lányban. Mikes Klárát feleségül veszi, mert az ő szűzies tisztaságában és érzelmi mélységében megtalálta az élet értelmét és szépségét.

Az „Emberek, ne sírjatok!" és az „Élni kell!" között adta ki Reményi József „Lesz-e reggel?" című regényét, melynek alapeszméje és elgondolása nagyarányú és nagyigényű. Az Amerikában játszódó regény hőse, Ágoston, ki akarja írtani az emberiséget és az egész életet, hogy aztán újra, elölről kezdődhessen minden és egy egészségesebb, szebb és igazságosabb élet keletkezzen, s nem olyan nyomorult, mint a mostani emberi élet. Az élet kiírtására Ágoston megalapítja a „Hamlet, Sorsirányító Részvény-Társaság"-ot. Forrókása, a tanárból lett pincér és elkeseredett marxista, beszervezi a proletárokat a Társaságba, Tutulatu a középosztályt, a fiatal Mihály az aggszüzeket, Izor, a bankár, a pénzt és így tovább. Mindez fantasztikus bizarrsággal van beállítva valamilyen mesebeli országban és az ötlet hiánya éppen az, hogy a Hamlet Sorsirányító Részvény-Társaság nem az egész világon kezdi meg az emberek kiírtását a ragályos influenzával, csak abban a mesebeli országban, ahol a kormánytól kezdve az utolsó komédiásig mindenki korrupt és csaló. Mikor Ágoston terve félig-meddig sikerül már, akkor ő maga is meghal, de halála előtt megkérdi még, hogy vajjon lesz-e reggel? Azaz: vajjon az élet halála után keletkezik-e majd egy jobb, tökéletesebb élet?

Erről a regényről még sok megjegyezni valónk van, különösen, ami Reményi regényírói mivoltát illeti.

Reményi regényírói technikája első novelláiban és regényeiben egyszerű és közvetlen volt. Mind témáiban, mind pedig technikájában az élet ösztönszerű természetességének diadalmas szépségét hírdette. „Jó hinni!" című regényének egyenesen ez az elgondolási alapja. Még az „Emberek, ne sírjatok!" négy kötete is csupa tiltakozás az amerikai racionalizmus ellen, a tudákos és tudományos életközöny és életjózanság ellen. De nemcsak elgondolásában, hanem első sorban kifejezési módjában, egyszerű és mégis lírailag emelkedett stílusában, abban a közvetlen módban, ahogyan az embereket meglátja, mindjárt legbensőbb énjükbe engedi betekinteni az olvasót. Még az „Emberek, ne sírjatok!"-ban is az epikai nyugalom néha felfelszakadó lázában az író Szabó Dezső-szerű lírai, őszinte odaadását érezzük, a lelkesedést azért, amit leír. Igaz, hogy az embereket már itt is röviden, gyors kurtasággal vezeti elibénk, mintha régi ismerőseink lennének.

De azért a regény összhatása lenyügöző és az igazán átélt élet illatával áradozik felénk.

Az „Emberek, ne sírjatok!" után jelenik meg Reményi legdiszharmónikusabb alkotása, a „Lesz-e reggel?". Erről a regényről el lehet mondani, hogy valóban csak az elgondolás nagyigényű és nagyarányú. A megcsinálása már rendkívül diszharmónikus és Reményinél szokatlanul szétesö. Tömény telen keserű romantikus önirónia van belegyömöszölve. Az a romantikus irónia, mikor az író a saját műalkotásának titkaiba öngúnyoló nembánomsággal engedi az olvasót bepillantani (15., 16. oldal stb.), mint például a romanticizmus fénykorában. Már említettük, hogy Reményi minden művében kissé kurtán rántja elibénk az embereket, amiben mégis sok megnyerő közvetlenség és természetesség volt. Ebben a regényében azonban az emberek úgy viszonylanak az élethez, mint a bábszínház bábúi a szinészekhez: élettelenül és aránytalanul ránganak az író bizarr ötletei szerint. Az élet mélységébe alig is látunk be. Úgy tetszik, mintha az emberek kissé eszelősek és egyszerűen bolondok lennének. Ez azonban nem növekszik a regényben olyan nagyarányú kigúnyolássá, mint amilyennek az elgondolás szarkazmusa után mutatkoznék. Hogy az emberben még is van valamilyen ellenmondás, azt talán csak abból sejtjük, hogy Ágoston nagyon megtartóztatja magát a nőktől, akik pedig buknak utána. De az író adós marad a felelettel, hogy miért? Általában az életcsömör és a rezignáció annyira átüt a megírás módján, hogy az egész regény nem tud megkapóvá, érdekessé lenni.

A regényirói technika szempontjából Reményi legdiszharmónikusabb alkotása a „Lesz-e reggel?". Első pillanatra csak elnagyoltnak tetszik, de ha jól meggondoljuk, van ebben az elnagyoltságban egy bizonyos vonás abból az amerikai gépszerűségből és könnyed felületességből, ami ellen Barth János az „Emberek, ne sírjatok!"-ban annyira tiltakozott. Nem elgondolásában, hanem a megírási módjában.

Hasonló a helyzet Reményi „Élni kell!" című legutolsó regényével. Ez a könyv az amerikai racionalizmus ellen íródott az ember érzelmes, meleg és mély lelkiségének nevében. És ennek ellenére Reményi egyetlen könyvében sincs annyi filozófia, mint ebben. Egész oldalakon filozofálgat az író, anélkül, hogy valami is történne. Különösen a regény elején nagyon nehezen indul a cselekmény. Már úgy tetszik, nem is fog semmi történni, csupa filozófia marad az egész. A legbántóbb aztán, hogy egészen elvont dolgokról folyik a filozófia a legreálisabb adottságokat mintegy negligálva. Igaz, hogy a regény második kötetében, mikor a közönybe veszett Barth végre megtalálja önmagát, ez a filozofálgatás lassan fölenged, de a regénynek mindvégig bizonyos akadémikus jellege van. Van az egészben valamilyen amerikai rapidszerűség, amikor a primér emberi megnyilatkozásokat is, amilyen például a szerelmeskedés és csókolózás, filozófikus rövid mondatokkal jelzi csak.

Hogy Reményi regényirói munkássága ilyen problématikus vágányokra futott, azt tulajdonképpen egész élet- és világnézetének problématikusságában kell keresnünk. Ő a háború előtti magyar kispolgári milieu, vagy ahogy ő mondja: „Vidéki Város" szűkkörű idealizmusából került az „Amerikai Város" üzem- és gépéletébe. A Vidéki Város alappillérei olyan biztosnak hitt fogalmak voltak, mint: szemérem, tisztaság, gye-

rek, becsületesség, kötelességteljesítés, törvénytisztelet. Ez az idealista életfelfogás azonban, mely a speciális magyar humánumot és az európai történelmi, vagy keresztény idealizmust jelentette Amerikával szemben, nem volt Reményiben és kortársaiban pontosan öntudatosítva, vagy megfogalmazva. Ezek a dolgok legföljebb mint speciális magyar faji életérzés, vagy meghatározatlan életfelfogás éltek benne, főleg gyerekkori reminiszcenciákból táplálkozva, azért került aztán néha olyan lehetetlen helyzetbe, mikor ezek az Amerikai Városban mind halomra omolva jöttek elébe, mint pl. amikor a szeszcsempészéssel való üzérkedésért olyan megmagyarázhatatlan szemrehányásokat tesz magának, holott Amerikában kézlegyintéssel kezelték az egész ügyet. Itt a háború előtti intelligens magyar polgárember törvénytisztelete lázadozott Barthban. És így volt ez mindennel. Igen ám, csakhogy annak a világnak képe, melyet Barth a Vidéki Városból gyerekkori amulettként hordott Amerikában, annak a világnak képe alapjában már megrendült Reményiben is, mikor vallástalan lett, mikor nem tudott Istenben hinni és mikor a szociális igazság bolygatta meg lelki egyensúlyát. Így tulajdonképpen az a világ, amit az amerikaival szembeállított, önmagában is problématikussá vált. Ebből lehet aztán levezetni Reményi regényírói technikájának megrendülését két utolsó regényében.

Ez persze nem jelenti azt, mintha tisztán a téma szempontjából nem lenne igaza Reményinek, mikor a lelketlen polgári materializmus ellen lázadozik a tiszta és emberi lelkiség nevében. Ez a lázadozás azonban csak akkor fog tudni tápot adni harmónikus költői alkotások megírásához, ha egy tisztultabb és intellektuális fokon olyan biztos alapja lesz ismét, mint az „Emberek, ne sírjatok!" idejében Barth Jánosba a gyermekkor fogékonyságával beleidegződött Vidéki Város tiszta és biztos képe. Mintha ismét megtalálta volna az író a dolgok ilyen természetű nyitját a tisztultabb emberi szerelem átértékelése által „Élni kell!" című regényében. Csakhogy ennek az öntudatosodásnak és fejlődésnek több fejezete van.

ZAPF LÁSZLÓ

Magyarosan!

Nap mint nap. Ez a rút idegenszerűség nemcsak a mindennapi beszédben és a napilapok nyelvében kezd terjedni, hanem néhány neves írónk tollából is ismételten kicsúszik. Pedig semmi szükségünk sincs erre a kifejezésre, hiszen sem többet, sem kevesebbet nem jelent, sem más hangulati árnyalatot nem fejez ki, sem nem ünnepélyesebb, sem nem közvetlenebb, mint a jó magyar „nap nap után" vagy „napról-napra." Ügyetlen fordítása a német Tag für Tag-nak.

Késő őszi hangulatok

1. Legkülsővárosi szegény gyermekek.

Falun vagyok, vagy inkább amolyan legkülső külvárosban, ahol éppen csak a földszíntes vagy egyenesen a földbevájt lakások, köztük egy-egy villaszerű ház, többnyire picinyke, de majd mindig jól gondozott és szép sodronyrácsos kertjével itt-ott a zöld térségeken legelő tehenek, többször kecskék, leginkább azonban a kocsikerekektől össze-vissza vájt, szántott őstalajnál egyébből alig álló „utak" jelzik a falut, a házcsoport önálló község jellegét. A „falu" fogalmától egykor elválaszthatatlan „paraszt"-ot is sokáig leshetne az ember; e helyett munkások laknak itt, szellemiek is, akik naponként mind jó messze járnak, utaznak el kereső helyükre. Ha ugyan nem állástalanok.

Az utcákon, utakon elég nagyszámú, bár elég toprongyosan öltözött és sokszor ványadt, rosszul táplált gyermekhad nyüzsög, kivéve az iskolai tanítás óráit. Ilyenkor az ember az összes utcákon csak háromnégy nagyobbacska gyerkőcöt lát. Mindig ugyanazokat; aki a községben csak egy időre is megtelepedett, ismerni kénytelen őket, már a többieknél is hiányosabb, rongyosabb öltözékükről is. Meg arról a módról, ahogy egy-egy fal mellett elácsorognak, vagy az utakon, utcákon lassan sompolyognak. Ha az ember megszólítja őket, szívesen, mégis tartózkodóan felelnek. Sohasem mondják meg, mire várnak, hova mennek. De hiszen ezt kitalálhatja, aki őket csak néhányszor látta: alkalmi keresetek, fa- és cementzsákhordás, kocsilerakódás és hasonló ténykedések körül. Mert iparostanoncoknak nem mehetnek, már ehhez sem elég jómódúak, a gyárak inkább munkásokat bocsátanak el, semhogy gyerekeket vennének föl, utcai hírlapeladásra, cipőtisztogatásra itt nincs alkalom, a kevés bolt irigyelt, olykor kerékpáros kifutói helyei mind be vannak töltve „jobb" fiúkkal. Így az ő számukra csak az igazán véletlen munkakeresetek, meg még véletlenebb fillér-ajándékok lesése marad, hogy otthon kevesebb szemrehányást kelljen hallgatniok végnélküli ingyenes kenyérpusztításukért. Egy pár fillérért, melyből délre egy karaj kenyér kitelik, nyíltan, szívélyesen hálásak. De még akkor is önérzetesek. Mikor elég hideg időben megkérdeztem tőlük, nem fáznak-e mezitláb, — nem ragadták meg némely más hely szegényei módjára a kedvező alkalmat, hogy egy kis lábbelire kolduljanak, hanem egész derűsen azt felelték, hogy dehogy, így nagyon jó. Egyenesen kéregetni sem szoktak, még fillért sem.

A minap egynek, a legkisebbnek vérzett a lábaújja. Kérdésemre megmondta, hogy nekiszaladt egy kőnek. Hogy lehet egy tíz éves fiú ilyen ügyetlen?... Erre a csak gondolt kérdésemre legközelebbi találkozásunkkor kaptam meg a feleletet, mikor a multkorinál kedvezőbb világításban megláttam, hogy a fiúnak csak egyik szeme nyílik reám, a másik elé hibás ablakredőny módjára lóg le a szemhéj. Hát ezért nem látta meg a követ, de szaladni mégis kellett...

— Nem látsz ezzel a szemeddel?

— Nem.

— Hogy történt?
— Karikás ostorral kicsapták.

Most már tudtam, kivel beszélek. Egy előző évben elmondta nekem ama végzetes gyermekverekedés történetét egy másik kisfiú, akit akkor küldözgetésre fogadtam volt fel. Ez is szegény, nagyon szegény volt, sokszor fázhatott, még éhségtől el is ájult az iskolában. De egy fokkal fölötte állott amannak, az ő koplalása, ruhátlansága mégis csak állandóbb, biztosítottabb volt. Ama verekedésből kifolyólag gyermekbíróság előtt állt ugyan, de fölmentették, azóta kedvezőbb megélhetési viszonyok közé került, még cserkész is lehetett, csapatának főmókása. A szegények legszegényebbjei között sem csak lefelé visz az út; ama félszemű utcai verébfiókára is jöhetnek még jobb napok.

2. Egy jó testvér.

Egy más, a nagyvárostól valamivel távolabb levő, ezért igazibb falú Ausztriában. Ott ismertem meg Pepperlt, egy kilencéves, szerencsétlenül járt erdőmunkás árváját, akinek még a szó szoros értelmében kutyának való bánásmód sem tudta elvenni örökös jókedvét. Mert ilyen bánásmódban volt része otthon, ahol már nagy ahhoz, hogy a „hercig", de még kicsi, hogy rendesen kereső családtag lehessen, az iskolában, ahol a gazdagabb pajtások lenézik, a nálánál még szegényebbek, — mert ilyenek is vannak, — írígylik. Így vele szemben még a tréfák is a szokásosnál egy fokkal durvábban, kíméletlenebbül szoktak kiütni. Még a tulajdon bátyja is neki adja tovább a szintén bőségesen „élvezett" ütlegeket, rajta próbálja ki az osztályról osztályra tanult kegyetlen tréfákat. A példa ragadós; én is úgy bántam Pepperlivel — mint egy kényeztetni való ölebecskével. Nekem viszont a Bécsből ott nyaraló hölgyek közt akadtak lelkes utánzóim: Pepperl valósággal divatba jött, még itt-ott keresete is akadt.

Egy ilyenre azonban nagyon ráfizetett szegényke. Jobb keze a szecskavágóba került, sebesülései csúnyák, fájdalmasak voltak, el is hanyagolták, úgyhogy az orvos egy este csak kijelentette, hogy üszög, vérmérgezés veszélye fenyeget, amilyen hamar csak lehet műtétet kell végrehajtani. Elhatározták hát, hogy másnap reggel egy bécsi kórházba viszik; addig nem is szólnak neki semmit az állapotáról, kilátásáról.

A titoktartás ugyan olyanképpen sikerült, amint ez már az ilyen igazán szegényeknél sikerülni szokott. Pepperl mindent kitalált, megsejtett. Mintha már a végzetes jóslatú láz kezdődnék nála; vígsága eszeveszett nyugtalanságba csapott át, a hűvös idő ellenére minden levethetőt ledobott magáról, egyre ugrált, hempergett, másoknak sem hagyott békét, a felajánlott jó ennivalókat, amelyeket máskor a sokat éhesek hálásságával fogadott, most visszautasította. Hogyan lehetne lecsöndesíteni, a legalább 12 órán át még annyira szükséges testi és lelki nyugalmat neki megadni?

Ott volt Hanzi, a bátyja, sokszor jóságos pajtása, többször kaján zsarnoka. Most is az utóbbi szerepét vette elő, a szokásos kíméletlen tréfákat űzte tragikus sorsú öccsével, még ütlegelte is. Az eleinte pitvergett, de azután fölvette a számára ép korában sem valami kilátásteljes küzdelmet.

Éjjel Pepperl kitünően aludt és másnap a kívánható legjobb hangulatban utazott Bécsbe, feküdt a műtőasztalra. A szakszerű beavatkozás fényesen sikerült, Pepperl meggyógyult, még keze használatát is vissza-

nyerte. Sok munkával elfoglalt anyjának megígértem volt, hogy ha újra bemegyek valamiért Bécsbe, meglátogatom a kórházban a kisfiát. Ennek most eljött az ideje; a látogatásra a „gonosz" bátyát, Hanzit is magammal vittem; a könyörgő szemén láttam, hogy ezt lehetetlen nem tennem. A kórteremben a már kék-fehér csíkos vászonzubbonyban ülő Pepperl kitörő örömmel fogadott engem is, Hanzit is, ezúttal nem volt szó a kettő közt bántásról, verekedésről.

Pepperl kicsit hálás lehetett nekem azért, hogy a kórházi ágyon is fölkerestem, már megengedett édességekkel vendégeltem. De nagyon hálás lehetett darabos bátyjának, amiért ama legválságosabb estéjén legalább színleges kíméletlenséggel eloszlatta fölötte már-már urrá váló félelmét, bele „ringatta" a hisz nincs nagy baj, minden úgy történik, mint máskor hangulatába. Ezer szerencse, hogy nem volt akkor ott valamely örökösen csak nevelni, javítani, gyöngébbet védelmezni akaró felnőtt, aki Hanzi időszerűtlen leszídásával megint ráébresztette volna állapota komolyságára az oltalmazni óhajtott Pepperlt.

3. Balsejtelem.

Hiába, gondolni az emberek tudnak, de sejteni a gyermekek és az állatok.

Falúsi szállásadónőmnek nemrégen még három kutyája volt félreeső tanyácskája őrzésére. Ma már ezekből kettő balesetben pusztult, csak egy maradt, a Bello, de ez szinte pótolja mind, olyan éber, okos és e mellett hűséges, nyájas. Ahogy annak két fekete szemgolyója kicsillan a homlokáról rájuk hulló bozontos szürke szőrzet alól, — ebben mintha még a jól betöltött hivatás boldog és büszke megnyugvását is olvashatná az ember: mi is lenne ő nélküle a házból, az udvarból, az emberekből, a gyermekekből?

Egyszer azonban elborultak ezek a kedves állati szemek. Legföljebb már csak sunyin ijedten néztek arra, aki közelébe jött, ez a megszokott nyájas farkcsóválás és elészaladás helyett most már szomorúan lehorgasztott fővel, farkkal sompolygott el vagy ugrott a rémület minden jelével félre. Vajjon mi történhetett vele, mi készült nála?

A háziasszonynak ugyanakkor súlyos betegen feküdt a nővére, egy derék, szorgalmas, értelmes munkásnő, akinek azonban tüdejét majd egészen fölemésztette a gümőkor. Többször volt már a sír szélén, többször orvosi kezelés alatt, kórházban. Többször jobban is lett, újra dolgozott, keresett, gondját viselte gyermekeinek. De most már az orvosok maguk is letették a fegyvert, kijelentették, hogy itt többé segíteni nem tudnak, ez a vég. Most, ahogy ilyenkor történni szokott, szóhoz jutottak a különféle nénikék, bácsikák, a szó szoros értelmében fűvet, fát és még sok egyebet ajánlottak, amiről biztos oldalról hallották, hogy rosszabb esetekben is használt, mikor a doktor urak szintén lemondtak már minden további próbálkozásról.

Egy ilyen tanács így szólt: egyedüli mentség a kutyazsír. Bekenni vele a beteg mellét? Nem, megetetni a zsírt a beteggel, az kiűz minden bajt. A háziasszony nagyon ragaszkodott hűséges kutyájához, de most egyenesen kötelességének érezte ezt az áldozatot is meghozni nővére életéért: leölni a Bellót, gyógyszernek szedni a zsírját. Előbb ugyan mégis

megkérdezte tőlem, igazán használ-e a tüdővész ellen a kutyazsír-evés; persze azt feleltem, hogy nem tudok róla, nem is hiszem. Belló így életben maradt, a szegény beteg asszony már alig pislákoló életlámpása pedig néhány nap múlva utolsót lobbant.

Azokban a napokban volt a víg, bizalmas Bello olyan szomorú félénk. Hisz nem érthette meg, miről beszéltek urai, istenei az ő jelenlétében. De láthatta tekintetüket, ugyanazt, mellyel egy-egy beteg vagy sérült, ezért elhullása előtt még leölendő állatot szoktak nézegetni. A Plutot is mikor kocsikeréktől szétroncsolt mellel lihegett az udvaron. A Bijout, mielőtt agyon kellett lőni, mert rókacsapdába esve tönkrenyomorodott. Hisz akár most őt, azokat is még inkább gondozták, etették, itatták, látogatták, mint máskor, de az ilyen tekintet után addig mindig halál következett; ennyit Bello okos szeme világosan meg tudott ismerni, különböztetni, mindenesetre megsejtette a szakadékot, mely felé sodródott. Igaz, a vésztjósló pillantások megszüntek, Belló visszanyerte nyugalmát, bizalmasságát. De mintha régi jókedvéből még mindig hiányoznék valami.

FARKAS GEIZA

Dal

Ajkamról rózsa hull: dalom.
Teríljön hát ezer kötény!
Lányok szívét így altatom,
Ámor nyilát így küldöm én!

Vadméhek mézét leltem én
Az erdőn; számon incseleg.
Teríljön hát ezer kötény!
Az édesség rátok nevet.

A homlokomra szállt a nap.
Fény csillogtatja vértemet.
Vagyok: szikrás páncéllovag.
Tartsátok fel kötényetek!

Szent ifjúság-telt a kezem.
Kevés van, lányok? Adok én!
Bőséggel jutott énnekem.
Teríljön hát ezer kötény!

Fordította: SÍPOS GYŐZŐ JÁN SMREK

Bókgyűjteményemből

Életrajzírók szoktak a genialítás bizonyítására fölmenő ősökhöz fordulni, azokon mutatják ki, hány író, művész, muzsikus vagy mathematikus volt a családban; az erkölcsi terheltséget pedig azzal próbálják menteni, hogy három-négy nemzedék bűneit elénk teregetik, bizonyítgatván, hogy ilyen ősök csakis ilyen unokákat nemzhettek.

Ehhez a módszerhez folyamodom én is, amikor előre bocsátom: olyan családból származom, melynek tagjai bók címén vaskos gorombaságokat nyelnek le. Mi valahogy ezt váltjuk ki az emberekből s amikor útjára indul egy látszólagos kellemes mondat, abból is sértés lesz, mire hozzánk ér. De mivel mindenikünknek jutott a humornak nevezett istenáldásból egy szemernyi, a kétes kedveskedések nyomán sértődés helyett jóízű kacagások születtek. És ez a „Bókgyűjtemény".

Jó békeidőben édesapám jácinttal gomblyukában, keresztülment a Fő-téren, amikor ráköszönt egy parasztasszony:

— Jó reggelt adjon az Isten.

— Magának is, lelkem.

— De jól néz ki a közjegyző úr azzal a gyönyörű virággal. Ha meg nem sérteném kérdésemmel, milyen korúnak tetszik lenni?

— Én bizony negyvenöt éves vagyok.

— Nahát! Bizony Isten, nem akarok hízelegni a nagyságos úrnak, de néztem vaj hatvannak.

Anyai elődeim a szamosújvári Simay-család, amely templomépítő volt. A város legérdekesebb temploma egyik ősünk: Simay Salamon nevét viseli. Volt az örmény metropolisnak egy „Armenia" nevű folyóirata, melyet Szongott Kristóf tanár szerkesztett. Amikor e közéleti férfiú negyven éves tanári jubileumához érkezett, a lapban az ünnepelt pedagógiai érdemeit méltató cikk jelent meg. Ilyenformán: „Lapunk szerkesztője sokat dolgozott, küszködött. Tanította többek között a Czetz-, Áján-, Donogán- és Simay-leányokat, és ezt a lélekölő munkát aránylag csekély díjazásért végezte."

A másik eset jóval később történt, amikor mint ujdonsült tanár, diplomával a kezemben hazakerültem Budapestről. Akkoriban ritkaság volt a tanult leány és édesanyám naiv büszkeséggel mutogatta diplomámat. Egy alkalommal három öreg dáma hajolt a pecsétes írás fölé, s a „propedeutika" és „logika" rovatoktól elérzékenyülve az egyik ezt rebegte:

— Igen kíváló fiatal hölgy. De vajjon mégis kihez hasonlít a családban, hogy ennyire tehetséges?

— Kihez? — utasítja rendre a másik. — Ez nem is kérdés. A vak is látja, hogy az édesapjához.

Személyes élményeimből pillanatfölvételszerűen kiragadok néhány esetet.

Bálban voltam és másnap jóindulatú nénikék letárgyalják az eseményt, miközben Franck nélküli kávét ittak vaniliás cukorral illatosítva. Szóbakerült a vádlott ruhájának és arcának színe, frizurája, udvarlója, modora, mosolya, virágai, valamint az is, hogy mamája kihez volt a legkedvesebb,

és miért nem máshoz. Feltűnő gyakran hallatszott ez a kitétel: „Már, drágáim, az én időmben..."

A véletlen egy üzletben hozott össze a szavak egy ilyen hősnőjével. Gépcérnát akartam vásárolni, de annyi botránkozási készséget sajnáltam parlagon hagyni, rendeltem hát egy testszínű, áttört selyemharisnyát. Ő eközben közölte a kávédélután tartalmát egyetlen mondattá tömörítve:

— Édesem, tegnap sokat beszéltünk rólad, barátnőim mondták, milyen pompásan néztél ki a bálon; olyan szép voltál, hogy egyáltalán senki sem ismert meg.

Egy jómódú iparos-mester leánya orvos akart lenni. Az apa nem helyeselte, ő lenézte a tudományokat, s a skrupulus nélküli férjhezmenés pártján állott. Mikor sehogysem boldogult a lánnyal, hozzám fordult:

— Mindent megpróbáltam Böskével, hogy hóbortjáról lebeszéljem, de szörnyű makacs. Azért cselhez folyamodtam: egy reggel, mikor a tanárkisasszony elment az üzletem előtt, odahúztam az ajtóhoz, és megmutattam neki: „Nézd meg, te szerencsétlen, — hát ilyen akarsz lenni?"

Minden író ünnepnek érzi első könyve megjelenését. Engem egy fiatal kalapárusnő gyógyított ki ünneplő hangulatomból. Őszi kalapokat mutogatott, ilyenkor a sok beszéd lélektani követelmény. Beszélni adatszerűen akármit, csakhogy a vevő elszédüljön. Pesten pl. tudtam pontosan a pillanatot, mikor következik „a Karácsonyi kontesz", aki éppen ezt a modellt vette meg." Nálunk Erdélyben demokratikus ország lévén, — más a módszer, itt irodalomról csevegnek:

— Jaj, meg akarom mondani, milyen pazar az a vígjáték, amit írni tetszett, az a „Vén leányok", tiszta cuki darab. Amikor nyaralni megyünk, az uram mindig összecsomagol valami vacak könyveket, de direkt vacakokat, hogy az elmét ne fárassza, és ez is köztük volt. Pompás, úgy-e, milyen jó?

— Mi? — dadogtam. — A darab?

— Dehogy, a kalap. Olyan apart kreáció, pont a nagyságod arcához...

Amikor első írásom megjelent a Pásztortűzben, egy hölgy szólított meg az utcán:

— Jó dolog az a „Próbagalopp", sokat nevettünk rajta. Vajjon ki írhatta?

Nagyot néztem és valami affélét hebegtem, hogy hiszen ott áll alatta a nevem.

— Hát mégis te vagy? — tört ki csalódottan. — Láttuk a nevet, de nem akartunk hinni a szemünknek sem én, sem az uram, sem Ödön bácsi. Azt hittük, valami névrokonod írhatta.

Irodalmi est egy közeli városkában. A második sorban ülök a közönség közt, mialatt Berde Mária szerepel. Szomszédom, egy ismeretlen fiatal úr, nyilván nem bírta tetszését magába fojtani, hozzám hajol suttogva:

— Micsoda tehetség, milyen fölényes előadás.

Helyeslően nagyot bólintok.

— És az az érdekes, hogy nemcsak komoly dolgai jók, hanem a humorosak is, pl. a „Teremtés koronája" . . .

— De kérem, — javítom ki, — azt K. E. írta.

— Igen? Hát az is van? Én mindig azt hittem, álnév, mely alatt Berde Mária a gyöngébb dolgait kiadja.

A fogorvos várószobájában hölgyek beszélgetnek. A tavaszi divatszín, Willy Fritsch, a bridge-verseny, gazdasági válság és Greta Garbo hegyes körmei után (Ó, büszkeség!) rám terelődik a szó.

— Tegnap itt láttam, — jegyzi meg egy vidéki nő — és mondhatom, igen jó jelenség.

— Miben volt?

— Kockás barna ruhában, barna cipőben, rövid kabátban. Amíg a sógornőm fel nem világosított kilétéről, meg voltam győződve, hogy valami leszegényedett grófné.

A cipőüzlethez sem fűznek kellemes emlékek.

— Kérek egy kivágott, fekete antilop-cipőt.

— Házi, utcai, színpadi használatra?

— Fontos, hogy egyszerű, minden diszítés nélküli legyen.

— Értem kérem. Nagysád természetesen lúdtalpú. Pista, az ortopéd cipőket!

— De kérem, sőt ellenkezőleg, teljesen egészséges lábam van.

— Igen? Akkor pardon, grácia, — korrigált a tulajdonos, — csak a termete után gondoltam.

Társaságban arról beszélnek, hogy nincs olyan torzszülött, még ha púp van is hátán, vagy tűzfolt éktelenítí a félarcát, — aki férjhez ne mehetne, ha nagyon akar. Czakk Vilma eljegyzésének híre (aki madárcsőr orrával, paprikavörös arcszínével és túlzásbavitt kancsalságával valóban rekordverője volt a rútságnak), váltotta ki ezt az eszmefuttatást.

— Hallod, drágám, — fordul hozzám egy nyájas hang, — most már te is remélhetsz.

Edzett természetem van, s hirtelen fölényes és derűs világszemléletem mögé rejtőztem:

— Nem értelek, mire célzol?

— Na, na, egyáltalában nem akartalak sérteni, értsük meg egymást, nem a korodra gondoltam, kizárólag csak a külsődre.

A férjhezmeneteli szakmába vág ez is:

Egy kereskedő, akivel valamelyik unokabátyám emberségesen bánt a harctéren, örök hálából szívére vette a sorsomat s időnként ilyenekkel állít meg az utcán:

— Mégis, miért nem megy férjhez?

— Hát, hiszen, annálfogva . . . — és mondok néhány kötőszót.

— Pedig volna nem egy, aki . . .

— Persze, persze, dehát, — folytatom a kötőszavakat.

— Különben igaza van, minek blamáztassa magát; úgyis válás lenne a vége és mindenki tudná, hogy a férje hagyta ott.

A fényképésznél sem jártam jobban, mint az ipar és kereskedelem többi képviselőinél.

Lefényképeztettem magam és a kép láttára kissé megdöbbentem: olyan gondolatlanságot, mondjuk ki nyíltan: bambaságot fedeztem föl a tekintetemben, amelyet — bevallom — tükrömben sohasem láttam.

Szóvátettem ezt a fényképésznek, természetesen nagyon szerényen, s arra hivatkoztam, hogy bizonyára az erős felső világítás miatt néztem ilyen szendergően.

Ő kivette művét a kezemből, hosszan nézte s távoltartotta magától,

majd ismét egészen közelhozta, aztán fürkészően rámtekintett, és mint aki megtalálta vonásaimban a keresett tévetegséget, így szólt:

— Kérem, csak laikusok tartják olyan fontosnak a hasonlatosságot. Mi művészek azonban arra törekszünk, hogy az arc titkos karakterét kihozzuk. S az ön esetében éppen ez a kifogásolt tekintet adja meg a jellegzetességet. Hogy a kép valamivel szebb az eredetinél, az...

Kitámolyogtam.

Az utcán csak lassanként tértem magamhoz. Észre sem vettem, hogy ügyvéd ismerősöm hozzám csatlakozott. Nem nagyon hallottam, mit beszél, kissé befolyása alatt álltam a fényképész előbbi megállapításának.

— Rémes, — mondtam csak úgy kapásból. Úgy látszik, eltaláltam, mert kísérőm erre sokkal lelkesebben folytatta:

— ...és a bélyegilleték akkor is ilyen óriási, ha a pertárgy csak ötszáz lei.

A kapunk előtt kezet nyújtottam.

— Most itt laknak? — kérdezte.

— Itt.

— Kinek a háza?

— A mienk.

— Itt a Fő-téren? Mióta?

— Emlékezetem óta.

— De nem volt mindig ilyen szép.

— Kissé rendbehozattam, hogy végre beköltözhessünk.

— S tényleg a maguké? Hihetetlen! Ezt én mostanig nem tudtam. — Majd elgondolkozva hozzátette: — Hát azt tudja, hogy ezért a szép házért akárki elveszi feleségül?

Félreértések elkerülése végett ki kell jelentenem: tisztában vagyok azzal, hogy a bókok ideje lejárt. A rokokó férfia kecses meghajlással, éreffordított szemmel gyöngéd szavakat suttoghatott hölgyének, ki legyező mögött pirult. A huszadik század nője azonban modern, naponta kilencszáz métert úszik háton vagy mellen, csokoládészínűre barnítja testét, és megerőltetés nélkül kardvívási rekordot javít. A mi fürdő-, sport- és utazóruhánk alig különbözik a férfiétól, akitől hízelgő szavakat nem várunk, mert 40 kilométeres hegymászás után egyszerű és egyenes beszéd illik a fáradt turistákhoz.

De a bókolásból valamilyen csökevény-féle mégis csak visszamaradt. Ezt a moziban állapítottam meg. Ha történetesen a velencei Szent Márkteren vagy a kapucinusok sírboltjában jöttem volna rá, elhallgatnám, mint divatjamúlt romantikát. De a mozi a század színvonalán van, ami ott történik, az a ma hangja. A pénztárnál hallottam:

— Csókolom a kis kezét, Mancika.

— Akkor vágja ketté, mert hetes kesztyűt hordok.

— Megnézzük a filmet?

— Képzelje. Gustav Fröhlichre nagyon gyengülök.

— Egyedül van, kislány?

— Mathematikai pontossággal.

— Szerencsém van. Háromszor redukálták a fizetésemet, de minden pénzt megér, hogy maga mellett ülhetek.

— Csak tizenöt leit. De ha sokalja, tízért is bemehetünk.

Félóra múlva, mikor a sztárnő hiányos öltözetben gitár hangjai mellett vett búcsút a halászkunyhótól, ahol a csempésszel (eredetileg cári tiszt) olyan boldog volt, az ifjú ezt súgta:

— Ez a nő akkor hódítana Hollywoodtól Kamcsatkáig, ha hangját megtartaná, de termetét magától kölcsönözné, Mancikám.

Felriadtam. Mi ez, ha nem bók? Tanúságtételre hívom nőtársaimat, hogy a mai viszonyok közt ezt már a legigényesebb is jóbaveszi. Van tehát szép mondás, és én előléphetek sérelmeimmel, mert ezek a fiatalok a ma hangján beszélnek.

Minket ugyan, akik a háború előtt sem jártunk pólyában, azzal szoktak vigasztalni, hogy ma nem is olyan döntően divat a fiatalság.

Én elhiszem, hogy vannak kábítóbb és komplikáltabb életkorok a húsz évnél, de a modern szólamokat mégis csak az ifjúság intonálja.

KABDEBÓ ERNA

Fellegek vagyunk

Fellegek vagyunk: te is, én is;
felleg a rózsdaszínű vér is.

Jövünk, megyünk, meghalunk, élünk,
sötétedünk, ha sok a vétkünk.

Fellegek vagyunk, szél elfújhat
s az új szél hoz majd újból: ujat...

Ne tagadjuk meg felleg-voltunk,
mert nem lehet örök a sorsunk.

Csak egy örök: a tiszta lélek,
mert minden érzést visszakérnek —

s mint eső hullunk le a földre:
miként a nádak: összetörve...

Felleg minden: a szó, a szív is:
hát búcsúzzunk, hisz jó ez így is...

URR IDA

Szombathy Viktor,
az „Én kedves népem" írója*)

Az írót hamar elskatulyázzák. A leggyakrabban az történik, hogy a bíráló néhány életrajzi adat ismeretében mond véleményt az íróról, írásának íze, nyelvi sajátossága, esetleges szociális színezete alapján besorozza egy már meglévő csoportba, elkereszteli baloldalinak, elmondja népiesnek, rásüt valami bélyeget, egyszóval elskatulyázza. Az olvasó is a legtöbbször egyszerűen összetéveszti az írót figuráival és az író aztán nagyon nehezen keveredik ki az ilyen osztályozásból, mert valahogy azt várja és követeli a kritika és az olvasó, hogy azt a csapást kövesse, melyen elindult és ha újat választ, úgy ezt kísérletezésnek tudja be, amit többé-kevésbbé kétellyel fogad.

Szombathy Viktor, akinek irodalmi munkásságát főbb vonalakban felvázolni akarjuk, sem kerülhette el a kritika elskatulyázó szándékát. Alkalmunk lesz azonban egynémely megállapítást, amely oeuvrejével kapcsolatban szinte közhellyé vált, helyesbíteni.

Novellákkal, apró írásokkal jelentkezik Szombathy Viktor; ezeknek az írásoknak a hősei még az iskolapadokban koptatják nadrágjukat. Kedves és bohókás gézengúzok, induló kis kalandorok, furfangos, spekuláló elmék, — egy már az impériumváltozás után felnövekvő új generáció ez, amelyben nem élnek a múltnak kötöttségei, a háborúnak zavaros emlékei és terheltségei, — egy új generáció ez, ennek a nagyon tülekedő, kialakulatlan, zűrös, ezer gondtól sújtott mának a gyermekei. Az író ebből a generációból jött és amikor visszatekintve és kicsit fölényesen cserkészbarátairól, társairól ír, nem az ütődöttségüket és rongyaikat, nem az éhségüket és vergődésüket látja meg, hanem kamaszcsínyjeiket és azt az optimista derűt, mely átsegíti őket első életútjukon.

Két kis kötetben, — „Mikulics szárazon és vizen", „Cirok Pista kalandor lesz", — próbálkozik Szombathy Viktor egy végtelenül nehéz írói feladattal: az ifjúság nyelvén az ifjúsághoz szólni. Bár az igazi avatottság jelei, az átfogó szívhangok még nem csendülnek föl telten és bár az író olykor túlságos fölénnyel néz le rakoncátlan, filmlázas és rádiókótyagos kis hőseire és amikor mulattatni akar, maga is mintha mulatna, a próbálkozások sikeresek. Az író históriáiban és adomaszerű történeteiben igazi ifjúsági elbeszélőként jelentkezik, aki történeteit kereken tudja megformálni és ösztönös érzéssel megtalálja az írás rejtett törvényeit.

Az ifjúság írója bevonul katonának, új életelembe kerül, őrségen áll, lovat csutakol a leitmeritzi kaszárnyában, eszi a komiszkenyeret a Száraz Péterekkel, dunamenti kis faluból elszakadt legényekkel, Pogrányival, a zsellérrel, Balogh csetárral, a gömöri dzsentrifiúval, akinek otthon még kétezer holdja van családi kézen és a kaszárnyában csakúgy súrolja a folyosót, mint István, az urasági kocsis. És megjelenik a szlovenszkói falú, ahogy a legények hazalátogatnak, leveleket irogatnak, leveleket böngésznek és be-

*) Felolvasta a szerző a pozsonyi rádió magyar óráján, 1934 nov. 26-án.

szélgetnek a föld mélyére ágyazott egyszerű életükről. Ezek a legények már kicsit többek, mint a szokott etnográfiai csodalények, mindegyikükben van valami új szín, valami kis furcsaság, az író néha csak egy-egy szót mondat velük, mely váratlanul emberibbé teszi és kiemeli őket az adoma világából. Emberek, a föld népe! Szombathy jóízű történeteket tud róluk, erőszakkal megborotváltat cimboráival egy köztűzért, a németet megkínálja erős paprikával, a kedvest leönti egy veder vízzel és agyba-főbe bunkóztat próbatétel okából egy új legényt. Ezek csak adomák, de jönnek aztán jelenetek, melyekben az író humora elmélyül és jönnek olyan sorok, melyek az élet igazi mély zengésétől kapnak hitelt. Az író meglátja a parasztlegényt, aki kiszökik a sorból, hogy beálljon az aratók közé, mert kasza után vágyó szíve nem bírja, hogy egy nyár az ő aratómunkája nélkül elteljék. És meglátja a zsoldot és kölcsönt kuporgató Pétert, aki hazamegy és rádöbben, hogy apja már nem a régi derék parasztember, hanem a háborútól kiforgatott és elzüllött lump. Az „Én kedves népem" című gyűjteményes kötetben van aztán egy novella, amelyben Keszeg András, a nagybeteg katona, távol falujától, a bajtársak kártyázása, ivás és lárma közben egy-egy halk felsóhajtással csöndesen kiszenved anélkül, hogy valaki is észrevenné.

Íme, így alakul át élete élményeitől vezettetve az ifjúság írója a nép írójává, megszólaltatva a földet az érzés és a hang felcsigázottsága nélkül, egyre elmélyülő humorral, derűs életszemlélettel. Szombathy a kisebbségi emberfajta optimizmusa mellett akar tanuskodni. A föld embere vért és verejtéket hullat a barázdára, roppant megoldatlan szociális problémák kötik gúzsba életét, az „Én kedves népem" írója nem szánt bele tollával ezekbe a véres göröngyökbe, mert érzi, hogy ezen a terrénumon nem tudna mozogni, — kitünő formaérzékkel ott marad tehát magaválasztotta világának határai közt, derűs kedvvel elbeszélve ennek a világnak örömeit és gondjait.

Azt mondja az író könyvében, hogy csak jelenteni akar. Pistákat, Vinceket és Jánosokat látott, akik elbúcsúznak az elbaparti kaszárnya nagy kapuja alatt és visszamennek a falúba a röghöz. Az író utánuk megy, fölkerekedik, hogy megnézze házukat, földjeiket és életüket az otthonban, a Csallóközben és Abaújban. Találkozik velük, meglátja a szenvedő kisvárosokat, beszél vakvágányra jutott emberekkel, sokat jár-kel Szlovenszkón szerte és mindenütt talál egy arcot, amely megfogja és arra inti, hogy az író célja: a lélek megkeresése.

Jártában az író a polgári világgal is súrlódik és ha most ebből a világból meríti témáit, úgy ez nem utal elfordulásra vagy új csapásra. Az író szélesíti témakörét. Két regénye: „Fabriczy Félix boldogsága" és a „Különös olasz nyár" birkózást jelentenek a polgári világ elemeivel, de birkózást egyben a regény formájával is. Szombathy Viktor a szélesebb ölelésű epikában is rokonszenves tud maradni. Formaösztöne egészséges utat keres és azt a reményt kelti, hogy meg fogja találni a regény igaz epikus hangjait. Egy teljesebb világkép, az életerők igazi eredésének igazibb meglátása kell csak, hogy a novellista Szombathy Viktor a regényírás terén is több legyen, mint „bíztató ígéret."

EGRI VIKTOR

Az életsugarak

A huszonegyedik század regénye

— A két első pillantásra oly kedvezőnek látszó jelenség, — folytatta előadását Cuistral professzor, — a túlságos bő születés és túlságos csekély halandóság — egyformán aggodalmat keltő és tisztában kell lennünk afelől, hogy csupán egyiküknek megszüntetése nem szüntetné meg, sőt talán még súlyosbítaná megélhetési gondjainkat.

— Mert ha a születési szám visszamenne az azelőtti színtre, mondjuk 80.000-re évenként, a halálozási szám azonban évi 1.500 körül állandósulna, a lakósság ugyan csak évi egymillióval szaporodnék, ami még kibírható, de annak összetétele tolódnék el nagyon nemkívánatos irányban. A halál többé-kevésbbé korai aratásai nélkül a fiatalok számához képest csakhamar borzasztó sok lenne az öreg, úgy a még teljesen munkabíró, akik a kereső helyeket végnélkül elfoglalva tartanák, a fiatalokat talán már kenyérféltésből is semmibe be nem avatott, éppen csak robotoló kisegítők szerepére szorítanák, — mint különösen a már elaggott, akik közül háromnak-négynek eltartása terhelné egyetlen munkában álló honfitársunkat. Olyan lenne országunk, mint egy erdő, melynek sarjadéka állandóan elcsenevészednék a soha sem ritkított öregebb élőfák árnyéka, meg a csak itt-ott nagysokára kidölő száraz törzsek térelfoglalása miatt.

— Ha pedig az ellenkező eset állna be, csakis a születések száma maradna állandóan a kétszerese az eddiginek, míg a halálozásoké a régi színtre térne vissza, — a népszaporodás megint csak az előbb tűrhetőnek mondott évi egymillió lenne, de az összetétellel újra csak baj volna. Most legalább egy elég hosszú átmeneti időn keresztül nem túlsok, hanem túlkevés lenne az idősebb ember ahhoz, hogy a felnövő, fölcseperedő tömeget eltartsa, fölnevelje, csakhamar majd vezesse és fegyelmezze is.

— Teljesen tűrhetetlen, (emelt hangon) de mindenesetre népünk műveltségi színtjének fenntartásával összeegyeztethetetlen a népesedési mozgalomban és a népesség összetételében az utóbbi háromnegyed évben beállott zavar.

— Mert ilyenre vezetett a szomszéd Kamerunnal hadüzenet nélkül ugyan, de tényleg bekövetkezett háborús állapot. Ebben a háborúban, sajnos, mi szerhátrányba kerültünk, fegyvereink hatástalanoknak vagy alkalmazhatatlanoknak bizonyultak, míg a Widmár-féle életsugarak kivédhetetlenül teljes erővel csapódnak országunkra. Még Kamerun gazdasági elzárásáról is le kellett tennünk, miután légi rendőrosztagainkat megrontották, hazahajszolták a rájuk bocsátott életsugarak. Az ellenség ma azt teszi velünk, amit akar, ő viszont érinthetetlen, nem törvény vagy hagyomány szerint, hanem valósággal tabu számunkra. (Mély csönd, semmi tüntetés.)

— Érdeklődtem, hogy az a sokunk által személyesen ismert és mindennek ellenére becsült Widmár (Váratlan éljenzés, taps a tömegben.) hazája, Kamerun felé is oly módon alkalmazza-e sugarait, mint mifelénk. No hát nem; bárha azoknak a sugaraknak közelebbre még óriásibb hatást

kellene kifejteniök mint távolabbra, — Kamerunban mind a születések számának emelkedése, mind pedig a korai elhalások ritkulása szintén észlelhető ugyan, de csak egészen észszerű mértékben, úgy hogy a földek és állatállományok éppen csak hogy jó hozamokat adnak, a lakosság pedig kellő változó ütemű, de minden korosztályon végigmenő selejtezéssel, kiválasztással az eszményien kívánatos összetételben halad mintegy 50 év alatt való megkétszereződése felé. Minket ellenben Widmár doktor (Ujabb éljenzés.), akit büszkén számítok személyes barátaim közé (Éljen!), nem enged sem magunk közt maradni, sem meghalni. A hadviselésnek, meg kell engednünk, nemes, de mégis rettenetes módja!

— Mit tehetünk ebben a helyzetben? Egyelőre csak annyit, hogy dolgozunk és megint dolgozunk, beosztunk és megint beosztunk, lemondunk és megint lemondunk, hogy bármily alacsony életszínten, de eltartsuk egész népünket az utóbbi hónapokban fölösen beléjött összes gyermekekkel és fölösen bennemaradt összes aggokkal együtt. Most ezt kívánja tőlünk a nemzeti becsület, nem hadviselést, mely ma összes munkaerőinknek a táplálékszerzésben lekötöttsége mellett amúgy is lehetetlen. Hiszen közeledik már a nap, amikor majd körünkben üdvözölhetjük azt, aki ennek az egész történésnek megindítója és irányítója. Reméljük, hogy mint békekövet fog jönni, amikor hiszen mi (Mosoly Cosette felé.) is teljes értékű alkudozót állíthatunk vele szembe.

Viharos tetszés kitörése követte a tudós szónok beszédét. A közönség már megnyugodva oszlani készült, mikor az elnöki hangszóró a következő szavakkal állította meg a már távozóra fordult sokezer lábat:

— Noircarme ezredes úr kíván szólni.

A tömeg visszafordult.

— Polgárok és polgárnők, — kezdte felindulástól lihegve a kiváló repülőtiszt, — nagy tudósunk, Cuistral előadása végén a nemzeti becsületet említette. Ehhez már nekünk, egyszerű katonáknak is van szavunk. (— Halljuk, halljuk, — kivált a nacionalista szögletből.)

— Teljesen egyetértek a meghallgatott kiváló tudóssal abban, hogy ami most folyik köztünk és Kamerun közt, az háború, akár annak nevezzük, akár nem. Abban is egyetértek vele, hogy a háború mai helyzete Dahomey számára tarthatatlan, abból minden áron ki kell vergődnünk vagy törnünk.

— Ha azonban az igen tisztelt professzor úr azt állítja, hogy ezt egyszerűen gyomrunkért rabszolgamód robotolva, az ellenség békekövetét alázattal bevárva, föltételeit előre elfogadva tehetjük, sőt még nemzeti becsületünk is ezt kívánja, — kénytelen vagyok neki a magam katonaszempontjából a leghatározottabban ellentmondani. (Moraj.) A becsület sohasem kívánhat meghunyászkodást, hanem, ha ellentállás nem lehetséges, inkább a halált — akár önkéntes halált is. (Ujabb mozgás és halljuk!)

— Helyzetünk nem olyan egyedülálló az emberiség történetében, mintsem az első tekintetre látszhatnék. Sőt, hogy az európai Spártát és más távoleső példákat ne említsem, — a mi afrikai őseink ezredéveken át éltek olyan körülmények közt, hogy nem tudták volna magukat szomszédaik támadásai ellen megvédelmezni, hogyha egész erejüket arra kellett volna fordítaniok, hogy magukat és a köztük világrajött összes gyermekeket, tehát a legvéznábbakat is meg a köztük elaggottakat, még a vég-

kép harcképteleneket is, eltartsák. Azok bizony a vízbe dobták a fölös számban világra jött gyermekeket, — első sorban természetesen a csenevészeket — és az őserdőbe zavarták ki maguk közül a már mire sem való aggokat. Így aztán a törzsek nemcsak mindenkor megfelelő megélhetést találtak, hanem még túlnyomóan erőteljes, fegyverképes férfiakból is álltak.

(Egy dühös női hang, a tűvékony Mademoiselle Aiguillon feminista vezéré, sipított itt közbe: — Igen, a lánygyermekeket pusztították el legtöbbször. Gyalázat ilyet csak említeni is! — Úgy van, úgy van!)

De az ezredes rendületlenül folytatta beszédét:

— Őseink már egyszer jobban tudták, mint mi, hogy mi a becsület és mit kíván. Mi katonák úgy tudjuk, hogy ha az ellenség északról támad, észak felé kell neki ellenállnunk, ha délről, dél felé. Ha a tengeren át tör ránk, hajóra kell szállnunk ellene, ha a levegőből csap felénk, akár a sztratoszférába is eléje kell repülnünk és ott felvennünk vele a harcot, ha pedig földalatti aknán közeledik, ellenaknát kell vájnunk. Az a Widmár doktor, aki ma fogolyként ülne köztünk, ha akkor tavaly ... valami varázslat folytán ... el nem szédülök (Nevetés.), — most azzal támad ránk, hogy megsokasít bennünket, kivált tehetetlen gyermekeinket és aggjainkat. No hát, ha ezt teszi, — ne engedjük tervét megvalósulni, ne fogadjuk el alattomos ajándékát. Legyünk ó-spártaiak, ó-hóvák, ó-fidzsiek, ó-zuluk és — áldozzuk fel ne csak adott esetben a magunk életét, hanem azokét is, akik nekünk talán a legdrágábbak.

(Leirhatatlan moraj, melyből sokak által hallhatóan harsant ki egy öreg férfihang: — Ezt már ismerjük, ezt tették önök a háborúban is, ahol majd minden jó pajtásomat, még a fél karomat és lábamat is hagytam, mig ... A rendőrök nem hagyták tovább beszélni.)

— Nem mondom, — folytatta a moraj elültével a rendületlen ezredes, — nem mondom, hogy egyszerüen visszatérjünk az ősök szokásaihoz, hisz mindnyájan belátjuk, hogy azóta változtak az idők. Nem javasolom, hogy a fölös számu csecsemőket, aggokat egyszerüen meggyilkoljuk, vagy éhen veszejtsük. Semmi sem ellenkeznék nagyobb mértékben nemzetünk nagy, emberies lelkületével. De mindennek megvan a maga módja. Ahol igen sok a gyerek, az iker is, nem kell föltétlenül valamennyinek szoptatására szorítanunk az amúgy is túlterhelt anyákat; az állami csecsemőgondozókba pedig az odahozott fölös kisdedek közül csak a valóban értékeseket, életrevalókat vegyük fel; a többit nyugodt lélekkel bízhatjuk a sorsra. A már tehetetlen öregek közül pedig csak azokat szabadítsuk meg egy teljesen fájdalmatlan, sőt igen kellemes hatású gázzal az első sorban az ő számukra teherré vált élettől, akik ezt önmaguk kérik, illetőleg vállalják. Igen, vállalják — mint utolsó legnagyobb hazafias áldozatukat országunk védőképességének megóvásáért. Hogyne vállalnák azok a férfiak, akik ifjonta annyi csatában néztek szembe a mindennapi halállal, azok a nők, akik otthon csodáit művelték a tűrésnek, lemondásnak, az ellenség barbár faggatása alatt is titoktartásnak, sőt még ősdahoméi amazon szellemtől áthatva a fegyveres ellenállásnak is! Meg vagyok győződve, hogy ezek közül a férfiak, ezek közül a nők közül az első felhívásra annyian jelentkeznek a vég-áldozatra, hogy nagy részüket vissza fog kelleni utasítani, továbbélésre, munkára vezényelni ...

Most azonban az előbbinél is harsogóbban, szinte dörgően hallatszott

a már egyszer olyan kellemetlenül észrevehetővé vált kezetlen, lábatlan rokkant hangja:

— Nem hisszük és ha jelentkezik valaki, az nem a tiszt urak közül lesz.

Óriási hahota és taps arról az oldalról, ahol főként Garmont munkáshívei foglaltak állást. A nagy zajban, zűrzavarban észre sem vették, hogy a haza büszkesége, a most már 98 éves Leverrier tábornagy többé nem ül, hanem áll a helyén. Amint a hangzavar kissé leülepedett, feszesen előlépett az emelvényen és így szólt:

— Engedjék meg, hogy tiszti kötelességemet teljesítve én legyek az első, aki az áldozatra jelentkezem.

Egy pillanatnyi mély csend, azután újra moraj támadt.

— Nem, ez nem lehet! — volt az általánosan kifejezésre jutott felfogás. — Leverrierünket nem adjuk, amíg a természetes halál el nem ragadja tőlünk.

— Én is jelentkezném, — mondta a 71 éves Brunâtre tábornok a vele majdnem egykorú Moustachon hadügyminiszternek, — de hát most született két kis fiam van.

— Nekem meg két kis lányom, a nagyobbakat nem is számítva, — toldította a miniszter. — Rá kell valahogy vennünk a tábornagyot is, hogy vonja vissza jelentkezését...

Ám mikor még sugdolódzva erről tanakodtak, csak odalépett az ülőhelyek soraiból férje mellé a hozzá hasonló idős Madame Leverrier. Gyönge, de nyugodt hangon mondta:

— A második én leszek.

Most már a két ősöreg, akiket a közönség gúnyolódó kedve néhány hónap óta mint még mindig kikapós aggastyánt és még mindig féltékeny öregasszonyt kezdett volt ki, ismét az erkölcsi nagyság glóriájában állt nemzete előtt.

Hanem a további jelentkezések már siralmasan gyérek voltak. A több tizezernyi néptömegből nem is jelentkezett annyi, amennyinek eltünése bármit is változtathatott volna a helyzeten. Jött egy bárgyú kifejezésű tömzsi ősz alak:

— Öregek jelentkezzenek, na, hát én elég öreg vagyok, már hatvan éves... Mit kapok?

— Hiszen ez még rendesen dolgozik és keres, — mondták körülötte többen, de nem is hallotta vagy ha hallotta, nem értette, miről van szó.

Csakugyan, mikor kérdésére azt felelték, hogy dicsőséges halált, — hamar visszafutott a helyére: abból már nem kér.

Jelentkezett egy hisztériás nézésű, ferdearcú öreg nő, aki azt mondta:

— Itt vagyok, öljenek meg menten, de csak akkor, ha velem együtt végzik ki a sógorasszonyomat is, aki most húsz éve az örökségi osztozásnál olyan csúfosan becsapott, megrövidített.

Jött még öt-hat nagyon szegény, családja által rosszul ellátott öreg nő és férfi, meg egynéhány, aki fiatal korában még rabszolga volt, amikor annyira a vérükbe ment az engedelmeskedés, hogy azt hitték: most is jelentkezniök kell, ha a parancs úgy szól: jelentkezni. De ezek is megtorpantak léptükben, mikor a Garmont-csoportból olyan kiszólások hangzottak feléjük, mint:

— Hát ne legyetek bolondok, az ezredes úr anyósa sem jelentkezik, pedig higyjétek meg, az egészet csak azért eszelte ki, hogy attól szabaduljon.

A nagygyülés annak elnöki kihirdetésével ért véget, hogy az ország törvényhozása és szakértő testületei tovább fogják tanulmányozni a fennforgó kérdéseket és igyekezni fognak számukra megfelelő megoldásokat találni. Cuistral professzort, Noircarme ezredest minden oldalról üdvözölték, Leverrier tábornagyék feszesen tisztelgő katonatisztek és hajlongó fehérfrakkos urak sorfala közt hagyták el a gyülést, de a legtöbben szorongatták még egy óra multán is a közbeszóló rokkant egyetlen megmaradt kezét.

(Folytatjuk.) FARKAS GEIZA

Irodalmi szemle

Erdőházy Hugó: Életkének életről. (A szerző kiadása, Komárom.)

A fiatal szlovenszkói költőgeneráció tagja, Erdőházy Hugó jelentkezik ismét versekkel. Hat év óta ez már a negyedik könyve. Bár nem vaskos a tartalmuk, mégis gondolkodásba ejtő jelenség: vagy a belső kényszer erejének, vagy a szerző nagy kívánságának tulajdonítható a termékenység, amellyel utat akar törni magának a költészet bozótjában. A kérdésre még ez a könyve sem ad határozott választ. Pedig több szép és jó vers van a kötetben („Titkos szőnyegén életemnek", „A holnapokban bennem vagy", „Kérés"). Hangja egyszerűsödött, intímebb, emberibb lett. Olyan témákat dolgozott fel, amelyeket át tud melegíteni egyénisége. A szerelem érzése finomabbá, mélyebbé tette húrjának zengését. Általában ezek a versek szerencsésebb találkozásai a szerzőnek a költői anyaggal, mint korábbi könyveiben. Valami azonban még hiányzik verseiből: a költő egyéni látása és szuggesztív ereje. A mag körül még vannak fölösleges rétegek, amelyeknek darabossága vagy laposssága miatt nehezen jutunk el a lényeghez. Ezeknek eltávolítása a szerző jövőbeli feladata. Akkor azután teljesen szabad lesz az út a vers és az olvasó között.

TAMÁS LAJOS

Hans Fallada: Szántóvetők, bombavetők. (Dante kiadás, Budapest.)

Németországról manapság könnyebb írni, mint olvasni. Az olvasó ugyanis annyira személyes képet alakított ki magában napisajtója és folyóirata cikkeiből, hogy csak vagy pro vagy contra írásokat olvas el. Hans Fallada könyve az egyik ellentétbe sem tartozik, teljesen színtelen. Egy parasztlázadást mond el, mely városban játszódik le. A bonyodalom köré felvonulnak a német kisváros figurái: az elvtárs polgármester, ki brudert iszik a polgárokkal, a kócos újságíró, ki a második központja a városnak köz- és személyi pletykálkodása révén. Ezeknek a személyeknek munkája a lázadás, melyben az igazi lázadásnak, vagy szociális forradalomnak még a magja sincs.

De nem is az eseményre „megy" a regény, hanem az alakokra. A figurák jól játsszák meg szerepüket, maszkjuk szép, mindazonáltal nem teljesek. Valami hiányzik belőlük; Hans Fallada emberszemlélete ugyanis egyoldalú; materialista. Mélyebben nem ismerhető meg egy sem, hanem csak külsőlegesen. Csak úgy, ahogyan megismerjük a várost, ha weekendezni járunk benne. Van sok jelessége ennek a könyvnek, azonban nem halhatatlan, mintahogy fordítója, Benedek Marcell, a halhatatlan könyvek közé sorolta.

VÁJLOK SÁNDOR.

FILM

Nocturno. Az „Erotikon" után, mely nem találkozott nagyon a filmeszthéták elismerésével, Gustav Machatý újabb lelki filmet rendezett, a „Nocturnó"-t. Ez a film is az erotika hatalmával foglalkozik, azonban itt már mélyebbre jár és konkrétabb, mint az elsőben. Van ugyan még itt is nem egy rémdrámába illő fejezet, de ezek elcsúsznak a magasabb szemlélés mellett. A gyermek körül forog a film, kit eredeti anyja szerelmi kaland miatt elhagy, aki azonban kap helyébe egy újat a véletlentől. Ez a gyermek (Donata Rey) a legszimpathikusabb és legtisztább figuráia a filmnek. Rengeteg pedagógiával megrendezett emberek mozognak körülötte. Éppen ez a pedagógiai és pszychikai megrendezése legfőbb erőssége a filmnek. Felfogásában és megoldásában reális és ezek mellett még a filmszerűségről sem feledkezik meg. Van ugyan néhány erőltetett és homályos részlete is, de nagy hatásában, elgondolásával és kivitelezésével a mai filmpiac legjobb termékei közé tartozik.

VAJTHAY DÉNES

Moszkvai éjtszakák. Az orosz rendezők magas szinikultúrájának a bizonyítéka ez a film is. Igaz, hogy a filmben a helyzetük is könnyű. Maga az orosz környezet, a moszkvai épületek iromba hatása, a muzsik, az arisztokrata paloták gonosz tartalmú nagyszerűsége misztikus fogalmak az európai néző számára. Már pedig ebben a filmben is megjelenik ez a sokat látott háttér, ami kissé únott oldala. A rendezés azonban gondoskodik arról, hogy a filmszerűség az új kontrasztokban és emberi cselekvésekben jelenjék meg. Nem a természeti rajzolás, leírás, hanem a dráma felé hajlik. És ezekben a beállításokban sok színpadi ötletet eredetien hoz össze a film követelményeivel, maguknak a szereplőknek is első rendű lehetőséget ad a produkálásra. Baur, Annabella és partnereik ki is használják ezt a lehetőséget és pompás megjátszást adnak. A filmtechnika és a megjátszások mellett azonban a film belső tartalma gyönge. Tendenciája ma már nem éles, meséje pedig közismert.

VAJTHAY DÉNES

ÚJ MAGYAR KÖNYVEK

VERSEK.

Ady Endre összes költeményei (kötve) 30.—
Darvas János: Hegyország hangja 10.—
Madách Imre: Az ember tragédiája (kötve) 9.—

ELBESZÉLÉSEK, REGÉNYEK.

R. Berde Mária: Romuald és Andriána 22.—
Pearl S. Buck: Kwei-lan vergődése (kötve) 12.—
— Az édes anyaföld 18.—
Hans Fallada: Volt egyszer gyerekünk 28.80
Földes György: Kukkónia lelke 18.—
Gulácsy Irén: Fekete vőlegények 32.—
Harsányi Zsolt: Szólalj, szólalj, virrasztó! 36.—
Jaczkó Olga: Ispilángi rózsa 10.—
Jankovics Marcell: Udvari bolond 30.—
— Magyar porszemek 30.—
Kós Károly: Az országépítő 35.—
Makkai Sándor: Ágnes 15.—
— Táltoskirály 30.—
— Sárga vihar 60.—
Marek Antal: Zsákutca 20.—
Móra Ferenc: Ének a búzamezőkről 24.—
Axel Munthe: San Michele regénye 28.80
— Régi könyv emberekről és állatokról 28.80
Nyírő József: Isten igájában 40.—
Reményi József: Élni kell! 56.—
Szombathy Viktor: Én kedves népem 24.—
Tamási Áron: Ábel a rengetegben 24.—
— Ábel az országban 24.—
— Ábel Amerikában 24.—
Tichy Lajos: A turbán és egyéb elbeszélések 15.—

EGYÉB.

Babits Mihály: Az európai irodalom története 28.60
Jankovics Marcell: Észak szigetei (kötve) 65.—
— Úttalan utakon 8.—
Reinel János: Új-Auróra (I.—XI. évfolyam) kötetenkint 20.—
— Ugyanaz (kötve) 25.—
Reinel János: Magyar Minerva (1930, 1—6. szám) 18.—
— Magyar Minerva (1931. 1—10. szám) 30.—
— Magyar Minerva (1932. 1—10. szám) 30.—
— Magyar Minerva (1933. 1—10. szám) 30.—
— Magyar Minerva (1934. 1—10. szám) 30.—
Szerb Antal: Magyar irodalomtörténet 55.—
Wallentinyi Dezső: Hangulatok 6.—

Portó külön 4, több kötetnél 6 korona.

Megrendelhetők Walla Frigyes Magyar Könyvesboltjában
(Pozsony-Bratislava, Ventur-utca 9.)

Nem romantikus hősöket, hanem embereket ábrázol Rácz Pál

HANGYABOLY

című legújabb regényében, akik küzdenek, hibáznak, szenvednek, remélnek, csüggednek, botorkálnak s újra megvetik lábukat a sors könyörtelen viharában, mely körülöttünk kavarog. A 159 oldalas regény ára portóval együtt 24 korona. Megrendelhető Walla Frigyes Magyar Könyvesboltjában. (Pozsony, Ventur-utca 9.)

Novinové výplatné povolené výnosom riaditeľvací poštovy úrad Bratislava 2. zo dňa 29. apríla 1930. č. 38.655/Va-1930. — Podástva pošt a telegrafov v Bratislave

ECKHART FERENC

Magyarország története

Egyik legnagyobb irodalmi eseményünk ez a könyv, amely

330 oldalon

összesűrítve adja a magyar történelmet az őskortól napjainkig.

Az ízléses kiállítású könyv (finom papiros, vászonkötés) eddig

15.000 példányszámban

került a könyvpiacra, tehát nagyobb példányszámban, mint bármilyen idáig megjelent magyar történelmi munka.

Ára 28·60 korona; portó külön 4 korona. Megrendelhető Walla Frigyes Magyar Könyvesboltjában.
(Pozsony, Ventur-utca 9.)

Alexandra Rachmanova

Szerelem, cseka, halál . . .
Házasság a vörös viharban
A bérsi tejesasszony

Egy orosz diáklány megrázó naplója a világtörténelemnek talán legviharosabb korából.

Ára kötetenkint 15 korona; portó egy kötetnél 4, több kötetnél 6 korona. Kapható Walla Frigyes Magyar Könyvesboltjában. (Pozsony, Ventur-utca 9.)

MAGYAR KÖNYVESBOLT

WALLA FRIGYES
Pozsony-Bratislava, Ventur-utca 9.

Bárhol megjelent magyar és német szépirodalmi, tudományos és gazdasági könyvet a legjutányosabban és leggyorsabban szállít.

A Magyar Minervában ismertetett és hirdetett könyveket is beszerezzük!

IFJÚSÁGI ÉS KÖZSÉGI KÖNYVTÁRAKAT ELŐNYÖS FÖLTÉTELEK MELLETT RENDEZ BE ÉS EGÉSZÍT KI.

Póstai megrendelést azonnal elintéz.

A MAGYAR MINERVA ELŐFIZETŐINEK ENGEDMÉNY!

303357

MAGYAR MINERVA

VI. évfolyam, 2. szám. 1935. február 15

TARTALOM:

ZAPF LÁSZLÓ (Beregszász): Szabadság és demokrácia.

MÉCS LÁSZLÓ (Királyhelmec): Kacsalábon forgó mentsvár.

HEINRICH HUBERT HOUBEN (Berlin) — VIZI KÁROLY (Szenc): Christoph Columbus.

Magyarosan!

KRISTÁLY ISTVÁN (Padej): Vályogvetők. (II.)

REMÉNYI JÓZSEF (Cleveland): Amit Spárta nem tudott.

KRISTÁLY ISTVÁN: Az oroszok Puskin kultusza.

WEÖRES SÁNDOR (Csönge): Álmatlanság. Félhomály. A lány elutazott.

FARKAS GEIZA (Nemacki Elemír): Az életsugarak. (XVI.)

JUHÁSZ BÉLA (Szalatnya): Lacika bicskát farag.

MARÉK ANTAL (Ecser): Darkó István.

MÁRIÁS IMRE (Budapest): A szürke autó.

KABDEBÓ ERNA (Marosvásárhely): Pont és ellenpont.

TAMÁS LAJOS (Pozsony): Sárga vihar. (Makkai Sándor regénye).

Előfizetési ára egy évre 30 korona, 6 pengő, 150 lej, 60 dinár.

Egyes szám ára 3 korona, 1 pengő, 25 lej, 10 dinár.

FEBRUÁRI SZÁM

MAGYAR MINERVA

SZÉPIRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT
MEGJELENIK JULIUS ÉS AUGUSZTUS KIVÉTELÉVEL MINDEN HÓ 15. NAPJÁN

FŐSZERKESZTŐ:
Dr. REINEL JÁNOS

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓTULAJDONOS:
WALLA FRIGYES

TÁRSSZERKESZTŐK:
DIÓSI KORNÉL, ŐLVEDI JÁNOS

Pozsonyi szerkesztő: **Major József**; brünni szerkesztő: **Hegedüs Ödön**

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: POZSONY-BRATISLAVA
KERTÉSZ-UTCA 1. TÁVBESZÉLŐ: 36-86

POSTATAKARÉKPÉNZTÁRI CSEKKSZÁMLA: 123.674 BRNO

A FOLYÓIRATOT NYOMJA A CONCORDIA KÖNYVNYOMDA ÉS KIADÓVÁLLALAT
POZSONY-BRATISLAVA, KERTÉSZ-UTCA 1.

MAGYARORSZÁGI SZERKESZTŐ:
Dr. MARÉK ANTAL
BUDAPEST 72.
POSTAFIÓK. 67.

FŐBIZOMÁNYOS MAGYARORSZÁGON: A STUDIUM R.-T., BUDAPEST IV.,
KECSKEMÉTI-UTCA 8

JUGOSZLÁVIAI SZERKESZTŐ:
DR. FARKAS GEIZA, ELEMÍR

Szabadság és demokrácia

A prágai Károly-egyetem filozófiai fakultásának folyósóján álltunk és kinéztünk a mozdulatlan őszi időbe. A háztetőkön ködös nedvesség csúszkált s csak nagy ritkán, szinte véletlenül esett le egy-egy vízcsepp az ereszről. Mi is fanyarak voltunk. Nem tudtunk se nevetni, se kétségbeesni, se sírni. Barátom szavai hangtalanul kongtak: milyen nagy lelkesedéssel nőttem föl, mennyit szavaltam Petőfi szabadságeszméjéről, egy szabadabb és szebb emberi életről s a multkor nevetve jött felém egy dohos fejű régi ismerősöm, akivel sokat vitatkoztam ezekről a dolgokról és aki most nevetve újságolta, hogy a demokrácia és az újkor szabadságeszméi világszerte bukófélben vannak. A saját igazolására hozzátette, hogy a középkornak és a régi világnak volt igaza, mert nem szabadság kell a parasztnak, hanem korbács és kancsuka . . .

A kép kiszélesedik előttem. A kultúrált emberiség társadalmi krizisének szimbólumává lesz. A francia forradalom nagy eszméjének, az individualista világszabadság hódító eszméjének visszavonulását éljük ma. Eszmék, melyekért az emberiség legjobbjai évszázadokon át küzdöttek, egyszerre felmondják a gyakorlatban a szolgálatot és nem képesek a háború utáni akut sebeinkre gyógyírt adni. A demokratikus államok napról-napra közelebb jutnak a kíméletes diktaturához, vagy az erkölcsi bomláshoz. Mindenütt az erős kéz politikája után kiáltanak s ahol nem jelentkezik, ott nagyon érzik hiányát. A világtörténelem egy érdekes, résztvevőire nézve kissé tragikus fejezete játszódik le szemünk láttára. Az események olyan gyorsan peregnek, hogy a napi hírek regisztrációja is észrevétlenül történelemírássá magasztosul.

Ha megvizsgáljuk a válságba jutott eszmék eredetét, fejlődését és tulajdonképpeni értelmét, igen érdekes eredményekhez érünk. A demokrácia szó görög eredetű, magyarul népuralmat jelent, vagyis olyan állapotot, mikor elméletileg a közösség minden tagja egyformán részese az állam irányításának. A görög hagyományok nyomán az újkorban lép ismét előtérbe, hogy az emberiség történelmét több, mint egy évszázadra, meghatározza. Gyakorlatilag a XVIII. század végén a francia forradalomban valósul meg. A középkorban az államhatalom tulajdonosa az egyeduralkodó volt, aki az arisztokrácia osztályuralmára támaszkodott. Ha valaki nem született arisztokratának, egyes kivételektől eltekintve, százszázalékban biztos lehetett afelől, hogy, bármilyen tehetséges is lett volna, az állam irányításában szerephez nem juthatott. Csak az Egyház volt kivétel, ahol a papság származását nem vették ilyen rigorózusan. Ez azonban az egyeduralkodó és az arisztokrácia osztályuralmára kevés befolyással volt. Az egyeduralkodói hatalmi rendszer Franciaországban érte el legteljesebb kivirágzását XIV. Lajos korában, mikor a korlátlanul erős kezű politika Franciaország kultúrális és politikai vezető szerepét megalapozta. De ezzel egyidejűleg milliók-

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Növedéknapló
935 2551

tól vette el az emberi méltóság jogát, milliókat zárt ki a mai fogalmaink szerinti emberi életből és a jobbágyság intézményével közönséges munkagépekké alacsonyította őket. Mikor tehát a demokrácia gyakorlati megvalósítása a francia forradalommal Európában ismét megjelent, az életből kiszorított nem nemes és nem arisztokrata tömegek jogaiért küzdött. A születési előnyök törvényes megszüntetését vívta ki a szabadság, testvériség és egyenlőség elveivel. Egy olyan társadalmi rendet akart, melyben nincsen rabszolgatartó földesúr és jobbágy, melyben minden ember szabadon születik, mindenki egyformán résztvehet az állam vezetésében, a közéletben, ha arra alkalmas. Senki sincsen szabályok, előítéletek által megkötve, mindenki azt cselekedheti, ami éppen neki jól esik. A francia forradalom látszólag tehát valóban egy kis földi paradicsomot tűzött ki célpontjául.

És milyen kevesen gondolnak arra, hogy a mai nagy világfelfordulás végeredményben ezen szép és magasztos eszmék megvalósításának a következménye. Csak vegyük, hol a legkiáltóbb a szociális igazságtalanság, hol élnek ma a legfantasztikusabb mesékbe illő gazdag emberek és toprongyos proletárok? Éppen Amerikában, ahol a bevándorlók a szabadság, egyenlőség és testvériség eszméit leginkább meg tudták valósítani, mert nem voltak hagyományok. Mindenkinek minden szabad volt és mindenkinek minden lehetett, csak akarnia kellett és csak képességekre volt szüksége. Az eredmény aztán az lett, hogy az erősebb annál kíméletlenebbül elnyomta a gyöngébbet, a furfangos pedig annál szabadabban túljárt a rövidebbeszűeken. Így keletkeztek aztán ismét gazdagok és szegények, elnyomók és elnyomottak.

E példa nyomán aztán végigvehetnénk az egész földkerekséget és mindenütt hasonló eredményre jutnánk: az emberek nem tudták a szabadságot megbecsülni, nem tudtak élni benne, nem tudták megvalósítani. Voltak országok, ahol a szabadságnak minden kelléke megvolt, ahol mindenkinek minden szabad volt és mégis éppen a nagy szabadságban új rabszolgatartók nőttek föl és új szolgákat kerítettek hatalmukba. Mert az ember annyira tökéletlen lény, hogy szabadság helyett új rabrendszert, a liberális polgári társadalmat fejlesztette ki magának, — ezúttal teljesen szabadon. Az emberi természetben rejlő állati ösztönök kerültek felül ebben a szabadversenyben, a destruktív hatalmi és kéjvágy. Senkit semmilyen korlát, vagy erkölcsi szabály nem kötött, tehát mindenki azt tehette, ami neki jól esett. Ha valaki a másik ember életét, vagyonát, boldogságát kívánta meg, elvehette tőle, mert hisz senkinek sincsen semmi megtiltva, mindenkinek minden szabad. Aki bírta, az marta. Az eszköz se igen számított. S így nem is annyira a legtehetségesebb, mint inkább a legügyesebb, nem is annyira a legjobbak, mint inkább a legügyesebbek, legraffináltabbak, nem is annyira az erkölcsös, mint inkább az erkölcstelen emberek kerültek az élre. Nem is annyira az ember valóságos értéke, sokkal inkább, sőt csaknem kizárólag az újkor óriási hatalmi eszköze, a pénz és a vagyon lett az élet értékmérője. Egy új erkölcs, egy új társadalmi rend fejlődött ki, az ügyesek, a kíméletlenek, a raffináltak világa. És ennek a szabad rendnek hörgő

felkiáltójele volt a világháború és következményei, melyek talán egy még borzalmasabb katasztrófához vezethetnek. Ha az egyes embernek és önzésének minden szabad, akkor éppenúgy minden szabad az egyes fajoknak és nemzeteknek is. Az emberiség történelme fajok, nemzetek és világnézetek harcának sorozata. A modern ember nem igyekezett ezeket a harcokat a józan ész és igazságosság szabályai szerint mérsékelni, a technika vívmányaival még grandiózusabbá tette azokat. S a világszabadság, a liberális szabadságeszme megvalósulása volt, amikor az egyes nemzetek önzése és hatalmi vágyai nem csakhogy nem ismertek határt, mint a múltban, hanem a szabadverseny liberalizmusának erkölcsével okolták meg legkapzsibb vágyaikat.

Ha az ember híres nagy eszméjét, a szabadságot megvalósulni így látja, ha a demokrácia válságának így a mélyébe néz, akkor egy pillanatra elveszti hitét az emberi életben, nem hiszi, hogy az egyes ember és a társadalom struktúrája tökéletesedni tudjon és békaegérharcnak tartja az egész történelmet. Pedig a kép még sem olyan sötét. A szabadságeszmének mai csődjén túl óriási vívmányai vannak és az emberiség történelmében mégis csak határozott lépés volt a tökéletesedés felé. Először is a középkor egyeduralmi rendszerét megbuktatta, minden embert legalább elvileg és a papíroson eljuttatott emberi méltóságának elismeréséhez. A szabadjára engedett lázas emberi ész új eszközök, új tudások birtokába jutott a természet meghódítása terén. Az emberiség élete a liberalizmus korszakában többet változott, mint az egész történelmi és történelem előtti korszakokban, amióta csak ember él a földön. Ami pedig a társadalom strukturájának tökéletesedését illeti, az európai fehér ember kultúrájának Krisztus tanaiból kiinduló szociális igazságához az első reális lépés volt ez a korszak. Az osztályuralmak eltörlésének, az emberek egyenlőségének feszegetése innen indult ki. A nem keresztény fajok és népek, — eltekintve a kereszténységbe ékelődött zsidóktól, — ezt a kérdést egészen a legújabb időkig alig is ismerték. A szabadságeszme Európának ezt a krisztusi hagyományát is jelentősen fejlesztette és még válságában is indirekte az érdeklődés központjába állította.

Mikor a dolgot így két oldalról is megvizsgáljuk, önkéntelenül adódik a kérdés, van-e hát az emberiség történelmében valami célszerűség? Van-e a társadalomnak valami határozott célja a tökéletesedés felé, vagy pedig csak sötétben tapogatózás és tehetetlenség, nagy eszmék és kezdeményezések és semmi eredmény a történelem? S ha a kérdést így fogalmazzuk meg, akkor nem szabad kétségbeesnünk, hinnünk kell az emberi nem tökéletesedésében. Hinnünk kell abban, hogy a társadalmat egyszer még is csak be lehet úgy rendezni, hogy minden ember legalább viszonylagosan megelégedjen. Nem szabad arra gondolni, hogy az emberi nem örökös sorsa lenne, hogy mindig lesznek elnyomottak és kizsákmányoltak. Még akkor sem, ha föltételezzük, hogy ez az emberi nem tökéletlenségében van, hogy született adottságunk. A szabadságeszme mai csődje is az emberiség nagy iskolája a tökéletesedés felé. Nem jelenti azt, hogy minden, amiért több, mint

egy század óta éltünk, hiábavalóság és humbug volt. Csak látszólag térünk vissza a régi világhoz. Az értékes vívmányokat már nem lehet megsemmisíteni. Az emberiség ma a liberalizmus erkölcsi tehetetlenségében fetreng. A felbukkanó diktatúrák és erős kezek az alarmpszichológiából táplálkoznak. Ha a hajó süllyed, vagy a fronton támadás fenyeget, akkor alarmot fújnak. S ilyenkor csakis a legkíméletlenebb és legradikálisabb eszközök segítenek. A mai helyzet azonban nem jelenti azt, minthogyha az emberiség mindig süllyedne, mintha a társadalom kényszermegoldásait örökösen alarmírozni kellene. Egyelőre nagy tandíj árán megtanultuk, hogy a szabadjára engedett emberi természet, melynek minden szabad, nem képes a társadalom egyensúlyát tartósan biztosítani. A mai diktatúrák már nem egyeduralkodói önkényből, hanem éppen ebből a belátásból fakadnak. Hogy az emberekre nem lehet semmit, még a legmagasztosabb eszmét sem szabadon rábízni. Kényszeríteni kell őket, hogy a saját javukat akarják és vesztükbe ne rohanjanak. De ez a helyzet nem tarthat örökké. Minden esetre arra alkalmas, hogy levonjuk a múlt tanulságait s azokat a jövőre nézve értékesítsük.

A szabadságeszmét tehát nem szabad teljes egészében elvetni. Meg kell fosztanunk azoktól a kísérőitől, melyek vesztét okozták. Először is a szabadságnak és demokráciának nem szabad azt jelentenie, hogy mindenkinek minden szabad, ami neki egyéni szempontból kívánatos és jól esik. Nem szabad az egyes ember akaratát és véleményét élete egyetlen meghatározójává tenni. A francia forradalom theoretikusai az egyes ember abszolut szabadságát akarták megvalósítani és mindent megsemmisíteni, ami ezt bármiképpen is korlátozta. Így először is a kereszténységet és annak erkölcsi szabályait vetették el. Azt mondták, hogy az erkölcs nem egyéb, mint a mindenkori uralkodó viszonyok alátámasztása. Nem gondoltak azonban arra, hogy a társadalom minden időben megkíván és szükségel valamilyen uralkodó viszonyokat, azaz társadalmi rendet. A későbbi realista és naturalista filozófusok, Feuerbachhal az élükön, elvetették az istenség fogalmát, mint a természetfölötti abszolut tökéletesség és jóság megszemélyesítőjét. Majd a materializmus kinyilatkoztatta a kémiai gyár-ember és gépember fogalmát, melynek semmiféle erkölcsi kötelezettségekre nincs szüksége. Nem számoltak az istenhit és a vallás, mint az emberfölötti tökéletesség felé való törekvés erkölcsnevelő erejével és a teremtéssel szemben önmagát mindig igénytelennek érző ember ilyen irányú természetes szükségletével. A kereszténységet demoralizálták ezáltal s az emberek életében bántó ürt és ürességet hagytak. Hogy azonban az embernek mégis csak szüksége van valamilyen rajta kívül álló erkölcsi értékre a nagy egyéni szabadságon kivül, ezt éppen a francia pedagógia bizonyította be, mikor a vallásoktatás eltörlése után a francia állampolgári lelkület és hűség eszményképét állították a felnövekvő generációk elé.

Ezzel az erkölcsi nihilizmussal függött össze az egyes ember minden alkatrészének, minden jó és rossz tulajdonságának a szentesítése, jóformán istenné való kinevezése. Ezáltal az emberi természet kíméletlen és romboló

hajlamai is létjogosultságot és erkölcsi szépséget kaptak. Ez az irány a naturalista felfogásban érte el csúcspontját. Ami természetes volt, azt mind változtathatatlan értéknek nevezték ki. És a kor egy érdekes ellenmondásba jutott önmagával. Ekkor lett ugyanis egyre bizonyosabbá, hogy az ember feladata nemcsak a természet elleni harc, hanem a természet erőinek felfedése és saját szolgálatába való beállítása. A kiselejtezést különben régóta végezte már az ember. A kedvezőtlen időjárás ellen házakat és fűtőtesteket épített, az állatokból kiírtotta a használhatatlanokat és megszelidítette a használhatókat. A növényvilággal hasonlóképpen cselekedett, különösen azonban az apró bacillusok ellen vezetett írtó hadjáratot. Csak éppen saját magában szentesítette mindazt, ami természetes. Nem gondolt arra, hogy az emberi természetnek is vannak ragadozó állatjai, bacillusai, hogy az emberi természetet is selejtezni kellene és nemesíteni, mint a növényeket.

Az erkölcsi nihilizmus alapján álló szabadságeszmének el kellett buknia, mert nem voltak az emberen felül álló ideáljai, mert nem igyekezett előtérbe juttatni az ember jobbik felének erőit. Nem igyekezett a törékeny embert idealista világnézettel magasabb erkölcsi ideálok felé vezetni. Nem ismerte az istenhit embernevelő hatalmát, az idealizmus embernemesítő létjogosultságát elvetette. Az egyes emberek, az egyes nemzetek és fajok minden alkotó és romboló tulajdonságát szabadon hagyta fejlődni és mivel a rombolás természeténél fogva könnyebb, mint az alkotás, az emberiség erkölcsi csődbe jutott. Ma az egyes emberek, a fajok és nemzetek egymást romboló tulajdonságai vannak kiélesedve. Alig is tudnak egymás mellett megférni ezen a földtekén. A bajt végeredményben egy rossz erkölcs hozta és betetézte. A megoldást is csak egy új erkölcs hozhatja. Az újjáértékelt filozófiai idealizmus és a keresztény erkölcs, mely az ember alkotó jobbik felének kifejlesztésével észrevétlenül egy új világot tudna teremteni, melyben a mai emberi, faji és nemzeti kérdések önmaguktól megoldódnának.

A szabadságeszmének az egyes ember szentesítéséből felnövesztett erkölcsével függ össze antiszociális individualizmusa is, mely nem veszi figyelembe, hogy az ember társas lény, hogy az egyes emberek a társadalomban egymásra vannak utalva. Az egyes embernek ebből a szempontból is minden szabad, akár megegyezik az a közösség érdekével, akár nem. Azért a szabadság és egyenlőség helyett az arisztokrácia osztályuralma után egy új osztályuralmat, a vagyonos polgárság osztályuralmát fejlesztette ki. Ezzel az antiszociális individualizmussal állította szembe Marx a XIX. század második felében a kommunista társadalomról való elméletét, melyhez a proletariátusnak minden egyéni szabadságot felfüggesztő diktatórikus osztályuralmán keresztül vezet az út. Napjainkban pedig Spann német univerzalista elmélete az államot, mint a köz érdekének képviselőjét állítja mindenek felé. Mindkét eshetőség a szabadságeszme teljes elvetését és az egyéni szabadság gúzsbakötését jelentené. Azért nem jelenthetik a társadalmi rend végmegoldását. Itt látjuk a szabadságeszmének a jövőhöz adresszált nagy elhivatottságát, azaz a liberális individualizmus helyett a szociális felelős-

séggel alátámasztott szabadságot, az egyes ember szabadságát éppen a köz érdekében. Eszményünk az egyéni és szociális érdekek egyesülése lehet csak.

Minden ember aránylagos és viszonylagos egyenlősége és boldogsága az a legmagasztosabb eszmény, melyet az emberiség történelme produkált. Bármilyen válságba is hozott bennünket ma, egy tökéletesebb emberi társadalom lehetőségének hitében hinnünk kell abban a nagy ideálban, melynek szabadság és demokrácia a neve. Megéri a fáradtságot, hogy megtisztítsuk kártékony alkatrészeitől és az idealista világnézettel, valamint szociális felelősségérzettel gazdagítva a jövő igéreteihez iktassuk. Különösen az európai nemzeti kisebbségek és a kis nemzetek mindenkor készséges támogatót fognak találni nemzeti létük fennmaradása és nyugodt biztosítása érdekében vívott egyre ádázabb harcaikban az idealista és felelősségteljes demokráciában. Lehet, hogy megvalósulását soha el nem érjük. Lehet, hogy örökre csak kívánság marad számunkra, mint a tökéletes földi boldogság. De a nagy ideálok és eszmények, ha még olyan elérhetetlenek lennének is, az apró emberi realitásokkal szemben emberfölötti erőt adnak nekünk.

ZAPF LÁSZLÓ

Kacsalábon forgó mentsvár

Az ember nő, hősféle lesz kicsiny,
vagy nagy mesében, régen nem gyerek már,
s mégis halálig kell az Anyaszív,
mint kacsalábon forgó szép kerek vár.

Vannak sárkányok, gondok és bajok,
sokszor haza kell futni harcainkból,
ha lelkünk lepkeszárnya megkopott,
hogy csókolódjon újra rá a hímpor.

Kőmíves Kelemenként építem
Isten országát és a vakolatban
bűnbánatomnak mész-oltó vize
s feláldozott Szerelmem vére lappang.

Komoly dolgot csinálok mint a Hős,
de ember volnék mégis, jól esik ha
Valaki így szól: „Fagy van már, fiam,
a nagyvilágban, jó lesz bunda, sipka."

Orvos-öcsém a betegek között
halállal, kórral harcot vív naponként,
olyan szemükben mint egy Messiás,
kezét nem egy beteg csókolja önként.

— S ha hazajön, úgy áll anyánk előtt
mint kisgyerek korában, belereszket
ha baja van, orvost hí, kapkodik,
tudása cserben hagyja! Ó, ki érti ezt meg?

Három nővérem ősz. Nagy lányaik
vannak már s mégis: gondbarázda-szántott
arcát úgy csókolgatják, mint ahogy
a kegyképet csókolja a zarándok.

Féltékenykednek, melyiknél evett
többet, hol volt több percig, összevesznek
miatta, jobban vágynak most „haza"
mint rég a zárdából. Ki érti ezt meg?

Pedig alaktalan lett, lába rossz,
a szíve sokszor gyötri zakatolva,
— de a fején dícsfény van s egyre szebb
lelkén az anyák tündér pávatolla.

Lassacskán szent jelképpé fínomul
anyánk s még akkor is, ha Isten ments, már
itthagyna minket, mindég kell nekünk,
mint kacsalábon forgó tiszta mentsvár.

MÉCS LÁSZLÓ

Christoph Columbus*)

Columbus három hajójának oly rendeletet adott, hogy azok éjtszakára mindig egy vonalban és egymás közelében haladjanak. Reggel azután versenyfutást rendeztek a hajók, hiszen nem lehetett tudni, melyik hajnal első napsugaránál pillantják meg a vágyva-vágyott földet és természetesen, amelyik legelől haladt, remélhette, hogy első lesz és elnyeri a királyné által kitűzött díjat.

Október 7-én már reggeltől kezdve a Ninja vezetett, mikor váratlanul eldördült egyik ágyúja, főárbócára pedig fölszaladt a zászló, ami annyit jelentett: „Föld a látóhatáron!"

A hajók legénységét lázas izgalom lepte el. Föld! Végre föld! Ninjának kedvezett tehát a szerencse, övé a díj! Hanem hiába való volt minden erőlködés, hiába kutatták minden percben a horizontot, nem látszott a legcsekélyebb nyoma sem szárazföldnek és este, amikor a Ninja is visszaállott a sorba, Pinzon Vince kapitánynak is be kellett ismernie: légköri tünemény vagy felhőalakzat tévesztette meg őt is és legénységét is.

Közben Columbus megfigyelte az ezen a napon különös nagy rajokban jelentkező madarak röpülésének irányát, ami délnyugatra tartott. Columbus szilárdan hitte, hogy hajóinak eddigi irányával is rövidesen partot ér és kapitányaival folytatott vita hevében fejét tette fel fogadási tétnek. Azonban ekkor már mégsem tagadhatta el Pinzon véleményének helyességét, mint az előző napokban, mert a madarak repülése fölött már maga is sokat tépelődött. Ezeket a madarakat a Gondviselés küldhette, hogy megmutassa velük a helyes utat, amint csodának vélte a nyugati szél hirtelen irányváltozását és azt a jelenséget is, amikor a tenger a teljes szélcsöndben erős hullámverést mutatott. Két napig követték tehát a madarak-mutatta utat. Megparancsolta hát, hogy délnyugatra fordítsák a kormányt. Ezekben a döntő napokban nem is helyezkedhetett volna szembe Pinzonnal, akinek amúgy is sokat köszönhetett, de a legénység nagy része is szívesebben engedelmeskedett neki.

Hogy helyesen cselekedett, rövidesen bebizonyosodott. A hajókat vigan vitte délnyugat felé a szél, az idő szép volt, a vitorlák körül egyre sűrűbben jelentek meg a szárazföldi madarak, vadkacsák, darúk, halászsólymok; sőt most már egész éjtszaka hallani lehetett a madarak röpülését. A legénység azonban egyre türelmetlenebb lett. Zugolódott, hogy az ily hosszú utazás ellenkezik a kötött szerződéssel, majd izgatottan kijelentette, hogy tovább nem tűri ezt a játékot az életével. Columbus minden lehetőt elkövetett megnyugtatásukra és aranyhegyeket ígért. Mikor ez sem használt, röviden kijelentette: a jajgatásnak semmi értelme; célul tűzte ki India elérését és nem enged, amig Isten segedelmével oda nem ér. A másik két

*) Részlet a kiváló írónak a berlini Frundsberg Verlag kiadásában megjelent legujabb regényéből.

kapitánynál, akik szintén elhatározták, hogy kitartanak, még kevésbbé találtak meghallgatásra. Pinzon Márton kinevette őket és odakiáltott az admirálisnak:

— Akasztasson fel, kegyelmes uram, közülök egy tucatot, vagy vettesse őket a tengerbe. De ha ön nem akar ehhez az eszközhöz nyúlni, megteszszük mi, én és a testvérem!

A főparancsnok haragtól izzó arca mosolyba enyhült.

— Olyan fickók, mint ti, tudom, képesek erre! — felelte.

És valóban sikerült nekik a nyugalom helyreállítása, mert alig kezdett pittymallani, a léleknyomasztó feszültség eltünt és a balsejtelmek helyét betöltötte ismét az ujjongó bizakodás. Ezen a reggelen, október 11.-én, olyan hatalmas hullámhegyek zúgtak végig a tengeren, aminőket eddigi útjuk alatt még nem tapasztaltak. A szárazföld közelségéről azonban egyre több jel tanuskodott. Az ár egy üde zöld ágat sodort. A Pintáról nádveszszőket vettek észre, egyet sikerült kihalászni és látták rajta, hogy valamilyen vaseszközzel metszették le. A Ninja legénysége fedezte föl azonban a legcsodálatosabbat: egy nyíló vadrózsaágat. Most már mindenki szentül hitte, hogy végre közel a föld és bármely pillanatban megpillanthatják a látóhatár peremén.

Estefelé Columbus parancsot adott, hogy a vitorlákat majdnem teljesen vonják be, nehogy az éjjel zátonyra fussanak. Az esti ima után, amikor is a matrózok a „Salve reginá"-t mondták, vagy énekelték, hajójának legénységét összehivatta és a legéberebb őrszolgálatra, pontos váltásokra hívta fel figyelmüket különösen az előárbocnál; jelenteni kell azonnal minden feltünőbb észleletet, nehogy az ismeretlen vízeken veszedelembe sodródjanak a hajók. Aki pedig először jelenti a szárazföld megpillantását, annak odaajándékozza az őfelsége által kitűzött évi 250 márka jutalomhoz saját selyemújjasát.

Amint leszállt az éjtszaka, fölment a kormány mögötti kabinhoz. A tenger megint lecsöndesedett, szinte mozdulatlanul terült el a víztükör. Az eget felhőfátyol borította, sem csillagokat, sem az utolsó negyedben álló holdat nem lehetett látni. A középfedélzet felől beszéd és kacajfoszlányok hangzottak fel, olykor egy vidám katonanóta dallama; csak kevés matróz pihent le, nagyobb részük a korlátokon és kötélzeten kapaszkodott és a sötétségbe fúródó tekintettel meredtek előre, éppúgy, mint az éjjeli őrség és az admirális, akinek kemény lépéseit még 10 óra felé is hallották. Teljesen eltünt már az utolsó napok gyötrő izgalma és feszültsége lelkéről. Könnyűnek és biztosnak érezte már magát és szinte hatalmas sasszárnyakkal lebegett és játékos kedvvel a fekete kháosz fölött. Istenre gondolt, akinek oltalmazó kezét ott érezte vállán. Valami hálaimát szeretett volna elrebegni, azonban ajka egyre csak egy diadalmas hangba tört ki: „Föld! Föld!"

Hirtelen megrázkódott Columbus. Ott, messze az ég alján, mintha fény pislákolt volna... Vöröses színben fellángolt, majd eltünt és ismét látszott, mint valami fáklya, amellyel fel s alá jár valaki, vagy mint felfelcsapó tűzrakás. Mindenható Isten! Csak nem felizgatott fantáziája űz

vele csalárd játékot? Ahol fény van, ott embernek is kell lenni! Magához szólította az egyik közelben tartózkodó nemest, Gutierrez Pedró királyi kamarást. Ő is látta a fényt.

— Ahol fény van, ott föld is van, — hajtogatta Columbus egyre.

Még egy tanut odahívtak, Sanchez Rodrigót, a hajóraj főfelügyelőjét és pénztárosát. Ő azonban nem tudott semmit sem megállapítani, talán mert nem állott oly szorosan a mellvédhez, mint Columbus és Gutierrez.

Gyorsan teltek az órák. A kormányos lámpája alatt álló homokóra hajnali kettőt mutatott. A hajótestek, árbocok és vitorlák fekete árnyékként rajzolódtak a nyugati égre és kelet felől a láthatár szélén megjelent egy sáv — és villant, dördült az ágyú, jelentvén: „Föld!"

Fordította: VIZI KÁROLY HEINRICH HUBERT HOUBEN

Magyarosan!

Helytelen: „Kérem a jegyeket felmutatni!" Helyes: „Tessék a jegyeket megmutatni!" vagy röviden: „Kérem a jegyeket!"

*

„A megindult nyomozás során kiderült, hogy Árvay Jánost meggyilkolták." Nem búsulhat már „a beállott halált konstatálhatta" ékes sajtógyom, van már párja! Mert hát, úgy-e, amint elég volna: „az orvos már csak a halált konstatálhatta", éppúgy elég volna: „a nyomozás során kiderült, hogy Árvay Jánost meggyilkolták!" Mert hiszen a meg nem indult nyomozás során semmi sem derülhet ki, mert az nem is nyomozás; amint-hogy a be nem állott halált sem állapíthatja meg az orvos.

*

A szabadba a turistát a természet vonzza. A turista a természetet járja. A turista magyar neve ezért helytállóan: „természetjáró." Turistaság — természetjárás.

*

Helytelen: „Csak jegyek ellenében bocsátják be a hallgatóságot." Helyes: „Csak jeggyel bocsátják be a hallgatóságot."

*

Helytelen: „Az az ember, amelyik beszél..." Helyes: „Az az ember, aki beszél..." De helytelen: „Kettejük közül az, aki beszélt..." Helyes: „Kettejük közül az, amelyik beszélt..."

Vályogvetők (2)

Kint a virágzó szőlőkben éneket ringatott fel a reggel. Annus teste mellett kinyújtott karokkal, lecsukott szempillákkal feküdt. Éjtszakás dús haja mint egy letört zászló szétszórtan dőlt el szép feje körül.

András Annus mellé térdelt. És amit nem tett meg az éjtszaka, megsimogatta.

— Hát elfutsz? Hát nem vagy enyém?

Annus kinyitotta mindig égő szemét és eddig nem mutatott tisztaság bánatával nézte Andrást.

— Megloptalak...

És Annus a pénzre mutatott, amit az este letiportak a földbe.

De András nem nézett a pénzre.

A pénz, az ellopott pénz fájását nézte az Annus szemében. Halálos verítékkel verejtékező, vergődő párját nézte. Pénzt lopott ez, akinek ötvenezer, sőt százezer dinárt kínáltak egy csókért...

— Nem kell már nekem a pénz! — mondta.

Annus arca hideg, fáradt lett, csak mélyen, lent, a nézése gyökerénél volt valami csillogás, ezüstös, halott csillogás, bizonyosság.

— Hiába csókolsz te engem, András!

Kint lárma, kiabálás kezdődött. Kúsza, összefoghatatlan, mint a májusi tavaszban szörnyű titkot valló gyönyörű Annus fájdalma:

— Hiába!... Hiába!... András...

A barlang előtt vad dobogás...

— Nyomorult!... Embernyuzó!... Gyerekeink gyilkosa!...

— Az Ádám jött meg, — nyöszörgött Annus.

András előtt üres sötétség gomolygott. Annus szavainak esett, halotti ízében felvillant előtte a szó, amit a többiek, a gyerekes asszonyok fekete értelemmel dobtak Annusra.

A szikkadt!...

Hidegtől didergő szájjal, vad lendülettel ugrott ki a barlangból. Kergette, űzte a halálos szó: szikkadt... szikkadt! Az ő gyönyörűszép párja, a csodálatos ölelésű Annus: szikkadt... szikkadt!

Annus utána tárta ellökött karját. És amikor látta, hogy András elszakadt már tőle, a sárba taposott, lopott pénzhez csúszott és reggelben magára maradt homlokát hozzáütötte a pénzhez!

IV.

Ádám, a sovány, magas vállalkozó, kocsija mellett állott. Balkönyökével rátámaszkodott a puha, sárga bőrülésre. Jobbjában ceruzát tartott, amivel számokat írt az ülésre feltámasztott noteszbe.

Előtte állott Erős Mihály, az öreg, tépett ember. Vékony, elszáradt, kiszívott lábán újjnyi vastag erek mutatják félelmes kanyargással a sárban megtett életutat. A többi vályogvető még az iszapos, talajtalan, zöldvízű gödörben ténfergett ide-oda, céltalan, káromkodó, tehetetlen dühhel.

Ádám aláhúzott egy számot a noteszben kétszer és aztán nyugodtan kimondta.

Erős Mihály megtántorodott.

— Az nem lehet, — hörögte. — Tegnap este is mondtam, hogy az nem lehet!

— Ennyi, — szólt visszautasítóan Ádám.

Ez a szó újra szétvágott a vályogvetők között. Ásójukba kapaszkodtak, hogy állani tudjanak.

— Bementem, azért mentem tegnap este is, — nyöszörgött Erős Mihály, — hogy elmondjam, — annyiért nem lehet!

Erős Mihály könyörgésére szörnyű csönd lett a mély, élettel kiásott gödrök felett. Köröskörül a szik rozsdavörös gyöpje mintha izzó vérfolyammá lenne... a gödrök fölött futó acélsínek, a messzefutó vonatok csillogó útjai kígyók fojtó, hideg vonaglása... a roppant, tündöklő májusi égbolt óriási, tüzet kongató harang... messze mögöttük a falu, élén a magasbatornyosodó vasuti állomással mintha— mintha süllyedni kezdene...

A vályogvetők fölemelt ásókkal a kocsi felé gázoltak.

— Háromszor vertük ki a vályogot, amig átvették, — fulladozott Erős Mihály. — Az emberek csontvázzá dolgozták magukat, az asszonyok lerongyolódtak, a gyerekek vállát a kötél kékre vágta...

András ott állott már a gödre szélén. Az utolsó szók korbácsa alatt fölizzott az arca.

— Igen, a kis gyerekek gyönge vállán ott a gonosz jel, amit a forma kötele égetett a fehér kis vállakba, amint a vályogot húzzák a gödörből fel a kegyetlen napra...

— Ennyi jár! — és Ádám a zöld ceruzát betette a noteszbe.

Erős Mihály végignézett a népén...

— Nézd, uram, ha Istent ismersz!

A barlangok szájánál rongyos asszonyok gyerekeket szorítottak kiszívott mellükre. Lent a gödrökben sápadt férfiak, a vályogvetők, akik ide szorultak a föld alá, sárba, zöldre rohadt vízbe... akik most elfojtottan zokognak...

András belevágta ásóját a földbe. Az ásó nyele széles ringással remegett.

— András bácsi! — kacagott fel mögötte Janika. — András bácsi, még egyszer!

Ádám, mint aki már nem lát, súgta Erős Mihály felé:

— Emlékszel a fiamra, Erős Mihály?

Erős Mihály felordított:

— Mit akarsz, te istentelen?

Az öreg ember gyönge hangját régi köhögés fojtja el. Ez a gyönge, kétségbeesett sikoly rettenetes súllyal hull a gödrök fölé...

— Nem, nem fizet ez a kutya, — üvöltötték a sáros emberek.

András szívében csodálatos csend lett Janika kacajára.

— Felém jön a gyerek, — suttogta és mintha meg akarná simogatni a messzi kis fejét, érzi a messzeséget futtató acélsíneken túl a mezők friss, májusi életét, ahol magbaszökkent búzatáblák intették az életet. A falu mögött a szőlők hamvaskékje most borult ki a ködből és ragyogott le a tiszaparti füzesekig. A szőlőkből meg ringott ki az ének, csak a kis Kószó Jani vállán sötétedik a kötél iszonyú jele... Nincs reggel!

— Dögöljetek meg! — ordította Ádám.

— Janika, kis Janika! — mosolygott András.

— András! — sikoltott valaki mindent vesztő sikollyal.

Mindenki odanézett... még Ádám is ijedten lépett a kocsi lépcsőjére, hogy megfusson...

— A szikkadt! — suttogták az asszonyok.

Igen, a szegény Annus sikoltott.

— Andris... Andrisom!

András egy pillanatra visszanézett...

Annus fehér ingvállban jön feléje... A reggel fénylik gyönyörű testén, ami szebb a szőlőkből felringatott éneknél.. Magányos, árva, gyönyörű ének, ami nem ismétlődik meg...

A szikkadt...

András kirántotta a földből bölcsős ringású ásóját...

A sáros, fáradt emberek észrevették András mozdulatát és hirtelen megállottak. András mozdulata dermesztő volt, érthetetlen, iszonyú...

— Janika, állj eléje! — kiáltott Annus.

De ennek a bevalló, alázatos sikolynak anyás fénye megmerevedett András arcán... Ó, most már érti az ellopott pénz titkát... Azon akarta megajándékozni őt...

Óriási szökkenésekkel futott a sárban a szökni készülő kocsi felé, hogy el ne érje őt fehér ingében Annus.

A barlangok alatt az asszonyok és a gyerekek sírtak... András futása és a szegény szikkadt, az Annus tántorgó, eleső vánszorgása félelmesen szép volt... Nem értették, de megsiratták.

— Te kutya! — ordított András és a sártól csepegő ásó meglendült a kezében.

A két kitellett testű deres megugrott vágtatva. A fiatal lovászgyerek a kocsi hátuljára kapaszkodott, kalimpált a kocsi után.

Az öreg Erős Mihály az utolsó pillanatban még meglökte András kezét. A csapás elkerülte Ádám fejét, de az ásó éle véres barázdát szántott Ádám arcán és végig a mellén. A notesz, amelybe a rettenetes számot beirta, most véres csíkkal is alá volt húzva és a vályog, amelyért emberek élete mulik el a föld alatt, most a vér vörös jegyével a homlokukon csillogtak a májusi nap tükrében.

András még egyszer fölemelte az ásót, ütni azonban már nem tudott, mert Annus elérte és két, vályognehéz karjával átölelte.

V.

Mindenki elfutott. Egyedül maradtak a zöld vízű gödrök szélén. A barlangok ajtói lezártan meredtek rájuk. Csak a nap folytatta diadalmas egyszerűséggel útját az égi kékségek fölött.

A lezárult élet fölött ilyen mély, egyszerűen igaz, magasságos kékséggel ölelte Annus Andrást.

A barlangokba futott nép csak az ásó villanásán csodálkozott, amely csodálatos fényt ütött arcukra.

Sirtak.

A kibuggyant vér azonban megfojtotta könnyeiket.

— Gyilkos! — kiáltással bújtak barlangjaikba.

— Szegények, — mondta Annus a nap útjának egyszerűségével.

András a csodálkozás friss, bimbós örömével nézett föl Annus szavára:

— Te nem hagytál el?

Annus felmosolygott András fájdalmára. A barlang semmibetévedt éjtszakái, a föld alatt elmulott csókok most felszépültek Annus csodálatos odaadásáig:

— Gyereket akartam neked... Ő érte loptalak meg. De nem mentem el soha oda, ahol azért megérintik az asszonyokat! Én tiszta vagyok!

András arcához húzta Annus arcát és egy szót mondott, amit eddig nem tudott:

Annus mosolygott, mint ahogy sírni szokott a csókok után. Boldog,

— Szegény árvám, te!

csillapíthatatlan szerelemmel, égi vígasságok döbbent messzibe távolodásával:

— Ó, miért is vagyok szikkadt?

András látta, hogy Annus megütötte most magát— ő érette...

— Én meg ölni akartam! — alázkodott meg Annus előtt.

András szavában nem voltak fekete mélységek. Ő is érintetlen volt, mint ahogy nem lehet megérinteni Janika vékony gyerekvállán a kötél véres nyomát.

— Jönnek, — intett András a falu szélén elővillanó szuronyokra.

Andrást megkötözték.

— Nem sír! — szólt a barlangokból előbujt nép Annusra ütő csodálkozással, mikor Andrást elvezették. — Szikkadt! — esett le a nagy, vérrel festett csöndbe a vályogtapadású, temetős szó.

— Annus néni, — szólalt meg mellette a kis Jani gyerek, — miért nem szeret engem?

— Szeretlek, — mondta Annus nagy bizonyosság könnyesmosolyú, friss szavával és a gyerekek szöszke fejére tette tiszta, fehér, nem remegő kezét. — Hiszen én szeretlek! — és megérintette a gyerek vállán a jelet...

(Vége.) KRISTÁLY ISTVÁN

Amit Spárta nem tudott

A Taigetosról ledobott
gyermek nem halt meg!
Aludt.
Kétezernégyszáz évig aludt,
s tegnap felébredt.
Félig ébren újjával sziromhoz ért,
a szirom rámosolygott,
s aki Spártának nem kellett,
felébredve az életről dalolt,
Szava felszállt az égre, s amikor lehullott,
rózsába hullott.
Szeme belekapaszkodott a felhőbe,
s amikor megáradt az eső,
tavaszi öröm áldotta meg a földet.
Spártának nem kellett
a Taigetosról ledobott gyermek,
mert gyenge volt,
nem igért izmokat,
nem született harcosnak.
Spártának nem kellett!
De felébredt,
s hangja dalra fakadt.
A harcosok halottak.
Sparta halott.
De a dal felébredt.
A dal felébreszt.
A dal ital.
Mámor és bátor,
Lélekizom.
Spártának nem kellett.
A mezőn báránykák legelnek,
a szívben dalok énekelnek,
a dalban repdesnek a szivek,
Spártának nem kellett,
de kellett az életnek!
A Taigetosról ledobott
gyermek nem halt meg!
Nem halhatott meg,
mert a dal nem hal meg,
nem halhat meg.
Ez az, amit Sparta nem tudott,
Ez az, amit Sparta elfelejtett.

REMÉNYI JÓZSEF

Az oroszok Puskin kultusza

Kisevetter, a legnagyobb élő orosz történelemfilozófusok egyike, jelenleg a prágai egyetem tanára, Belgrádban előadást tartott a három nagy orosz: Puskin, Dosztojevszkij és Tolsztoj jelentőségéről az orosz jövő megalapozásában. E három nagy név az orosz lélek egyetemességének kifejezője, amit máskép így lehetne szemléltetően lejegyezni: szépség — szenvedés — jóság! Nyilvánvaló, mondotta előadásában Kisevetter, hogy a bolyseviki forradalom nem orosz! Az orosz nép idegen elnyomás alatt szenved. És az orosz lélek ezt az elnyomást le fogja vetni magáról, mert az lényével teljesen ellentétes és visszatér a három nagy orosz szellemi hagyományaihoz.

Az orosz történelemfilozófust, legalább is Puskinra vonatkozólag, a jelen mindenképpen és igen feltünően igazolja. Nemcsak az orosz emigráció irodalmi köreiben, hanem a bolyseviki anyaországban is feltünő érdeklődés mutatkozik különösen Puskin iránt. Ez annál jelentőségteljesebb, mert Puskin a régi, barbár moszkvai császárság megdöltének és a nyugati szellemtől áthatott pétervári Oroszország kezdetének az ütköződése idején írta műveit, amelyek első igazi csiráztatói voltak az orosz művészetnek: operának, balletnek, költészetnek, sőt zseniális költői képei még a festészetet és szobrászatot is inspirálták. Egy új kor küszöbén ő jelentette az orosz nacionalizmus diadalmas szépségét.

És ma Oroszország, amelynek sorsa annyira azonos Puskinéval, érdeklődésével halhatatlan költője felé fordul. Egymás után jelennek meg róla a tanulmányok egész sorozatai. Moszkvában Vereszajev, az „Egy orvos jegyzetei"-nek írója, négy füzetben írta meg Puskin biográfiáját és pedig: az egykorú ujságok, könyvek és följegyzések szószerinti kivonataival! Egy szót sem adott önkényüleg ehhez a mozaikhoz, amelyben így feltárul egy „átmeneti kor", megvilágítva a költő sugárzó, éltető egyéniségével! Tolsztoj Alekszej ugyancsak Moszkvában színdarabot írt Puskinról. Scsegolev Puskin tragikus halálát világítja meg. I. Miklós cárt jelöli meg a tragédia okozójául, aki nem értette meg Oroszország lelkét Puskinban és készakarva adott engedélyt a párbajra — személyes okból, mert szerelmes volt Puskin feleségébe, — amelyben aztán az orosz szellem legnagyobb fénye kialudt.

A felsorolást folytatni lehetne Oroszország határain kívül megjelent művekkel is.

Kszunjin Alekszej, a legkiválóbb orosz publicisták egyike, jelenleg a jugoszláv publicisztika egyik erőssége fölteszi a kérdést:

— Mit jelent Puskin jelentkezése az orosz irodalomban kint és bent?

— Az orosz szellem ébredését! — felelik egyhangúan az orosz szenvedők.

— Igen, — erősítette meg a feleletet Kszunjin is a belgrádi Politika

irodalmi mellékletén, majd így folytatja: — Puskín után jött Turgenyev, Tolsztoj és Dosztojevszkij, — de egyik se szárnyalta túl Puskínt, mert Puskin Oroszország felfénylése: ő az orosz Hellas!

KRISTÁLY ISTVÁN

WEÖRES SÁNDOR:*)

Álmatlanság

Az elejtett olló megállt a fában,
belészúródva, finoman remegve
s most vár és vár, függélyesen, magában.
hogy kinek lesz őt lenyugtatni kedve; —
eképpen élek én is általában,
álmatlanul, szédülve, megrekedve.
Ölükbe vesznek a kék testű éjek
s a versek hangján sok furát mesélnek.

Félhomály

Már levetkőztem. De fejem golyóján
nem kopog még az álom anyja-apja.
A nyakkendőm, mint hullámzó kígyó, rám
sziszeg s ha elszundítanék: bekapna
Az arany csöndben úgy ketyeg az órám,
mint hogyha ezüst jégeső szakadna,
égről — hasadva hullna szakadatlan
s alattam folyna recsegő patakban.

A lány elutazott

Hűvös emléke még arcomba — illant,
hogy hült helyét múltkor meglátogattam:
az áporodott, titkos női illat
megrögződött a vaknyirkú falakban,
itt ő oltotta utólszor a villanyt,
itt őt takarta utólszor a paplan,
róla mesélt a kulcslyuk csorba rése
s a szú úgy szólt, mint az ő szívverése.

---

*) Az 1935. évi Baumgarten-díjjal jutalmazott költő.

Az életsugarak

A huszonegyedik század regénye

XIV.

Amíg Dahomeyben ezek történtek, egész Kamerun Widmár doktor szolgálatára állott, bár ez állandóan csak a közkatona-egyenruhájában járt és állítgatta, irányozgatta, működtette életsugár-vetítő készülékét. Ez bizony nem csekély munkával, fáradtsággal, számítással, anyagbeszerzéssel, helyváltoztatással járt. Enni, aludni éppen csak annyi ideje maradt, hogy utána tovább küzdhessen, dolgozhassék. Az ország minden repülőgépe és egyéb közlekedési eszköze összes személyzetével együtt állandóan rendelkezésére állt, a katonaságot is oda vezényelhette, ahova akarta. Persze csak munkára rendelte, sajátképpeni hadműveletekről szó sem volt; a legpontosabban betartotta Leverrier tábornagynak tett ígéretét, hogy ő általa egyetlen dahoméi katonának még a hajaszála sem görbül meg. A határnak és az ország belsejének hol ezen, hol más pontján tünt fel a nagy vöröskeresztes zászlóval jelzett repülőgép, melynek kellő fogadására, kiszolgálására azonnal nyüzsgő hangyabollyá változott egy-egy város, vidék egész népe, lakossága. Boldog volt, aki egy szavát hallhatta, vagy éppen bár a legcsekélyebb segítséget nyújthatta neki. Hiszen az ország megmentője volt olyan veszedelemtől, amelyből már a legtöbben a tömeges öngyilkosságban láttak csak kivezető utat.

Voltak ugyan ősz katonák, államférfiak, akik, bár szintén megtettek mindent Widmár ténykedése érdekében, mégis csak csóválták a fejüket a Dahomeyból érkező népszaporodás-hírekre. Ezeknek az aggodalmaskodóknak véleményét Huzelmann, a statisztika egyetemi tanára így foglalta össze: Widmár most szépszerével megment minket szomszédaink fegyveres támadásától. De minő jövendő veszedelem árán! Ha majd Dahomey lakossága a mienknek kétszeresére, háromszorosára szaporodik, — már nem lesz az az életsugár, mely az ottani nem támadást, hanem egyszerűen kenyérért beözönlést elhárítsa felőlünk. A kameruni hadvezetőség olykor Dahomey elleni támadás terveivel állott elő. Most már van fegyverünk, emberünk is elég, visszaadhatjuk a keserű kölcsönt, mondták. De a támadás elmaradt, mert Widmár ellene szólt és amit ő mondott, az tüstént az egész kameruni nép föllebbezhetetlen, másíthatatlan akarata lett.

A nők ebben az időben békét hagytak Widmárnak. Hisz nagyon sokan, sőt majd mind a fejletlen kis lánykáktól kezdve a kinyílt és már lekókkadt szépségeken keresztül az összeaszott anyókákig éjente ő róla álmodtak, képzelgéseik óráiban őt szerették volna boldogítani. De belátták, hogy ez nem lehetséges, az ő minden erő-quantjára a hazának van szüksége. Meg aztán eleve olyan kilátástalannak látszott minden közeledés. Ennek a Widmárnak, sóhajtoztak sok szalónban és szerényebb összejöveteli helyen, már egyszer nem kellenek a nők, — legföljebb, de nem biztosan, egy és az is az ellenségből való.

Már vége felé járt az év, melynek leteltére Widmár becsületszóval

igérte volt Dahomeybe jövetelét. Egy napon csak el is vitette magát repülőgépen az országhatárra, melyen — reggeli szürkületben, amikor az afrikai nap még nem tűz oly kibírhatatlanul melegen — a legnyugodtabban, gyalog átsétált. Most is kameruni katonaruhát viselt, soha el nem maradó pisztolytokja is ott lógott oldalán. Ennek ellenére a dahoméi határőrök nem tartóztatták fel, hanem feszesen tisztelegtek neki; így szólott a hadvezetéstől kapott utasításuk. Csakhamar el is vesztették szem elől, mert Widmár minden felajánlott repülőgépet vagy más közlekedési eszközt visszautasítva gyalog indult el nem is az országúton Plparis, hanem dülőutakon, erdei ösvényeken át a legvidékibb dahoméi vidék felé. Ezt a határőrségek azonnal megszikratávirozták a hadvezetőségnek, melytől erre az a parancs jött, hogy nem akadályozni, menjen amerre akar; ha egyedül, ismeretlenül kíván továbbmenni, ezt is megengedni, csak a határon át visszamenetelt meggátolni. Nehogy még kémkedni jusson eszébe.

Widmár pedig nem is gondolt kémkedésre, vagy bármilyen harci tevékenységre, még az életsugár-szórást is szüneteltette, miután ennek már elegendő mennyiségével töltötte meg Dahomey légkörét. Most egyszerűen sétálgatni, pihenni akart, miután erre több mint egy év óta először lehetősége nyílt. És mellesleg a helyszínen kitanulmányozni sugarainak hatását az azokkal „kezelt" nép lelkületére, gondolkodására. Éppen ebből a célból nem vetette le most sem az „ellenséges" katonaruhát; elkerülte a tömegeket, csődületeket, de az egyesek előtt, akikkel beszélt, mégis úgy akart megjelenni, ahogy volt; mondják meg neki véleményüket tudva, hogy kinek.

Az első, akivel szóba állt, egy a szántóföldön kapálgató, éppen csak gatyát viselő fekete munkás volt. Amint ez Widmárt meglátta, leejtette a kapát és vastagajkú száját széles nevetésre húzva felkiáltott:

— Jézus, a doktor úr! És camus-ruhában!

De már sietett is eléje, hogy meleg kézszorítással üdvözölje.

— Igen, én vagyok, Fibrin, — felelte Widmár szintén barátságosan. — Egyenesen azért jöttem át a camusk közül, hogy magát fölkeressem és megnézzem, mit csinálnak az idegei.

— Az idegeim? Azok már nincsenek, amióta a doktor úr sugarai miatt nem dolgozhattam tovább az ágyúgyárban, hanem ide kellett jönnöm parasztnak.

— Ugyan mesélje el, hogy történt.

— Hát emlékszik, doktor úr, mikor tavaly magához jöttem, milyen úr voltam én is. Háromszáz baktát kerestem hetenként és ezért csak öt napon összesen huszonöt órát kellett dolgoznom. Hanem micsoda órák voltak azok, micsoda órák! Hiszen a legjobb műhelyek egyikében voltam, szép világos teremben, ahol nem volt rossz a levegő, nem volt se túlságos meleg, se légvonat. Még terheket emelni vagy effélét se kellett, csak egy villanykapcsolóval transzmissziókat átváltani. Hogy merre, azt a korong mutatta meg, amely előttem állott; amerre ott a stiftli kibújt, arra kellett a kapcsolót is beigazítanom. Borzasztóan figyelni kellett és rettenetes gyor-

san dolgozni, egy pillanatig se másra gondolni, mást tenni. Mire az öt órának vége volt, zúgott a fejem a fáradtságtól, sokáig még enni sem tudtam. Hanem azért át kellett öltöznöm és úrnak kellett lennem késő estig. Továbbképző tanfolyam, ismeretterjesztő előadások vetített képekkel, egyleti űlés, azután a feleségemmel mozi, színház, kabaré, bál. Ahogy a munkám után enni, úgy szórakozásom után aludni nem tudtam, úgy, hogy másnap már fáradtan mentem a gyárba.

— Akkor azt ajánlottam magának, hogy kérjen szabadságot vagy még jobb, más beosztást, ha lehet keressen más foglalkozást, mert ezt a munkaütemet nem állhatja ki sokáig.

— Igen, ezt mondta a doktor úr, de a feleségem meg az egész rokonsága rám zúdultak, hogy csak valahogy ott ne hagyjam a helyemet, ahol heti háromszáz baktát kapok semmiért. A feleségem olyan művelt, széplelkű asszony, akitől nem szabad elvonni semmit, se ruhát, se mulatságot és aki mellett nekem is úgy kell öltöznöm és föllépnem, ahogy művelt emberhez illik. (Kissé habozva.) Még azt is mondták, hogy a doktor úr csak azért akar kivenni a gyárból, hogy Dahomeynek egy jó fegyvergyári munkással kevesebb legyen. De én ezt nem hittem . . .

— Jó, jó, de most mondja el, hogyan szabadult ki abból a pokolból?

— Hát úgy, doktor úr, hogy egy napon csak kifizettek a gyárban és azt mondták, menjek kapálni, kaszálni, helyet biztosan kapok, mert nagyon sok ennivaló kell, több mint ágyú és lövedék. Kaptam is helyet, a feleségem kisírta a lelkét, de azért velem jött. Hát mikor egyszerre azt vette észre, hogy hiába használja azt, amit eddig használt, gyerek lesz! De tudja mit, doktor úr, jöjjön el egy kicsit hozzánk. Nem lakom messze, már ugyis magasan áll a nap, nem lehetne soká dolgozni a meleg miatt, nem is fogja ferdén venni a gazda, hogy ma egy kicsit előbb hagytam félbe a munkát, ha meghallja, hogy magáért történt.

Widmár nem egészen szivesen fogadta a meghívást, mert előtte lebegett Fibrinnek műselyemharisnyás, önző, kényeskedő, nyügös felesége, aki mindig csak több szép ruhát és mulatságot akart, de a világért sem otthoni munkát vagy gyermeket. Hanem azért mégis elment hálás betegével, akit nem akart megsérteni. Útközben megkérdezte tőle, hogy most könnyebb, kellemesebb-e a munkája.

— Könnyebbnek bizony nem könnyebb és sokkal több is, mint volt, — számolt be a munkás. — Hanem kellemesebb itt a szabad levegőn, most úgy eszem és úgy alszom, mint régen kamaszkoromban. Persze, a kezem eldurvult, — tette hozzá kissé elkomolyodva, — most már ha hínnának, se mehetnék vissza a gyárba, ahol mégis csak négyszer annyit kerestem, mint itt.

Elérték Fibrin lakását, — egy szegényes kis ónéger rőzsekalibát. Ennek ajtajában egy legegyszerűbb újjatlan háziköntösbe öltözött mezitlábos szerecsenasszony várta őket két picinyke poronttyal a karjain. Hangos örömkiáltással, széles nevetéssel üdvözölte a férjét és vendégét; már

semmi sem volt benne abból a finnyáskodó városi parazita nőből, akinek Widmár még találkozásától is félt.

— Hogy van, Madame Fibrin? — kérdezte aggodalmaitól felszabadultan.

— Ő, doktor úr, nem is hiszi, milyen jól! Amióta itt kinn vagyunk az urammal és dolgozunk, úgy telik az idő, hogy még csak eszünkbe se jut öltözni, mulatni. Még migrénem sincs soha. Kivált mióta ezek a gyönyörű kis angyalaim itt vannak és mindennap nagyobbak, erősebbek, szebbek lesznek — és Fibrinné szenvedélyesen összecsókolgatta kis feketedő ördögeit, — nem cserélnék az elnök feleségével sem. Igazán, nagyon köszönöm magának az életsugarakat.

— Azért szeretne mégis visszamenni Plparisba? — kérdé az orvos.

Az asszony kissé gondolkozott, aztán így szólt:

— Nem mondom, ha a gyerekek nagyobbak lesznek, iskolákat tanulhatnak és az uram is nagyobb keresethez juthat. De amíg kicsikék, nekik is itt és így a legjobb. Úgy-e, drágaságaim?

A beszélgetést egy másik férfi odajövetele zavarta meg; ez is csak olyan vászongatyába volt öltözve, mint Fibrin, csakhogy még egy vadonatúj, vakítóan tiszta ing is volt rajta, melyet szemmelláthatóan csak abban a pillanatban vett volt fel. Bemutatkozott: Firmin gazda volt, a Fibrin alkalmazója. Boldognak mondta magát, hogy megismerheti azt a Widmárt, akinek sugaraitól minden föld duplán terem, minden állat kétannyi hasznot ad.

— Elhiszi, doktor úr, — szólt elragadtatással, — az én kis földemen még a nagyapám is egyedül élt a családjával, egészen jól ellátta ő is, az apám is, — nekem meg most béreseket, napszámosokat kell fogadnom, hogy győzzem a munkát, de olyan munkát, amelynek meg is van a látszatja. — Hanem, doktor úr, — mondta egyszerre más tárgyra térve, — nem jönne hozzám egy kis ebédre? Ti is jöjjetek, Fibrin, hisz nektek köszönhetem a tisztességet, hogy a doktor úr itt van.

Widmár elfogadta a meghívást, Fibrinék is és a kis társaság elindult a gazda háza felé. Ez már nem volt rőzse- vagy sárkunyhó, hanem egészen rendes ház, mely akármelyik európai falúban is szégyenvallás nélkül állhatott volna. Ebben a házban is volt legifjabb ivadék — csak egy, ám az ikert bőven pótolta a már nagyobbacska testvérek bőséges orgonasípskálája. Persze csak a legnagyobb lányon volt ing, a legnagyobb fiun gatya, — a kisebbek még mind az afrikai paradicsom meztelenségében szaladgáltak.

Itt még sok minden emlékeztetett ősafrikai életviszonyokra. Már az is, hogy a gazda férfivendégeit a szobába tessékelte, míg Fibrinné ilyesmit nem is várva egyenesen a konyhába ment a háziasszonynak segíteni. Hanem mikor a valóban ízletes, jó ebéd elkészült, ők is, a gyerekek is legalább arra az időre, amíg a következő étel elkészítése engedte, a szobába jöttek. Aki nem fért el a nagy asztalnál, az a lócán foglalt helyet. Mégis csak huszonegyedik század volt már a nyugatafrikai vidéken is.

Az asztalnál a pálmabor mellett Firmin gazda újrakezdte magasztaló hálálkodásait:

— Most már legalább tudom, miből fogok élni én is, a porontyaim is, akárhány lesz még.

— Másra nem kell az áldás? — kérdezte most Widmár.

— A szegényeket tetszik gondolni? No hát persze azoknak is adok, ha éppen erre jönnek. Csak nem sokat egynek, mert megennének . . .

— Nem ezt gondoltam, Firmin apó, tudom, látom, hogy magának jó szíve van. De nem gondol-e arra, hogy a gyerekeit magasabb iskolákban taníttassa, urakká neveltesse.

Firmin apó elnevette magát:

— Urakká! No hát ezt a csúfságot már nem teszem meg velük. Hiszen, — tette hozzá békítően, — tudom, hogy a doktor úr is úr, nem akartam megsérteni. Belátom, hogy az urakra is szükség van, — de amíg másvalaki hajlandó úr lenni, én nem leszek az és a gyerekemet sem adom annak. A mostani idők mutatják meg legjobban, mennyire csak egy igazán emberhez méltó foglalkozás van, — megkövetem, doktor úr — és ez a földművelés. Hogy jönnek most hozzánk mindenfelől az úrak, akik tavaly még olyan fenn hordták az orrukat, egy kis zöldségért, tejért és lehetőleg munkáért is! Csakhogy nekem még béreseknek, napszámosoknak is inkább olyanok kellenek, akik ha a városban is, de gyerekkoruktól fogva megszokták a nehezebb munkát . . . De, — tette megint hozzá szinte ijedten, — azért ne gondoljon rólam rosszat; én a doktor urat nagyon becsülöm, úgy mint mi mind az egész környéken, mert olyan úr, amilyennek lennie kell.

— Hát ismer olyan urakat is, aminőknek nem kell lenniök? — fürkészett tovább Widmár.

— Hogy ismerünk-e? Többet, mint a jó fajtából. Itt van mindjárt a képviselő úr, a Hué . . . A Hué, igen az, aki olyan szépen tud beszélni, mert hát egyebet sem tud. Nem untatja doktor urat? Hát elmondom, hogy volt a tavasszal. Akkor a képviselő úr itt járt, minden gazdát meglátogatott, minden házban elvállalta a legfiatalabbik gyerek keresztapaságát. Mert akkor majd minden házban született egy vagy kettő vagy három, akkor jött világra az én Victorom is; így lett a képviselő úr a komám, — az ő kívánságára kereszteltek akkor minden fiút Victornak, minden lányt Victoirenak. Nagy vacsorát rendeztünk neki a kocsmaudvaron és ott persze beszédet mondott, ezt is várta tőle mindenki. De bár inkább befogta volna azt a nagy lepényesőjét . . .

— Hát mit mondott, ami nem tetszett maguknak?

— Kicsit hosszú volt a beszéd. Azzal kezdte, hogy a camus-k, — megkövetem doktor úr, ő mondta, nem én, — egy új fegyverrel harcolnak ellenünk, az életsugarakkal, melyek miatt senki sem ér rá hadakozni, pedig a becsületünk kívánná meg, hogy bevonuljunk Kamerunba, megbüntessük a camusket és kivált azt a Widmár doktort, — igen, magát, — akik annyira csúffá tettek minket. Hanem — jól emlékszem a szavaira, így mond-

ta, — ellenségeink galád tervei ezuttal is meg fognak hiúsulni, éppen az életsugarak révén fogjuk őket megfenyíteni. Földünk most már annyit terem, hogy a legnagyobb hadsereget is nehézség nélkül élelmezhetjük és derék férfiaink teljesen nyugodtan ölthetik magukra a katonaruhát; ha elesnek, már van otthon, aki a helyükbe lépjen, továbbmunkálja az ősi rögöt és majdan a lövészárokban is elfoglalja az apja dicsőséges helyét.

— De már ezt nem hallgathattuk tovább. Dicsőséges hely? Kérdezte a bíránk, Chénier apó, aki ma is béna a balkarjára a háborúban kapott gránátszilánktól. Látszik, hogy a képviselő úr nem volt ott, ahol én voltam a lövészárokban. — Azután a Thibaut szomszéd kérdezte, hogy mi csak azért robotolunk-e a földeken, hogy ami terem, meg a marhánkat is elrekvirálják tőlünk olyan pénzért, amely aztán elveszti majdnem az egész értékét és még azt is elszedik hadikölcsönbe, amely még annyit sem ér. — És végre én mondtam: hogy hát mi magunk is csak arra valók vagyunk, hogy az urak örömére a vágóhídra hajtsanak, ha helyettünk már friss borjúk nőnek fel?

(Folytatjuk.) FARKAS GEIZA

Lacika bicskát farag*)

Alig hat éves. Félszemére sanda
Megtoldva-foldva kabátja újja,
Kezében nádsíp, táncolva fújja
És úgy szól a sípja akár egy banda.

Ő az, a szomszédék kis Lacikája.
Tavaszkor lett, édes május adta.
S mert Istenke szerette s meghagyta,
Már van neki egy kékszemű babája.

Elnézem őt, mint pihés kis galambot.
Ruhája: szegénység cifra rongya,
De fölötte Isten édes gondja
És melengeti a lenézett rangot.

Itt ül előttem. Kezében kés van,
Ölében deszka; most bicskát farag.
Arca tüzel, mint lángoló harag,
S két szeme villog e perzselő lángban.

Csendesen kérdem, mi célja, titka
E faragásnak, mért van bicskája.
Felugrik, szalad s futva kiáltja;
„Töji bicsta, mej megyünk a hábojúba."

JUHÁSZ BÉLA

*) A Pozsonyban 1934 december 8-án rendezett Toldy-köri kultúrestén előadta a szerző.

Szlovenszkói írói arcképek

DARKÓ ISTVÁN

(Tátra alján szép székely csuda.)

Darkó István, bár Szentendrén született s élete nagy részét Losoncon, ebben a gömbakácos, mult fölött eltöprengő, palócszavú, szlovenszkói kisvárosban töltötte, vérének minden cseppjével, értelmének minden vallomásával s itt-ott még kimondottan szlovenszkói írásaiban is („Égő csipkebokor.") székely maradt s marad, úgy érzem, mindörökké. A székely lélek különös jellemvonását ismerjük meg ebben az idomulásban. Elpusztíthatatlan gyökerekkel marad ez a székely legényke erdélyi, habár Erdélyről csak homályos, vérségi, egy-egy látogatás alkalmával visszazengő emléke van csupán. Az a két ember, akiket a sors elterelt Erdélyből, a szülei a családi ház minden zegét-zugát megtöltötték erdélyiséggel s amikor később az örök humánum szent igéi érlelődtek az íróban, szlovenszkói lett anélkül azonban, hogy erdélyiségét egy pillanatra is elvesztette volna. Az író négy fal között tanulta ízes magyar beszédét, az erdélyi lélek kiapadhatatlan sugárzással áradt feléje s ha ócska irodalomtörténeti módszerekkel méricskelném lelki és fizikai saiátosságait, tömérdek miliőhatásra bukkannék. A losonci Kiskarsa-utca egyik ódon házában mélyült ez a lélek, kissé elvonatkoztatottan a való élet lüktetésétől, csak a forradalom utáni időkben tárult ki a szeme a valóság dermesztő tájai felé. A valóságnak ez a megrendítő felismerése így vegyült a zárt otthon biztonságában észrevétlenül alakuló pompásízű mesélőkedvvel, hogy egyik későbbi kötetében („A legnagyobb úr") már győzzön a való élet. A százszor megtagadott s művészi elképzelésben mégis az egyedüli lehetőség, a valóságábrázolás győzött a mese lazább formája felett. Mindig biztos lépéssel lépeget előre, elhagyott és megtagadott állomások jelzik művészi énjének fejlődését. Az az erőteljes ütemekben dobbanó líra, a mese elemeinek örök kihangsúlyozása mellett, rokoni vonatkozást mutat fel a bőmeséjű Tamási Áron prózájával, annak kimondott népi és szociális jellege nélkül. Stílusának itt-ott balladaszerű árnyalata, mélyebb értelmi és érzelmi motívumai figyelembevételével, valamelyest művészibb s bizonytalanabb irányvezetésű a prózája Tamásinál. Hogyan örződött meg lelkében s mutatott fel a gazdag költésű erdélyi prózával rokonságot ez a lírai próza, ez a bő mesélő kedv, ez a mese és valóság felett botladozó józanság, a témáknak ez a merész és fordulatos váltogatása? Honnan ez a gyermeki naivság a dolgok megitélésében s ugyanakkor döbbenetes éleslátás rejtelmes és eddig titkolt jelenségek fölött? Ez a fiatalság, a harmincasok fiatalsága, amelynek Darkó István is egyik tehetséges képviselője, mérföldeket száguldott az élet eddigi, szinte egy évszázad beidegzett felfogásától és megitélésétől. A világ alaposan megváltozott körülötte, sejtelmes emlékek élnek benne egy régi derűs békevilágról, vágyódik a béke után, amelyet a világ pontosan huszesztendeje veszített el.

A Darkó könyvek közül — prózája jellegzetességének megítéléséhez — a „Két ember, egy árnyék" című kötetét nyitom fel. Az első Darkó könyv apró részleteiben már megmutatta az írót, könyvnek nem volt nagyobb kritikai sikere, mint éppen ennek az elbeszéléseket tartalmazó kötetnek. Túl az első, a kötet címét mutató szimbolikus novellán olyan erőteljes és dinamikus kis regények váltakoztak benne, amik feledtették a kisebb, hézagpótlónak szánt s a kötet alaphangjától teljesen eltérő aprócska írásokat. A korbács az a fajtája az elbeszélésnek, amin az olvasó kizökkenve időből és térből, egyetlen rohanással végigviharzik, mert benne a maga és ismerősei életét látja, alakokat, akik rokonai, ismerősei, problémákat, amik őt magát is nagyon komolyan foglalkoztatták. A mesét sötétben mondja el sok gyermekének a kiutasított szerencsétlen Bálint. Nem szimbolum-e ez, a sötétben folydogáló mese, a kókadó értelmű, álmos hallgatóság? S ugyanakkor nem szörnyű valóság a család zürzavara, amelynek egyetlen irányítója már nem a család évezredes erkölcsisége, hanem a korbács? A lány- és a fiútestvér eltávolódása a családtól és egymástól olyan drámai jelenetben robban ki, mint akkor, amikor a lány rossz akar lenni, de utolsó pillanatban mégis megkapaszkodik a keresztben, árokba zuhan s a leselkedő testvér korbácsa ott csattog az éjtszakában a szenvedő Krisztuson és a szenvedő lányon. Milyen ijesztő szerepe van a családban ennek a korbácsnak, milyen szörnyű hiatus támadt ott, hogy a testi fájdalomnak ezzel az eszközével kell végigverdesni a fiatal, lázadó, apátólanyától elszakadt testeket? „A hegedű" című novella az idegen világba szakadt székelyt szimbolizálja, az idegenben is mindig ugyanazt a székely nótát muzsikáló Léta Ábrahám balga bukását. Nagy hitvallás ez Darkó székelysége mellett. A „Zseniká"-ban már a gyémántmadár meséjét ámuló szemekkel hallgató apró székely fiúcskát vetíti elénk. A mese mellett a valóság titokzatos misztériuma is fölveri apró lelke csöndjét, egy asszony szépségén keresztül a felnőttek titokteli élete döbben elibe. Darkó legszebb írása ez. „A háromlelkű jóság" meséjében a szelid nazarénus így vígasztalja Petit. „Ne sírj, édes Petikém, kis Ocsikém! A te csunya kis lényed sok könnyet felejtetett, sok bánatot megvigasztalt az emberek között. Csak természetes, hogy nagy áron kellett megvásárolnod ezt a szép hivatást! Ismerem a te szenvedéseidet is! A tied és az Ilucié, ezek a legemberibb szenvedések! Az asszonyember gyötrődéseinek summája s a férfiember vergődéseinek összege, ezek vagytok ti! De te a legférfibb férfi vagy, kicsi Petikém ... Nincs okod a szomorúságra! Megvígasztallak, igérem, mindenért megvígasztallak!"

A művész sorsának vígasztalása ez a kis bohóchoz intézett rövidke beszéd. Amikor a fiatal író rádöbben művészi elhivatottságára, természetes, hogy számot vet önmagával és a dolgokkal, első írásaiban gyakorta foglalkozik az írás céljával, elhivatottságának értelmével. Darkónak meg kellett találnia a méltó feleletet kérdéseire, ember nem változtathat isteni rendelésen s a mese közben egyszerre mégis csak kigyullad a mindent bevilágító, árnyakat elosztó világosság. MARÉK ANTAL

A szürke autó

A szürke autó ravaszul csillogott, a motor halkan berregett, ajtaja robajos lendülettel csapódott be a nő után. Péter indított. Könnyedén, elegánsan szalasztotta a kocsit. Sápadt arca élénkebb volt, szája erélyes vonalba szorult. Szeme úgy világított, mint az autó két tükrösüvegű reflektora. Tudta magáról, hogy a volán mellett más, mint egyébkor. Itt eltünt alacsonysága, véznaságát bő sportköpeny leplezte és izmai gyöngeségét kipótolta a gép engedelmességre konstruált acélszerkezete. A géppel együtt érezte magát olyannak, amilyen szeretett volna lenni: atlétatermetű, remekbe szabott férfinek; olyannak, aki méltó párja lehetne Évának, akibe Éva halálosan beleszeretne.

— Jaj! — sikoltott Éva, mert az autó elé egy gyerkőc került hirtelen, de a kocsi megállt idejében.

— Ügyes volt, — hangzott megkönnyebbülten, de a férfi nem reagált a dícséretre.

Nem beszéltek, pedig Éva fejében egy-egy gondolat olyan erővel iramodott el, mint az autó felé rohanó kutyák. Úgy is térültek vissza. Péter úgy tesz, mintha minden figyelmét a kocsinak kellene szentelni. Őt nem téveszti meg. Hohó, ő átlát rajta! Vagy mit gondol Péter: nem vette észre, hogy most imponálni akar előtte. Voltaképpen csal. A gépet hívta segítségül az ő meghódítására. Nos, ez sokkal átlátszóbb valami, semhogy ne kellene észrevennie.

— Ó, — kiáltott fel önkéntelenül, mert zökkent a kocsi.

— Pardon, — pirult el Péter. Alattomos kis buckája. Nem, most nem szabad mással törődnie, mint a géppel. Hogyne és mi lesz azután, majd elválik. Az órára is csak röviden pillantott. Féltíz. Tízre a kastélyban lesznek, pedig féltizenegyre várják. Rekordot csinál. Minél rosszabb az út, annál nagyobb az érdem.

— Kérem, Péter, ez nem kellemes!

Nem volt őszinte panasz. Igaz, hogy kicsit rázott a kocsi, de nem túlságosan.

A férfi lassított.

— Így jó?

— Na, nem! Ez meg csigatempó!

Összenevettek és az autó újra nekiszökött. A sebességmérő hatvanon túlra lendült s alattomos ingadozással tapogatódzott a hetven felé. Éva sálja lebegett a szélben. Hátradőlt. Hát csak csinálja. Ha nem vette volna észre rajta a szándékot, talán imponálna. Miatta roboghat.

A nyíl feltünés nélkül elérte a hetvenet és szerelmes kézként reszketett rajta. Néha kénytelen volt kedvetlenül visszatérni a negyvenre. Az út erre igazán pocsék volt. — Ennél a kanyarulatnál igazán lassítani kellett volna! — bosszankodott hirtelen szorongásában Éva. Egyáltalán nevetséges ez a

versenyfutás érte. Romantikus ötlet! Idejét multa. Mi szükség rá? Tudhatná, hogy hozzámegy, ha megkéri. Ilyen vagyont nem dobhat ki az ablakon. Sokkal szegényebb annál. Mért reménytelenkedik hát? Mert nem értette el mindjárt az első célzását? Ugyan! Csak nem ronthatja a saját értékét. És ez a szegény szerelmes bolond azóta kétségbe van esve.

Az országút kezdett elibük szaladni.

— Kilencven! — vetett lopott pillantást a számra Éva és hirtelen uszító kedvvel megkérdezte: — Mennyi ennek a kocsinak a maximuma?

— Százötven, — felelte rekedten a férfi.

— Csak?

Péter nem felelt. — Előbb lássuk a százhuszat! — gondolta. Azután majd meglátjuk és észrevétlen nyomással fokozott. Most egy ideig jó az út. Sőt kitünő. Igazán nem imponálna? Adós maradt a visszavágással. Nem, mintha nem tudna mit felelni. De valamikor ilyenkor mindig visszatartja. Társaságban is hallgat. Nem vet fel olyan témát, amihez kevesen tudnak szólni, mert azt hihetnék, hogy közvetve vagyonával henceg. Elvégre nem mindenkinek nyílt módja a világot keresztül-kasul utazni, tudósokkal tartani expediciós utakon, nem mindenki volt hivatalos az angol királyi udvarba. De lám, ez mind kevés. Édeskevés ahhoz, hogy tessünk egy nőnek, aki erős, szép, fiatal és sportol, mindennap atlétákat lát maga körül. Az ilyen magafajta férfi legföljebb csak olyan, mint egy okos, de szürke veréb. Nos, ami azt illeti, kapott volna már Évánál szebbet is feleségül, de csak a vagyonért. Évának, hála Isten, az nem imponál. Akárhányszor közeledett felé, kitért. Nem végleg, nem elutasítólag, de mégis.

A megbolondult országút spulninak nézte az autót és részeg szerelemmel kerekei alá csavarodott, két szélről a fák elibük dültek, hanyattvágódtak.

A nyíl már a százhuszast érintgette.

— Péter, ne őrüljön meg, — mondta halkan a leány, de selyemsálja az ajkára szorult, nem hallatszott. Aztán nem mondta még egyszer. Kényelmesen hátradült, de sápadtabb volt, mint máskor.

Az idegei együtt reszkettek a kocsi acélizmaival. A gép elevenné vált, szinte ízzadt, a villamos hütő alig tudta csökkenteni a forróságát. Péter már nem úrvezető, hanem zsoké volt, negyvennyolc kilós, de halálra is elszánt zsoké. Vagy befut, vagy elbukik. Hogy Éva is meghalhat, arra nem is gondolt.

Az útmenti fák a sebesség láttára szédülten egybefogództak, mint kisgyerek keringés közben. No, ez már sok volt. A nyíl, az utálatos féreg, már a százhuszon is átrágta magát. — Hová akar még? — rémült meg Éva. Életösztöne teljes erővel jelentkezett. Ez már őrültség és ő is őrült lenne, ha engedné. Könnyed mosolyt erőltetett és megértőleg, bizalmasan Péter vállára tette a kezét. Mihelyt felé fordul, kiolvashatja szeméből, hogy győzött. Ő, a nő, meghajol alázatosan a férfiakaraterő, ügyesség, elszántság előtt. Elismeri.

Pétert megütötte a mozdulat. Szegény Éva félt. Ezt olvasta ki a szemé-

ből és a nyilacskát lehullajtotta hatvanra, negyvenre és szidta magát. Azzal, hogy halálra rémíti, igazán nem hódítja meg. Hosszat, nagyon hosszat dúdált a parasztszekérnek. Bosszúságát dudálta bele. Hiába. Süket a kocsis, vagy részeg . . . Ej!

Ütést érzett a fején, de a fő, hogy a kocsi még idejében megállt a fa előtt, de a kilométerkőre ráfutott. Éva? Nincs mellette. Föl kellene állni, de nem tud, szédül.

Nevetés. Éva nevet. Lehetetlen. Álmodja. De nem. Mégis Éva nevet, hosszan, gúnyosan, metszően.

Éva az árok partján áll. Összegyűjtött fűre esett. Semmi baja, csak az ijedtség, az izgalom bújik meg a hisztériás kacagásban. Kabátját törli, igazítja sálját. Péter kábulata oszlik és fájón ízleli a valóságot: kinevetik. A zsoké elbukott. Nem finisben, nem dermesztő imponáló tragikus bukással. Csak lepottyant a lóról. Mint egy krumplis zsák. Nem százhúsznál, hanem negyvennél. Semmi, de semmi sem sikerül neki. Kegyetlen élet. Legalább zúzta volna magát halálra. De nem, már egészen jól érzi magát. Baja sem történt. Részvétre sem számíthat . . . és Évát — elvesztette.

Most már minden mindegy. Szégyelli, de könnyes a szeme. Nem törölheti le, mert Éva feléje lép, ránéz, egyenesen a szemébe.

— Istenem! Sír! Szegény, szegény fiú! — Mosolya eltünik. Milyen kedves így Péter. Póz nélkül, egyszerű kinyitott szívvel, ügyetlenül, könnyesen. Mint egy kis gyerek.

Szívében anyás melegség támad.

— Péter! Nem történt baja? — Péter szégyenében felelni sem akar és miközben lesüti szemét, hogy eltakarja a könnyeket, érzi: Éva két karja meghitten nyaka köré fonódik.

A baktató kocsiról a paraszt visszanéz és úgy véli, hogy nem érdemes leszállni. Nem történhetett valami nagy bajuk.

MÁRIÁS IMRE

Pont és ellenpont

Tele van a világ össze nem tartozó, ellenmondó dolgokkal s ahogy egymás mellé kerülnek, az ember hajlandó elcsodálkozni, bár az a tény, hogy van jó és rossz, élet és halál, szellem és butaság, már éppen eléggé hozzászoktathatott minden ellentéthez.

A milliomos szeme.

Akkor gondolkoztam el ezen, amikor egy karcsú milliomosnak először a szemébe néztem. Ő nem tudott a tettemről, úgynevezett „loppal" csináltam, mert nincs bemutatva. Általában igen kevés milliomos személyes ismeretségével dicsekedhetem, csupán eggyel s az is annyira mult időben ragoz minden igét, hogy ma már tenyérnyi varrott folt van szürke zakkójának hátán. Más ismerőseim, akiknek az évnegyedi adó mindig halálos gond volt, meg sem indulnának ilyen kabátban, még ha abból az időből való is, amikor ő még aktiv milliomos volt svájci viszonylatban.

Szóval: most egy ismeretlen úr szemében néztem. Tudtam róla, hogy ő a vármegye, sőt sok vármegye leggazdagabb embere. Autótól (melyben rádió hallgatható) teherautón, kocsin, lószekéren át a szánig, sőt kis targoncáig, mindenféle jármű tulajdonosa. Állítólag éppoly jól számol, mint amilyen gyöngén ír. A Rivierát, Egyiptomot, a Hebridákat, Sziriát beutazta, sok munkásnak ad kenyeret (hallom, nem is méri szűken), van három ép gyermeke s lelke redői közt a legravaszabb analitikus sem találna teljesületlen vágyat. Megnőtt 180 cm.-re, barna lakkcipője keskeny, mint angol diplomatáé és a tekintete mégis mélységesen szomorú. Olyan szomorú, amilyent csak nőknél láttam (akiknek az élet nehezebb fele jut), s azok közt is csak anyáknál, akiknek meghalt a gyermekük.

Mi lehet ennek a szomorúságnak az oka? Céltalan kérdés. Éppen mintha azt kérdeznők, mi fájhat a divat csúcsán lebegő filmsztárnak, mi hiányozhat Sir Henry Deterdingnek és mire vágyhat a művész, ha már elnyerte a Nobel-díjat?

Egészen bizonyos: nekik is vannak szenvedéseik s a hajnali szívdobogást, ami a gyógyíthatatlan fájás jele, ők is ismerik. Éppen csak annak nehéz megérteni, aki látott hetven éves, botratámaszkodó nyugdíjast kijönni a hivatalból, amint örömtől felcsillanó szemmel kitört: „Fölemelő érzés! A nyugdíjat fölvettem s estére meleg papucs lesz a feleségem lábán!"

Botját hóna alá vette és megfiatalodott léptekkel indult a cipőüzlet felé.

Az izletes sütemények.

A pék útnak indítja a kiflis gyereket; karján nagy kosár, csak úgy dagadnak belőle a ropogós kiflik, zsemlyék, fonott rudacskák, perecek. A gazda hófehér terítőt borít rájuk, hogy annál ízletesebben, tisztábban hassanak. Aztán szól:

— Pista, milyenek a körmeid? Gyere, moss kezet, ennél az árúnál fontos az ízlés. Aztán ne engedd, hogy a vevő tapogassa a süteményt. Ki amit megfog, vegye is meg; nálunk minden friss és finom.

Szóval, hangsúlyozott tisztaság. A suhanc sudár termete egy Shakespeare darab apródjára emlékeztet; közönyösen hallgatja a szót, más kérdések járnak fiatal fejében: esetleg kapusnak álmodja magát valamelyik amerikai sportpályán, de lehet az is, hogy modernebb és az óceán-repülés izgatja.

Kiáll a sarokra, kosarát maga elé teszi, félig felhajtja a terítőt, hadd kacérkodjanak a kiflik éhes gyomrok és szájacskák felé. Áll egy darabig, messze néz, mintha az átrepülendő víz nyújtózkodna előtte, tehetetlenségében száját rágja, majd nagyot köp, pont az árú fölött el, rézsut. A tett a kosár peremétől egy centiméterre ért földet. Meg kell adni, átrepülte az Atlantit, baj nem történt. De engem az rázott meg, hogyha történt volna, akkor se változna semmi: a fiú tovább állna a sarkon, árulná a finom fonottakat és másnap nyugodtan hallgatná mestere üzleti elvét:

— Ennél a szakmánál fontos az ízlés!

Meseautó.

Ha nem tévedek, ez mozicím, de én láttam egyet. Nem nagyon ismerem a márkákat. Azt hiszem, népszerű regényekben ilyen gépeken érkeznek a petróleum-mágnások. Az a szín volt, amire, mikor királynék hordták, azt mondták: vadgalambszín. Nikkelveretei trillázva nevettek a napfényben. A lámpák fedele enyhe kék zománc. Leginkább egy halványszürke csipkeruhához hasonlított, ezüst-lámé összeállítással. S mintha csak kék email ékszereket viselne a hölgy. Egy izgékonyabb fantáziának a Szent Márk-tér galambjai is eszébe juthattak volna.

A formája sem volt mindennapi: orra karcsún nyúlt előre s hasította a levegőt, mint kényes állat feje s hátsó vonala sem volt a megszokott függőleges; úgy feküdt rajta a pótkerék, mint lankásan emelkedő domboldalon. Soffőr legyen, aki elég bátor, baleset alkalmával onnan leemelni. Vagy ilyen szépséggel nem is történhet baleset?

Átvillant rajtam: micsoda toalettet viselhet a tulajdonos, ha méltóan akar beülni járművébe? Ha férfi, eleganciája walesi herceges, ha pedig nő, csak „áramvonalos" bőrzekét s az autó színében tartott lakkcsizmát hordhat.

Bepillantottam hát a mozgó palotába, bár az ablakon való benézésnek esküdt ellensége vagyok. Egy kendős, nagyon sápadt asszony ült benne, kopott fekete ruhában és pólyás gyereket tartott a karján. Nem, a gyerek se volt a milliomosé, szennyes fehér kendőbe volt csavarva és látszottak szánalmas rongyocskái. Az anya tekintete ijedt: az autó a kórház felé haladt.

A belső helyzetet rögtön átéreztem, meg is értettem, csak az volt megfoghatatlan, hogyan került hozzájuk a meseautó?

Életkedv.

Mindenütt kedvetlenség. Otthon, üzletben, vonaton, hivatalban, kávéházban, klubban; ahol csak emberek összeverődnek, az arcokon gond, a szájakon panasz.

Az utcán ilyen mondattöredékeket hall a sietve haladó:

— ... azt mondják, válnak ...
... felmondtak annak is ...
... húsz helyen próbálkoztam ...
... ennél jobb a halál ...
... legalább az anyósom költözne el ...
... nincs egy rendes rongyom ...
... az Istenért! el ne terjeszd, hogy fizettem ...
... idegszanatóriumba való ...
... miért vagyok fiatal, hogy írógépeljek? ...
... az orvos zöldhályogra gyanakszik ...
... nem fizetek, — s pássz!

A lakásomtól a temető kapujáig hallottam ezeket s ott megálltam. Igazság szerint itt kezdődik a szomorúság birodalma. Vajjon mit fogok hallani, ha a narancssszínű őszben ilyen keserű az élő utca népe! Csüggedten léptem be.

A temetőőr lakásában hangos élet; habot vernek, szól a mozsár s egy szoprán hang rendelkezik:

— A fehér gallért tedd tiszta helyre, Manci, s a lakkcipődet se rontsd, kell a lakodalomra!

Föllélekzettem. Az első derűs akkord.

A sírok közt rámlehelt a béke, méhek zümmögtek, puhábban, mint nyáron, valahogy C-mollban; a fejfákon pókok művészi hálókat fontak, anélkül, hogy a szomszédét zavarták volna. A begóniák nyarat utánozva bíborvörösen virágzottak, sőt itt-ott az ibolya is kidugta évszakot tévesztett fejecskéjét.

Egy friss sírnál pedig, ahol nagy és hosszú szenvedés pihent el, megsímogatott a legyőzhetetlen szeretet és arra figyelmeztetett, hogy az ember a legnehezebb sors alatt is emelje föl a fejét, ha ember akar lenni.

KABDEBÓ ERNA

Irodalmi szemle

Makkai Sándor: Sárga vihar.
(Genius kiadás, Budapest.)

A tatárjárás korát tárgyaló regénytrilógia középső része ez a könyv, amely a pusztulás körülményeinek megrögzítésére született. Az első rész, a „Táltoskirály", fojtott levegőtől terhes. A cselekmény fölött minduntalan ott lebeg a bekövetkező rém, a mongolok betörésének árnyéka. A feszültség ebben a részben oldódik fel, a sárga vihar megérkezésében és rombolásában.

Makkai Sándor az események szálait mély lelki aláfestéssel bonyolítja. Középen áll Béla király alakja, akinek korábbi élete állandó előkészülés a veszedelemre. Szerepe azonban túlságosan passzív, mert kényszerképzet köti le erejét. Meggyőződése, hogy a veszedelemtől csak saját élete föláldozásával mentheti meg nemzetét. Nem katonának született, hanem építőnek, aki azzal az elhatározással megy a csatába, hogy meghal nemzetéért, de az előrelátóak megakadályozzák szándékát. Béla király életben marad és a szerző sejteti, hogy az ő igazi, lényének megfelelő munkája akkor kezdődik, amikor a mongolok kitakarodnak az országból.

Makkai tehetsége a lélekrajz és a kompozició erősségében tündöklik. Most, a második rész megjelenése után látjuk, hogy mennyire hatalmában tartja a hatalmas anyagot. Minden epizódnak megvan a jelentősége és az egyetemesség törvénye szerint kapcsolódik a regény szilárd vázába. Az eseményeken, a történésen van a hangsúly és azoknak drámai erejű kibontakozásán. Ezek mögött kortörténetet ad kemény, tiszta nézéssel, amely azonban sohasem hűvös, mert a nemzete iránti szeretet melegíti fel. A magyarság lelki arcát ezer apró vonással rajzolja ki és ott se teszi le a tollat, ahol elevenbe kell vágnia. A megrázó valóság képével hat az olvasóra és kitünően ért ahhoz, hogy mindenben a lényeget ragadja meg. Idealizál is, de csak ott, ahol a magasabb eszmei sík ezt megkívánja.

Nagy érdeme, hogy papiros-alak egy sem szerepel regényében. A szereplők cselekedetei közel jönnek hozzánk, érthetőkké válnak jellembeli sajátosságaik részletes és világos kifejtése alapján. Makkai pedig nagyszerű ismerője az embernek és nagyszerű ismerője nemzete tulajdonságainak. Ehhez a mélységes, intuitiv emberismeretéhez kapcsolódik pompázó történelmi tudása és könnyen formába szökkenő írói készsége, amelyek együttesen kimagasló alkotásokkal gazdagítják irodalmunkat.

TAMÁS LAJOS

ÚJ MAGYAR KÖNYVEK

VERSEK.

Ady Endre összes költeményei (kötve) 30.—
Darvas János: Hegyország hangja 10.—
Madách Imre: Az ember tragédiája (kötve) 9.—

ELBESZÉLÉSEK, REGÉNYEK.

R. Berde Mária: Romuald és Andriána 22.—
Pearl S. Buck: Kwei-lan vergődése (kötve) 12.—
— Az édes anyaföld 18.—
Hans Fallada: Volt egyszer gyerekünk 28.80
Földes György: Kukkónia lelke 18.—
Gulácsy Irén: Fekete vőlegények 32.—
Harsányi Zsolt: Szólalj, szólalj, virrasztó! 36.—
Jaczkó Olga: Ispilángi rózsa 10.—
Jankovics Marcell: Udvari bolond 30.—
— Magyar porszemek 30.—
Kós Károly: Az országépítő 35.—
Makkai Sándor: Ágnes 15.—
— Táltoskirály 30.—
— Sárga vihar 60.—
Marek Antal: Zsákutca 20.—
Móra Ferenc: Ének a búzamezőkről 24.—
Axel Munthe: San Michele regénye 28.80
— Régi könyv emberekről és állatokról 28.80
Nyírő József: Isten igájában 40.—
Reményi József: Élni kell! 56.—
Szombathy Viktor: Én kedves népem 24.—
Tamási Áron: Ábel a rengetegben 24.—
— Ábel az országban 24.—
— Ábel Amerikában 24.—
Tichy Lajos: A turbán és egyéb elbeszélések 15.—

EGYÉB.

Babits Mihály: Az európai irodalom története 28.60
Jankovics Marcell: Észak szigetei (kötve) 65.—
— Úttalan utakon 8.—
Reinel János: Új-Auróra (I.—XI. évfolyam) kötetenkint 20.—
— Ugyanaz (kötve) 25.—
Reinel János: Magyar Minerva (1930, 1—6. szám) 18.—
— Magyar Minerva (1931. 1—10. szám) 30.—
— Magyar Minerva (1932. 1—10. szám) 30.—
— Magyar Minerva (1933. 1—10. szám) 30.—
— Magyar Minerva (1934. 1—10. szám) 30.—
Szerb Antal: Magyar irodalomtörténet 55.—
Wallentinyi Dezső: Hangulatok 6.—

Portó külön 4, több kötetnél 6 korona.

Megrendelhetők Walla Frigyes Magyar Könyvesboltjában
(Pozsony-Bratislava, Ventur-utca 9.)

Nem romantikus hősöket, hanem embereket ábrázol Rácz Pál

HANGYABOLY

című legújabb regényében, akik küzdenek, hibáznak, szenvednek, remélnek, csüggednek, botorkálnak s újra megvetik lábukat a sors könyörtelen viharában, mely körülöttünk kavarog. A 159 oldalas regény ára portóval együtt 24 korona. Megrendelhető Walla Frigyes Magyar Könyvesboltjában. (Pozsony, Ventur-utca 9.)

Novinové výplatné povolené výnosom riaditeľvací poštovy úrad Bratislava 2. zo dňa 29. apríla 1930. č. 38.655/Va-1930. — Podástva pošt a telegrafov v Bratisla

ECKHART FERENC

Magyarország története

Egyik legnagyobb irodalmi eseményünk ez a könyv, amely

330 oldalon

összesűrítve adja a magyar történelmet az őskortól napjainkig.

Az ízléses kiállítású könyv (finom papiros, vászonkötés) eddig

15.000 példányszámban

került a könyvpiacra, tehát nagyobb példányszámban, mint bármilyen idáig megjelent magyar történelmi munka.

Ára 28·60 korona; portó külön 4 korona. Megrendelhető Walla Frigyes Magyar Könyvesboltjában. (Pozsony, Ventur-utca 9.)

Alexandra Rachmanova

Szerelem, cseka, halál...

Házasság a vörös viharban

A bérsi tejesasszony

Egy orosz diáklány megrázó naplója a világtörténelemnek talán legviharosabb korából.

Ára kötetenkint 15 korona; portó egy kötetnél 4, több kötetnél 6 korona. Kapható Walla Frigyes Magyar Könyvesboltjában. (Pozsony, Ventur-utca 9.)

MAGYAR KÖNYVESBOLT

WALLA FRIGYES

Pozsony-Bratislava, Ventur-utca 9.

Bárhol megjelent magyar és német szépirodalmi, tudományos és gazdasági könyvet a legjutányosabban és leggyorsabban szállít.

A Magyar Minervában ismertetett és hirdetett könyveket is beszerezzük!

IFJÚSÁGI ÉS KÖZSÉGI KÖNYVTÁRAKAT ELŐNYÖS FÖLTÉTELEK MELLETT RENDEZ BE ÉS EGÉSZÍT KI.

Póstai megrendelést azonnal elintéz.

A MAGYAR MINERVA ELŐFIZETŐINEK ENGEDMÉNY!

303957

MAGYAR MINERVA

VI. évfolyam, 3. szám. 1935. március 15

TARTALOM:

PFEIFFER MIKLÓS (Kassa): Pázmány Péter. Magyarosan!

SZIKLAY FERENC (Kassa): A föld parancsol.

MARTÍN RÁZUS (Breznóbánya): És magam leszek...

FARKAS GEIZA (Nemacki Elemír): A nagy Körmendi.

REMÉNYI JÓZSEF (Cleveland): Magyar író amerikai naplójából.

SZOMBATHY VIKTOR (Komárom): Péter, a bűvész.

TAKÁTS GYULA (Kaposvár): Zselicség.

WEÖRES SÁNDOR (Csönge): Falusi este.

ROGER KERSTEN (Queensland) — VIZI KÁROLY (Szenc): Wild West-romantika Ausztráliában 1935.-ben.

FARKAS GEIZA: Az életsugarak. (XVII.)

TAKÁTS GYULA: Hideg van. (Weöres Sándor verskötete.)

ERDŐHÁZY HUGÓ (Komárom): Tíz esztendő. (Gellért Oszkár verskötete.)

HUNYADI GYÖRGY (Kassa): Két amerikai film.

A csehszlovákiai magyar rádió hangjáték pályázata.

Előfizetési ára egy évre 30 korona, 6 pengő, 150 lej, 60 dinár.

Egyes szám ára 3 korona, 1 pengő, 25 lej, 10 dinár.

MÁRCIUSI SZÁM

MAGYAR MINERVA

SZÉPIRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT
MEGJELENIK JULIUS ÉS AUGUSZTUS KIVÉTELÉVEL MINDEN HÓ 15. NAPJÁN

FŐSZERKESZTŐ:
Dr. REINEL JÁNOS

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓTULAJDONOS:
WALLA FRIGYES

TÁRSSZERKESZTŐK:
DIÓSI KORNÉL, ŐLVEDI JÁNOS

Pozsonyi szerkesztő: **Major József**; brünni szerkesztő: **Hegedüs Ödön**

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: POZSONY-BRATISLAVA
KERTÉSZ-UTCA 1. TÁVBESZÉLŐ: 36-86

POSTATAKARÉKPÉNZTÁRI CSEKKSZÁMLA: 123.674 BRNO

A FOLYÓIRATOT NYOMJA A CONCORDIA KÖNYVNYOMDA ÉS KIADÓVÁLLALAT
POZSONY-BRATISLAVA, KERTÉSZ-UTCA 1.

MAGYARORSZÁGI SZERKESZTŐ:
Dr. MARÉK ANTAL
BUDAPEST 72.
POSTAFIÓK. 67.

FŐBIZOMÁNYOS MAGYARORSZÁGON: A STUDIUM R.-T., BUDAPEST IV.,
KECSKEMÉTI-UTCA 8

JUGOSZLÁVIAI SZERKESZTŐ:
DR. FARKAS GEIZA, ELEMÍR

Pázmány Péter*)

Nagy megtisztelés és öröm számomra a nagy Pázmányról felolvasást tartani ebben az illusztris körben és ebben a városban, ahol Pázmány alkotó zsenijének annyi emléke él, ahol Pázmány a vallásos renaissancenek és a magyar nyelv s kultúra fejlesztésének annyi fényes alkotását nyújtotta kortársai számára. E nagy férfiút történelmi keretben szándékozom bemutatni.

Pázmány Péter 1570.-ben született Nagyváradon. Az ő születési esztendejében kötött Miksa német-római császár és magyar király Zápolya János ellenkirály fiával, János Zsigmonddal egyességet, melynek értelmében mindketten szövetkeznek a török ellen. János Zsigmond lemond a királyi címről. Ha pedig utód nélkül hal meg, az utána megválasztandó erdélyi fejedelem elismeri a magyar király fennhatóságát. Egy esztendős volt Pázmányunk, midőn János Zsigmond halálával a nagy Báthory Istvánt, később egyúttal lengyel királyt, Erdély fejedelmévé választották. Ugyancsak az 1571. esztendőben a szövetkezett keresztény hadak nagy tengeri győzelme a görögországi Lepantónál az egész Európát fenyegető török felett: mint V. Pius pápa fáradozásának eredménye.

Pázmány Péter atyja, Miklós, Biharmegye alispánja volt. Anyja leánynevén Massai Margit. Mindketten református vallásúak. Péter 13 esztendős korában a katholikus hitre tért. E lépésénél minden bizonnyal hatással volt reá katholikus vallású mostohaanyja. Nemkülönben Szántó István, az akkor Nagyváradon nagy sikerrel működő első magyar nemzetiségű jezsuita. Pázmány Péter körülbelül 15 esztendős korában Kolozsvárra került az ott Báthory István által letelepített jezsuiták tanintézetébe. Ott 16 esztendős korában — szíve-lelke sugallatát követve — maga is belépett a jezsuita rendbe.

A jezsuitáknál előírt első, kétesztendős próbaidőt, noviciátust Krakóban és Bécsben töltötte. Ugyanott végezte háromesztendős bölcseleti tanulmányait is. Az ezt követő hittudományi tanulmányait 1593-tól kezdve Rómában végezte. A pápai széken akkor VIII. Kelemen pápa ült. Ugyanaz, aki Rudolf császár és magyar királynak, Miksa utódának, Magyarországnak a török elleni megvédésére 1595.-ben 10.000 zsoldost, a következő évben pedig havi 30.000 tallért küldött. 1595.-ben tényleg sikerült is — bár még nem véglegesen — Esztergomot és Visegrádot, 1596.-ban pedig Vácot és Hatvant a török alól felszabadítani.

Tanulmányai befejeztével, 27 esztendős korában, Pázmány Pétert pappá szentelték. Első szerzetespapi állomása a stájerországi Grác volt. Ott volt egy évig tanulmányi felügyelő rendjének Károly főherceg által alapított nevelőintézetében. Utána pedig három éven át a bölcselet tanára a

*) Felolvasta a szerző a pozsonyi Toldy Kör Pázmány-ünnepén 1935 február 17-én.

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Növedéknapló
935 2551

gráci egyetemen. Ott főképpen Aristoteles örökbecsű dialektikáját, erkölcstanát és természetbölcseletét adta elő. Mindegyik tantárgyhoz önálló vezérkönyvet írt. Ebből kettő fennmaradt. Kettő elveszett.

1601-ben gráci működését két évre megszakította és rendje akkori vágsellyei házába került mint missziós szónok. Itt és Kassán kapcsolódott be mint hitszónok az ellenreformációs mozgalomba, melynek célja a protestantizmus által nagy mértékben visszaszorított katholicizmus újra való előtérbehelyezése volt.

Egyuttal megkezdte magyarnyelvű irodalmi tevékenységét is: feleletében Magyari István sárvári predikátornak az ország romlása okairól írt értekezésére.

1603-ban újra visszatér Grácba. Az ottani egyetemen hittudományt tanít. Nagyterjedelmű latin nyelvű hittudományi kézikönyvet ír. Emellett magyar nyelven is ír. 1604-ben adja ki a vallásos világirodalom egyik legkiválóbb remekművét zamatos magyar nyelven: Kempis Tamásnak Krisztus követéséről szóló munkáját. 1606-ban pedig keresztény imádságos könyvét. Nemkülönben két hitvitázó magyar iratot. Egyik ezek közül a szentek tiszteletét védi Gyarmathy Miklós helmeci predikátorral szemben.

Erre az időre esik Magyarországon a törökkel szövetkezett Bocskay István fölkelése (1604—1606.) a protestáns vallásszabadság érdekében és az idegen (német) uralom ellen. Ezt a fölkelést az 1606. évi bécsi béke fejezte be.

1607 volt az az év, amelyben Pázmány — mint maga mondja — „édes nevelő hazájába" került azontúl állandó működésre.

Itt oly vezetőt kapott és szellemi és anyagi mecénást, aki megadta Pázmánynak azt a működési lehetőséget, mely őt azzá tette, amivé lett. E pártfogó Forgách Ferenc bíboros, esztergomi érsek, Magyarország primása, aki a török miatt nem Esztergomban, hanem Nagyszombatban, részint Pozsonyban székelt.

1608-ban a pozsonyi országgyülésnek Pázmány rendje védelmére, melyet a bécsi béke létében támadott meg, emlékiratot nyújt be. Ugyanebben az évben vette át a királyi Magyarország feletti uralmat Rudolf császár és királytól, aki az uralkodás teendőitől mindinkább elzárkózott, annak öccse, Mátyás. A német protestánsok pedig ebben az évben unió néven szövetséget kötöttek, melyre ellenakció gyanánt a német katholikusok 1609-ben az úgynevezett ligában tömörültek.

1609-ben indul meg Pázmány Péter nagy irodalmi polémiája Alvinczi Péter kassai prédikátorral. 1613-ban pedig hittudományi főművét, az „Isteni igazságra vezető kalauz"-t adja ki sokban rendtársának, Bellarmin Róbert bíborosnak művére támaszkodva. Ebben az esztendőben lesz erdélyi fejedelemmé Bethlen Gábor, Pázmánynak sokban nagy vallási és politikai ellenfele.

Rendkívül érdekes e két nagy magyar vezéregyéniség összehasonlítása. Mindkettő egyezik abban, hogy mélyen vallásos. Az egyik mint katholikus, a másik mint protestáns. Abban a korban pedig e két vallásos és

egyházi irány mindegyike a saját pozíciójáért, a saját iránya működési lehetőségeért, hatóereje biztosításáért elkeseredett harcot folytatott a másik irány ellen. Akkor nem, mint ma, a közös Isten- és Krisztus-hit és erkölcs védelme az Isten- és erkölcstagadással és bizonyos újpogánysággal szemben, állott a valláserkölcsi törődés előterében, hanem két irány tényleg le nem kicsinylendő differenciáló pontjai körüli harc. Abban a korban, mint már láttuk, a vallási hovatartozás determinálta nagyrészt a politikai irányt és hovátartozandóságot is a magában gyönge magyar nemzet fiaiban is: a katholikusok természetszerűen a középeurópai nagy katholikus erőközpontban, a Habsburg uralkodócsaládban látták a katholicizmus támaszát. Benne látták azonban a magyarság és az egész keresztény-európai kultúra védőjét is a törökkel szemben. Ugyanakkor tisztában voltak, hogy a német szövetség a gyöngébb és kisebb magyarra sok hátránnyal jár. De ezeket a hátrányokat kisebbeknek látták, mint a némettel való szembefordulással akkor elkerülhetetlenül velejáró függést a töröktől. Ez volt Pázmány álláspontja. Ezzel szemben a magyar és erdélyi protestantizmus a bécsi uralkodóházban akkora ellenfelét látta, hogy kisebb rossznak tartotta még nemzeti szempontból is a törökkel legtöbbször kényszerűvé váló szövetkezést. Ez volt Bethlen álláspontja. Azonban Bethlen is, Pázmány is hőn szerette magyar nemzetét és nagystílű, messzelátó egyéniség volt. Ezért Pázmány mint egészséges ellensúlyt a német túltengő hatalmával szemben a magyarság érdekében igenis kívánatosnak tartotta, hogy legyen egy külön erdélyi fejedelemség is, a királyi uralom alatt lévő Magyarországnál sokkal függetlenebb a némettől. Másrészt Bethlennél is megvolt a töröktől való lehetőleges függetlenség gondolata. Nemkülönben bizonyos tolerancia a katholikusokkal szemben.

Ugyanakkor, mikor Pázmány hitvitázó és egyéb iratait szerkeszti és közrebocsátja, óriási egyházszónoki sikereket arat. Nemcsak a katholikusokat, hanem számos protestánst is szószékéhez és eszmeköréhez vonz. Körülbelül harminc előkelő magyar protestáns családot nyer meg a katholikus egyháznak. Ennek abban a korban, midőn a földesúrnak jobbágya vallási hovátartozására is nagy befolyása volt (az ismert cuius regio illius religio elv szerint), hatványozott fontossága volt.

Fontos eseményeket hozott az 1615. esztendő. Ebben az évben kötötte II. Rudolf, illetve tulajdonképpen már II. Mátyás a nagyszombati egyességet Bethlennel. Ez az egyesség garantálja Bethlennek az erdélyi fejedelemséget, a protestánsoknak vallási szabadságokat, a jezsuitáknak pedig az Erdélyben való újra letelepedést. Ugyancsak 1615-ben történik Forgách Ferenc bíboros-hercegprímásnak, Pázmány nagy pártfogójának a halála. Pázmánynak ekkor már oly vezető szerepe és munkaköre volt, hogy szinte magától kínálkozott az a gondolat, hogy ő legyen Forgách utóda a prímási széken. A pápai nuncius, a magyar katholikusok, az udvar egyaránt felkarolták ezt a tervet. V. Pál pápa megadta a jezsuiták számára, ha főpapi székre hivatnak, szükséges fölmentést. Így Pázmány 1616 áprilisában turóci prépostá, majd ugyanazon év vége felé esztergomi érsekké és

Magyarország prímásává lett. Püspökké szenteltetése Prágában folyt le, ahol az udvar akkor tartózkodott. Az új primást Lépes Bálint nyitrai püspök a következőképpen üdvözli: „Az egész magyarországi egyházi rendnek nem történhetett kedvesebb dolog, mint mikor téged... nyert. Téged, kinek törekvéseitől és fáradozásaitól a katholikus egyház a világosság, hazánk a békesség diadalát várja."

Az 1616. esztendő, melyben Pázmány Magyarország prímásává lett, egy más nemzetbeli nagy főpapra is odairányítja figyelmünket. Jacques Armand Duplessis, ki a történelemben mint Richelieu hercege szerepel és ki mint Pázmány, rövidesen elnyeri a római katholikus egyháznak a pápaság utáni legnagyobb, a bíborosi méltóságot, ebben az évben lesz a francia királyság államtitkárává: mely hivatal akkor körülbelül akkora hatalommal járt, mint amekkora ma egy állam összes aktiv minisztereiben együttvéve sincs. Mindkettő, Pázmány is, Richelieu is, lángeszű vezéregyénisége korának. Nekünk mégis Pázmány a rokonszenvesebb, nemcsak azért, mert magyar nemzettestvérünk, aki a magyar kultúráért, mint csakhamar még látni fogjuk, óriásit alkotott; hanem azért is, mert Pázmány élete stílszerűbb volt, mint Richelieué. A stílszerűség ugyanis abban is nyilvánul, hogy mindenki a maga szakmájában keresse főmunkaterét. Tehát az egyházi személy vallási és egyházi téren. Már pedig ebben Pázmány fölötte van Richelieunek. Pázmánynál mindig a vallástörődés volt az elsődleges a politikával szemben. Míg Richelieunél fordítva volt. Nála a politikum volt az uralkodó szempont. Aristoteles a politikát tartja a gyakorlati tudományok értékskáláján a legmagasabbnak, mert a politikának feladata a legnagyobb földi jónak, nemcsak egyeseknek, vagy egyes csoportoknak, hanem az egész közületnek a jóléte. Ezt az aristotelesi elgondolást a krisztusi világnézet oda egészíti ki és korrigálja, hogy a köz javára szolgáló törődésnek és tevékenységnek és az ezt szolgáló elméleti és gyakorlati politikának mindenesetre igen nagy értéke és igen nagy fontossága van. Azonban mint mindennek, a közjónak és a közjót célzó tevékenységnek is legszilárdabb alapja a valódi önzetlenség és a közérdekű lelki beállítottság. Ennek pedig legbiztosabb forrása az az erkölcsi elgondolás, mely egy Abszolut Jóra és egyben legfőbb Törvényhozóra, Istenre van alapítva. Ez a valláserkölcsi alapvetés pedig kiváltképpen a papnak, az egyházi személynek a feladata. Ezért Pázmány, midőn nemzete valláserkölcsi megszilárdítását tekintette főfeladatának, tulajdonképpen nemzetének is nagyobb szolgálatot tett, mint Richelieu, akinek törődésében az annyira kétes értékű politikai imperializmus volt a főmotívum.

Primér vallási és egyházi törődése mellett azonban Pázmánynak is tekintettel kellett lenni a politikai adottságokra. Nem kapcsolhatta ki életéből a politikával való foglalkozást sem. Különösen mint prímásnak döntő szava volt nemzete politikai kérdéseiben is. II. Ferdinánd császár-király ezt írja neki: „Főtisztelendőségedben úgy bízom, mint saját lelkemben." Kortársa, Kemény János, a későbbi erdélyi fejedelem pedig ezt írja róla: „Nemzetét és annak szabadságát szerető hasznos ember vala."

1618-ban Csehországban kitört az a valláspolitikai háború, melyet a világtörténelem harmincéves háborúnak nevez és mely Németországot, de általában egész Középeurópát szomorú pusztulás színhelyévé tette. Bethlen a protestáns csehek oldalán harcol és csakhamar elfoglalja úgyszólván az egész akkori királyi Magyarországot, melynek dunáninneni része területben körülbelül a mai Szlovenszkónak felel meg. Pázmány Bethlen hadai elől kénytelen nagyszombati és pozsonyi rezidenciáját elhagyni és egy ideig Bécsben tartózkodik. A besztercebányai országgyűlés, mely Bethlent 1620-ban ellenkirállyá választja, Pázmányt mint „rossz hazafit és közcsendháborítót örökre száműzte." Ugyancsak 1620-ban folyt le a Prága melletti híres fehérhegyi ütközet, melyben a katholikus császáriak nagy győzelmet arattak pfalzi Frigyes cseh protestáns csapatai fölött. Érdekes, hogy erről az ütközetről és annak politikai és egyéb következményeiről mint módosul éppen most a felfogás a cseh történészek között. Eddig a császáriak győzelmét mint a csehek nemzeti elnyomása kiindulóját tekintették. Ma mindinkább tért hódít cseh tudományos körökben az az elgondolás, hogy — ámbár a császáriak győzelme mindenesetre járt a csehek számára alkotmányjogi hátrányokkal — végeredményben mégis nagy hasznára vált a cseh nemzetnek. Ha ugyanis, — mondják ezek, — a pfalzi, északnémet protestáns érdekeltség győzött volna, ez a számra nézve aránylag kis cseh nemzetet idővel szükségszerűen beleolvasztotta volna a nagy német néptengerbe.

Nagyrészt Pázmánynak köszönhető a II. Ferdinánd és Bethlen Gábor között 1621-ben kötött nikolsburgi béke, melyben Bethlen a királyi koronát visszaadja, a magyar rendek és protestánsok pedig bizonyos biztosíté: kokat kapnak. E békekötést csakhamar követi Bethlen ujabb fegyverfogása 1623-ban, ezt az úgynevezett második bécsi béke 1624-ben. Majd megint Bethlen háborúja és ennek befejezése gyanánt az 1626. évi pozsonyi béke.

Mialatt Középeurópában a harmincéves háború dúl és az akkori Magyarországon nagyrészt a Bethlen-féle harcok, Pázmány a háborús rombolás közepette épít. Nemzete javát a virágzó hitéletben látva, mindenek előtt kellő számú és kellő felkészültségű papságról kíván gondoskodni. Továbbá tan- és nevelőintézetekről, melyek világi vonatkozásban is hivatottak a nemzetnek vezetőket adni. Végül a hitélet kolostori gócpontjairól, 1623-ban alapítja magyarországi papnövendékek számára a róla elnevezett bécsi Pazmaneum-papnevelőt. 1624-ben szegényebb nemesi ifjak számára a nagyszombati konviktust, 1626-ban a jezsuiták pozsonyi kollégiumát, 1631-ben a Szent Adalbertről, a Szent István első magyar királyt megkeresztelő prágai püspökről elnevezett nagyszombati papnevelő intézetet. Pázmánynak köszöni létét a mai Ferenc-rendi zárda Érsekújvárott, továbbá a szatmári jezsuita székház. Pozsonyban a nőnevelés céljából apácákat telepít le. Bő anyagi segélyben részesíti többek közt a nagyszombati jezsuitákat és Ferenc-rendieket, a győri jezsuitákat. Gondoskodik a Rómában tanuló magyarországi papnövendékek utiköltségeiről, stb. Nagy gonddal állítja össze a Magyarországon hajdan létezett kolostorok lajstromát

és ezzel — főképpen főpaputódainak — mintegy jelzi, hol kell a vallási intézmények újraépítését kezdeni.

A Pázmány alapította intézmények legnagyobbika az 1635-ben 100.000 forinttal megalapított egyetem, melynek kezdetben csupán hittudományi és bölcseleti kara volt, egyuttal könyvnyomdája és gazdag könyvtára. Ezzel az alapítással, — hogy szószerint idézzünk, — a célja volt „előmozdítani... a katholikus vallás terjedését Magyarországon s egyuttal emelni a magyar nemzet díszét." A török uralom miatt ezt az egyetemet ideiglenes prímási székvárosában, Nagyszombatban helyezte el az akkori jezsuita, hajdan domonkos zárda általa újonnan átalakított épületében, mely ma katonai céloknak szolgál. Oldalán díszes kéttornyú templom áll. Egyben kikötötte, hogy — ha a magyarországi prímási szék, Esztergom, a török uralom alól felszabadul és a prímás ideiglenes székhelyét Nagyszombatból elteszi, az egyetem se maradjon ott. Mária Terézia alatt Budára, II. József alatt pedig Pestre költözött ez az idővel a többi fakultással kibővült egyetem.

Nem elégedett meg Pázmány külső, látható intézmények létesítésével. Nagy gondot fordított papsága és hívei hit- és erkölcsbeli életére. 1626 óta nagykiterjedésű egyházmegyéje területén, mely akkor a besztercebányai, szepesi és rozsnyói püspöki megyéket is magában foglalta, rendes főesperesi látogatásokat végeztetett. 1629-ben egyházmegyei zsinatot tartott. Ennek összes rendelkezéseit ő maga szerkesztette és papsága használatára kinyomattatta. Azontúl évenként tartott egyházmegyei zsinatot. 1630-ban és 1633-ban pedig az ország összes főpapjaival nemzeti zsinatot. Kieszközölte II. Ferdinándnál, hogy egyházi javadalmak azontúl világiaknak ne adassanak, hanem eredeti céljukra használtassanak. Tőle telhetőleg gondoskodott, hogy a megüresedett főpapi állások gyorsan és alkalmas egyének által töltessenek be.

1629-ben II. Ferdinánd kérésére VIII. Orbán pápa bíborossá nevezi ki. Ez alkalommal a következőket írja Pázmánynak: „Az önkényt elvállalt szegénységben (mint jezsuita szerzetes) gazdag s az alázatosságban diadalmas erényeid által már a kolostor magányában magadra vontad a földi és mennyei uralkodók figyelmét. Utóbb az esztergomi egyház kormányára hivatva, megmutattad Magyarország népeinek, hogy az egyháziak az áhitattal, mellyel Istent engesztelik, össze tudják kötni a közjó előmozdítására szükséges bölcseséget." Erre az évre esik nagy politikai ellenfelének, Bethlen Gábornak a halála.

Nagyszámú prédikációja, melynek nem csekély részét itt Pozsonyban mondotta, nem kisebb lendületet adott a magyar nyelvnek, mint írásai. A magyar nép egyszerű nyelvét, minden elvontságtól mentesen, a maga egész frisseségében, erejében, tősgyökeres modorában vitte bele irodalmunkba. Főjellemvonása stílusának, nyelvezetének az erő.

Műveit újólag a róla elnevezett budapesti tudományegyetem hittudományi kara adta ki.

Fontos lépése Pázmánynak 1632. évi római küldetése. II. Ferdinánd azzal a megbízással küldte Rómába, hogy a pápától a svédek ellen segítséget eszközöljön ki. Ekkor szerezte köszvényét, mely azóta bántotta. 1636-ban oly súlyosan megbetegedett, hogy már halálát várta. Újra fölépül. 1637 március 8-án Nagyszombatból Pozsonyba utazik. Onnan erdélyi ügyek megtárgyalására Bécsbe készül. Esti 10 és 11 óra között március 19-én szólítja ki a Gondviselés az élők sorából. Holtteste a pozsonyi Szent Márton-dómtemplomban nyugszik, körülbelül azalatt a hely alatt, ahol a főoltár leckeoldalán a jobboldali ministráns szokott térdelni.

Három nagy vezéreszméje van korunknak. Egyik a szociális gondolat. Annak a belátása, hogy az egyén és egyes csoport földi célkítűzésében és tevékenységében alá van rendelve az emberi közösség jólétének, a közjónak: hogy az egyesnek sem gazdasági, sem egyéb tevékenysége nem öncélú (ahogy azt az individualista liberalizmus hirdette), hanem a közjót célzó szociáletikai törvényeknek alá van rendelve; hogy továbbá minden osztály- vagy csoport-érdeket alá kell rendelni az egész emberi társadalom érdekének.

A másik vezéreszme a nemzeti gondolat. Annak tudata, hogy a nemzeti együvétartozás ténye nem mellékes, elhanyagolható adottság, hanem hatalmas kapocs és erőforrás nagy közös tettekre, nemzeti alkotásokra és védelemre.

A harmadik koreszme, — ez ma megint a legújabb, sokak, főképpen az idősebb generáció által sokszor egész jelentőségében föl sem fogott koreszme, — a vallásos újraéledés. A XIX. századbeli és a világháború előtti materializmus a mai kor legjobbjait csömörrel telítette. Újra lelkiség, emelkedett szellemi légkör után vágynak. Értékelik ugyan az anyagot is. Elismerik az anyaggal operáló tudományok (technika, természettudományok, stb.) nagyságát és áldásait. De tisztában vannak azzal is, hogy lelki és erkölcsi értékek nélkül a pusztán anyagi, technikai vívmány hézagos. Csak töredékes értéke van. A lelki értékek skáláján pedig sokan, mindig többen és többen, eljutottak a legmagasabb értékig: az Abszolut Jóig, az Abszolut Tökéletesig: Istenig. Istennel való kapcsolatukat pedig nem az idejét múlt, szélső individualizmus egyéni hangulataiban akarják kiélni, hanem szervezett, kollektív, egyházi keretben. Ezért jön a vallásos újraéledéssel együtt ma feltartóztathatatlanul az egyházi élet elmélyülése és fokozott tudatossá ébredése is.

Aki e három eszmét, a szociálist, a nemzetit és a vallásit mint korunk három uralkodó eszméjét nem látja, az mai korunkat, főképpen mai ifjúságunkat és a legközelebbi jövő fejlődését meg nem érti.

E három eszme pedig nem külön ápolandó, hanem egy magasabb harmóniában, synthesisben. A helyesen felfogott vallási gondolatban már különben is benn van a szociális gondolat: olyannyira, hogy szociális beállítottság nélkül tulajdonképpeni vallásról nem is lehet beszélni, hanem annak csak visszataszító torzképéről, farizeusságról, hipokrizisről. De benne van a helyesen felfogott vallási gondolatban a nemzeti eszme is. A saját

nemzethez való öntudatos, törhetetlen, áldozatkész hűség nem fakultatív járuléka, hanem lényeges, föl nem adható része a vallásos gondolatkörnek és életprogrammnak.

E mellett a vallás az a tényező, mely a nemzethűségnek a legszilárdabb erkölcsi alapot, az Isten alkotó akaratából, mely fajok és nemzetek keletkezését megengedte, levezetett kötelesség jellegét kölcsönzi. A nemzeti gondolatot a pusztán anyagi érdekközösségből — anélkül, hogy annak jelentőségét félreismerné — eszmei magaslatokba emeli. E mellett magasabb synthesisbe hozza az egyetemes, nemzetfölötti, minden embert átfogó emberszeretettel. Utóbbi által — anélkül, hogy a nemzethűség defenzív erejéből valamit is levonna — megtisztítja azt a rövidlátó nemzeti önzéstől, mely nem ismer el kötelességeket más nemzetekkel szemben és az örökös és általános harc eszmekörében élve, minden nemzetnek minden más nemzet elleni kíméletlen harcát és így végeredményben az összes nemzetek végelgyöngülésének a veszélyét eredményezi.

Hasonlókép, mint a nemzeti gondolatot, a szociális gondolatot is a pusztán anyagi érdekközösségből a legmagasztosabb szociáletikai beállítottsághoz vezeti a vallás. Emellett a szociális elgondolást netaláni egyoldalú, utópisztikus, tehát életidegen szélsőségeitől megszabadítja.

A vallásáért egész életében dolgozó, saját életstandardja tekintetében nagyon szerény, de közcélokra fejedelmi bőkezűséggel áldozatkész, hazáját, nemzetét pedig hőn szerető Pázmány örökszép példája annak, hogy mire képes a vallásos búzgóság és mire képes az, ha a hitbuzgalom a szociális és nemzeti eszmét megtermékenyíti.

Nekünk, magyaroknak pedig maradandó példánk arra, hogy mit alkothat a krisztusi eszméktől áthatott magyar géniusz nemzete legválságosabb, anyagiakban is teljesen lerongyolódott és megfogyatkozott korszakában is.

PFEIFFER MIKLÓS

Magyarosan!

A puskából fegyver lett a hivatalos nyelvben s a fegyverviselési engedélynek egyik rovata azt kérdezi, hogy „Fegyver vagy pisztoly?", — mintha a pisztoly nem volna fegyver!

*

Különféle szavunkat ne szorítsuk ki a különbözővel a német verschieden kedvéért. A magyarnak két szava van a német verschiedenre: különféle és különböző. Ez utóbbit magyarosan csak akkor használjuk, ha arra is gondolunk, hogy mástól különböző; egyébként a különféle a helyes szó. Tehát ne azt írjuk, hogy a minisztertanácson különböző tárgyakkal foglalkozott, hanem: különféle tárgyakkal.

A föld parancsol

Pál gazda nyakába kötötte a vető zsákot s elindult a barázdán. Tempósan lépett, lassú ütemben. Ha ballába volt elől, jobb keze belemarkolt a búzába, ha a jobb, hátra vetődött a tele-marka, a következő lépésnél előre lendült a karja s a szemek az öt újja közül, félkörben, sugarasan repültek a göröngyös földre. Nem maradt ki a negyedik ütem sem: balláb, hátra kéz, olyan szabályosan mozgott az egész ember, mint egy gép. Messziről mégis olyannak látszott, mintha nem is magot vetne, de a szívébe markolna minden mozdulattal s vérét hintené apró csöppekben szerte-széjjel.

A szomszéd tagon Pável dolgozott, a telepes. Valami szánakozó mosollyal nézte a magvetés ősi rítmusát, hiszen neki vetőgépe van, fényeszöldre lakkozott, vadonatúj s két kumetes, dinnyefarú ló húzza azt is. Ő csak a gyeplőt tartja s csak az emelőre van gondja minden fordulónál, ha a mesgyéhez ér, hogy elzárja a magömlést, amíg a gép megfordul a düllőn.

Mégis egyszerre lettek készen a némán, gólyaléptekkel haladó, megtérő Pál, meg a gép zörgését gondtalan füttyszóval kísérő Pável. Hogyne, hiszen a Pál gazda földje alig két köblös, a Pávelé megvan jó öt hektár. Itt-ott írígykedve pillantott át Pál gazda a szomszéd földjére. Amikor kidobolták, hogy földosztás lesz, ő éppen erre, a Gubás-tagra adta be az igénylését, de, hogy az idegenből került gazda kezére jutott, nem sírt utána. Az is csak ember, — gondolta, s ha szereti a földet, boldoguljon vele. Ahogy eddig megélt az apai rögön, ezután is meglesz valahogy. Nem is magának szánta, de ha a két — most katona — fia közt kerül osztályra az az egy családnak is alig elég tag, vagy éhenhal mind a kettő, vagy az egyik elmehet idegen szolgálatba. No, de lesz ahogy lesz, mert hogy sehogyse legyen, az még sohasem volt.

Ilyen gondolatok forogtak a Pál gazda fejében, amíg járta föl-alá a földet s mikorra dolgavégezetten visszatért a fakószekérhez, amelyik mellett ott pihent az eke s munkára várt a borona, — el is intézte magában az egész dolgot. A két szikár ló ott keresgélt még a szekérderékban, szedegette össze a forgatójával a tavalyi lucerna maradékát. Pál gazda is letelepedett a határkőre, melyet akkor ásták le, amikor Pável gazda lett a szomszédja. A falúban éppen delet kondítottak.

— Na, ha a tiszteletes úr is megehült, nekem is szabad, — füstölgött magában, előszedte a tarisznyát, kenyeret belőle, nagy karajt, avas szalonnát hozzá vagy három újjnyit, kikotorta a bicskát a csizmaszárából s elkezdett falatozni. Számolgatta, méregette, hogy arányosan fogyjon a kenyér, meg a szalonna, a szűz-kenyér sovány falat, akkor jó csak, ha majd elfogy az oldalas.

Pável szorgalmas volt, le is nézte magában a kényelmes Pál gazdát, hogy fele munkánál abbahagyja a dolgot az evés kedviért. Ő, alighogy

elvégezte a vetést, átfogta két lassú lovát a vetőgépből a boronába és nekihajtotta a friss vetésnek.

Pál gazda szótlanul odamosolygott, csak magában gondolta:

— Majd rájössz az ízire! — Még ha valaki el is értette volna a gondolatát, az se tudta volna, hová vág az esze.

No, de hamar megvilágosodott volna, ha látta volna, hogy a Pável gazda boronája mit mível a félig szikkadt agyagos földdel. Amilyen széles, olyan hosszú hurkát kapar föl s egyre dagadón görgeti a fogai közt. Abba kellett hagyni a boronálást, mert ahogy lehajolva vizsgálgatja Pável gazda a földet, látja, hogy olyan az, mint a zsidókifli, a búzaszemek úgy állanak ki belőle, mint abból a mák. Nem maradt a föld színén, de egy se, az igaz, hogy bele se boronálódott semmi.

Pável gazda enyhe fejvakarással segíti az eszét valami okos gondolatra. Úgy látszik, sikerült is ez, mert kifog a boronából s a vetőgéppel hazaballag. Amíg megszikkad az az átkozott föld, megeszik, megetet s megvágja a szecskát az esti etetéshez. A jó gazdának, ha hat keze volna, se lenne elég ilyen munka időben, persze, annak a rest magyarnak ilyesmi mind nem jut az eszébe. Azt már messziről nézi Pável gazda, hogy mikor elfogy a kenyér, szalonna, Pál gazda húz egyet a magával hozott csöcsös-korsóból, megemeli a kalapját, — hogy imádságtul-e vagy csak, hogy a fejét szellőztesse meg, ki tudja, — elteríti a subáját a vezérbarázda gyepes szélin s leheveredik.

— Ilyen munkaidőben! — botránkozik meg Pável gazda s a lovai közé csap, mintha a szomszédnak szánta volna büntetésül a lustaságáért. A két, hígvérű nagy ló poroszkába zöttven a keményre járt agyagúton.

Pál gazda nem alszik, mint ahogy Pável gazda gondolta. Nyított szemmel nézi a karikára játszó eget s lesi benne a pacsirtát, aki valahol a magasban fütyörészik gondtalanúl. Hogy ott van, azt a hangjáról tudja, de akárhogy hunyorgat, meglátni nem tudja. Közben ki-kinyúlik kérges keze a földje felé s egy-egy göröngyöt morzsol el az öt újja közt. Azt hinné, aki látja, hogy úntában teszi, ki gondolná, hogy bizony, nagyon is célirányos ez a játéka!

A nap süt. A határ látatlanba párázik a melegétől, csak a levegő szagán érzik, hogy szárad a föld. Már, hogy az érzi, akinek orra van hozzá.

Egy ilyen kényelmes kinyújtózás után hirtelen fölpattan Pál gazda, gyorsan a borona elé akasztja a két pókos lábú kancát s neki a tagnak! Aki délelőtt látta lassan lépegetni, ebéd után kényelmesen elnyúlni, nem is hinné, hogy ez a lovat kurgató, szaporán baktató öregember ugyanaz a Pál gazda. A föld engedelmesen omlik a borona kopott, rozsdás fogai közt, nem marad belőle egy öklömnyi göröngy sem. Sima lesz a tag, mint egy frissen vetett virágágy. Mire kicsapja Pál gazda a boronát a fakószekér mellé, úgy fénylik valamennyi foga, mintha mosolyogna a jól végzett munka örömére.

Estefelé, — a nap már ráhajol a helmeczi Nagyhegyre, mikor Pál gazda a szekérre rakott ekével, boronával, a ponyvában egy kis fejés elé való

gazzal hazafelé kocog. Útközben éri Pável gazdát, aki eddig otthon szorgalmatoskodott a ház körül s most megy bevégezni a félbe-szerbehagyott munkáját. Csak a két „murival" baktat. Olyan kényelmesen megül a nyerges hátán, mintha párnát tett volna a vonószékre. Pál gazda megint csak mosolyog, de most már meg nem állja, hogy oda ne szóljon a szomszédnak:

— Eekésett ám, fijatalúr!

Pável gazda annak veszi a szót, hogy estére hajlott az idő, hogy gondolna arra, hogy ennek a parasztnak mélyebben szánt az esze. Vissza is csíp:

— Jó, mert nem lopta nap!

Pál gazda nem veszi magára a célzást, szívesen köszön vissza:

— Hát — szerencsét a munkához, — csak a kajla bajsza alatt táncol valami gúnyos mosolygás-féle.

Pável gazda befog az otthagyott borona elé, de bizony az megint csak a délelőtt szedett hurkát görgeti. Úgy kell kiszedni a fogak közül s darabokban hajigálni a mesgyére. Újra neki indul, de a fogas jószág most meg úgy táncol a szinte kővé száradt rögön, mintha nem száz foga, de száz lába lenne s valamennyi jókedvre kerekedett volna a naptól búcsúzkodó pacsirtaszótól.

— Szakra! — káromkodik Pável gazda s most kezdi érteni, miért késett el!

Pál gazda csak vasárnap, ha kiballag a tagra, megnézni, gyönyörködni benne, hogy kél ki vörösen, majd kékesbe, zöldbe válón a tavasz-búzája, Pável gazda, mint jó gazda még sokáig gyötri a földet hengerrel, tárcsás boronával. Hiába! Mert mire simára pofozta a földet, aki galambja van a falunak, verebe, sármankója széles a határnak, úgy megtizedelte a föld színén maradt szemet, hogy tél-túl nőtt belőle egy-egy szál, az is színtelen, üres kalászú, szinte hallatszik a panasza, hogy azért ilyen mazna, mert abban fogyott el a java ereje, hogy befúrja magát a vályogos földbe.

Pál gazda földjén hullámzik a vetés, mint a sárga tenger. Gyönyörűség látni. A Pável gazda földje kócos, mint a koszos gyerek haja. Teli van aszattal, vadbodzával, zsurlófűvel.

Mikor aratáskor megint összetalálkozik Pál meg Pável, szidja a telepes a földet, mint a bokrot. Amit kiért Pál gazda a szomszéd beszédzáporából, körülbelül ennyi:

— Átkozott rossz föld ez! Minek is jöttem ide! Tönkre mentem. Bank szorít, berný úrad szorít.

Szidja a szomszédot is:

— Maga imádkozta ide mind, ami ártott a vetésnek. Galambot, verebet, koldustetűt. A legtisztább vetőmagot kaptam az államtól. Dolgoztam, mint egy barom, maga meg lopta a napot. És magának a parasztbúza után is arannyal fizet a föld, nekem meg szemetet terem!

Hallgatja Pál gazda a szitokzáport, megvárja, amíg utolsót csattan a

villáma egy jól megtermett „szakrá"-ban, akkor szólal meg pokoli nyugalommal, csak úgy, a pipa mellől:

— De bizony, jó főd ez, áldott főd, csak hát, mi tagadás, magyar főd. Kemény, nyakas, mint mink vagyunk magunk. Szeretni kell és megérteni, hogy mit akar. Mert, — jegyezze meg a fijatalúr, — a gazda nem tud parancsolni ennek a földnek, itt a főd parancsol a gazdának, de ha megadja neki, amit kíván, akkor akár kenyérre is kenheti, olyan engedelmes.

SZIKLAY FERENC

És magam leszek . . .

Magam leszek, mint annakidején,
mikor kiserdőm fölött piros hajnal,
s a fák virágzó rózsás karjaikkal
nevettek rám, s fönt csupa égi fény . . .

Magam leszek, mint voltam, szüntelen
elsikkadt, sötét, terméketlen távol
ködén nem tudtam mi van a világon,
ahol csak gondom maradt meg velem.

Magam leszek: céltalan' bolyongó
koldus, kit járatlan hegyen borongó
ég alatt egy szikla mélybe vet, —

de ott a lelkem többé ki nem békül,
Istent látom majd legtöbbször vendégül, —
ő megbocsátja ezt az életet . . !

Fordította: SÍPOS GYŐZŐ. MARTIN RÁZUS

A nagy Körmendi

Ezzel a címmel nem Körmendi Ferenc írói egyénisége előtt akarunk bókolni; csupán legújabb regényének, „A boldog emberöltő"-nek helyét eddig megjelent másik két regénye, a „Budapesti kaland" és a „Bodenbach" (nevezzük röviden így) mellett kijelölni. Ha az előbbi a budapesti társadalom egy bizonyos körét mutatta be néhány háborúutáni élményében, az utóbbi meg egy idegenből hozzánk szakadt kis nevelőnő pikáns egyéniségét és ennek hatását festette meg, — az utolsó 850 oldalas regény sokkal több nagyobb feladatot tűz maga elé. Először is, miként már a cím beígéri, egy nemzedék fejlődésmenetét rajzolni, azét, mely a XIX. és XX. század fordulóján lépett ebbe az árnyékvilágba és a mai napokban érkezett el sorsa bevégzéséhez. Másodszor a világ gazdasági, politikai, irodalmi és művészeti életnyílvánulásait abban az időben, amikor ez a lucus a non lucendo „boldog"-nak mondott nemzedék már eszmélt és tevékenykedett. Harmadszor egy Budapesten szabadelvű, békeszerető eszmekörben felnőtt zsidóvérű keresztény magyar fiatal ember lelki vergődéseit közelebbi és tágabb környezete ellentéteiben, meg negyedszer a szerelem útvesztőiben, melyekben utóljára is elmerül.

Ennek az óriási képanyagnak csupán részletei férhettek még arra a nagyalakú vászonra is, melyet a kétségtelenül kíváló képességű fiatal művész elénk feszített. Szívesen kiállítanánk a bizonyítványt, hogy könyve a mai kor regénye, de mégis arra kell szorítkoznunk, hogy benne a kor egy képviselőjének egyéni regényét lássuk, még hozzá egy olyan képviselőjeét, aki sem belső lelki, sem külső sorsa alakulásában nem tekinthető ama korra nézve tipikusnak vagy csak átlagosnak is. Ezzel a megszorítással azonban a teljes elismerés zászlaját kell meghajtanunk a regény nagyszerű környezet- és lélekrajzai, megfigyelései, irodalmi és társadalmi jellemzései előtt. Ha nem a kor regénye ez, azért nem fogja többé nélkülözhetni az, aki a kort irodalmi adataiból valaha magában újraalkotni óhajtja.

A regény cselekvése, — hogy az ismertetések ezt a sablonos szakaszát se mellőzzük, — nehezen foglalható össze, mert voltaképpen nincs is; helyette az eseményeknek és tényekedéseknek sorozatát éljük át, melyek nem következnek kényszerítő szükséggel egymásból, nem is haladnak egy az olvasó által utólag sorsszerűen elkerülhetetlennek érzett megoldás felé. A főhős, Hegedüs Pál életében, — bárha kitünő emlékező és újraérző képessége még gyermekkora benyomásaival is egybekapcsolja számos későbbi szerelmi kalandját, — minden másképp is alakulhatott volna. Egyszerit fest tehát a szerző és sors- (nem végzet-) szerűt. Napoleonnak egy szerény órájában tett kijelentése jut eszünkbe, mikor emlékirataiban nem azt kívánta elmondani, amit tett, hanem ami vele történt.

Hegedüs Pál tehát egy zsidóvérű, de már kereszténynek és főleg magyarnak nevelt orvos és egy szláv-magyar gentry-nő fia. Gondos ápolásban, nevelésben részesült, a szükséget, megélhetési nehézséget, még a leg-

válságosabb időkben sem szenvedte, a társadalmi egyenlőtlenségeknek, a szegények nyomott helyzetének képe korán meghatotta, de teljes átértésükhöz nem vezette. Életében azért hamar bekövetkezett az első törés: mikor a szülői házba jött Tóth Klára, a minden addiginál jobb nevelőnő, aki csakhamar megnyerte Palika anyjának, de kivált apjának bizalmát és ragaszkodását. Ez utóbbinak felismerése rövidesen sírbavitte a gyönge egészségű, finom idegzetű édesanyát, akinek helyét, mint új feleség, mostoha anya és méltóságos asszony elfoglalta az addigi Klára kisasszony. Akiben mellesleg azonnal felismerhetjük a bodenbachi utas cseh nevelőnő vonásait; még abban is, ahogy egyelőre szándék nélkül fölkeltette kamaszodó „fiai"-nak, kivált az idősebbnek, Pál bátyjának, Gyurkának éretlen nemi szerelmét. Ezen a képen még az sem változtat sokat, hogy Klárának saját gyermeke is születik, Jancsi, a későbbi vad zsidógyülölő, akire anyja csak éppen annyival pazarol több szeretetet és gondosságot, mint a nagyobbakra, amennyire ez az adott helyzetben csak várható. Azért a Czendrik leány két fia mégis mostoha gyermekként nőtt fel a gondos, áldozatkész apa otthonában, melyből hamarosan ki is kívánkoztak. Mert ebben az apában — és mindkét fiában — különös élesen kirajzolódik egy éppen zsidóknál gyakori sajátság: a nyugati lovagiasságon messze túlmenő, egyenes nemi szolgaság nőik, illetőleg azon nők iránt, akik gyöngédségükre törvényes vagy szabados, állandó vagy futólagos jogcímet szereztek. A derék öreg orvos nem is bírta sokáig a sajátságosan alakult családi életével járó izgalmakat, szélhűdésben meghalt, miután idősebbik, Gyurka fia, siheder korában már sokatígérő zongoraművész a háborút és hadifogságot valósággal ürügyül használva Keletázsiában mulatóhely-tapőrré hanyatlott, mert nem akart mostohája közelében élni, aki iránt örökké elolthatatlan nemi vágyat érzett.

Maga Pál sem ragaszkodik a családi fészkéhez, mely mind kevésbbé az. A háború után éveket tölt el egy svájci szanatóriumban, majd Berlinben, hazakerülve éppen hogy meghalni látja atyját, azután búcsú nélkül elköltözik az amúgy is csak lakássá lett otthonból. Némi szerénysikerű irodalmi próbálkozás emlékével apja összeköttetései révén egy nagy bankba jut, ahol csakhamar szép pályát fut, ismét vagyonos és — fiatal embernek jóleső szó — valaki. Minden jól is mehetne, ha nem lennének a nők, ha nem járna rajtuk, mindig rajtuk, kelleténél többet az esze, nem vetné beléjük minden, szó szerint minden érzését, nemcsak a gyöngédeket, hanem a keserűket, nemcsak a szerelmet és kívánást, hanem a gyűlöletet, harcvágyat is. Ez természetesen kölcsönös; éppen a nemek ezen küzdelmének a kamasz-, sőt gyermekkortól kezdve leírásában mesteri Körmendi Ferenc tolla. Habár nőalakjai ezen a ponton szinte túlságosan ellentétesek a férfi-alakokkal: míg ez utóbbiak, ha olykor erőszakosak, csapodárok is, egészben véve nagylelkűek, — addig a nők még érzékiségük, szeszélyességük, féltékenységük, közepette is ridegen számítók, mindenféle a szerelemmel alig összefüggő előnyre sóvárak. Ezt a szegény Pálnak is tapasztalnia kell, aki már férfivá érve mindig újra és újra gyermekkorát élte, mikor

egy szőke gentry-lányt vett el, mert elhalt anyja képét idézte eléje; azután ettől lélekben elfordulva egy színésznőcske karjaiba esett, aki viszont egy gyermekkori színházlátogatására emlékeztette, amidőn először szenvedett féltést és féltékenységet, mert a gonosz betyár elragadta a szép csaplárlányt. Mese az írógépről az első esetben, egy színpadi környezetből kihalászott gyöngyszem a másodikban, gyermekkori hűséges ragaszkodás még egy harmadikban — csupa alkalom egy kedves polgári happy end számára. Ám ezt a szerző megtagadja tőlünk: a gentry lány előbb gyermekét idegeníti el zsidóvérű atyjától, azután a gyülölet minden jelével el is hagyja; a színésznőcske egy kis boldogítás után a legpóriasabban megcsalja, a gyermekkori pajtásnőhöz az oly sokat csalódott Pál már nem is képes fordulni. Tehát gyermeke anyjának a váláskor odaadja egész vagyonát, majd a gyermeknek magának a férj-utód által való fiúvá fogadásába is beleegyezik. Második válása után bankbeli fényes állását is elhagyja és a magányba vonul, ahol „nincsenek sem ősök, sem társak, sem utódok."

Ez a befejezés aligha fogja az olvasók többségét kielégíteni. Az után, ami Pállal történt, halált, esetleg öngyilkosságot várunk — vagy pedig a kiállottakon fölülemelkedést, az élet fölött mégis csak győzelmet, a szerelemnek és családi boldogságnak is sokáig várt és keresett beteljesedését, de nem még megmaradt életfegyverek egyszerű elejtését és barlangi medve módjára elvonulást. Ezt a befejezést csak egy föltétel alatt bocsáthatnánk meg a szerzőnek: ha szándéka lenne egy pár év után valamely Vingt ans après-t írni, melynek a Dumasénál még jobban is szabadna sikerülnie.

Még egy-két részlet-megjegyzés, mely azonban a regény művészi értékelését már nem befolyásolja: a történelmi háttér helyenként, elkerülhetetlen elnagyolása mellett még némi pontatlanság benyomását is teszi, így az oroszországi események időrendjénél. Azután az idegenek elleni háborús hangulatnál; Budapesten bizony ritkán fordulhatott elő entente nyelveken beszélők bántalmazása; ezeknek a soroknak az írója is többször beszélgetett egészen nyílvánosan franciául, szerbül anélkül hogy bárki is kifogásolta volna és Svájcból akkor értesült, hogy ott csak a francianyelvű kantonokban szélsőségesen entente barát a hangulat; ezzel szemben a német kantonok közvéleménye nem annyira németbarát, mint semlegesen tartózkodó. Végül az a Dosztojevszkij agaras tábornokára emlékeztető jelenet, mikor a gyümölcstolvaj oláh legényt a lopott gyümölccsel halálra etetik és a temetési menet néma tiltakozására lövetést emlegetnek, — a mai mindent általánosító és kihasználó légkörben még akkor sem lenne magyar ember regényébe illő, ha szószerint igaz volna. Mindent le lehet írnia annak, aki erre hivatott, — de nem kell, nem szabad mindent leírnia, mert végtére az író is csak mint annak a nemzeti és emberiségi életnek eleme jogosult, melyben és melyért működik, — ebben azután egy a szerepe az orvoséval, tanítóéval, vagy bármely más foglalkozás és hivatás képviselőjéével.

Azért „A boldog emberöltő" újabb, lehetőleg még jobb művek megismeréséig mégis a „nagy Körmendi" marad.

FARKAS GEIZA

Magyar író amerikai naplójából

Nemrég egy Amerikában született magyar nő levelét olvastam. Apjának küldte Denver városából. S levelében a többi között ezeket írta: „Néha magamban beszélek magyarul, hogy el ne felejtsem." Ez a sor kétségtelenül a magyar sors magányának egyik legmegindítóbb kifejezése.

*

Egy közéleti tényezőt ünnepeltek a város legnagyobb szállójának nagytermében. Bírák, ügyészek politikusok s egyéb mogulok hódoltak az ünnepeltnek. Ez rendjén volna. Azaz: még sincs rendjén. Ugyanis a szónokok kivétel nélkül az ünnepelt közéleti tényező becsületességét hangoztatták. Nem komikus? A tisztesség érdem? Tulajdonképpen sértés a nyilvánosság előtt bejelenteni, hogy Mister So and So, aki íme annyit tett a közért, közben nem zsebelt be pénzt s általában az erkölcsi felfogásnak megfelelően teljesítette kötelességét. Nem tehetek róla, de Barnum jutott eszembe s a cirkuszvilág s az a tény, hogy valamikor az amerikai szórakoztatások humbugmestere Jenny Lindet, a kíváló énekesnőt, a „svéd fülemilé"-t mutatta be az amerikai közönségnek, de sokkal jobban örült annak, amikor Jamboo nevű elefántjával aratott sikert. Az elefánt a fontos és a siker s nem az, hogy ki miként tud énekelni.

*

A clevelandi szimfonikus zenekar a minap színrehozta Dimitri Shostakovich fiatal orosz zeneszerző „A mzenski Macbeth" című operáját. Az opera maga föltétlenül kivételes tehetségű zeneszerző alkotása. Atmoszférája különös keveréke Moussorgsky tragikus hangulatának s Balieff „Chauve Souris"-ja vidám, Rabelais-szerű levegőjének. A darab librettója nyers, sokszor szinte obscén. Érzékisége olyan természetű, hogy az angolszáz visszafojtottságra megdöbbentően hathat. Nem tökéletes alkotás, de egy tökéletes kép tökéletlenségében is rendkivül érdekes érzékeltetése. A szerző kommunista s a közönség estélyi ruhában volt. S a közönség tapsolt, sőt lázban volt, s közben a város főterén százszámra ültek a munkátlanok, akiknek se szállásuk, se kenyerük. Furcsa ez a világ! Olyan furcsa, hogy olykor a könnyeket is nevetségessé teszi.

*

A közéleti tényező sikerének alapföltétele: félelem, szemérem és pirulás nélkül mond közhelyeket.

*

Kaptál-e már hímes tojást
idegenben?
Ne csodálkozz: könny reszketett
a szememben.

Találkoztál-e kisdeddel
a vadonban?
Ne csodálkozz: könny reszketett
a hangomban.

Gyári füstben virágszagot
szippantottam.
Úgy-e, érted, mért könnyeztem
meghatottan?

*

Az újabb amerikai írók jelentékeny százaléka „forradalmár." Ez alatt nem az értendő, hogy „a szellem forradalmá"-nak szolgálatában állanak, de mert a kommunizmus divatos s mert divatos a megokolt és megokolatlan társadalmi és gazdasági elégedetlenkedés, tehát az új amerikai írók egy része lehetőleg olyan témáról ír, amely alkalmat ad a kemény kijelentésekre és kifakadásokra. De a káromkodás és felháborodás, még ha regény is a kerete, korántsem irodalom. Legföljebb meggyőzőbb hangú káromkodás és felháborodás. Az új amerikai regényírók közül talán Erskine Caldwell a legjellemzőbb hangja ennek a „forradalmi" törekvésnek. Legújabb regényében, amelynek „Journeyman" a címe, megszokott területét, a dél babonás fanaticizmusát, szemeli ki mondanivalója részére. Caldwell tehetséges író, de ugyanakkor a jó ízléstől körülbelül olyan messze esik, mint a nap a sártól. Nem csuda, hogy ez a túlzott és irodalmi szempontból demagóg jelentőségű irodalmi hang visszautasító visszhangot is kelt. Így a többi között Joseph Wood Krutch, az ismert amerikai kritikus, „Was Europe a Success" című könyvében foglal állást a kommunizmus snobjai ellen, s noha könyve európai vonatkozású, a problematikus irodalomba szaladt amerikai parvenű-radikalizmust sem kíméli. S egy jónevű amerikai költő, Archibald Mac Leish, „The Writer and Revolution" című tanulmányában ugyancsak állást foglal azok ellen az írók és költők ellen, akik, mert „veres"-et látnak, azt hiszik, hogy íme meglátták az élet minden színét. Az életnek több a színe, mint a szivárványnak, sőt a szivárvány kiegészítő színeinek;ennek meglátása az író és költő feladata.

*

Szerény kis füzetet hozott a pósta Csehszlovákiából. „Üzent a föld" a címe s négy „őstehetség" verseit tartalmazza. Nem szeretem az „őstehetség" fogalmát, mert hiszen — függetlenül társadalmi osztálytól, előképzettségtől, körülményektől — minden igazi alkotó „őstehetség." Mégis ezt a fogalmat használom, mert hisz a négy költő az ösztön ravaszságmentes hangján szólal meg és ha ez a megszólalás a művészet és alkotóképzelet törvényeinek megfelelően nem is tökéletes, mégis jól esik tudomásul venni, hogy Agárdy Zsigmond, Csontos Vilmos, Sass János és Veress Vilmos a gond és nyomorúság, a bizonytalanság és egyedüllét korában úgy öleli meg az életet, mintha érdemes volna szeretni.

Egy Louis Adamic nevű szlovén származású amerikai írónak (tizennégy éves korában került az Egyesült Államokba) egy esztendővel azelőtt „The Return of the Native" címmel könyve jelent meg. Ebben a könyvben Jugoszláviában tett látogatásáról emlékszik meg. Szigorú hangon ír a politikai viszonyokról, s gyöngéd hangon a népről, a természetről, a népszokásokról, s általában arról, amit az amerikai „folklore"-nak nevez. Egy év leforgása alatt a könyv huszonkilenc kiadást ért el. Mint irodalmi teljesítmény a könyv nem kivételes. Szociológiai megfigyelések és újságírói leleményességek keveréke; maga a nyelv annak az írónak az eszköze, akinek esztétikai érzékenysége éretlen (s nem is igen fejlődésképes), ellenben jó a szeme, meleg a szíve s hangja olyan, mint a népszerűsítő cikkeké. Ugyan mi a magyarázata annak, hogy ez a könyv olyan óriási sikert ért el? Csak költői képpel válaszolhatok: a füst szaga keresi a virág illatát; a zaj a csöndet; a számítás az ösztönt; a civilizáció a kultúrát. Túlzás lenne azt állítani, hogy a fejlett ízlésű olvasó esetében Adamic mind ezeket az igényeket ki tudta elégíteni, de igaz, hogy az átlagamerikai olvasó elunalmasodott lelkéből kihozta a színt és a lendületet.

*

Amikor Babits Mihály „Az európai irodalom története" című művét elolvastam, az volt az érzésem, hogy egy kincsásóval olyan vidéken jártam, amelynek szépségeit és magasztosságait halálom után sem felejtem el.

*

Gellért Oszkár újabb versei: a metafizika fizikai valósága. Csodálatos élmény. Olyasféle, mint amikor a lélek testét érezzük.

*

A mosoly a lélek cukor-ajándéka, amelyről azonban nem tudjuk, hogy szomszédunk szívesen veszi-e vagy sem.

*

André Gide egy helyt megjegyzi, hogy a művésznek hívei részére nem ételről kell gondoskodni, hanem megrészegítésről. Ehhez a megjegyzéshez mindenesetre ezt a kommentárt lehetne hozzáfűzni: aki üres gyomorra iszik, annak rendszerint megfájdul a feje.

*

A költészet tagadhatatlanul több az érzésnél; de a költészet érzés nélkül, olyan, mint a forma, amely azért céltalan, mert nincs tartalma.

*

A szivarfüst, ha vigasztal, a melanchólia megnyugtató illata.

*

Olyan humoristával találkoztam, aki a magánérintkezésben nem volt rosszkedvű. Ez csakugyan olyan tapasztalat, mint amikor olyan költővel találkoztam, aki a valóságban is költőnek látszott.

(Cleveland, Ohio.) REMÉNYI JÓZSEF

Péter, a bűvész

... Mindig törik a fejüket valamin.

Madár Andris a multkor repülőgépet fabrikált s aratás után repülni is fog vele a temetődombról. Sányó István a magától járó örökmozgó-gépet fúrta-faragta már hetek óta, amíg be nem vonult három hétre Kassára, hadigyakorlatozásra. Bogyó Bálint meg könyvet akar írni mindenáron a világmindenségről. Akkurátus ember, még megteszi ... Szokva vagyunk a falú különféle nagy nevezetességeihez, de a multkor mégis erősen meglepődtem, amikor Péter, a pap kocsisa bedugta a fejét az ablakon. Péternek az a nevezetessége, hogy elől is Péter, hátul is Péter, azaz Péter Péter a neve, ami már magában is azt mutatja, hogy néhai apja nem közönséges gondolkodású ember volt s igazán nem leleményhiányra mutatott, amikor édes negyedszülött fiát minden oldalról felpéterezte, jelezvén, hogy elég volt, ezentúl az ördög találgasson ki új neveket a gyermekeknek! Erre aztán a gólya is meggondolta magát és még háromszor kopogtatott ugyan Péterék ablakán, de most már csakis leányokat hozott, nagy mérgére az öreg Péternek, aki végső kínjában a Péter Petronella nevet kerestette ki új lányának Ugróczi József plébános úrral. Ez a név a Márik, Julisok, Örzsék földjén nem kis megbotránkozást keltett. Petronella sokáig szégyelte is magát emiatt.

No, de most itt arról van szó, hogy a fentemlített Péter bedugta a fejét az ablakon, hümmögött egyet s aztán minden bevezetés nélkül csak ennyit mondott:

— Hallya-e, aztán ért-e a bűvészethő is?

Nem mondom, az ember szokva van mindenféle csavaros kérdésekhez, de ez mégis meglepett erősen. Hát csak vigyázva feleltem:

— No, így-úgy módjával ... Miről volna szó?

Fontoskodva húzta össze homlokbőrét és titkolózva súgta:

— Ajállatot kaptam, ha elolvasná nekem ...

S ezzel egy gyűrött, piszkos füzetkét húzott elő a bekecse zsebéből. Nyomtatott írás volt, nézem jobban: egy nürnbergi német árjegyzék különféle bűvész-szerszámokról. Volt abban képpel és írással varázspálca, csodahurka, fütyülő ceruza, kínai fánk, amely ugrik és varázs-szög, amelylyel vérzés nélkül lehet tenyeret átalverni és minden hasonló érdekes varázslat. A jó Isten tudná, miképpen került Péterhez. Való azonban, hogy három hete szorongatta a lajblizsebben s el szerette volna valakivel bizalmasan olvastatni a német szöveget. Rám esett a bízalma. Várakozásteljesen nézett rám, szomjasan az új gondtól. Fejébe vette új jövőjét s most tőlem várta az igenlést.

— Honnan kapta ezt az árjegyzéket?

— Került, — vallotta titokzatosan, — küldték.

— Aztán tudja-e, mi van benne írva?

— Bűvészdolgok és titokzatosságok. Magához van egyedül bizodalmam, azér adom magának. — Itt nyelt egyet és kivágta: — Mert tudja, bűvész akarok lenni, abból még meggazdagodhatik az ember és Julis is azt kívánja, hogy bűvészember legyen az ura.

Ott állt Péter, a bűvész, teljes nagyságában az ajtó előtt. Mérföldes csizmájának sarka egyet-egyet koppant beszéd hevében a kövön, zsíros barna haja kicsusszant a kalap alól, inge szétvetve, nadrágja zsebében a pipa. S keze, finom, bűvészetre szánt keze egyelőre kérges, mocskos, hatalmas tenyér volt, egész életében kaszához, vasvillához idomítva. Jaj, Istenkém, mit akar ezzel a becsületes, józan tenyérrel a dicsőség poros országútján, varázspálcák és feldobott tányérok között?

Dehát Péter mindenképpen bűvész akar lenni s ez a palóc fajta nem olyan, hogy könnyen engedné magát eltéríteni a kitervelt nehézségektől, különösen, ha Julis is úgy akarja.

— Ez nehéz dolog lesz! — mondom, miután pontosan tájékozódtam a nevezetes árjegyzékben a modern bűvészszakma felől. — Elég drága mulatság.

— No, ki lehet azt tanulni, csak kurázsi kell hozzá! — legyintett Péter, jelezvén, hogy óriás erejével kismiska-dolog neki a bűvészet mesterségével megbírkózni. — Majd kiinaskodom valami jóravaló mesternél, — nyugodott meg.

Az ám, de errefelé jóravaló csepűrágómestert is csak a háború előtt láttak a népek utóljára, azóta is csak a körhintaművészet tettleges gyakorlásában, meg a városi moziban lelték meg művészi szomjúságukra az éltető nedűt. Így hát egyelőre vajmi nehéz volt Péternek megfelelő útbaigazítást adni. Bánatosan ment haza.

Ámde a „német ajállat" nem hagyta nyugodni. Fejébe vette, hogy bűvész lesz: népek bámulják, sok pénzt keres, híressé válik, csillogó ruhában jár és kocsisa lesz, lovakkal. Vannak ilyen emberek mifelénk s azt mondják rájuk, kelekótyák, pedig ez nem igaz: valami ősi, belső tűz, kalandos, nyughatatlan kedv hajtja őket, fészkelődik bennük valami, amiről számot adni nem tudnak és így csupán csak mindenféle furcsa rendkivüliségekkel lepik meg néha az embert. Mint az, hogy Péter Péter bűvész lesz. S ha Isten segít, Julis pedig bűvészné!

Az ilyen nagyelméjű emberek aztán ráakadnak arra, akit keresnek, mint zsák a foltjára. Péter is beleakadt hetivásárkor a városban valami kiérdemesült csepürágóba, aki élete nyugodt napjait a vásártér szélén tölti, mint vándorfényképész. Hogy a művészetnél maradjunk ... Így aztán a két művész, Péter, a jövő művésze s a fotografus, a mult nagyembere igen gyorsan összebarátkozott. Péter beállott a fotografushoz művészinasnak. Ez az inaskodás eleinte sátorverésben, mosogatásban és egyéb, kevésbbé művészies munkában nyilvánult meg. A bűvészet tüskés útján nehezen haladt, amióta az első bűvészinas-órán gazdája minden tányérját földhöz repítette s így aztán gazdája Pétert a művészet lázas gyakorlásától egyelőre eltanácsolta.

Péter, ha találkoztam vele olykor, szemérmesen jelentette az előrehaladást. Lassan ment. Ámde egyszer minden fa virágba borul s Péter tudománya is kivirágzott.

Mikor már erőben érezte magát, megjelent a faluban s kidoboltatta a nagy hírt. A nagybajuszú dobos közhírré adta kétszer is, hogy a kocsmaszínben, vasárnapi napon Péter Péter nagy bemutatást rendez, amelyre mindenki meghivatik. Az első próba a faluban lesz, azután következik az országos körút. A szülőföldre való tekintettel a bemutatás ingyen lesz. Ez hatott, mert a Péter faluja nehezen adja ki a garast, megtartó nép lévén. Hazudnék, ha azt állítanám, hogy vasárnap akárcsak a vakok is hiányzottak a mutatványos színből. Még Máté Örzse, a vén búcsújáró is ott volt, szentéletű jelenlétével mintegy falmagasztosítva a mulatságot.

Péter tehát megjelent a színen. Két láda volt eléje rakva bűvészasztalnak, a ládán asztalterítő s két lobogó gyertya, halálfejet is állított oda egy lóállkapocs képében.

Megfésülködött Péter és megborotválkozott. Hosszú nadrágot húzott, még manzsétája is volt, amely kegyetlenül zörgött a csuklóin. Rövid beszédet intézett a néphez s rögtön munkához látott. Szuszogott kettőt s izzadni kezdett bevezetőül.

Elsőnek rögtön úgy vágta fejbe egy csorba elefántcsontgolyóval a Szabó Gerzsonék béresét, — pedig elég hátul állt a mamlasz, — hogy megrepedt a fejbőre a legénynek azonmód.

— Nno! — vetett egy pillantást megvetően Péter a golyóra, — kicsúszott, a féreg essen belé. Nem jól fog nyál nélkül. De miért is nem vigyázol, Jancsi, — fordult korholóan a béreslegény felé, aki sziszegve kapkodta a koponyáját.

Az elefántcsontgolyó további forgatásánál mindenki összegörnyedt ültében, némelyek a pad alá bújtak s onnan visítottak. A harcteret járt emberek is aggódva forgatták fejüket a golyók felé, készen minden pillanatban arra, hogy kivédjék Péter támadását. Alig háromszor csúszott ki Péter kezéből a három golyó, elzörgött a székek alá s ezt a mutatványt Péter mindig nagy káromkodással kísérte.

Nehezebben ment a dolog a kártyával. Néhány meghiusult kísérlet után, amelyek azirányban történtek, hogy Péter harmónika módján csattogtassa a kártyákat, a művész egyet gondolt s lapokat kezdett szétosztani a népség között. Nyílván: majd ő kitalálja, kinél melyik van. Ám ez a mutatvány sehogysem sikerült, a ravasz népség mindig más kártyákat mutatott föl, végül is Péter elbődült és visszakérte a kártyákat. Ezek azonban ásztól a hetesig szőrén szálán elvesztek, sose láthatja azokat Péter viszont, jó helyen vannak már, a zsebekben. Bánta Péter erősen, mert új pakli volt.

Péter nagyon elbúsult az eredményen. Műsorának további pontjait egyre lankadtabb buzgalommal bonyolította le. Nem sikerült az a szándék sem, hogy vízből bort csináljon, noha a dobszó ezt a műsor egyik főékességének jelentette s ez magyarázta meg azt, hogy még az istenes Tóth Andrásék is két vödör friss kútvízet hoztak magukkal, nem is szólva

az Adorján sógorokról, akik egész lajttal rendelték oda a kocsijokat. — Hogy csúfságból-e avagy komolyan: az ördög tudná. Bizonyos azonban, hogyha annyi bort csinált volna Péter, amennyi vödör vízet a szín alá hoztak a népek: a jó Isten akár három évre bátran lefagyaszthatta volna a szőlőt Putnoktól egészen Beregszászig, mégsem lett volna italban hiány.

Sok küzdelmébe került Péternek a lángfúvás, mert lepörkölődött még a haja is, de mikor a gondolatolvasásra került a sor, Péter a fotografustól tanult szavalatát oly mennydörgően rikoltotta el, hogy három leány azonnal kisompolygott a teremből. Mert hátha Péter legalább ebben járatos.

Péter leszállt a pódiumról, közibe a népnek. Immáron kevesebb bizodalommal enmaga iránt, egyre több keserűséggel, pályája tüskéit tapasztalván. Nem nagyon bízott már gondolatolvasó készségében sem, de ha már vállalta, — csökönyös fajta lévén, — nem akarta csúfra felmondani a művészetet feliben. Nos, lenn jár a nép között, mint mesterétől tanulta, homlokát ráncolva s tenyerébe rejtve orcáit. Való, hogy álló esztendeje nem gondolkozott Péter oly sokat, oly erősen, mint most. Mindegyre dühösebben persze.

— No, kinek van jó gondolata? Hadd találljam ki! — rikkantott Péter. A népség feszengett, senki sem mert jelentkezni. Majd, hogyne! A bolond Péter mégis rátrafál.

Péter tétován nézett körül.

S ebben a pillanatban akaszkodott össze a szeme Barna Gáborával. Barna Gábor csúfolódó nézése az egész előadás alatt zavarta már, úgy, hogy le is akarta őt inteni a pódiumról néhányszor. Barna Gábor hetykén vágta félre a fejét és szemtelenül nézett fel ültéből Péterre.

— Tanáld ki, mit gondoltam!

Péter szembenézett Gáborral. Megvillant a szeme.

— Kitanájjam?

— Ha vagy ollyan okos!... — vágta vissza hetykén Barna Gábor és keresztbefonta karját, annak jeléül, hogy igen kicsinyli ám a gondolati tudományt.

Péter úgy gondolta, hogy az egész nap bosszúságát valahol ki kell önteni, valakin ki kell töltenie, mert szétreped a haragtól és a szégyentől. Itt vigyorog előtte Barna Gábor kajla képe, mintha ebben az arcban vigyorogna az egész sokadalom kárörröme. Valahogy elégtételt kell vennie.

Fölemelte tehát a jobbkezét Péter s akkora pofont terített Barna Gábor balképére, hogy az ablakok is megrendültek bele.

Felszisszentek a népek, mindenki ijedten ugrott fel s azt várta, hogy Gábor bicskája villanjon s hogy Péter vére csorranjon.

Ámde, halljunk csodát, Barna Gábor állta a szavát, bámulva csapott Péter vállára s elkiáltotta magát:

— Mégiscsak nagy bűvész vagy te, Péter! Mert akkurát ezt gondoltam: hogy vajjon kitalálod-e, hogy pofonvágsz?

Péter diadalmasan nézett körül. Mindent visszanyert. Mert, valljuk csak be, mégis csak legrejtelmesebb bűvészet a gondolati tudomány!

SZOMBATHY VIKTOR

Zselicség

Mint édestejű tömlők íve, oly kerek-
hátú hullámos puhák a dombok,
és duzzadt mellükön, mint jóllakott gyerek
pár istállós puszta dorombol.
S hogy nyaggatja ajtaját a völgy szele,
ijedten izzik a tetők cserepe.

De, hol a domb nedves vágásban összeér,
a bozótos-ágyékú oldalak
lágyszájú ajakán zöld táblás vetések
csírái nyugodtan alszanak.
S míg a dombláb mezitlen vízben üget,
a disznós tölgyes utána füttyöget.

TAKÁTS GYULA

Falusi este

Előbb még minden lármázott, szaladt.
Lányok söpörtek a házak alatt.
Porzott az utca a seprő alatt,
akár a tó az evező alatt.

Most már sötét van, mit se hallani,
csak itt-ott szisszen-zörren valami:
rossz papirokkal csúcsos kis szelek
futkosnak, mint ezer rikkancsgyerek.

A zsellérházban pislog a világ.
Vén szekrényt látni az ablakon át,
keményfa-síkján jobbágy-ükapák
hagyták kezük láthatatlan nyomát.

A zsellérházban kialszik a fény.
Két macska dünnyög az ól ereszén
s rájuk az égről sötétség hasad
nagy darabokban, mint a vakolat.

WEÖRES SÁNDOR

Wild West-romantika Ausztráliában 1935-ben

Az amerikai Sidney.

— Amint látom, önök egyelőre csalódtak Ausztráliában? — kérdezte mister Bonington és fürkésző pillantást vetett ránk a whiskys pohár mögül. — Szabad érdeklődnöm, hogy egyáltalában földrészünk melyik vidékeit látogatták meg?

— Mielőtt idejöttünk volna Brisbaneba, csak Sidneyt és környékét, — feleltem. — És bizony amit ott a városban és a vidéken tapasztaltunk, abból nem éreztük ki, hogy egy fiatal, alig csak meghódított területen vagyunk. A városnak egyéni jellege nincsen, de mégsem olyan vad és rendetlen, mint aminőnek az arányásók városait elképzeljük. Inkább valami északamerikai város rossz másolatának látszik, sok zaj, villamos, tülkölés, kivilágított üzletek, tolongó tömeg, rikkancskiáltozás és hangszórók. Különös nép, amelynek különös és kezdetleges fogalmai vannak a civilizációról. Nincs egyéb eszméje, mint nyelvben és szokásokban az amerikaiakat majmolni; kivételt legföljebb a francia gyapotmágnások alkotnak, akik egy kis lillei és roubaixi levegőt hoztak ide az Óceánon túlra.

— Szép, megértem, elvégre telepesváros, amely angol fegyencgyarmatból fejlődött. Talán nem is kereshetünk itt egyéni sajátosságokat. De amikor a vidékre rándultunk, ugyanazt tapasztaltuk. Olyan vidék, aminőt bárhol láthatni. Növények, szántóföldek, fák, folyók, patakok, semmi feltünő, semmi érdekesség. Legföljebb egy galambfajtának gúnykacajszerű turbékolása hangzott a bokrokból szokatlanul.

— Hirtelen az ausztráliai Alpeseken voltunk. Valóban hirtelen, mert a parttól oly mérsékelt az emelkedés, hogy csak akkor vesszük észre, amikor egy völgy széléhez érve 2000 méteres mélységbe tekintünk le. Ám ennek a szép, bár nem vadregényes vidéknek a hangulatát is megrontotta egy kis fürdőhely, amely szállóival, villáival, parkjaival és sétányaival Franciaország vagy Németország bármely vidékének képébe beillenék.

Bonington ravaszkásan mosolygott.

— Szóval mindenekfölött a vadság nem elegendő önöknek? És a juhnyájak?

— Na, igen, láttunk néhányat az Alpesek alatt húzódó steppéken. És mindenesetre nagyon érdekes tudni, hogy az a 26 júh, amit az első telepesek a XVIII. század vége felé hajóikon magukkal hoztak, ma már több mint százmillióra szaporodott. Örömmel halljuk, hogy Ausztrália a maga 403.000 tonna gyapjúkivitelével a világtermés negyedrészét szállítja.

Ez mind tekintélyt adó tény, azonban a békésen legelésző nyájak látványa csöppet sem érdekfeszítő.

— Ez igaz, — jegyezte meg Bonington. — Az érdekesebb óriáscsordákat aligha láthatja meg Új South Wales déli részén. De talán Queensland kielégítheti romantikaszomjukat.

— Romantika, — vetette oda egyik utitársam, — manapság csak filmen láhtató!

Lovas pásztorok.

— No, no, — szólt szinte sértődötten Bonington, — és milyennek találják Brisbanet? Ez talán kis ízelítőt ad a Vadnyugat városairól, azok ősi életéről. Nyitott teknősbéka, gyöngyház- és gyöngy-kereskedései, a bárok, és a város közepébe ékelt kikötő? És a folyó, amelyen az autók és repülőgépek korában is régimódi kompok szállítják át a járóműveket, állatot és embert? Itt mégis föllelhetik tán a friss települések gondtalan életét, ahogyan gyermekéveink könyveiben olvastuk és álmainkban elképzeltük?

— Ohó, — jegyezte meg a társaság főkétkedője. — Tegnap valóban találkoztam az utcán egy lovas fickóval, arcából sugárzott a bátorság, ruháját megviselte az időjárás. Beillett volna igazi cow-boynak. De én azt hiszem, valamelyik filmtársaság színésze lehetett. Mert a Vadnyugat romantikája ma már csak Hollywoodban létezik.

— Már akár hiszik, akár nem, — nevetett Bonington, — itt nálunk Queenslandban is. Az a fiú, akit tegnap látott, valódi volt és talán éppen az én egyik pásztorom, akinek dolga akadt a városban. Ha nincs ellenükre, holnap reggel kikocsizunk a nyájakhoz. Ott azután mindent meglátnak.

Így hát kiutaztunk. Előbb a steppén át, amelynek peremét meredek hegyek alkotják, azután az akáccal és eukalyptusszal szinte járhatatlan sűrűre benőtt bozótoson.

— A vágómarhatenyésztés, — magyarázta Bonington, — sokkal későbbi keletü, mint a juhtenyésztés. Nehezebb is. A juhok fölneveléséhez munkaerő alig kell, már pedig munkásban erre felé azelőtt hiány szokott lenni. Ma azonban már a bőr és fagyasztott hús kivitele is jelentős. Amott hátul, ahol a steppe kezdődik, láthatják a nyájat, amelyet meg akarok mutatni. Több ezer ökör, bika és tehén van itt. Egy másik telepen vannak a júhnyájaim.

Valóban, beláthatatlan tömegű szarvasmarha felé közeledtünk. Lovas pásztorok járták lassan körül a legelésző állatokat. A legelés és itt-ott felhangzó marhabőgés zajába gyakori éles ugatás keveredett.

— Ezek nélkül az okos kutyák nélkül a legügyesebb pásztor sem menne sokra, — jegyezte meg Bonington. Azután az egyik lovashoz lépett és pár szót váltott vele. A fiú hanyagul megbillentette széleskarimájú kalapját, aztán valamit odakiáltott társainak.

A steppék lappangó veszedelmei.

— Nyers fickók ezek, — szólt Bonington. — Távol élnek minden emberi társaságtól és a polgári élet kereteit nem ismerik. A szabad ég alatt éjtszakáznak az állatokkal. Az állatok őrzésén kívül számos nehéz feladatot is el kell látniok. Minden egyes állat bőrébe évente jelet kell beégetni, hogy lopás esetén fölismerhető legyen. Havonta kénsavas ledörzsöléssel védik a marhákat a kínzó férgektől. A kimetszések, legelőváltoztatás és a kereskedőhöz való felhajtás sok időt igényel. Ha ezután közben folyón kell átkelni, nagy veszedelmeket kell kikerülni; mert ha egyetlen marha akár félelem, akár fáradtsága miatt nem követi az elől lovagoló pásztort és a folyó közepén visszafordul, magával ragadhatja az egész nyájat. Közben seregestül fulladhatnak a folyóba a megriadt állatok és ezért senkit felelőssé tenni nem lehet.

— Éjtszaka is könnyen támadhat páni félelem; némi szokatlan zaj, egy állat fölveti a fejét, szimatol, meglapul, idegessége átragad a többire is és máris fölizgul az egész csorda, fejvesztetten, vakon rohanva tipor le mindent, — a megfékezésükön szorgoskodó pásztorokat is, ha lovuk nem gyorsabb, mint a megvadult barmok.

— A rablók rajtaütései sem ritkák még manapság is. De aki együtt élt a puszta magányában a barmokkal, nem bírja elviselni sokáig a városi levegőt. Csak halljon valahonnan ostorpattogást — és egyszeribe megérzi a végtelen mezők illatát, a csordát — és akkor megragadja a vadon hivó szava és mindent elkövet, hogy megint visszatérhessen a zavartalan magányba, a szabadságba, a pásztorélethez.

— A fiúk mind hallgatagok idekünn. Nem lehet életük folyásáról belőlük kivenni semmit sem. De megkértem az egyiket, mutatna be néhány mesterfogást az ostorral.

Néhány pásztor valóban előlovagolt, kezükben a sajátságos ausztráliai ostor, szíja 7—8 méteres. Alig észrevehető mozdulattal bontják ki; aztán azt látjuk, hogy egy tehén megtorpan a tömegben: az ostor szíja a nyaka köré csavarodott. A másik palackokat állított körbe és az üvegeket sorra kihalászta ostorával. Az ostorkötél kigyózik és már áthurkolta a célba vett tárgyat, — kézmozdulatot alig lehet észrevenni. A rég kihalt amerikai cow-boyok sem bánhattak ügyesebben a lasszóval. A hollywoodi sztárok belesápadhatnak az irígységbe ennyi őseredeti tudás láttára.

— Lám, lám, — szólt Bonington, miközben megveregette a mi Hitetlen Tamásunk vállát, — akadl még Hollywoodon kivül is valami Vadnyugat. Csak a földabrosznak kissé eldugott helyén.

Fordította: VIZI KÁROLY ROGER KERSTEN

— A képviselő úr eleinte ötölt-hatolt, hogy nem így gondolta, csak még egyszer fog kelleni, azután többé soha, de már senki sem hallgatott rá. Azt mondta neki a bíránk, Chénier, hogy nagyon köszönjük a képviselő úrnak, hogy közénk jött és annyiunk komaságát vállalta, de legközelebb majd csak akkor jöjjön, ha erre mi kérjük meg.

— A választáskor? — évődött Widmár.

— Akkor legkevésbbé! Mondta sötéten a házigazda; olyan öreg ő nem lesz, hogy megérje, hogy közülünk csak egy is újra ráadja a szavazatát. Képzelje, doktor úr, — mondta most már nevetve, — hogy gondolkoznak róla itt már a gyerekek is. A multkor rajtakapom a Marcell fiamat, azt a tízéves lurkót ott, hogy záptojást gyűjt a csűr egy sarkában. Ejnye, te gézengúz, mondom neki, mire kell ez neked? — Ő meg azt feleli: a képviselő úrra dobni, ha megint idegyün. — Valami okosat és jót akartam neki mondani, hisz az apja vagyok, hát aszondom: nem a te dolgod még a politika — Ő megest: hisz nemcsak én gyűjtöm a tojást, hanem többen, a nagyobbak, a Clément is... Hát az más, mondtam, a Clément már tizenkét éves. — Mi egyszerű falusi emberek, — vonta le elbeszélésének végső következtetéseit a gazda, — nem sokat értünk az urak dolgához. De annyit mégis, hogy ha úr, hát legyen javára a dolgozó embernek és ne kárára. Legyen olyan, mint a doktor úr és ne olyan, mint a képviselő úr.

XV.

A bizalmas beszélgetést egy fehér térdnadrágos, trópus-sisakos úr bejövetele zavarta meg. Hilaire Aiglon állami szociálpsychológus, így mutatkozott be. Ő sem ütközött meg Widmár ellenséges egyenruháján, sőt egyenesen feléje mint ismerős felé tartott, bár amaz egyáltalában nem emlékezett rá. Ezt az alkalmi tudósítót sem kellett sok kérdéssel felhúzni; magától bőbeszédűen kezdte előadni, mi minden történik Dahomeyben mindenféle munka veszélymentességének, kellemességének, eredményességének biztosítására.

— Tavaly, — mondotta, — egymillió csavareltakarónak, háromszázezer lendítőkerék-rácsnak, ötszázezer pár villanyos áram-kivédő gummikesztyűnek beszerzését rendeltük el, továbbá napszúrás ellen négymillió rizsszalmakalapot osztottunk ki önköltségi áron a földmunkások közt. (—Mennyit nyerhettek az illető urak ezen az önköltséges kiosztáson, hogy a biztonsági készülékekről ne is szóljunk? — kérdezte magában Widmár.) Az ipari üzemek vezetőit arra kötelezték, hogy minden műhelyben, ahol ötnél több ember dolgozik egyidőben, rádiókészüléket állítsanak föl egyrészt a munkások idegegyensúlyának helyreállítására, más-

részt egymás közti nemkívánatos beszélgetéseik megnehezítésére. Az állami munkaközvetítő is nagyszerűen működik, kivált amióta minden jelentkező azonnal elhelyezést talál a mezőgazdaságban és kertészetben.

— A jó, kellemes, veszélytelen munkának egyik főföltétele, hogy minden ember csak olyasmit tanuljon és folytasson, amire a képzelhető legnagyobb mértékben alkalmas. Ezért már az elemi iskolába beiratkozásnál minden gyermeket úgynevezett teszteknek vetjük alá, kötelezően meg is pszychoanalizáljuk és megkörnyezettanulmányozzuk, — ezt azután óvatosságból megismételjük, mikor a gyermek pályát vagy tanulmányt választ, meg mikor mint felnőtt valamely foglalkozást kezd, hivatalba lép, házasságot köt. Így kivétel nélkül minden tevékenységbe csak a legalkalmasabbak, legkevésbbé akadályozottak kezdhetnek; sem az nem fordulhat elő nálunk, hogy rövidlátó ember repülőgépet vezessen, sem az, hogy gyöngeszívű bányában dolgozzék vagy érzékeny orrnyákhártyájú utcát seperjen. Már címtáblafestő sem lehet, akinek az anyja csúnya volt, mert az ilyen ember rossz ízlést örökölhetett az apjától, bántó és a jövő nemzedék ízlését is kedvezőtlenül befolyásoló színösszeállításokat követhet el a tábláin. Mészárosnak nem mehet, akit az iskolában egyszer sem büntettek meg verekedésért, sem péknek, aki nagyon is gondosan szokta hajját, ruháját kefélgetni. Egyetemre csak az mehet, akinek négy csésze feketekávé nem okoz szívdobogást. Házasságkötése előtt mindenkinek ki kell vallania hogy nincs-e apja ellen Ödipus-, anyja ellen Elektra-komplekszuma, nincs-e túlságos sok vele egynemű vagy ellenkezőnemű barátja, illetve barátnője. Ha ezt a rendszert már harminc évvel ezelőtt behozták volna, ma nem lenne annyi munkarokkant, annyi felbomlott házasság.

— Akkor talán nekem sem kellett volna magamat ideggyöngeség ellen kezeltetnem, — szólt elgondolkozva Fibrin.

— Mondja el az esetét, nekem különleges szakmám a gazdasági lélekelemzés, — vette föl az alkalmat Aiglon. Majd mikor Fibrin neki is elmondta a Widmár által már ismert életfolyását, a fiatal gyakorló tudós finom mosollyal így világosította fel a munkást: — Látja, önnek csakugyan nem lett volna szabad olyan foglalkozásra lépnie, mely hosszabb figyelemfeszítést kíván. Önnek gyermekkorában okvetlenül volt valamilyen traumája, megrázó élménye... emlékezzék csak vissza.

— Igen, egyszer a szomszéd kertben pálmadiót loptam, a gazda rajtakapott és elvert...

— No, lássa, — szólt örömmel a tudós, — itt van mindennek a nyitja. Ön még most is mint traumára emlékszik vissza arra a verésre, mely pedig nem lehetett túlságosan kegyetlen, mert csontjai, izmai, belső-szervei, érzékei semmi kárát nem vallották. Tehát a verés emlékezetességét csakis annak tartama adhatta meg. Szinte látom önt, amint a kegyetlen szomszéd lába közé kapja a fejét és az alfelét egy nádbottal veri — szünet és vég nélkül. Ön ordít, ordít, szintén egyformán és ezalatt folyvást ezt az egyet gondolja: mikor lesz már ennek vége! Így volt-e?

— Meglehet, hogy így volt.

— No lássa, ez a „mikor lesz már vége?" tért vissza önnél minden munkája, foglalkozása, még házasélete közben is. Ezért nem lett volna önnek szabad hosszabb egyirányú figyelmet igénylő foglalkozást választania, hanem olyat, mely sok változatosságot nyújt. Például fényképész, jegypénztáros, léggömbkereskedő . . .

— Jegypénztáros? Hol itt a változatosság? — kérdezte csodálkozva Firmin gazda.

— Ott, — mondta fölényesen a szociológus, — hogy a jegypénztáros mindig más arcokat lát a kisablaka előtt, mindegyik máshová is kér jegyet. Aztán az egyik közönyös, lassú, nehézkes, meg se tudja mondani, mit akar, a másik türelmetlen, ideges, erőszakos; az ilyennel szemben még a pénztáros vagy pénztárosnő harci ösztöne is kiélheti magát, úgy mint a másik iránt a fölényes gondoskodó ösztöne. Végre az egyik rendesen, jó pénzzel fizet, a másik hat fityingért egy ezerbaktást akarna váltani, hamis pénzt ad, vagy fizetés nélkül szökni is próbál. Ez kellemetlen a pénztárosra nézve, de mégis változatosságot nyújt neki.

— Hát hiszen csakugyan jobb nekem a mostani foglalkozásomban, — hagyta rá Fibrin.

(Folytatjuk.) FARKAS GEIZA

Irodalmi szemle

Weöres Sándor: Hideg van.
(A Kultúra kiadása, Pécs.)

Csöngén, egy kis vasi faluban lakik a költő. De a falu fölött „a kis kilátó-domb tetején" találunk reá. Talán e madártávlati téma-nézés adta a „Hideg van" címet ennek a kötetnek, mert valóban némelyik versén távlat érzik a téma-megoldás és az író lelke között. Úgy érezzük, hogy itt-ott Weöres lelke megkötött. Nem engedi versét az ihlet meleg káoszában szétbúrjánzani, hanem megnyesegető kesernyés józansággal oldja meg, ha nem is az egészet, de annak egyes részleteit. Szinte póznak látszik ez a lelki vágányra állítás. De valószínűbb, hogy ösztönös lelki beállítottság. Filozófiai mélységek felé hajló lelkének rendszere, melybe belekényszeríti érzéseit. De ahol ez nem „sikerült", ott egy meleg lirikus szavai, a második arc tükre előtt állunk. Az ifjú 15 éves Weöres pár remek versében (Öregek.) találunk erre a lélekre (1928—1930). Az 1930. utáni versek között találjuk az új költői egyéniség téma-keresésének jól szabott remek-ritmusu verseit. (Kovács. Kisértet. Farkas. Kutya.) Több helyütt az ifjú bravúr dobat pár hetyke sort, vagy rímes tréfába illő vaskos kifejezést a verstan szabályaiba biztos kézzel befűzött versei közé. Igen, mert Weöres sokat ad (akárcsak ebben mestere, Babits Mihály) a verstanra: a rítmusra, rímre, alliterációk, asszonáncok, tiszta rímek csengésére. Különösen azok a versei muzsikál-

nak bódultan, melyek a költő szekszuálitásának misztikus kiszublimálódásai. (Macska.) Tisztában van a tartalom és forma művészi összhangjával, bármelyik kötött formával vagy szabadon ír. De mégis annyira megy, hogy ritmusérzékét verses-melódiák komponálásával gyakorolja. Ezekben a szavak csak eszközei verse melódiájának. Könyvének ilyen része a „Bartók-suite" című fejezet. (Pl. „Csiribiri, csiribiri — szellő-lány — kappant-koppant, — lángot hány." Vagy: „És reggelre, la-la-la — kihull a Hold szöszhaja.") A „Suite bourlesque" című részben bohócos sziporkázással szinte gúnyolja a vers szépségének szentségét, melyet mégis kevés fiatal költő érez oly fájó mélyen, mint ő. — De mindezen versei fölött ott kísért Weöres igazi költői valója, — az említett filozófus beállítottság. Ez teszi eredeti zamatúvá verseit. Ez az ösztön „matematikailag" kiszámított szöge, melyből szerinte nézni kell, látni kell mindent a világon. Mély igékkel, nehéz szavakkal zsongani igaz költő remek feladata. A „Disznó", „A némához", „Fajankó" ilyenek és a Baumgarten-díj után várjuk a többit, mert igaznak hisszük Lao-Ce szavait, e könyv mottóját; „Aki a dolgok mögé néz, az nem úgy szeret, mint az emberek: semmit se tart többre a szénakutyáknál."

TAKÁTS GYULA

Gellért Oszkár: Tíz esztendő.
(A Nyugat kiadása, Budapest.)

Az Ady-nemzedék legönállóbb képviselője Gellért Oszkár. A nyugatos líra legmaradéktalanabb irodalmát jelenti; Gellért az irodalom puritánja, becsületessége. Amit ad, az a legtisztább és legsúlyosabb életfilozófia, a bölcseségnek derűje, nyugalma, az érzelmek kiegyensúlyozottsága. Ebből a kötetből egy teljes írói pálya bontakozik ki olyan aktivitással, mely egyik szakaszában sem gyöngült, vagy laposodott el, melynek minden sora az érzelmi megszállottság telítettségének jegyében íródott. Az évek útját legjobban Gellért szerelmi lírája karakterizálja. A fiatalabb évek gyorsabb ritmusában a költő finom naturalizmusa, realizáló kedve hozza elénk a nőt, mint az élet örökké megújhodó Éváját. Szinte él és dalol forrón a női akt, amit kifejez. (Johanán fej.) És így: „mikor csorog az égen a telihold vére, a telihold ízét érzem a szádon." Majd kísért az alkony, mely azonban az élet folytatását tűzi ki célul a fordított Petőfi reminiszcenciában: „megvárod majd a szép öregség alkonyi hervadt báját idelenn." Lassan jön az őszi csönd, melyben kibontakozik a Gondolat. Az érzelmek gyors váltakozását a filozófikus elmélyedés nehéz szárnyai váltják fel, csak egy fénylő hajfürt az egész: „valami a végtelen sugarakból." Gellértben az anyag és lélek harcolt s a lélek győzött; az anyagot felöltöztette a lélek ízző ruhájába. Kozmikus erők történnek s a világmindenség lelkét revelálják a Gellért-versek; ezért monumentális majdnem mindegyik Gellért-vers: nagy szavak, frázisok, bombasztok nélkül. A végtelen egyszerűség, szeméremérzet jellemzi ezt a nagy költőt, aki generációkon és irodalompolitikai harcokon

túl megőrizte az „ő irodalmának" tekintélyét. Ma „dajkáló énekét" hallja távolodóban, levelet ír öreg barátjához s ma már Páris neki: „haldokló Páris." A fiataloknak a „máglyáról" kiáltja: „a teremtés rendje nem az, hogy a vének temessék fiaikat." Az újjászületés, a regenerálás törvénye ez, a végtelen élet megújuló forradalma, — ezért lett Gellért mindig tehetségben, alkotásban és irodalmunkban — fiatal. Az ember: műremek, mintha a nietzschei emberfölötti vágyak, tiszta élet utáni humanizmus szólana a látszólag arisztokratikus gondolkodásból. Legnagyobb érdeme, hogy forrón és tisztán, maradéktalanul e m b e r Gellért Oszkár, csak ezért lehetett n a g y költővé.

ERDŐHÁZY HUGÓ

Film

Két amerikai film. (Grand Hotel, Fiatal asszonyok.) A régen nélkülözött amerikai filmek beözönlése újra megkezdődött. Előfutárként két régebben készült film került hozzánk. Az egyik Vicky Baum olvasott regényéből készült, a „Grand Hotel", a másik pedig egy új filmcsillag, Katherine Hepburn külföldön elismerésre talált filmje, a „Fiatal asszonyok." Az itteni közönség érthető érdeklődéssel és lelkesedéssel várta az amerikai filmek bemutatóját. Érdeklődésénél csupán a csalódása lett nagyobb. Mert egyik film sem nyerte meg a közönség tetszését. Pedig a mozilátogatóknak csak részben volt igazuk. Mert a „Grand Hotel" igazán jó film. Sztárok filmje. Hét sztár szerepel benne, Greta Garbóval, Crawforddal, Beeryvel és a Barrymore fivérekkel az élén. A rendezése mintaszerű, ötletes, fordulatos. Keresztmetszetben adja egy nagy szálló életét és egyben élesen elénkvetíti a benne lakó különböző egyéniségek életét is. Láthatjuk az ideges, szertelen kapkodó természetű orosz táncosnőt. Greta Garbó személyesíti meg, felejthetetlenül. A léha, állandó pénzzavarral küzdő, szállótolvajjá lett báró alakját. John Barrymore a báró. Elég, ha a nevét leírjuk. Wallace Beery a tőkés, a gyáros megszemélyesítője. Ez a nagy darab csúnya ember a legellenszenvesebb figurát is szimpatikussá tudja tenni. A kis gépírónő, Joan Crawford. Ahogyan szerelmesen, félénken repdes, mint egy kis pillangó a fénytadó ívlámpa körül. Az ívlámpa a báró személye. A szegény, halálos beteg Kringelein, aki megtakarított pénzén széppé, kellemessé, boldoggá akarja tenni élete hátralévő napjait. A feleségét féltő portás, aki ízzadva, izgatottan telefonál percenkint a klinikára, vajjon a felesége megszülte-e már a gyermekét. A rideg, merev, tiszteletet és bizalmat parancsoló orvos, — Lewis Stone, a némafilmek régi, megfakult sztárja, — mindannyi ismert alakja, típusa a világ valamennyi „Grand Hotel"-énck. Valamelyikükkel egészen biztos, hogy találkoztunk is már egy „Grand Hotel"-ben. Emberek jönnek, emberek mennek. Ez a „Grand Hotel". De ez a néhány ember, akikkel mi is „együtt-lakunk" a szállóban, nagyon is jól meglátott érdekes figura. De nem csupán az alakok jók, hanem az alakítójuk is. Monumentálisak, emberiek. Talán azért, mert nem is akarnak mások lenni, mint emberek. A rendezése is milyen tökéletes! Sehol

sem érezni a rendező kényszerű beállítását. Sokszor az az érzésünk, mintha a valóság fotografiája lenne. Wallace Beery pompás durva kitörése, amikor megöli a bárót, felejthetetlen. Milyen kár is, hogy áradó dícséretekre csupa közhelyes szavunk van. Mennyivel több helyes szó van a szapulásra, a szídásra. Mennyivel is könnyebb valamiről rossz kritikát írni, mint jót. Készen kínálkoznak rossz kritikánál a tréfák, a viccek. Írhatnám most azt, hogy a film németre való szinkronizálásánál Greta Garbo helyett Adele Sandrock beszélt, annyira mély és dörgő volt a hangja. De nem írom, mert a szinkronizálás is becsületes, alapos, tökéletes munka. És jó is, hogy németre átültették az angol beszédet. Mert a feliratok kritikán aluliak. Dilettáns, ponyvaízű, szellemtelen munka. De ennek ellenére mindenkinek bátran ajánlhatjuk, nézze meg. Mert a film jó.

De óva intünk mindenkit Hepburn filmje, a „Fiatal asszonyok" megtekintésétől; unalmas, fárasztó, cselekménynélküli, hosszadalmas, zavaros. Hepburn külföldi sikere előtt érthetetlenül állunk. Érdekes arcú, de inkább csúnya, mint szép nő és a játéka minden különösebb élmény híján. Szerepel a filmben Lukács Pál is. Mennyi ábrázolóerőt, mennyi lelket, mennyi életet visz a szerepébe. Milyen nagy művész ez az ember! Nem lehet csodálkozni azon, hogy odaát Amerikában, amikor az ismert sztárok közül ezren és ezren hullottak el a hangos film előretörésénél, ő sziklaszilárdan a helyén maradt. Mert szeretik és megbecsülik őt. És amilyen nagy színész, hát meg is érdemli.

HUNYADI GYÖRGY

Rádió

A csehszlovákiai magyar rádió hangjáték pályázata.

A csehszlovák Radiojournal igazgatósága (Praha XII., Fochova-tr. 16.) magyar hangjáték pályázatot hírdet a következő föltételek mellett:

1. A csehszlovákiai magyar hangjáték pályázaton résztvehet minden csehszlovákiai magyar író, magyar újságíró, aki csehszlovák állampolgár. 2. Pályadíjak: I. díj 1000, II. díj 750, III. díj 500 korona. Ha a jury úgy véleményezi, esetleg ezenkívül még két pótdíj is kiadásra kerül. 3. A magyar hangjáték pályázatokat legkésőbb **1935. május 31.-ig** kell beküldeni jeligés levéllel a Radiojournal központjába (Praha XII., Fochova tr. 16.) a következő megjelöléssel: Csehszlovákiai magyar hangjáték pályázat. A jeligés levél leragasztott borítékban a szerző vezeték- és keresztnevét, valamint pontos lakcímét tartalmazza. 4. A papirosnak csak egy oldalára és gépen írt kéziratok küldhetők be. Az esetleges zenei betétek, vagy zenei aláfestések kottái csak abban az esetben melléklendők, ha azok kevéssé ismertek, vagy a pályázók saját szerzeményei. Rádióban már előadott, vagy nyomtatásban megjelent hangjátékok a pályázaton nem vehetnek részt.

A hangjáték előadási időtartama nem haladhatja meg a 45 percet. A beérkezett pályaművek kizárólagos előadatási joga a „Radiojournal-Praha" tulajdonába megy át, mely a hangjátékokat a szokásos szerzői honorárium ellenében bármikor és bármilyen nyelven, bármelyik studióban előadathatja.

ÚJ MAGYAR KÖNYVEK

VERSEK.

Ady Endre összes költeményei (kötve) 30.—
Darvas János: Hegyország hangja 10.—
Madách Imre: Az ember tragédiája (kötve) 7.—

ELBESZÉLÉSEK, REGÉNYEK.

R. Berde Mária: Romuald és Andriána 22.—
Pearl S. Buck: Kwei-lan vergődése (kötve) 12.—
— Az édes anyaföld 18.—
Hans Fallada: Volt egyszer gyerekünk 28.80
Földes György: Kukkónia lelke 18.—
Gulácsy Irén: Fekete vőlegények 32.—
Harsányi Zsolt: Szólalj, szólalj, virrasztó! 36.—
Jaczkó Olga: Ispilángi rózsa 10.—
Jankovics Marcell: Udvari bolond 30.—
— Magyar porszemek 30.—
Kós Károly: Az országépítő 35.—
Makkai Sándor: Ágnes 15.—
— Táltoskirály 30.—
— Sárga vihar 60.—
Marek Antal: Zsákutca 20.—
Móra Ferenc: Ének a búzamezőkről 24.—
Axel Munthe: San Michele regénye 28.80
— Régi könyv emberekről és állatokról 28.80
Nyírő József: Isten igájában 40.—
Rácz Pál: Hangyaboly 20.—
Reményi József: Élni kell! 56.—
Szombathy Viktor: Én kedves népem 24.—
Tamási Áron: Ábel a rengetegben 24.—
— Ábel az országban 24.—
— Ábel Amerikában 24.—
Tichy Lajos: A turbán és egyéb elbeszélések 15.—

EGYÉB.

Babits Mihály: Az európai irodalom története 28.60
Jankovics Marcell: Észak szigetei (kötve) 65.—
Reinel János: Új-Auróra (I.—XI. évfolyam) kötetenkint 20.—
— Ugyanaz (kötve) 25.—
Reinel János: Magyar Minerva (1930, 1—6. szám) 18.—
— Magyar Minerva (1931. 1—10. szám) 30.—
— Magyar Minerva (1932. 1—10. szám) 30.—
— Magyar Minerva (1933. 1—10. szám) 30.—
— Magyar Minerva (1934. 1—10. szám) 30.—
Szerb Antal: Magyar irodalomtörténet 55.—
Wallentinyi Dezső: Hangulatok 6.—

Portó külön 4, több kötetnél 6 korona.

Megrendelhetők Walla Frigyes Magyar Könyvesboltjában
(Pozsony-Bratislava, Ventur-utca 9.)

Olvassuk és terjesszük a „Magyarosan" című nyelvművelő folyóiratot. Minden öntudatos magyar kötelessége terjeszteni a nyelvünk tisztaságáért és fejlődésének biztosításáért küzdő

MAGYAROSAN

című nyelvművelő folyóiratot, mely 9000 példányban lát napvilágot. Az I., II. és III. teljes évfolyam (132, 128, illetve 168 oldal terjedelemben) megrendelhető Walla Frigyes Magyar Könyvesboltjában. (Pozsony, Ventur-ucca 9.) Ára évfolyamonkint 8 korona; portó külön 4 korona.

Novinové výplatné povolené výnosom riaditeľvací poštovy úrad Bratislava 2. zo dňa 29. apríla 1930. č. 38.655/Va-1930. — Podástva pošt a telegrafov v Bratislav

ECKHART FERENC

Magyarország története

Egyik legnagyobb irodalmi eseményünk ez a könyv, amely

330 oldalon

összesűrítve adja a magyar történelmet az őskortól napjainkig.

Az ízléses kiállítású könyv (finom papiros, vászonkötés) eddig

15.000 példányszámban

került a könyvpiacra, tehát nagyobb példányszámban, mint bármilyen idáig megjelent magyar történelmi munka.

Ára 28·60 korona; portó külön 4 korona. Megrendelhető Walla Frigyes Magyar Könyvesboltjában.
(Pozsony, Ventur-utca 9.)

Alexandra Rachmanova

Szerelem, cseka, halál . . .
Házasság a vörös viharban
A bérsi tejesasszony

Egy orosz diáklány megrázó naplója a világtörténelemnek talán legviharosabb korából.

Ára kötetenkint 15 korona; portó egy kötetnél 4, több kötetnél 6 korona. Kapható Walla Frigyes Magyar Könyvesboltjában. (Pozsony, Ventur-utca 9.)

MAGYAR KÖNYVESBOLT

WALLA FRIGYES
Pozsony-Bratislava, Ventur-utca 9.

Bárhol megjelent magyar és német szépirodalmi, tudományos és gazdasági könyvet a legjutányosabban és leggyorsabban szállít.

A Magyar Minervában ismertetett és hirdetett könyveket is beszerezzük!

IFJÚSÁGI ÉS KOZSÉGI KONYVTÁRAKAT ELŐNYOS FOLTÉTELEK MELLETT RENDEZ BE ÉS EGÉSZÍT KI.

Póstai megrendelést azonnal elintéz.

A MAGYAR MINERVA ELŐFIZETŐINEK ENGEDMÉNY!

305357

MAGYAR MINERVA

VI. évfolyam, 4. szám. 1935. április 15

TARTALOM:

FARKAS GEIZA (Nemacki Elemír): Vezérek, rajongók, lázadók.

REMÉNYIK SÁNDOR (Kolozsvár): Aki fegyvert von . . .

WEÖRES SÁNDOR (Csönge): De profundis . . .

BELLYEI LÁSZLÓ (Beregszász): A jó portéka. (I.)

ZÁGONI MIKES KELEMEN: Én jól vagyok, semmi fájdalmat nem érzek!

J. SZEMLÉR FERENC (Kolozsvár): Ember és táj.

KRISTÁLY ISTVÁN (Padej): Homokcsillagok . . .

NAGY BARNA (Komárom): Pozsonyi barokk művészet.

FARKAS GEIZA: Az életsugarak. (XVIII.)

MARÉK ANTAL (Ecser): Tamás Mihály.

Dr. MEMMESHEIMER LAJOS (Bonn): A bőr mint betegségek elleni védőszer.

TAMÁS LAJOS (Pozsony): Ember és táj. (J. Szemlér Ferenc verskötete.)

VÁJLOK SÁNDOR (Pozsony): Nyitrai írók könyve.

MAJOR JÓZSEF (Érsekújvár): A Kistapolcsányiak. (Haiczl Kálmán könyve.)

W. WIMBERGER ANNA (Pozsony): Film. (Az egész világ nevet. Énekek éneke.)

HUNYADI GYÖRGY (Kassa): Film. (Péter.)

Előfizetési ára egy évre 30 korona, 6 pengő, 150 lej, 60 dinár.

PRÁTISLAVA·POZSONY

Egyes szám ára 3 korona, 1 pengő, 25 lej, 10 dinár.

ÁPRILISI SZÁM

MAGYAR MINERVA

SZÉPIRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT
MEGJELENIK JULIUS ÉS AUGUSZTUS KIVÉTELÉVEL MINDEN HÓ 15. NAPJÁN

FŐSZERKESZTŐ:
Dr. REINEL JÁNOS

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓTULAJDONOS:
WALLA FRIGYES

TÁRSSZERKESZTŐK:
DIÓSI KORNÉL, ŐLVEDI JÁNOS

Pozsonyi szerkesztő: **Major József**; brünni szerkesztő: **Hegedüs Ödön**

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: POZSONY-BRATISLAVA
KERTÉSZ-UTCA 1. TÁVBESZÉLŐ: 36-86

POSTATAKARÉKPÉNZTÁRI CSEKKSZÁMLA: 123.674 BRNO

A FOLYÓIRATOT NYOMJA A CONCORDIA KÖNYVNYOMDA ÉS KIADÓVÁLLALAT POZSONY-BRATISLAVA, KERTÉSZ-UTCA 1.

MAGYARORSZÁGI SZERKESZTŐ:
Dr. MARÉK ANTAL
BUDAPEST 72.
POSTAFIÓK. 67.

FŐBIZOMÁNYOS MAGYARORSZÁGON: A STUDIUM R.-T., BUDAPEST IV., KECSKEMÉTI-UTCA 8

JUGOSZLÁVIAI SZERKESZTŐ:
DR. FARKAS GEIZA, ELEMÍR

Vezérek, rajongók, lázadók*)

Alcímül a könyv „Az emberiség nagy vágyálmai" felírást viseli. Már pedig a bevezetés szerint: „Ahol történelmi történés (historisches Geschehen) indul meg, ez nem kevésbbé keletkezik álomképekben, mint az anyagiakban és eszmeiekben és csak bennük éri el mind a testi szükség, mind pedig a bölcseleti megismerés azt a varázserőt, mely milliókat vonhat bűvkörébe és megváltoztathatja a Föld képét." És tovább: „Mert nem az-e az emberiség igazi titka, hogy legnagyobb bolondságaiban végső bölcsesége rejtőzik?" A történelem nagy alakítói, a „vezetők, rajongók, lázadók" azután azok a nagyon különféle származású, képességű, beállítottságú egyének, akiket a körülöttük élő emberiség olykor tanításaik és tevékenységük elfogadásával, olykor azonban — egészen ilyfajta érdemük nélkül — saját tömegvágyával azonosított — akiknek számára a „szükséges jelmezt a történelem már készen tartotta."

Mi most már az a vágy, mely az emberek sokaságait időnként megvakítja, mindenféle addig szentségként őrzött tan és eszmény elvetésére, elődeik és utódaik szemében egyaránt érthetetlen ténykedésekbe hajtja? Nemünk szégyenére a kiváló tollú szerzővel el kell ismernünk: eleve nem valamely magasba lendülés vágya, akár mindentudási, hatalmi hóbort. Hanem egy sokkal póriasabb, sőt gyermekesebb indulat: a félelem. Az a rém-érzés, mely az embert életrekelése tudattalan pillanatában már szorongatta, mely azután sohasem távozik el tőle egészen, csupán alakját változtatja az emberi környezet és sors alakulása szerint. Hogy a megélhetése legelemibb föltételeiért nap-nap után küzdeni kénytelen, az éhenhalástól és mások, erősebbek támadásaitól egyre fenyegetett, a hiány és veszedelem által szabad cselekvésében, sőt gondolkozásában szünet nélkül gátolt szegényen uralkodik a félelem és az ettől való szabadulás vágya, — ez természetesnek látszik. Azonban a legbiztosabb polcra, a bőség és hatalom teljességébe cseppent ember sem szabadulhat meg a rémtől; hisz legjobb napjaiban is működni kell benne kezdete szorongó emlékének, mely azután egybeolvad vége félelmével, eggyé teszi számára az életadó anyaméhet a sírként tátuló földdel, legmagasabb szerelmi élvezetét a végzetes bűntevéssel, még tudását is a gonosz hatalmába eséssel.

Ettől az örökké gyötrő függőségtől az ember eszmélése elejétől fogva minden áron és minden eszközzel szabadulni igyekezett. Eleinte csak egyszerűen bújkált, menekült, majd (talán bizonyos dolgok törvényszerű ismétlődésének és visszatérésének tapasztalása folytán) logikus állásfoglalást, most már jóakaró tervszerűséget tulajdonított az életét szabályozó még mindig ellenállhatatlan, de már megnyerhető hatalmaknak. Akkor gyakran igen durva, sőt kegyetlen varázslat-tényekben, de általános magatartása szabályozásában is rendszereket alkotott magának, melyekhez aggodalmasan ragaszkodva úgy gondolta, biztosan el-

*) René Fülöp-Miller: Führer, Schwärmer und Rebellen. Bruckmann kiadás, München.

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Növedéknapló
1935 év 2551 sz.

kerülheti a legnagyobb rosszat; ha nem, az csak az ő személyes mulasztásának, bűnének következménye lehet. Persze, hogy e részben a csalódások jégesője érte; így idővel le is mondott arról, hogy egészen maga tisztázza helyzetét az Ellenállhatatlannal szemben; más szabadítóra várt, aki megmutassa neki a helyes utat, még vezető cselekvésével, önfeláldozásával meg is nyíssa azt számára. Amikor majd, de most már véglegesen, mindenkorra visszatér az a tökéletesen boldog állapot, mely őt megilleti, mert természetéhez tartozik, hisz mindig utána vágyódott, csak egyszer valamely végzetszerű tény, gonosz hatalmak kajánsága vagy saját bűne vetette volt ki belőle. Ilyen megváltó egyének minden korban egészen máig jelentkeznek is vagy inkább feltünnek — legalább is a legutóbbi csalódásuk következései által végletekig elgyötört embertársak szemében. Utak nyílnak, melyeken a kínszenvedéseikbe, aggódásaikba belefáradt lelkek éppen a legküzdelmesebb, fáradalmasabb, lemondásosabb cselekvés közben megnyugvást találnak — az újabb csalódásig.

A lelkek megnyugtatásának leghatásosabb és tartósabb rendszerét Fülöp—Miller a katholikus dogmákban és előírásokban találta. Itt nem volt sem ellenállhatatlan megrontás, sem örök kárhozat annak számára, aki bármennyi vétség után is, töredelmesen megtért és gondolkozása kevélységét is alárendelte a kinyilatkoztatás igéretének és az erre elég hatalmas logikával fölépített gondolat-rendszernek. Mikor az emberek nagy részének elméjében ez a remek-építmény is ingadozni kezdett, egyszerre addig sem tapasztalt rettenetességgel ütötte fel újra fejét az ősszorongás, ezuttal kárhozat- és pokolfélelem alakjában, mely ellen a gyóntatószék és az egyház többi kegyszerei nem látszottak már elégségeseknek. Önmagukat véresre ostorozó csapatok járták be a vidékeket, városokat, mindenütt utánzásra ragadva az idegrendszerében máris elég csapás és aggodalom által megrendített lakosságot. A gonosz varázslók, boszorkányok félelme is milliónyi máglyán vetett lobot — éppen akkor, mikor a reformáció a katholikus egyház hagyományainak elvetésével a tiszta észre és isteni kinyilatkoztatásra törekedett visszavezetni a kereszténységet. Maga a kálvinizmus csábítóan tiszta logikájával újabb rémületekbe taszított: a legegyszerűbb és egészségesebb életöröm kegyetlenül szigorú elitélésébe, az üdvösségre és kárhozásra kiválasztott emberek rideg megkülönböztetésébe, mely már a földön jobb anyagi sorsba jutottak részvétlen gőgje számára is igazolást, ürügyet szolgáltatott.

A reformáció és ellenreformáció légköre bizonyára nem lehetett az, melyben az emberiség végleges megnyugvásának paradicsomát megtalálhatta volna; szeme csakhamar megint újabb segítséget keresve járt körül. Ezt a tudomány terén tett valóban nagyszerű haladás látszott számára meghozni: minden jó, ha csak észszerű, félre hát a szabad gondolkozás minden békójával, alakuljon újra az egész emberi társadalom, ám ezúttal nem véletlenek, egyes erőszakosak és csalók sikeres vállalkozásai alapján, hanem igazán ész- és tervszerűen. Már trónján volt az „Ész istennője", jóval mielőtt a francia forradalom egy színésznő alakjában testileg is odahelyezte. Az ész vagy inkább az elvont gondolkodás hideg forradalmát a kicsinyesen lelkiismeretes, min-

den embertelenséget elítélő, de az egyszer elfogadott elvekért ezreket halálba küldeni kész kisvárosi ügyvéd, Robespierre, éppúgy megtestesítette, mint egykor a német bibliás kommunizmust Münzer, az angol puritán kálvinizmust Cromwell. Robespierre ugyan hamarosan életével fizetett, mert szem elől tévesztette a gyakorlatilag lehetséges határait. Feladatát, a világ észszerű újjáteremtését, de már az elháríthatatlan adottságok figyelembevételével, Napoleon vette kezébe, aki hadseregei győzelmes útjain mindenütt magával vitte a régebbi jogi zűrzavarhoz képest valóban világos és haladott szellemű polgári törvénykönyvét. Ez a titán is elbukott, a nagy forradalom negyven év után még egyszer fellángolt vagy inkább felpislant néhány vele együtt minden tekintetben megvénült túlélő képviselőjének vezérlete alatt. Azért az irány tovább él Európa-szerte, sőt hovatovább Amerikában és a többi földrészekben is: a liberalizmus folytatta tovább a romok eltakarítását és az új, de most már végleg egyedül helyes, igazságos és üdvös rend kiépítését. Ennek az iránynak egy nagyszerű optimista szellemi képviselője akadt Bentham személyében, aki „minél több ember, minél több élvezete és minél kevesebb szenvedése" jelszavával az egész világ minden egyes részletét kész volt megreformálni, távoli országoknak megrendelésre biztosan boldogító törvénytervezeteket szállítani.

Persze addigra, miként ezt Fülöp—Miller igen szellemesen kidomborítja, a célpont szinte észrevétlenül eltolódott: míg a felvilágosodás és a forradalom idején minden ember egyenlő szabadsága, minden polgár fejedelmi joga az államszervezetben volt a fődolog, most a súly az egyes egyének jólétének legcsekélyebb eszközeire és föltételeire billent át.

Az a gyönyörű egyetemes harmónia, melyet a racionalisták, a liberálisok az egyéni akarás és tevékenység minden régi jogi korlátjának megszüntetése esetére beígértek, eleinte talán még el is képzeltek — sajnos módon kimaradt. A volt jobbágyok és céhbeli mesterekké előlépni már nem tudó iparosok kizsákmányolását és elnyomását a gépek elterjedése nem szüntette meg, hanem új, lehetőleg még visszariasztóbb alakban továbbterjesztette. Szerzőnk az idézetek és helyzetképek kitünően sikerült sorozatában mutatja meg, mit hozott egy régi álom megvalósulása. Aristoteles azt gondolta, hogy akkor nem lesz többé rabszolga, ha majd a szerszámok valami varázslat által emberi kezek nélkül működnek, ha a szövőszék hajói maguktól futnak, stb., a Bibliában korról van szó, melyben a föld munka nélkül a termékek olyan mennyiségét adja, melyet az emberek legnagyobb mohóságukban sem fogyaszthatnának el. Nos ez, számító iparos-üzletemberek leleményességéből, a XIX. században bekövetkezett és az eredmény? Az emberek munkátlanná vált tömegeinek „második kiűzése a paradicsomból", a még alkalmazottak, kivált gyermekek olyan szívtelen, embertelen kizsákmányolása, melytől talán még az antik rabszolgatartók nagyobb része is visszaborzadt volna. Ilyesminek láttán új félelem kellett, hogy elfogja a még egészségesen gondolkozó és érző embereket, még ha őket személyesen nem fenyegette is hasonló nyomorúság. Újra előtérbe nyomult, égetővé vált, a vagyoni különbségek és függések átka, mely már a reformáció előtti vallási erjedés idején is az újítások egyik

fő érve volt és a francia forradalom racionalistáinak is gondot okozott. Azonban, amíg azelőtt a főbaj akkor volt, ha egy vagyoni hatalom történetesen különösen önző és kegyetlen birtokos kezébe került és mindent jóvá lehetett tenni, ha ezt a birtokost leütötték vagy más javára kisajátították, — most világos lett, hogy a megoszlás rendszerében van a hiba: akárhány munkaadó mutat megértő jóakaratot, akárhány munkás elégszik meg adott helyzetével, azért a szegénység, mint egy mérges élősdinövény, tovább harapódzik és kitörései mindnyájunkat, egész kúltúránkat végveszéllyel fenyegetnek.

Ekkor nőtt naggyá Hegel és Feuerbach tanításain Marx Károly, ez a hűvösen szemlélő és számító, de szenvedélyesen érző ember, akinek gondolkozása csakhamar egy egész korra ráütötte bélyegét. Tőkés és munkás az ő szemében már nem azért voltak ellentétek, mert az egyik szívtelen, a másik engedékeny, hanem azért, mert köztük „dialektikus" ellentét van, az egyik csak a másiknak rovására élheti le életét, úgy, ahogy ennek szükségét érzi. A dialektikus processzus: tőkésuralom mint tét, proletárellenállás mint ellentét — megoldó összetétként forradalomhoz, a kisajátítók kisajátításához és a gazdaság proletár megszervezéséhez kell hogy vezessen. Igen hamar — és ezen a ponton csalódott először a különben valóban nagy gondolkodó. Ezzel a csalódással zárta le meglehetősen hamar fáradt szemét — Fülöp—Miller szerint önálló, már kissé eltérő irányban érvényesülni, működni törekvő „hívei" nagy megkönnyebbülésére. Ha tovább él, még újabb csalódásokat tapasztalt volna; így a háborúk alatt a nemzeti összetartás győzelmét a „világ proletárjai egyesüljetek" elv fölött. Azután a racionalizmus és győzelme utánra gazdasági paradicsomvárás, chiliazmus általa képviselt keverékének többféle kudarcait. Ezek között a végre csakugyan váratlan helyen életbelépett marxizmusnak egyetlen, bárha igen nagy birodalom területére szorítkozását.

Marx „szellemi felépítménye" tehát — hogy mi is paradoxonokban beszéljünk, — mint a gyakorlati élet alépítménye csődöt mondott. És pedig nemcsak abban a részében, melyet a nagy mester szolgáltatott hozzá, hanem már abban is, amire ő épített, amiből ő kiindult. Hisz nem volt már ő sem puszta racionalista társadalmi rendszerkovács, nálánál senki nem látta jobban, hogy az egyetemes harmóniát ész-konstrukciókkal helyreállítani nem lehet, amíg az anyagi, a gyakorlati föltételek másfelé indítanak. De azt ő sem látta előre, hogy a felfedező és feltaláló elme éppen diadalainak nem szünő sorozata közben fog kételkedni kezdeni önmagában, sőt majdnem annyira el fogja vetni önmagát, mint annak idején Luther a „Hure Vernunft"-ot. És hogy — mivel már egyszer a gyermekek állfeljancsi játékszerében csak az eredmény szokta megmutatni, melyik vég a láb és melyik a fej — újra fejetetejére áll az a rend, melyet Hegel „auf den Kopf, daher auf die Vernunft" akart volna alapozni. A voltaireiánus felvilágosodás korában és még egy ideig azután ugyanis minden új tudományos fölfedezés bizonyos adottságok és törvények föltétlen örök érvényét látszott igazolni; minél több természettudományt és newtoni mathematikát vinni az államok és a társadalom szervezésébe — itt látszott az egyedüli mentség és üdvösség. Ám azután egyszer csak megrendült a geometria addig föltétlennek látott

euklidesi rendszere, elektron-erőközpontokba porladt mindennek alapja, az örökké fennmaradónak hitt anyag, még a mindent boldogító közgazdaságtanról és statisztikáról is kiderült, hogy elvont sémákat festenek elénk, talán konkréte nem is létezett átlagokat boldogítanának, de tehetetlenek arra, hogy a természetet, mely csak törvényeiben általános, de megnyilvánulásaiban mindig egyszeri és egyéni, teljességében felfogják és mindenki használatába állítsák. Megszünt a „biztonság keresése az egyenlőség útján", az „emberiség eszméjébe menekülés a világban egyedülállás félelme elől." Főként a romantikusok hatása alatt újra az a meggyőződés jutott szóhoz, melyet már Montesquieu, Herder, Vico kifejeztek, hogy nem találhatók valamennyi nép életelvét magukba foglaló törvények, sőt minden egyes nép csak a maga útján lehet — amennyire ez éppen elképzelhető — tökéletes és boldog.

Még az egyéni boldogság és biztonság elve is csakhamar követni volt kénytelen a megtagadás orcusába a közszabadság francia forradalmi eszményeit; Franciaországban Sorel, Németországban Nietzsche új vezércsillagot állítottak az őket hallgatni kész emberiség elé: a hatékony élnikészséget és erőt, e közben a fájdalmas és halálos végzetnek is férfiasan megadásteljes elfogadását. A három nagy jelszó közül a szabadság már nem kellett, az egyenlőségben agyrémet láttak, a testvériséget az együttküzdőkre vagy éppen egyfajuakra korlátozták. Kialakult az „új forradalom" légköre, melyben egy Mussolini, egy Hitler — meg egy Stalin lettek az emberiség nagy részeinek vezetői.

Fülöp-Miller, akinek magyar származását büszkén vallhatjuk, nem szociológia-professzor, nem szaporítja egy újabbal a már túlnagy számban is forgalomban levő „rendszer"-eket. Ő egy „meglátó", aki óriási olvasottsága alapján, mely azért persze nála sem lehet manap már teljes, benne kialakult világ-, illetőleg társadalomképét tárja elénk. Nagy, az európai műveltségterületen is sok esetben túlterjedő láthatára ellenére egyéni a meglátása, ami idézetein is meglátszik. Így a viszonylagosság irányzatának vázolásánál nélkülözzük Einstein érdemelt méltatását, a mythos mint gondolkodás-tényezőénél Multatuliét, az egész társadalom-film fölpergetésénél Madáchunkét. Ellenben az ebben a könyvben nagyon kiemelt Georges Sorel neve, talán érdemetlenül — említést sem talál a franciák kézi-lexikonában, a Petit Larousseban. De hiszen, ami egyéni, az azért mégis értékes, sőt — a mai bergsoni eszmevilágban — egyedül értékes.

Ismertetésünket legméltóbban Fülöp-Miller saját szavaival zárhatjuk: Ami a szellem egy korszakában „igaz" és „hamis", „helyes" és „téves", ami számára „bebizonyított" és „leleplezett", amit az a korszak szentnek tekint vagy kárhoztat, hisz vagy kétségbe von, ez végső fokon mindig a sorshoz való alap-állásfoglalásának kifejezése.

Tehát „küzdj és bízva bízzál", — ezt már mi idézzük Madáchunkból. Mert ha nem ezt tennénk, kétségbe kellene esnünk . . .

FARKAS GEIZA

Aki fegyvert von...

A mellére volt tetoválva:
Szabadság — vagy halál.
Ó, embervégzet, embervégzet,
Mely eszményének menedéket
Csak az orgyilkos fegyverben talál.
A Szabadságért! — Ó, a szabadságnak
Egyetlenegy hófehér útja van,
És érte mégis piros úton járnak
S piros útra tért a boldogtalan.
Gyilkolt, s meghalt. Ki ítél igazán?
Széttépte a tömeg. —
Sírjának elképzelt kővére
Két lángoló sort mégis vésse tek:
Nem találkozott szegény az Igével:
„Aki fegyvert von, fegyver által vész el."

REMÉNYIK SÁNDOR

De profundis

A sötétségből szólok én, magamba falaztam magam,
a falon salétrom virágzik és minden fal ablaktalan,
hiába is kiáltanék, nem hallatszik ki a szavam.

A víz alatt van a fejem és ferdén látszik a világ,
sülyed alattam a valóság, fejemben szédítő melódiák
forognak,
hallom rettentő énekét a mángorló haboknak.

Súlytalan testtel kúszom én szakadékok között a hegyre
és megbűvölten bámulok a mélyben kígyózó tüzekre —
odalenn csupasz a talaj, csak vörös tüske teng a tájon.
s én várom,
hogy fölszakadjon álmom.

Fagyott világban járok én, zokogva tépem a hajam,
köröttem tölcséres hegyek merednek vad-vigasztalan —
Zokogva járok a holdbeli tájon
s hazámba mindhalálig visszavágyom.

WEÖRES SÁNDOR

A jó portéka (1)

A hosszú többszobás nagy lakásnak csaknem minden ablaka és ajtaja nyítva volt. Parlagy Zsiga, a fiatal özvegyember nagytakarítást rendezett felesége halála után. Ott állt ingújjra vetkezve a rettenetesen komisz léghúzatban, kint az utcán a meleg nyáreleji napsütés tette kimondhatatlanul barátságossá még a szomszéd csúnyán elhanyagolt, csupasz tűzfalát is, bent azonban az akaratos szél teljes buzgósággal garázdálkodott, a levegőt nem hagyta megfülledni, hűvös józanságával újra és újra lehűtötte, időnkint bosszúsan összecsapdosta a veranda sokszoros üvegablakait. Már jókésőre járhatott az idő, a napnak kint lágy aranyos, sőt vöröses színe kezdett lenni, a szakácsné, a szobalány és a bejáróné az utolsó simításokat igyekeztek elvégezni a nagytakarításon, mintha az idegesen rángatozó szél egyre gyorsabb tempóra ösztökélte volna őket.

— Két úr van itt és szeretne az ügyvéd úrral beszélni. — Szólalt meg félénk hangon az udvarra vezető nyitott szárnyas ajtóban a fiatal koncipiens, aki valószínűleg az ügyvédi irodából szaladt át ide és félt szigorú főnökétől, hogy nem tartotta be utasítását és nem mondta mindenkinek, hogy nincs itthon.

Az ügyvéd úr a tágas előszobában kotorászott egy nagy lomos szekrényben a családi iratok és régiségek között, melyeket azelőtt soha meg sem nézett. Hozzá nem ért el a léghuzat és így alaposan belemelegedve és beleízzadva foglalkozásába, dühös hirtelenséggel ugrott fel és szótlan, fenyegető tekintettel nézett a jámbor koncipiensre. Annyira indulatba jött, hogy már azon gondolkodott, azonnal dobja-e ki, vagy felmondási határidőt adjon neki. A nyitott ajtó mögött azonban az alig pár fokból álló lépcsőfeljáraton két ismerős arcot látott nyugodtan fölfelé jönni. Önkéntelenül feléjük fordította kivörösödött arcát és dühös szemét, a következő pillanatban azonban hatalmasan, erősen és egészségesen felkiáltott:

— Szervusztok, fiúk! Szervusz, Vince, szervusz, Laci!

— Szervusz, szervusz! — kiáltották a vendégek és lelkendezve szorították meg kezét. — Hát megismersz még?

— Szó sem lehet róla! Hogyne, hogyne... Hogy gondoltok ilyet? Hogyne ismernélek meg benneteket, régi cimboráim és iskolatársaim, — kiáltotta még mindig elég feszélyezett és rideg hangon és mintha szeretne hirtelen az élcelődésbe átcsapni, kissé tettetett, de mulatságos együgyüséggel mondta: — Kegyed ügyebár Kétlaky Vincze, a kiskerekesi tiszteletes, kegyed pedig Struc Laci, a szédelesi vénlegénytanító?

Erre aztán mind a hárman jóízűen, élvezetesen fölnevettek, még egyszer kezet szorítottak, most már olyan melegen, mintha ismét iskolatársak lennének. Az ügyvéd észrevétlenül intett a koncipiensnek. Nem akarta, hogy ezt a jó hangulatot megzavarja. Struc Laci, a hosszú vékony agglegény erre minden átmenet nélkül elszontolódott, kivette zsebkendőjét és a bal füléhez tartotta:

— Tyű, az áldóját neki! Botrányos cúg van ám itten!

— Sajnos, nálunk nagy takarítás van a feleségem halála után. Én vagyok most itt tudjátok a főfődirigens. Egy kis rendet akartam csapni, egyet-mást másképpen elrendezni. A hálószoba azonban már úgyahogy rendben van, igaz, sokminden lim-lom össze van ott hányva. Tessék csak, parancsoljatok addig is oda be.

A két vendég kényelmesen besétált a házi úr nyomában a két felrámolt, kegyetlenül léghuzatos szobán keresztül a legbelső szobába, a hálóba. Struc Laci csak akkor merte levenni füléről félve a zsebkendőt, mikor az ajtót biztosan, erősen rányomva becsukta maguk mögött. A hálószobán meglátszott, hogy reggel elsőnek szépen kitakarították, de később valószínűleg belerámoltak néhány olyan dolgot, amit nem tudtak sehol máshol elhelyezni. A két egymás mellett álló, közös terítővel letakart ágyon egy tisztafehér női öltözék hevert hanyagul összegyűrődve egy lágy hófehér fátyollal és a mirtuszkoszorú erőszakos ágbogaival. Az elhalt asszonyé lehetett valamikor menyasszony korában, valamint az övé volt az a varrógép is, amit az egyik árvánmaradt ágy éjjeli szekrénykéje elé ideiglenesen betóltak.

— Igy ni, telepedjetek le itt, fiúk. Igaz, hogy egy kis példás rendetlenség is van itt, dehát rosszul fogtátok ki. Ez csak átmeneti állapot. Most én rendszerint egész nap itt tanyázom. Behozattam magamnak ide az íróasztalomat is.

Azzal még két széket hozott az ablak előtt álló íróasztal elé és mind a hárman leültek. A lefüggönyözött ablakon túl, a szemközti ház fehér falára és ablakaira küldte a nap utolsó haldokló fényét. A szobában már nem volt egészen világos, a bútorok mögött, a sarkokból és szögletekből lassan elindult a szürke homály hódító útjára és elnyeléssel fenyegette az egész szobát. A szemközti ház ablakai a fáradt napfényt arra az üvegszekrényre vetítették, melyből az ügyvéd borosüveget és poharakat hozott az asztalra. Koccintottak és fenékig itták a finom, hűsítő tiszta bort.

— Mi tulajdonképpen azért jöttünk, — kezdte a szót Kétlaky Vince, miközben száját jólesően többször összecsucsorította, ajkait összecsattintotta a savanykás bor íze után és előhúzott zsebkésével óvatosan és körülményesen az egyik szivar végét vágta le azok közül a szép példányok közül, melyek az elegáns dohánykészlet fenekén hevertek, — kedves Zsiga barátom, mi tulajdonképpen, hogy, mintahogyan a költők szokták, mindjárt in medias res kezdjem, azért jöttünk, hogy őszinte baráti részvétünket fejezzük ki neked megboldogult feleséged halála alkalmából, jobban mondva halála után három héttel... ami tulajdonképpen...

A pap figyelmesen nézett az ügyvédre. Egyszerű szúrós szemével a tekintetét kereste. Amilyen biztosan kezdte mondókáját, egyszerűen, minden ünnepélyesség nélkül, éppen úgy elerőtlenedett, elbátortalanodott hangja, mikor látta, hogy amaz nem akar, vagy nem mer vele szembenézni. Arra gondolt hirtelenében, hogy Struc Lacinak még soha életében igaza nem volt vele szemben, most is mondta neki, hogy ne jöjjenek ide kellemetlenséget csinálni, de az csak húzta, rábeszélte és csaknem erőszakkal is idehozta. A pap többszörösen mélyen szívta

szivarját, nem akarta a szájából kivenni, míg valamilyen jó mentő ötlete nem támad, úgyhogy valósággal belekönnyezett a szeme.

Az ügyvéd úgy tett, mintha nem is hallotta volna, hogy valaki valamit szólt a szobában, frissen felugrott, csordultig töltötte a poharakat és vidám, gondtalan kedvvel beszélt.

— Igyunk, fiúk, míg a világ áll. Az a mienk, ami a torkunkon lemegy, meg az a mienk, amit ebből a ronda életből a saját kezünkkel megfoghatunk... Így ni, megfoghatunk, — és az asztalon heverő iratcsomót durván megmarkolta egyik végénél fogva, hogy a rózsaszínű összekötő szallag elszakadt és hirtelen egy csomó félig elsárgult levél és lap ömlött szét előttük. Mind a hárman mohón olvasták, ami nagyhirtelenében a szemükbe ötlött és látták, az elhalt háziasszony levelei voltak, a lánykori nevére címezve, a házigazda kezeírásával, aki a levélcsomót egy gyors mozdulattal az asztal végére tólta és közömbös hangon folytatta. — A feleségem szekrényében találtam. Majd elégetem... De miért kerülgessük a forró kását. Tudhatjátok, hogy a feleségemmel soha nem értettük meg egymást, eltekintve attól, hogy a mézesheteimben valóban jól éreztem magamat a Riviérán. Dehát más dolog egy ilyen fiatal teremtéssel, mint az én feleségem akkor volt, három hetes nászútra menni és más dolog egy ilyen nyálkás bélű és nyálkás kedvű asszonynyal egy életet leélni... Ne beszéljünk erről, cimboráim, ha azt akarjátok, hogy jó kedvünk legyen.

Ismét töltöttek és ismét ittak. Most már Struc Laci kezdte meg a töltést, mintha ő lenne a házigazda, de az ügyvéd elvette tőle az üveget és ő töltött. Struc Laci nagyon helyeselt a beszédnek és könnyelműen, könnyedén karjaival a levegőbe hadonászott:

— Igazad van, Zsiga!... Mit fogunk itt elsavanyodni és halottakról beszélgetni. Beszéljünk csak inkább arról, amiről délelőtt említést tettél nekem, mikor a bíróság előtt futólag beszélgettünk...

A pap nyugalmasan hallgatott, most már kényelmesen beosztva, tempósan szívta szivarját. Mikor a félhomályban az íróasztal állólámpáját is felcsavarták, meglátta a legfelső levél póstai bélyegzőjének a dátumát is. Éppen tizenhét évvel ezelőtt írták. Fölnézett az elhalt asszony nagy képére, mely az egyik ágy felett függött egy csomó modern kép közé beágyazva. Csak futólag ismerte és most hosszasan ránézett erre a lágy, szinte lehelletszerű vonású képre, benézett a mély csillogó gyerekszemekbe és mint aki jól végezte dolgát és biztos alapokon áll, most már egészen más, sokkal határozottabb hangon megszólalt:

— Kedves Zsiga, ne haragudj, ha őszinte leszek hozzád... Én, sajnos, nem ismertem feleségedet...

— Akkor miért beszélsz róla? — vágott szavába idegesen az ügyvéd.

— Nem is róla akarok beszélni. Hisz mint mondom, nem is ismertem őt közelebbről, csak úgy futólag beszéltem vele egyszer-másszor. Mi tulajdonképpen csak diákkorunkban és az egyetemi évek alatt voltunk jóbarátok. Aztán én elkerültem falumba, odakötött a hivatásom és családom. Te pedig itt maradtál és belevegyültél a városi élet üzleti zajába. Én ismertelek téged azelőtt nagyon jól, tudtam, hogy

alapjában véve jó fiú vagy, de azt is tudtam rólad, hogy jó üzletember lesz belőled, mert elejétől fogva nagyon anyagias természeted volt...

— Én józan és okos voltam, barátom, mindig és mindenben. Már a gimnáziumban is jeles tanuló voltam és az életben is mindig az vagyok, mert józan vagyok és reális, mert nem hiszek semmiféle nyavalygásokban, csak azt hiszem, amit meg is tudok fogni...

— Igen... Mi szerelmesek voltunk és verseket írogattunk, te pedig a Mester-utcába jártál...

— Csak hallgass, és te voltál éppen az az angyal... Hisz együtt nőttünk fel mind a hárman. Emlékszel, a Kálvária-utca sarkán, mikor az iskolából is majd kicsaptak, meg mikor... — még mondani akart valamit Struc Laci, de szava nevetésbe fullt.

— Nem arról beszélek én, hisz mindnyájan voltunk gyerekek és kíváncsiak. Meg aztán egy olyan korban, mint amilyenben mi nőttünk fel. Nem is volt csoda... De az embernek elvégre benő a fejelágya...

— Nagyon helyes, — mondta az ügyvéd és fenékig itta a kezében szorongatott poharat, — nagyon helyes mondás és érdekes, hogy éppen rád illik. Neked, úgy látszik, még mai napig sem nőtt be a fejedlágya, a kegyes papoknál nem engedték, hogy benőjjön. Na, én a feleségemet sehogy sem szíveltem, kellemetlen most ezt így a halála után megmondani, de megmondom és csak azt az egyet tiszteltem benne, hogy mióta a feleségem lett, soha nem tette be a lábát többé a templomba. Még meghalni is pap nélkül halt meg. Rájött a tüdővérzés, borzasztóan elvérzett, egy óra alatt vége volt, amilyen gyönge teremtés volt...

— Bizony kár szegényért ilyen fiatalon, — sóhajtott a pap és fölnézett még egyszer hosszasan a képre, mintha valamilyen megdicsőült szentet ábrázolna, olyan áhitattal nézett fel rá. — Mert bizony az ember másképpen viselkedik, mint diák és másképpen, mint házasember. Te, Zsiga, ahogyan hallottam, úgy viselkedtél feleségeddel szemben is, mintha még mindig gyerek lennél, aki először kezdi érezni a test örömeit, aki minden pillanatban érezni és látni akarja azt. Neked minden nap új és új nők kellettek, új és új szenzációk, te nem tudod, hogy milyen érték volt a te három hét előtt eltemetett feleséged, te nem tudod, hogy kit tettél te a sírba, talán öntudatlanul is, de erőszakkal, valósággal...

Az ügyvéd forgó szemekkel, egyre ellenségesebb tartással hallgatta a pap beszédjét. Ennél a szónál aztán már nem bírta tovább türelemmel, fölugrott és udvariatlan, sértett hangon kiabált:

— Ezt ne mondd, ezt ne mondd! Ezt ne mondja senki rólam! Nem engedek a becsületembe gázolni, még akkor sem... még akkor sem... — Mikor ránézett a pap hihetetlenül nyugodt arcára, leült és úgy mentegetődzött. — Te különben vendégem vagy, hát nem illik, hogy így beszéljek veled. De tudd meg, hogy az én feleségemet én soha egy újjammal sem bántottam, egy hajszálát sem görbítettem meg... igaz, hogy soha nem szerettem és nyavalygásait soha nem tudtam megérteni, most már azt is tudom, hogy csak a pénzéért és a fiatalságáért vettem el... de azt nem mondhatja senki, hogy bántottam, hogy bár-

milyen részem is lett volna abban, hogy már évek óta úgy élt, hogy asszonyszámba se ment már...

— Látod, látod, mennyire nem ismerted őt, mennyire nem tudtad, hogy ki volt ő és mit tettél vele... És ne gondold, hogy én a levegőbe beszélek. Te talán nem tudod, hogy a feleséged éveken át együtt volt az én sógornőmmel egy svájci nevelőintézetben és hogy egészen haláláig mindig leveleztek egymással. Most, mikor sógornőm itt volt a temetésen, meglátogatott minket is és elmondta nekünk az ő francia levelezésük titkát. A te feleséged csak egy férfit szeretett életében és az te voltál. Ő szerelemből ment hozzád feleségül, de te ezt soha észre sem vetted, te soha nem ezt kerested nála... ő soha egy szót sem szólhatott neked erről, ti elhidegültetek egymástól, te mások után jártál és ő elhervadt...

Mikor a nap lement és a villanyt felgyújtották, az erős nyári szél lecsöndesedett. Most, hogy az éjtszaka lehullott a kisváros hangtalan utcáira, a szél újult erővel, szilajon nekivadult, rázta az ablakokat és a szomszédszobákon, ahol minden üres és csöndes volt és ahol a takarítás után még minden tágra nyitva volt, egyeduralkodói kénnyel nyargalt a szélhuzat. Az ügyvéd ismét fenékig ürítette poharát és úgy nézett körül barátaira, a falonfüggő képre, az asztalon heverő levelekre, mintha egy olyan furcsa és mégis egyszerű nyelven beszéltek volna hozzá, amelyet ő soha életében, még álmában sem hallott. Aztán hirtelen lecsapta poharát az asztalra. A sűrű töltögetéstől már kis bortócsák állottak ott és köröskörül messzire spricceltek.

— Első pillanatban azt sem tudtam, mit gondoljak, — kezdte aztán, — mikor sógornőd fantasztikus állításait hallottam...

— Akarod látni a leveleket?

— Engem az nem érdekelhet, hogy léteznek-e ilyen levelek, vagy nem. Engem csak az érdekelhet, ha nyugodtan kijelentem, hogy mégsem érzem magamat egy cseppet sem hibásnak. Hogy a feleségem ilyen szerencsétlenül járt, az nem az én hibám és nem az ő hibája, az egyesegyedül a ti hibátok, azoké az embereké, akik olyan fogalmakat és rémképeket neveltek bele az ifjuságba, melyek sehol nem léteznek. Olyan értelemben vett szerelem sem létezik, mint amit beképzelt magának az én feleségem... Van nő és van férfi. Van női test és van férfitest. Ebben a dologban mindnyájan egyformák vagyunk. A többi mind humbug és hogy az emberek szerencsétlenek, annak köszönhetik, hogy ilyen humbugokban hisznek. — Sebesen beszélt, mintha verset szavalna. Nem nézett föl. Úgy tetszett, mintha bántanák a levelek is, meg a kép is. Tölteni akart, de már nem volt sem az üvegben, sem a korsóban, amit időközben előhozott.

— És te azt hiszed, hogy mind mese volna az Istenről, a lélekről, az ember nemesebb, magasabbrendű feléről elmondott tanítás? Te azt hiszed talán, hogy az ember olyan, mint az állat?... Gondolj csak... gondolj csak, kérlek...

— Én nem hiszek semmiféle elméletekben és nem tételezek föl semmit, gyakorlati ember vagyok és csak azt akceptálom, ami létezik, amit látok és megfogok. Vannak kótyagos filozófusok, akik azt mondják, hogy az ember állat, mások megint az isteni szikrát lesik lépten-

nyomon bennünk. Én ilyesmire semmit nem adok. Azt mondom, hogy az ember nem állat és nem isten... az ember az mindig és mindenek előtt ember... És ha valaki ember, az más szóval annyit tesz, hogy teste van, vér folyik az ereiben, ha pedig felvágod ereit, kifolyik a drága piros emberi vér és vége az embernek.

Meggondolta a dolgot, felkapta a nagy szalmával befont korsót és kicsöpögtette belőle azt a kis bort, ami a hajlásnál bennrekedt. Egészen felfordította és úgy folyatta lassan, óvatosan a pap poharába, hogy egy szem se essen az asztalra. A pap türelmetlenül ugrott fel, hatalmas, tágas tüdejét nekieresztette a szónak, erősen megmarkolta barátja kezét és úgy készült neki a feleletnek, mintha a szószéken lenne, hangja úgy zengett, mintha zsoltárt énekelne.

— Zsiga, Zsiga! Édes egy barátom, Zsiga! Nézz csak ide erre a képre, úgy függ itt az ágyad felett, akár csak szentkép lenne. Nézz ezekre a levelekre, melyek úgy voltak elrakva, olyan szép rózsaszín szallaggal átkötve és megőrízve, hogy az igazi, a mesebeli nagy emberi szerelem szobrai lehetnének...

— Szerelem? Emberi szerelem? Ne haragudj, Vince, da ha én ezt a szót tőletek hallom, mindig mosolyognom kell. Ti a nevelés, az illem, a vallás és kötelesség korlátai között nőttök fel, mit tudjátok ti, mi a szerelem? Ne haragudj, de ebben a kérdésben valóban korlátoltak vagytok. Nem tudjátok, mi a szabadság, mi a szabad élet és mi az ember. Hagyd csak, hagyd... Tudom, mit akarsz mondani. Igen, az erkölcs, az tényleg nagy szó. Azt el kell ismerni, hogy a tömegek és a gyöngébb akaratú emberek érdekében ilyen korlátokra is szükség van. De aki a józan ész parancsai szerint szabadságban és szabadon nőtt fel, mint én, az tudja, hogy az emberi szerelem értelme és egyetlen lehetséges igazsága a férfi és a nő egyesülése... a meleg férfivér vonzza a meleg nő vérét. És ebben mindnyájan egyformák vagyunk.

Struc Laci hallgatólagos résztvevője volt a párbeszédnek. Mindig fenékig itta poharát, mind a kettőnek egyformán helyeselt, idegesítette az egész, nem is igen érdekelték az ilyen dolgok, nem is igen figyelt oda. Most aztán felállt és olyan bölcsen és mégis kedvesen nevetett le barátaira, mint az a magasban világító villanypózna, amely biztosan és hidegen szórja fényét az apró és kicsinyes emberekre.

— Ugyan, ugyan... Igazán nevetségesek vagytok. Az egyik azt hiszi, hogy emberek vagyunk, a másik meg beképzeli, hogy ő állat, vagy Isten, vagy mit tudom én milyen badarság. Hát én, kérlek szépen, megmondom nektek, hogy ti sem emberek, sem állatok nem vagytok, ti egyszerűen szamarak vagytok. Egyezzetek meg ebben és akkor meglátjátok, mind a kettőtöknek igaza lesz, mert a szamár, ha akarom ember, ha akarom állat... — Hosszan és negédesen nevetett, mint aki tudatában van annak, hogy alaposan leültette a másik kettőt. — Fejezzétek már be ezt az utálatos szófacsarást. Elvégre másról is szeretnék beszélgetni még ma este.

(Vége következik.)

BELLYEI LÁSZLÓ

Én jól vagyok, semmi fájdalmat nem érzek!

(II. Rákóczi Ferenc halála)

XCII.

Rodostó, 8. április, 1735.

Amitől tartottunk, abban már benne vagyunk. Az Isten árvaságra téve bennünket és kivévé ma közülünk a mi édes urunkot és atyánkot három óra után reggel. Ma nagypéntek levén, mind a mennyei, mind a földi atyáinknak halálokot kell siratnunk. Az Isten mára halasztotta halálát urunknak azért, hogy megszentelje halálának áldozatját annak érdemével, aki ma megholt érettünk. Amicsoda életet élt és amicsoda halála volt, hiszem, hogy megmondották néki: „Ma velem lész a paradicsomban!"

Hullassuk bőséggel könnyeinket, mert a keserűségnek köde valóságosan reánk szállott. De ne azt a jó atyánkot sirassuk, mert őtet az Isten annyi szenvedési után a mennyei lakodalomban vitte, ahol a gyönyörűségnek és az örömnek poharából itatja, hanem mimagunkat sirassuk, kik nagy árvaságra jutottunk. Ki sem lehet mondani, micsoda nagy sírás és keserűség vagyon itt miközöttünk, még csak a legalábbvalón is. Ítéld el, ha lehet, micsoda állapotban írom ezt a levelet. De mivel tudom, hogy örömest kivánnád tudni, mint esett szegénynek halála, mind téntával, mind könnyhullatásimmal leírom, ha szinte az által megszaporítom is keserűségemet.

Úgy tetszk, hogy az utolsó levelemet az elmúlt holnapnak 25-ik napján írtam vala. Azután szegény mind nagy bágyadtságokat érzett. Igen keveset, de másként mindent a szokás szerént vitt végben. Abban a gyöngeségben is az esztergában dolgozott első áprilisig. Az nap pedig a hideg erősen jött reá, és annál inkább meggyöngítette. Másnap jobbacskán volt. Virágvasárnap a gyöngeség miatt nem mehetett a templomba, hanem a közel való házból hallgatta a misét. A mise után amely pap odavitte neki a szentelt ágat, térden állva vette el kezéből, mondván, hogy talán több ágat nem fog venni. Hétfűn jobbacskán volt, kedden hasonlóképpen, még a dohányt is megkívánta és dohányzott. De ezt csudálta mindenikünk benne, hogy ő semmit halála órájáig a háznál való rendben el nem mulatott, se meg nem engedte, hogy őérette valamit elmulassanak. Mindennap szokott órában felöltözött, ebédelt és lefeküdt. Noha alig volt el, de mégis úgy megtartotta a rendet, mint egészséges korában. Szerdán délután nagyobb gyöngeségbe esett és csak mindenkor aludt. Egynéhányszor kérdeztem, hogy mint vagyon? Csak azt felelte: „Én jól vagyok, semmi fájdalmat nem érzek!" Csütörtökön, igen közel lévén utolsó végéhez, elnehezedék és az Urat magához vette nagy búzgósággal. Este a lefekvésnek ideje lévén, kétfelől a karját tartották, de maga ment a hálóházába. A szavát igen nehéz volt már megérteni. Tizenkét óra felé éjtszaka mindnyájan mellette voltunk. A pap kérdezte tőle, ha akarja-é

fölvenni az utolsó kenetet? Intette szegény, hogy akarja. Annak vége lévén, a pap szép intéseket és vigasztalásokat mondván néki, nem felelhetett reája, noha vettük észre, hogy eszén van. Azt is láttuk, hogy az intéskor a szemeiből könnyhullatások folytanak. Végtire szegény ma három óra után reggel, az Istennek adván lelkét, elaluvék, — mivel úgy holt meg, mint egy gyermek. Szüntelen reá néztünk: de mégis csak azon vettük észre általmenetelét, amidőn a szemei felnyíltak. Ő szegény árvaságra hagya bennünket ezen az idegen földön. Itt írtóztató sírás-rívás vagyon közöttünk. Az Isten vígasztaljon meg minket!

ZÁGONI MIKES KELEMEN

Ember és táj*)

Halkul a fülledt délután. A nap csak sápadó
arany nyíl, mely már nem talál és nem található
se dombokon, se domb mögött. Egy messzi dörrenés
vihart jelent, de hangja halk, felfogni is kevés.

Aranyló apró bogarak pihennek mellemen,
mint fáradt lángok, melyeket már meg se lát szemem,
miben az erdő tükrözik, az ingatag fenyők,
s a fáradt árnyak, mint után elomló barna nők.

A halkan fulladó világ saját visszfénye csak,
elkésett hang, mint távoli súlyok, ha padra csap,
a lusta lélek elhalón hallgatja önmagát
s nem tudja, hogy most ki beszél, a lélek vagy világ.

Így lassan-lassan összefoly az ember és a táj,
a végtelenség fullatag nyomása szinte fáj,
egy szót ha szólsz, ezerfelől felel visszhang neki
s már nem tudod, hogy ezt a szót vajjon ki mondta ki.

J. SZEMLÉR FERENC

*) Mutatvány a költő most megjelent verskötetéből.

Homokcsillagok...

Kardos Péter lehunyta a szemét, hogy ne lásson. Reszkető kezei védelmet keresőn ragadták meg az előtte álló vadgesztenyefát.

Alig néhány lépésnyire tőle — a kórház kertjének ebben az elhagyatott kis zugában — boldog mosollyal hajolva le a porba, apró kis kavicsokkal egy fiatal ember játszott. Az a fiatal ember, akit tegnap mutatott neki a tanársegéd, akiről a kitünő orvos azt mondta, hogy a napjai meg vannak számolva.

Tegnap azt hitte, hogy orvosa ezt csak azért mondja, hogy az ő életakarását erősítse. Azt az életakaratot, amely annyira megroppant, hogy a revolverhez menekült.

Kardos Péter, a dúsgazdag gyártulajdonos, öngyilkosságot kísérelt meg és most a kórház különszobájában rejti el magát, hogy senki se tudja meg tettét, amelyet a teste már szerencsésen helyrehozott. Ha majd visszatér az életbe, ismerősei és üzletfelei úgy fogják köszönteni, mint aki bizonyára egy sikerült körutazásról tért vissza.

Ma hagyta el először a különszoba puha, kényelmes magányát, amelyet a gazdagsága még így, a külvárosi kórház rideg elhagyatottságában is tisztának, előkelőnek, elviselhetőnek varázsolt. Azért hozták őt ide, mert itt igazán el volt rejtve, hogy a tettét soha senki meg ne tudja. Ebbe a kórházba nem igen jött hír az életről! Azért jött ma ki a kertbe — a fölfedeztetéstől igazán nem kellett félnie a kórház lakói között, — hogy megszokja a járást. A hosszú fekvéstől és tétlenségtől elzsibbadt testét kicsit föl kell rázni, szoktatni az élethez, amelyet örökre el akart hagyni.

Az idő is csodaszép volt és a fiatal, kedves tanársegéd unszolásának nem tudott ellentállni:

— Menjen csak, mérnők úr, kis séta itt a mi kertünkben nem fog önnek ártani.

És Kardos Péter gyárigazgató előtt e szavak, — amint ott a gesztenyefába kapaszkodik lehunyt szemmel, — különös világossággal élnek. Hiába hunyja le a szemét, nem lehet nem látni azt a játszó, nagy beteg embert, aki körül szemkápráztató fény lobog, fény, ami átfénylik a lehunyt szemhéjjakon is.

Arról a porban játszó emberről ezeket mondta az orvos:

— Látja, mérnök úr, ott megy az az ember, huszonhárom éves, két hónap óta van itt és holnapután hazaengedjük. Igen, haza. Mert hiába tartanánk itt! Hazamegy szegény még egyszer, néhány órára... Nem várja villa a gyönyörű kertek között, sem a művészetektől tündérivé varázsolt tíz szobás lakosztály. Sem kedves család. Egy kis szomorú, sötét konyhaszobában várja egy kétségbeesett, tehetetlen szegény öreg asszony: az anyja!

És a mérnök most még tisztábban látja a játszó beteget, aki holnapután hazamegy, mert hiába tartanák itt. Játszik... játszik... És ő az egészséges, a dúsgazdag leverten, megsemmisülten nézi ezt a csodálatos játékot. Soha nem is sejtett szépséget lát abban a játékban.

Kis András, a városvégi közkórház nagy közös termének, a már megitélteknek egy tagja, még mindig játszik önfeledten... Ki tudja: mit játszik? Ki tudja: mit lát? Ki tudja: mi a boldog mosolya?

Az őszi napsugarak melegsége, a reggel röppenő, drága, szemetmámorító fénye csillog fölötte. És messziről, alig érezhetően csak: különös vágyak muzsikája hallatszik, a város égigtörő lármája.

És Kis András játszik, játszik és mosolyog. Hiszen minden olyan szép! Lázas ajka éppen csak hogy rávillant az életre.

Amióta megmondták neki, hogy holnapután hazamehet, egyre jobban érezte magát. Állandóan a kertet járta. Boldog izgalomban élt: hazamegy... Tervei lettek. Úgy érezte, hogy sok tennivalója van. Úgy járt a társai között, mint akinek égigérő titka van. Titok, amit még nem árulhat el! Különös dolog ez nagyon. A magányt kereste. Ha egyedül volt: a titka kinyílt előtte, végtelenül erősnek tudta magát. Nagy, robbanó, fényeskedő vágyakat érzett fel magában: megy, vissza az életbe!

Most már napok óta épít. Mázsás köveket rak egymás fölé, egyre följebb! Hogy milyen óriás ő?... És mosolyog... Milyen csodás dolgokat is tud ő építeni! Ilyent senki se tud! Erre nincs is szó! Ezt ő csinálta... ő...

Hirtelen apró sikoly lobbant ki Kis András ajkán... Ki az, aki megleste az ő titkát? Ki az a nyomorultul reszkető, sápadt ember, aki a vadgesztenyefa törzsébe kapaszkodik, hogy el ne essen?

Kardos Péter nyöszörgött a fájdalomtól... Mintha valamit sejtene. Valamit, ami mindig olyan messze van tőle... azzal a pár kaviccsal... amivel az az elitélt ember játszik...

És Kis András is megsejtett valamit. Nagy részvétet érzett az iránt a szegény, reszkető, összetörten álló, sápadt ember iránt, aki olyan megsemmisülten nézi őt. És észreveszi az ember finomra szabott, kitünő ruháját, az ékszereit, az arany láncot és a gyémánt gyűrűt a reszkető, görcsös kézen.

— Talán segíthetnék? — kérdezte biztos, roppant erőket rejtő szókkal Kardos Pétertől.

Péter ellenkezni próbált ez ellen a biztos, erős kérdés ellen.

— Nem, — rebegte. — Kicsit gyönge lettem. Talán néhány pillanatra leülnék... Lábbadozó vagyok!

András feléje nyújtotta elszáradt, kis gyermekkezét, hogy segítsen.

És Péter mégis elfogadta a feléje nyújtott szegény, reszkető kezet.

Mind a ketten kimerülten ültek le a padra. A kert fölött ragyogott a nap. De Péter reszketett, mintha fázna.

András építményét nézte.

Majd beszélni akart, mert menekülni akart innen.

— Ha elmentem innen és segítségére lehetnék, keressen föl. Mert én segíthetek magán. Gyáros vagyok. Nagyon gazdag ember. Mindenem van...

András mosolygott:

— De jó lesz!

A bizakodó szó megrázta Pétert: mit is fecseg ő itt, ennek? Hiszen a lakását el nem árulhatja! Senkinek sem szabad tudni, hogy hol volt ő! Eh, miért is nem ment el innen! És mit akar ettől az embertől? Kínos és

vergődő lett a csönd. Újra meglátta a kis építményt a lába előtt. Szerette volna azt a pár kavicsot széttlporni. Hogyan is tudott ezért idejönni?... Most hogyan mondja meg azt, hogy ne a lakásán keresse föl? Ah, talán az asszisztens, az segíteni fog. Majd annál hagy egy összeget ennek az embernek. És érezte: nagyon, nagyon gyűlöli András.

Hirtelen gonosz fény csillant a szemében:

— Tudja, milyen betegséggel vagyok én itt?

És feleletet sem várva kirobbant belőle:

— Öngyilkos akartam lenni!

András úgy nézett rá, mint akit fojtogatnak.

— Senki se tudja, hogy itt vagyok, maga az első, aki tudja...

András leejtette mellére a fejét.

— Feleségem van és gyermekem... de a feleségem se jöhet ide...

András csak nyöszörgött.

Péter furcsán, megborzongatóan nevetett:

— Nem az asszony miatt lettem öngyilkos, nem az ő csalása miatt, — tette utána aláhúzottan.

— Nem szereti? — András a szívére tette elhervadt kezét, hogy csillapítsa szíve elakadó dübörgését.

— Szerettem. De már nem. A csalása lehet, hogy nem is volt igazságtalan. Mert én... előbb... igen...

András lángoló szemekkel nézte a kavicshalmazt... a furcsa kis építményt, ahol a kavicsokat úgy fonják körül a homokszemek, mint az éj mélységét a csillogó, világító csillagok... A szeme homályos lett...

Péter fölállott. Hideg, szenvtelen arccal nézte András. Majd gúnyos görbület jelent meg ajka szögletében, amint a kis kavicsokra nézett. Kezét kalapjához érintette és otthagyta András. Közben, már talán el is felejtette a kis építményt, mert rálépett.

Az építmény szétesett...

András a kavicsaira meredt, amit ez az ember elgázolt... Az ő csodálatos fényű, óriási kavicsait, amik között csillagként ragyogtak az apró homokszemek...

*

A közös terem egyik ápolója találta meg Kis András a kert zúgában egy kis kavicshalomra borultan.

A homlokáról alig lehetett letisztogatni a fénylő homokszemeket...

KRISTÁLY ISTVÁN

Pozsonyi barokk művészet

A Pozsonyba tévedő idegennek első szempillantásra feltünik a város művészeti gazdagsága mind külső plasztikai díszekben, tereken elhelyezett szobrokon, portálékon, paloták architektúráján, mind pedig belső díszítéseken, oltárokon, templomi szobrokon, szószékeken, lépcsőházakon, mennyezetdíszítéseken. S mily jellemző Pozsonyra, hogy ezek elsősorban a barokk művészet remekei s csak azután másodsorban következnek a más stílusbeli alkotások. Pozsony elsősorban is barokk város. De milyen más, mint például Olaszország eme stílusának nagyszerűségei s mennyivel inkább közelebb állnak az osztrák művészi akarásokhoz. Nem akarok itt behatóbban értekezni a barokkművészetről, illetve utalni arra a művészi megnyílvánulásra, mely a maga idejében annyira összefüggött Európa lelki és gondolatvilágával s mely oly erős forradalmi vehemenciával szabadította föl a lelkeket az előző századok dogmatikus elvei alól, de meg kell emlékeznem arról a fontos momentumról, mely Európát más orientációk felé terelte, melynek főbb mozzanatai a felszabadult lélek objektív világszemlélete volt. De valóban objektív volt-e ez a szemlélet? Korántsem. Eddig egy egységes szempont jelentette Európa kultúráját: a pápaság hirdette katholikus szempont. Most utat törtek maguknak az új elvek s mindegyik tábor a maga igazát bizonyítgatta. Ezek a bizonyítgatások mindenesetre előbbre vitték Európa kultúráját ismét egy-egy mérföldes lépéssel; de valóban megoldottak-e minden oly problémát, mely a hit, az élet és az Isten kérdéseivel volt összefüggésben? Nem. A barokk egy mélységes, igen komplikált lelki szerkezet kivetítését tűzte ki céljául — s az absztrakt távlatokba ívelt. Az absztrakt távlatokba, ahol minden logika megtorpan s ahol Goethe fausti kultúrája sem ért el egy határozott, pozitív megoldást. És mégis felszabadulás volt a barokk; felszabadulás a társadalmi és lelki megkötöttség alól. Felszabadulás volt és lázongás, habár igaz, hogy szertelen lázongás. De elképzelhető-e egy egységes európai kultúrmegnyílvánulás, egy egységes forradalmi eszmemegnyílvánítás, még akkor is, ha az szorosan összefügg egy általános emberi ösztönös természetszerűséggel? Nem. Nem, mert minden kultúrmegnyilvánulásban határozott része van a tradiciónak, a vérmérsékletnek és nem utolsó sorban a gazdasági megalapozottságnak. És most már meg fogjuk érteni, hogy Pozsony barokk művészete miért oly nyugodt, oly megfontolt és miért nem oly vehemens és szélsőséges, mint az olaszé.

De nem helyes ez a kifejezés, hogy „pozsonyi barokk", mert Pozsony barokk művészete csak az osztrák művészet átültetése, átültetése annak a speciális művészi megnyílvánulásnak, mely az általános európai barokk művészettől eltérve, oly egyéni utakon halad. Ennek az egyéni útnak főbb jellemvonása a nyugalom, a lelki mélységek határozott kiemelése s az egységesítő kompozició. Igaz, hogy a bonyolult szerkezetű shakespeari tragédiák és Bernini zseniális „szertelensége" után az európai lélek nyugodtabb életföltételek felé hajolt, de

az osztrák barokk még ennél is nyugodtabb, még ennél is inkább hajlik a klasszicizmus felé. Ennek a felfogásnak és szellemnek a legkimagaslóbb egyénisége G. R. Donner, aki nagyszerű művészetét az osztrák művészet „nyugodt" hagyományain építette föl. Speciális osztrák nemzeti vonás ez, melynek előföltételeit a művészi tradiciókban, a nép vérmérsékletében és pszichikai adottságaiban találjuk meg.

Az akkori Magyarország is ezt a felfogást érvényesítette. Hogy miért, könnyű megadni rá a feleletet, ha tekintetbe vesszük az ország politikai, kultúrális és gazdasági viszonyait. Magyarország a török hódoltság után elszegényedve, első sorban is gazdasági megalapozottságra törekedett s művészei alig voltak. De a főnemesség és papság palotáit, illetve templomait fölépítette s azokat diszíteni is kívánta; így tehát első sorban idegen mesterek után nézett. Vajjon hova tekinthetett volna máshova, mint Ausztria felé. Magyarországot a Habsburgok tartották hatalmukban s így az nemcsak gazdasági, de kultúrális és művészi szempontból is gyarmati alárendeltségbe jutott Ausztriával szemben. A főnemesség és a papság szívesen is vetette magát alá Bécsnek; az első azért, mert hiszen teljesen függő viszonyban volt az udvartól, tőle várta mindennemű kiváltságait, ami által gazdaságilag szinte fölényes vezetőszerepet biztosított magának az országban, az utóbbi azért, mert teljesen egyetértett a Habsburgok katholikus tendenciájú politikájával. Ebben a politikai és kultúrális helyzetben elsősorban is Pozsony vitte a főszerepet, tekintve, hogy itt székelt, illetve itt is volt palotája a főnemességnek s mint koronázó város mindenféleképpen magához ragadta a főszerepet.

Bécs utánzásra méltó város volt. A kultúra és a művészetek magasabbrendű székhelye. A főnemesség és a papság palotáit osztrák építészekkel építtette s azokat osztrák művészekkel diszíttette. Templomépítéseivel, illetve diszítéseivel ugyanígy cselekedett a papság is. Az építészek és a szobrászok átültették speciális művészetüket a nekik idegen talajba. De hiszen lényegtelen volt az abban az időben (s részint még ma is), hogy a művészet megkövetelése faji különbségek szerint más és más igényű is lehet. Az osztrák művészek eljöttek Pozsonyba, fölépítették a nagyszerű palotákat, megalkották gyönyörű szobraikat és iskolát teremtettek, melyek azután fokozatosan készítették elő a klasszicizmus talaját. Mert a „pozsonyi barokk" egyszerű formáival, a lelki mélységek minél nagyobb kitermelésével, a széles gesztusok leegyszerűsítésével mind az új stílus határozott alapmotívumai.

A virágzás korszaka Donnerrel kezdődik, aki megalkotta a dóm ma már szétszedett főoltárát (Itt nem szabad megemlítés nélkül hagynunk azt az esztelen stíluséhséget, mely ezt a páratlan barokk oltárt a templomstílus kedvéért egy gyönge neogótikus oltárral cserélte föl.), az Alamizsnás Szent János-kápolna oltárát s több bizonytalan eredetű, de esetleg tőle származó szoborműveket, melyek az ő kezevonásáról tanuskodnak. Meg kell említenünk továbbá az állítólag L. Goode-től származó jezsuita templomi ólomreliefes nagyszerű szószéket, majd az ismeretlen mesterektől származó ugyancsak jezsuita templomi keresztrefeszítés oltárának plasztikai díszeit, a Szentháromság-templom Mária-oltárát, az Irgalmasok templomának gr. Onell síremlékét, az Erzsébet-

apácák templomának külső és belső plasztikai díszeit (egyenes donneri hatás), továbbá a más és más művészi csoportokba tartozó klarisszák templomának oltárait, szószékét és képkereteit (Kár, hogy ez a nagyszerű templom most könyvtári helyiség s múzeális értéke a nagyközönség számára hozzáférhetetlen.), a Miklós-templom szószékét (már klaszszikus) és az oltárt. A tereken elhelyezett szobrok között fölemlítendők a Kereszt-kápolna, illetve annak szobrai, majd a Szent Flórián-szobor, az Immaculata, a Szent József-szoborcsoportozat, az Erzsébet- és a kapucinus templom keresztjei. A paloták, illetve azok kapudíszeinek készítőit nagyjából ismerjük, habár itt is többnyire csak stílusrokonságból következtetünk. Az ismert nevek viselői mind Európa-hírű mesterek: Hillebrand, Lander, Römisch, Walch, Thalher. A. F. Hillebrand nevéhez fűződik a Grassalkovich-palota, esetleg az Apponyi-, Nyáry-, Széchenyi-paloták is, valamint a helyőrségi kórház. Hillebrandnak van odaítélve a Lamberg-féle ház is. A Mihálykapu angyaldísze Christelli harangöntő műve. Az Iparbank (Zichy-ház), a Notre Dame kolostor kapúja, a Corporis Christi-kápolna mind ebbe az érdekcsoportba tartoznak. Heffele műve a „primáspalota" s az oromzaton látható szobrok valószínüleg X. F. Messerschmidt alkotásai, st.

Futólagos, hiányos és elemezetlen kis seregszemle volt ez, de hiszen nem is ez volt a célunk s az egypár bemutató a fent elmondottaknak csak bizonyítékul szolgáló példák gyanánt állottak itt. De ezek is egytől-egyig bizonyítják, hogy a Mária Terézia-i idők míly fényes művészi produkciókkal ékesítették fel Pozsonyt. Ez a művészet II. József korában holtpontra jutott, de elég volt ahhoz, hogy az arisztokrácia az ország egyéb pontjain is — habár lassan — érvényesítse ezt a stílust.

Mint láttuk tehát, Pozsony barokk művészete Bécs függvénye volt, bécsi mesterek bécsi stílust honosítottak meg itt. A helyzetet általában Hillebrand uralta, akinek hatása nagy mértékben megérezhető volt más mestereknél is. Az ő művészetéből nőtt ki az úgynevezett „pozsonyi stílus" is.

A fent felsorolt épületek jelentékeny része már átmenet a klasszicizmusba s úgy nagyban előkészítője volt a XIX. század stílusának. Pozsonyban ennek a stílusnak is megtaláljuk az egyenes hajtásait.

NAGY BARNA

Az életsugarak

A huszonegyedik század regénye

Aiglon mester most megint Widmárhoz fordult:

— Bizonyára értesült doktor úr azokról a pénzügyi nehézségekről, melyekkel állami társadalombiztosító intézetünk az ön életsugarainak hatása alatt küzdeni kénytelen. Hisz nem szemrehányásként mondom... Gyógyítási és betegtáppénz-kiadásaink ugyan nagyon mélyen leszálltak, munkanélkülisegélyt alig kér valaki, azt is nyugodt lélekkel megtagadhatjuk, mikor az élelemtermelés mindenkinek foglalkozást ad. Új rokkantsági segélyeket is csak egészen kevés esetben, balesetek miatt kell folyósítanunk. Hanem a régi rokkant- és aggsegélyek évenként már számításba vett kiesései majd egészen elmaradnak, mert már a legöregebb járadékélvezők sem akarnak meghalni. Aztán a szülési és gyermekágyi, meg szoptatási segélyek! Ezek az idén nemcsak mindent fölemésztenek, amit más tereken megtakarítunk, hanem óriási költségvetési hiányt is okoznak, melyet igazán nem tudom, ki és hogyan fog kiegyensúlyozni. Doktor úr, — szólt egyszerre félig komolyan, félig tréfásan könyörögve, — ne legyen már hozzánk olyan nagyon jó!

— Ha már nem tudok rosszabb lenni... — mondta szintén komolyan tréfálva Widmár.

Ekkor újabb vendég érkezett, — megint úr. Ejnye, a kis hamisok, gondolta magában Widmár, föltünés nélkül figyeltetnek, amióta a határőrség szikratáviratából megtudják, hogy átjöttem. Fogadni mernék, hogy tudós tájékoztatóm legalább átmeneti mellékfoglalkozásában hadi detektiv.

— Ni, Firmin apó, milyen szép Rhode Island tyúkjai vannak, — szólt az ajtóhoz lépve, ahonnan azonban a hátsó kerítés fölött nagyon is jól meglátta, hogy a mögötte kezdődő réten egy egész tábori őrs helyezkedett el: két katona fegyverben, acélsisakkal a fején, a többi kényelemben heverészve.

Jó, jó, nem szököm vissza a határon, sem nem halálsugarazlak le, hisz nem azért jöttem, fűzte tovább gondolatát.

Az újonnan érkezett úr, egy már idős, szűkmellű, szemüveges alak mint Stérilier Eugène állami eugenikus mutatkozott be. Mindjárt kesergésekbe kezdett, hogy a tudomány egyik művelője hogyan ronthatja le a másiknak a munkáját.

— Éppen a háború kitörése — vagy mit beszélek — a mostani állapot bekövetkezése előtt készültem el egy nagyszerű tervvel, hogyan lehetne Dahomeyt és amennyiben tanácsaimat a többi államok is elfogadnák, azokat, tehát Kamerunt is olyan emberfajjal benépesíteni, amelyhez képest a régi görögfehérek által elképzelt istenek hitvány, csúnya, erőtlen, oktalan férgek voltak.

— Hogy akarta ezt elérni? — kérdezte érdeklődve Widmár.

— Bizonyára nem úgy, mint Noircarme ezredes, aki a már megszületett gyermekek egy részét akarta volna, még hozzá túlnyomóan gazdasági és nem eugenikai alapon halálra ítélni. Ezen az ősbarbárságon mi

legalább Afrikában már túl vagyunk, nekünk minden egyszer fellángolt emberi élet szent. Ám élje, élvezze is életét mindenki, még a nyomorék, a kretén, a született bűnöző is, csak ne vigye szerencsétlenségét tovább a világba. Ebből a célból az állam röviden... sterilizálna minden férfit és minden nőt, akitől nem kívánhat utódokat, sőt akiknek a világban ismétlődését minden módon meg kell akadályoznia.

— Kiket csírátlanított volna első sorban?

— Hát a vérbajosokat, tuberkulótikusokat, vérzőbetegségben szenvedőket. A gyönge idegzetűeket, elmebajra hajlamosakat. A minden járványos betegséget azonnal elkapó bacillus-tenyészágyakat. A gyönge csontúakat és izomzatúakat, szűkmellűeket, szűkmedencéjűeket, vérszegényeket, kövéreket. A szeszkedvelőket, rendetlenül szeretőket, vagy a szerelemben máris hidegeket. A másokkal össze nem férőket, a bűnöző hajlamúakat. A fekete és fehér emberek összepárzásából keletkezett félvérűeket. A...

— És hogy akarja mindezeket idejekorán felismerni, még mielőtt törvényes vagy mellékúton utódokkal fertőzték meg az emberiséget?

— A tudománynak ma már csalhatatlan módszerei vannak mindennek megállapítására. Csak vérpróbát kell vennünk a tíz éves gyermektől — és a vörös és fehér vértestecskék száma, alakja, elrendezése megmutatja, melyikük egészséges a szó eugenikai és társadalom-egészségi értelmében és melyik hajlamos vérbajra, tüdővészre, szívgyöngeségre, rákra...

— Hát ha ezeknek hajlamosságait az élet még kigyógyíthatná, kiegyenlíthetné?

— Ilyen bizonytalan reménykedésekbe a tudománynak, mely exakt módszerekkel dolgozik, tehát biztosra mehet, nem kell belemennie. Elég, ha a mindenképpen életrevalók élete tenyészik tovább.

— De ha ilyen tökéletesen egészséges, minden hiány-lehetőségétől is mentes emberi lény nagyon kevés akad? Hiszen ha csak a nagy sorozáson „alkalmatlan"-nak nyilvánított férfiakat magtalanítanák, megjárná, amig a nők mind megfizethetnék az életnek adójukat. Egy javabeli legény száz nő gyermekének is lehetne az apja. De ha a kiválogatás a nőkre is kiterjedne, mint ön mondja, attól félek, nagyon kevés gyermeknek szabadna a világra születnie.

— Pedig a nők kiválogatása, közülük is az alkalmatlanok kiselejtezése nélkül nincs fajjavítás. Hogy akkor kevesebb lenne az ember? Az nem baj, mihelyt azok a kevesen jobban használnák és élveznék az életüket, mint most, (fájdalmas kifejezéssel) kivált most, az ön életsugarai óta sokan.

— És ha az ön módszere szerint utoljára egyetlen embernek sem lenne többé joga utódokat a világba helyezni? — hisz csak az ön által felsorolt tökéletlenségek és hajlamosságok egyikében-másikában is mindenki szenvedett még, akit megismertem, pedig eleget volt módom alaposan megvizsgálni.

— Akkor, — mondta ősrómai hős módjára kiegyenesedve Stérilier, — inkább haljon ki Dahomey, az én imádva szeretett hazám és vele az egész emberiség, mintsem hogy a tudomány vizsgája előtt meg nem álló nyomorfaj tengődjék tovább. Ha azonban valahol, a

világ bármely sarkában egyetlen emberpár akad, amely valóban olyan, aminőnek a tudomány megállapítása szerint lennie kell, ám legyen ez a pár egy új, a mainál különb emberiség Ádámja, Évája.

— Melynek utódai szükségképpen előbb-utóbb megint Káin, Ábel, Nabukodonozor, Jezábel, Heródes, Messalina, Lázár stb. lesznek. Kedves kolléga, nagyon becsülöm az ön oly áldozatkész lelkesedéssel szolgált eszméit, de mégis, bejelentem, küzdeni fogok megvalósításuk ellen nemcsak Dahomeyben és Kamerunban, de mindenütt a világban. Ha elfogadom, hogy életünk célja a boldogság, — ezt a célt jobban megközelíti hárommilliárd csak kissé boldog ember, — pedig bárhogy tagadjuk, melyikünk nem az legalább az élete némely napján? — mint néhány tucat tökéletességében már önmagát is megunó fényalak.

Megint nyílt az ajtó, egyik megfigyelő a másik után jön, gondolta Widmár, legalább nekem is van kit megfigyelnem. Most ketten is érkeztek, az egyik az afrikai nap alatt még lehetséges legnagyobb eleganciával öltözött, magas, szikár, száraz, soványarcú úr volt. Ledanneur államügyész, mondta nevét. A másik majdnem parasztosan nemöltözött zömök, kedélyes arckifejezésű szerecsen, Grimaudin tanító.

— Szabadságon? — kérdezte Widmár.

— Olyasformán, legalább én, — felelt az ügyész. — Könnyen kaphattam szabadságot, mert mostanában nem sok bűneset van; nagyon is elfoglalja az embereket az evés, az élelemszerzés és a gyerekgondozás. Azért apró, már nem hozzám tartozó élelmiszerlopásokon kívül féltékenységi bűntettek is fordulnak elő. Tudom, hogy ezt legalább nagy részben önnek köszönhetjük.

Widmár sietett a valószínű bókokat egy saját bókkal megelőzni:

— Az új dahoméi büntetőtörvény, úgy hallom, nagyon emberséges . . .

— Igen, — válaszolt büszkén Ledanneur, — magam is résztvettem kidolgozásában. Ne vegye sértésnek, de ebben a tekintetben Dahomey megelőzte Kamerunt. Amíg önöknél még mindig egyszerűen lepuffantják azt, akit mondjuk, lakásfosztogatáson érnek, addig mi, éppen az idén, háború vagy háborús állapot esetét kivéve, örök időkre kiküszöböltük a halálbüntetést.

— Mivel helyettesítették? — kérdezte Widmár. — Élethossziglani fogsággal? Van erre fegyintézetük? Elegendő-e ennek fenyegetése, hogy a gyilkosok bátorságát elvegye és a társadalmat tőlük végérvényesen megszabadítsa?

— Azt hiszem, hogy igen, — felelte önérzetesen az államügyész. — A fogság ugyanis, melyet a kétségtelenül megállapított gyilkosság esetében kiszabunk, nem olyan egyszerű munkatelepre zárás, mint az eddigi, hanem valóságos kiközösítés a társadalmi életből, egészen az egyéni életre szorítás, melyet az ilyen bűnözőnél egyedül ismerünk el tiszteletben tartandónak.

— Milyen az a fogság? Érdekel.

(Folytatjuk.)

FARKAS GEIZA

Irói arcképek

Tamás Mihály

Tamás Mihály a kis regények nagy mestere. A szlovenszkói prózában egészen egyedülien biztos vonalvezetésű és állandó hatású epika az övé. Darkó István lírai színezetű s olykor a gondolatoktól s hasonlatoktól fulladó, Szombathy Viktor riportszerű s Egri Viktor kissé túlfinomult prózája mellett Tamás Mihály prózája erőteljes s az írótól meglehetősen elvonatkoztatott. Az olvasó a stílusban nem érzi meg az író egyéniségét, lelkének apró, a stílus árnyalataiban is kirezzenő remegése elvész a szavak mechanikus kopogásában s a naturalista vliágszemlélet kíméletlen valóságábrázolásában. Minden mechanizált stílus árnyéka ez s bár jelenti a valódi s technikás író születését, ugyanakkor gyászbeszéd ez az individualista író teteme fölött.

Tamás Mihály epikáját két jelentős sajátosság márkázza, mint Made in Beregszász s ez az erotika és a szociális tendencia. Az első szerves része Tamás írásművészetének s minden túlzása mellett is az író énjéből fakad. Az erotika a naturalista irányzat mindenkori veszedelmes és eredményes fegyvere. Tamás naturalizmusa csak annyiban tér el a régi iskolától, amennyiben nemcsak az élet sötét árnyait kutatja, hanem a derűsebb epizódok is naturalisztikus megvilágítást kapnak. Tamás Mihály prózájának másik sajátossága, az emigráns írók szociális szenzációhajhászását leszámítva, a szociális tendencia. Tamás Mihály ismeri az életet, a családi élet strukturájába bepillantást nyert, a falú kíméletlen felfogása a halálról ugyancsak ismeretes előtte s ezekből az erecskékből táplálódott, duzzadt Tamás Mihály szociális világszemlélete. Sajátságos, hogy Tamás Mihály realisztikus írásaiban mennyire meglágyul ez a különben erőteljes hang, emberi részvét gyullad fel a sorok között s az epika epidermisze alatt melegen érző emberi szív pirossága tünik át. Másrészt ez a szociális tendencia nem függ össze politikai meggyőződéssel, mint ezt Kassák Lajosnál lépten-nyomon megérezzük, Tamás Mihály világszemlélete az örök emberi humánummal tart rokonságot, nem helyeződik be egyetlen politikai párt kereteibe, túlnő azokon s a csillagokkal barátkozik. Az emberi részvét melegíti át a sivár történeteket, az apa, aki haldokló leányát szállítja haza szekéren a kórházból s útközben megáll a koporsós üzlete előtt, szemmértéket vesz a kocsi szalmáján elfekvő gyerekről s amikor a kis fehér koporsót a gyerek mellé fekteti, s büszke a szemmértékére, nem emberi bestia, vagy éppen szívtelen apa, hanem a halállal kemény rokonságot tartó paraszt. S amikor a gyerek megragadja apját és kidobja a házból s húzza, vonszolja kifelé a kapun s az apa megállítja a fiát, mondva: megállj, én is eddig vittem az apámat, — nem kegyetlenség világlik elő a nemesveretű sorokból, hanem a parasztság átokkal vert alvilági élete. Mindez már túlnő az író technikáján, befejezett s kerekded történetek értékelésén, az életnek ezek az apró darabkái kitörölhetetlenül beleragadnak az ember emlékezetébe, odaraktározódnak a felejthetetlen emlékek közé.

Tamás Mihály írói arculatának hátteréhez a „Mirákulum" című kisregénye szolgáljon, mint amelyik magában hordja nemcsak azt, ami Tamás Mihályra egyedülien jellemző sajátossága, hanem azt a tulajdonságot is nyomokban, amelynek Tamás Mihályban lennie kellene. Bakos Bálint, a fiatal kemény tisztelendő megérkezése a falúba túlnő a szokásos lelkészválságon, gyalog érkezik, az édesanyja tiszta emlékezésével s áhítatos imádatával ajkán. Fiatalon, majdnemhogy hetykén lépeget, az első ember, akit útjában utólér, már csalódás számára s csalódás lesz az egész falu. Úgy kerül be a földért hajszolt kegyetlen életbe, tiszta s egyenes lelkiségével, huszonhat hamvas esztendejével, álmaival s fiatalságával. Állta a harcot, ami kirobbant a papi földek felmondása körül, megmentett az életnek egy kis beteg gyermeket, egyedül misézett a kongó templomban s míg közben feltolakodott vágyaival küszködött, kemény maradt mint a szikla. Bakos Bálint nem túlméretezett alakja a „Mirákulum"-nak, csupán emberi és keményöklű hős s emberi értékéből az sem von le semmit, hogy a falura zudúló hatalmas vihar kergeti vissza hozzá az elidegenedett nyájat s fölmenti őt egy csúnya pletyka nyomása alól. Bakos Bálint hős ebben a küzdelemben, melyet részint önmaga, részint a világ ellen folytat s így megszemélyesíti a kultúrának azokat a rohamsisakosait, akiknek a világosság fegyverével kellene a századokkal visszamaradt falvak életét megmenteni. Ilyen tendencia érződik ki a mesteri rajz vonalai alól s ez biztosítja Tamás Mihály prózája számára azokat a művészi értékeléseket, melyek ma szinte egyedüli helyet biztosítanak számára a szlovenszkói magyar irodalomban s belépőjegyül szolgálnak az összmagyarság tiszta levegőjű irodalmi csarnokába is. Az erotika felvöröslik ebben a pompásan kerekded kis regényben is, de meglehetősen finom eszközökkel. Az erotika itt szükségszerű belső harc, aminek valószerűsége kétségtelen, kiváltó oka erőltetett, mint minden ok, ami Tamás Mihály alakjainak cselekedeteit determinálja. Az ok regényszerűsége s olykor hatáskeresése mellett tökéletes a megoldás s ebben a regényben teljes az igazságszolgáltatás is. Mondottuk, hogy Tamás Mihálynak ez a kis regénye magában foglalja nemcsak az író sajátosságait, hanem azt is, ami Tamás Mihály művészi és mai fejlődéséhez elengedhetetlenül szükséges. A naturalizmus felett ma mindenütt a világirodalomban egy sajátos szellemiség kerekedik fölül, a misztika rejtelmes és finomárnyalatú világa, amit éppen a francia Claudel képvisel a legerőteljesebben. Ez a naturalizmus őshazájából elinduló szellemi áramlat végigsöpört a magyar irodalmon is, itt-ott a kisebbségi irodalmakban is felbukkant már s jelenti a tisztult lélek apotheózisát. Tamás Mihály „Mirákulum"-ában van ebből az áramlatból már egy villanásnyi, a hatalmas feszültségű s erejű áramnak egy alig érezhető áramlökése. Ha ez Tamás Mihály további munkáiban művészi és tudatos kifejezést nyer s az író első meghatottsága s kapkodása után kitárul előtte a völgy kijáratánál szélesedő napsugaras táj, Tamás Mihály az emberi szellem olyan magasságába eljuthat, ahova csak kiváltságos lelkek emelkedhettek s kopogtathattak az örökkévalóság nehézpántú vasajtaján.

MARÉK ANTAL

A bőr mint betegségek elleni védőszer

A megfigyelő orvos mindig nagy figyelmet szentelt az emberi bőrnek és a szervezet egészséges, még inkább pedig beteg állapotában fokozott gondozásban részesítette. A tapasztalat megmutatta, hogy különböző fajtájú betegségek, különösen pedig lázas betegségek megfelelő bőrápolás útján kedvezően befolyásolhatók. A bőrápolásnál különös súlyt kell helyezni a bőrkipárolgások előmozdítására, továbbá az izzadtság és bőrzsiradék kiválására. A bőrlélekzést a XVI. században tudta elsőnek kisérletileg kimutatni Santorio Santoros. 1513-ban egy kis gyermeket, akinek X. Leó pápa koronázási ünnepségeinél kis angyalt kellett ábrázolnia, tetőtől-talpig bemázoltak arany firnisszel, mire a gyermek a következő éjszaka meghalt. Santorio ezt azzal magyarázta, hogy a test kigőzölgésének útját a bőrön elzárták. Ez a magyarázat az újkori kutatások szerint nem teljesen helytálló, mert tudjuk, hogy csak mérgestartalmú firnisz alkalmazása okoz halált, Santorio elmélete mégis igen termékenyen hatott a bőr funkcióinak tanulmányozására.

Csak az utolsó évtizedben lettek az orvosok figyelmessé arra, hogy a bőrnek emellett a kifelé irányuló tevékenysége mellett még más funkciói is vannak, amelyek a testnek befelé való védelmét jelentik, amikor is a bőr a testet benyomult betegségokozók ellen véd. E. Hoffmann a bőrnek ezt az egész testre irányuló védőfunkcióját esophylaxiának nevezte. (Phylaxis-védelem, eso-befelé irányuló.)

Amint számos orvosi tapasztalat és vizsgálat mutatja, a bőr-esophylaxia, amely kisebb vagy nagyobb mértékben minden embernél megvan már kora gyermekkorától kezdve, bőringerek (fényhatások, bőrmasszázs, fürdők és betegségokozóknak a bőrbe való benyomulása) által előmozdíthatók. A bőringerek elsősorban a felhám (epidermis) sejtjeit érintik, itt s mindenekelőtt a legalsó, teljes nedvű rétegeket. Ezek a sejtek bensejükben olyan fermentumokat tartalmaznak, amelyek különleges képességeket biztosítanak nekik, mint például a festék-anyagképzés. Ma már tudjuk, hogy az említett bőringerekre a felhámsejtek könnyebben áthatolhatóvá lesznek és így a bennük levő, normális körülmények között lezárt anyag a sejtfalon át távozva, belekerül a vérbe, ahol kedvezően hat az egész testre és egyes megbetegedéseket befolyásol. Ezeknek alapján föltételezhetjük a bőrnek egy bizonyos belső szekrécióját, amelyhez hasonló folyamatokat a legújabb időkben a test néhány más mirigyénél is megismertünk, mint például a hasnyál mirigynél, nemi mirigyeknél, stb. Ennek föltételezése mellett anatómiai okok is szólnak.

Bőringerek után, — amint mosdásnál és törülközésnél naponta magunk is megfigyelhetjük, — a bőr kipirul. Ez a szineződés a számos kicsi és legkisebb véredény kitágulása folytán áll élő, amely edények normális állapotban részben el vannak zárva és nincsenek működésben. Ezeknek a véredényeknek benső oldalán különleges sejtek vannak, amelyek a legújabb vizsgálatok tanulsága szerint képesek lehet-

nek arra, hogy a vérben keringő betegségcsirák némelyikét magukba befogadják és elpusztítsák. Bőringerek útján ezeknek a véredénysejteknek nagyobb részét lehet működésbe hozni és így a betegségcsírák nagyobb mennyiségben válnak ártalmatlanná. A betegségokozók pusztulásával együtt látszik végbemenni ellenmérgeknek kiválása is a vérben.

Nem csupán az apró véredényeknek említett sejtjei végeznek hasonló funkciókat, a betegség elleni védekezés munkájában még nagyobb mértékben vesznek részt a testüreg nagy szerveinek bizonyos sejtjei, mint például a lép, a máj és a hátgerinc egyes részei. Újabb vizsgálatok után bizonyosnak látszik, hogy ezeket a sejteket is erősebb tevékenységre lehet serkenteni bőringerek által és pedig úgy látszik, hogy a bőrtől a test belsejébe vezető idegek közvetítik a bőringereket a benső szervekhez.

Lehetséges az is, hogy az izzadtság és faggyúmirigyek, különösen, ha erősen munkában vannak, a természetes váladékok mellett még bizonyos anyagokat is adnak le a vérbe, ez azonban még nincs kétségtelenül beigazolva.

Az esophylaxia kérdésének szempontjából fontos tudni azt is, hogy a bőrben bizonyos, a védekező folyamatnál hatásos ellenmérgek foglaltatnak. Valóban úgy látszik, hogy a tuberkulózisnál, szifilisznél és néhány más fertőző betegségeknél ezek az ellenmérgek megvannak, sőt magában a bőrben képződnek. Ezeknek az anyagoknak jelenléte olyan hatással lehet a bacillusokra, amelyek külön kivülről, a bőrön át akarnak a testbe benyomulni, hogy részben ártalmatlanná válnak, részben pedig mérgező hatásuk gyöngül. Viharos és rosszindulatú lefolyású megbetegedés helyett ilyenkor lassú és jóindulatú megbetegedés következik be, amelyet a beteg könnyebben kiállhat.

A bőr védőtulajdonságait számos megbetegedésnél megállapíthatjuk. Ezek a védőfunkciók a bőrnek kiállott betegsége után az egész testre és az egész további életre szóló immunitásra is vezethetnek bizonyos betegségekkel szemben. Bőrmegbetegedések utáni immunitás áll be például kiütéses tifusznál, kanyarónál, bárányhimlőnél, vörhenynél, himlőnél, sárgaláznál és a trópikus betegségek egész soránál. Mindezeknél a megbetegedéseknél a betegségi folyamatok főként a bőrben játszódnak le. A betegségokozó és bőrsejtek kölcsönhatása által bzonyos immunizáló anyagok, ellenmérgek, vagy dermalexik képződnek, amelyek igen hosszú időre megvédik a testet új betegségokozók benyomulása ellen. Jenner ezt a tényt már 130 évvel ezelőtt megállapította bizonyos betegségekre vonatkozólag és a himlőoltás technikáját erre építette föl.

Lépgyulladásnál és tuberkulózisnál is a test többi szerveinek védelmére vezet egy bőrmegbetegedés sikeres kiállása. A bőrtünetekkel járó tüdőtuberkulózis például rendesen kedvezően folyik le.

A modern terápia bőven felhasználja a bőringereket a bőr esophylaktikus funkcióinak megindítására. A fényterápia, a bőrmasszázs, mindenekelőtt pedig a fürdőterápia számos megbetegedésnél nagy skerrel alkalmazható. Mint már a régi görögök és rómaiak, úgy érzi a modern ember is, hogy a mindenütt jelenlévő bőringerek, a fény, a

levegő és a víz erősítik a testet és az egészséges, jól ápolt bőr majdnem mindig a szívós, ellenállóképes szervezet jele.

DR. MEMMESHEIMER LAJOS

Irodalmi szemle

I. Szemlér Ferenc: Ember és táj.
(Az Erdélyi Szépmíves Céh kiadása, Kolozsvár.)

Erdély fiatal költői között J. Szemlér Ferenc nevét dícsérve hallottuk emlegetni. Ezt a hírnevét igazolja könyve is, amely márkás cégnek, az Erdélyi Szépmíves Céhnek a kiadásában jelent meg. A versek erős fiatal tehetség körvonalait vetítik elénk. Színes, dús hajtású nyelven dalolja költői mondanivalóját, amelynek megbocsátható szépséghibája, hogy néha még nem találja meg igazi medrét, hanem elkanyarog sekélyesebb területekre, miként a tavaszi áradás tükre sem rejt mindenütt valódi mélységet.

Szemlér kötetének első versei valahogy túlméretezettek. Európa pusztulásának szörnyű víziója kísérti. (Apokalipszis. Európa pusztul.)

> Holnap a szörnyűségek holnapja lesz, a dal
> elhallgat, hull a vén s hull a fiatal,
> dal! utoljára sikolts, szó, még egyszer kiabálj,
> fáj minden, ami elhagy, szép minden, ami fáj.
> (Még egyszer, Európa!)

Nem akarjuk most azt vizsgálni, hogy mennyiben van igaza a költőnek, csupán ennek a hangnemnek kissé erőszakolt, patétikus, néha költőietlen voltára akarunk rámutatni. Nem véletlen, hogy így bíztatja önmagát:

> Ó, költő, énekelj, légy hangszóró, légy megafon,
> zengd ki az élők panaszát megszázszorozva magadon!
> (Ó, költő, énekelj.)

Valóban ezekből a versekből inkább a megafonnak kissé recsegő, mellékzörejektől zavaros hangját halljuk, mint a tiszta és természetes emberi beszédet. Inkább divat és mez ez a prófétáló hang, amelyet később lehalkít és egyéniségéhez idomít. Sokkal közelebb érezzük szívünkhöz a következő szavaknak a rezgését:

> Ki ma bátor, nem áll piacra s torkát nem köszörüli szóra,
> halkan becézi kedvese arcát
> s úgy gondol a tiszta jövőre,
> hol kedves lesz az ember arca és tengerré nő meg a jóság
> s nem vész el hiába a roppant
> időben az igazak vére.
> (Remete zavaros időkben.)

Szemlér versei csupa nyugtalanságtól és bizonytalanságtól izzanak. A jóság és a magánybavonulás sem megnyugtatás neki. Ez az a kisebbségi nemzedék, amely annyi eszmét végigpróbált és lassankint valamennyiből kiábrándult. Iránynélküliség és céljavesztettség között tévelyeg, csak egyben bizonyos, hogy valaminek történnie kell:

Fáradt ez a kor,
álmában gyötri a láz,
megfojtja a kor,
magára hiába vigyáz,
a fönt lebegő
is érzi: zuhanni fog,
a zöld levegő
örvénylik és kavarog.
(A fény tisztán ragyog.)

Az élet színpadán a most élőknek a terhek viselése, a szenvedés és az örök emberi vigasztalás jutott, hogy az ő testükön, önfeláldozásukon épül fel majd a boldogabb jövő.

Mert mi vagyunk az örök trágya,
az élet örök talaja,
vetések, erdők, füvek ágya,
lámpások dús olaja,
mert mibelőlünk nő a holnap,
emberiség, új-izmú kar,
mi leszünk a lét-adó holtak,
életté növő avar.
(Karének.)

Ennek az alapgondolatnak a hátterében azonban mégis virágzik az élet és a szerelem. És itt van alkalma a költőnek, hogy „letörje a vaspáncélt szívéről" és megossza sorsát a többiekkel. Feltör az igazi szociális érzés, a vox humana sikolt könyörületért. A megpróbáltatások kohójában ízzott ki ez a kicsinyek sorsáért való aggódás, amely szerves következménye az előbb vázolt látásmódnak. A másik szilárd pillér pedig a „kedves", akivel „elindul a pázsit meleg fűvén."

Oly dobogó a léptünk, hogy az őzek
s a virágok elnémulnak ijedten...
Ne féljetek, füvek és állatok,
jó emberek vagyunk mi ketten.
(Nászinduló.)

Ebbe az egyéni zengésű, meleg lírába finom erdélyi színek is vegyülnek, amelyek a havasokon ünneplő tavaszt, az alkonyt, síkirándulás részleteit elevenítik meg.

J. Szemlér Ferenc költészete több állomáson ment keresztül. Megtaláljuk az új líra mestereinek, az erdélyiek közül Reményik Sándornak

a hatását is. De ez inkább csak verseinek külső forma-ruhájára vonatkozik. Légkörük azonban teljesen a szerző nemzedékének sajátja, sőt bizonyos vonatkozásban tipikusan kisebbségi magyar költészet. Ez talán Szemlér legsúlyosabb érdeme és mint költőnek a legnagyobb dicsősége.

TAMÁS LAJOS

Nyitrai írók könyve.
(A nyitrai írók kiadása, Nyitra.)

A nyitrai írók merész vállalkozását és megnyilatkozását két szempontból kell megbírálnunk: kultúrpolitikai és művészi szempontból. Az első szerint kétségtelenül érdekes munkát végeztek a nyitrai írók, mert ma megjelentetni egy ilyen könyvet, amikor nincs rendesen működő könyvkiadásunk, elgondolt kultúrtervünk, igazán nem kis dolog. Ebben a nyitrai írók példát mutatnak az illetékes kultúrális fórumainknak; maga a megjelenési gondolat és forma nem megy ki egyhamar a kisebbségi kultúrmunkások emlékezetéből.

Sajnos, nem mondható ez el a másik, a művészi szempontról. Mert először is legkisebb bepillantást sem enged a születési hely, Nyitra magyar kultúrális életébe. De ettől a couleur localetól eltekintve, maguk az írások is nagyon gyöngék. Csak amolyan irodalmi vendégszereplések, telve elcsépelt hangulat-romantikával, üres, szellemtelen kérődzéssel. Az igazi irodalmi problémának és tehetségnek a legkisebb nyoma sincs, csak amolyan uram bátyám írás az egész. A versek meddők és rosszak, az őket felváltó novellák pedig még könnyebbek. Három tanulmány szerepel benne; mind a három az igazi tudományosságnak még a látszatától is távol van. Pedig Dallos István „A nyitravidéki palócok" tanulmánya égető anyag lenne, de a módszer és a szempontból, amelyből a kérdést tárgyalja, teljesen vicinális. Manapság egy népet ilyen fölületesen, a szociológiai módszer mellőzésével tárgyalni, összeszedni néhány kiszólást, lakodalmi szokást, megolvasni a nőkön az alsószoknya számát, nevetséges. Ezen kívül tele van még hibás fogalmi meghatározásokkal (hangsikkadás) és megállapításokkal.

Mindezeket meg kellett mondani még akkor is, mikor mérlegeltük a könyv kultúrpolitikai jelentőségét. Mert az igazság elkendőzésével nem szeretnők, ha precedenst kapna a dilettantizmus, hogy zöld lombjaival belepje az igazi alkotásokat. Nem mennyiségi, hanem milyenségi munkára van szükség.

VÁJLOK SÁNDOR

Dr. Haiczl Kálmán: A Kistapolcsányiak.
(A Franklin Társulat kiadása, Budapest.)

Léva és Érsekújvár történetének megírása után a fenti címen a közelmúltban ismét újabb könyv látott napvilágot Haiczl Kálmán tollából. A kiváló történettudós ebben a művében a Kistapolcsányi családnak és családi birtokának: Hrussó várának történetét ismerteti a család alapítójától, a IV. Béla idejében beköltözött Haslau comestől kezdve egészen a család kihalásáig, amikor is a vár és a hozzátartozó birtok királyi adománylevéllel más család birtokába került. Külön és elég részletesen tárgyalja a könyv a főúri család birtokait s a tanúlmányhoz csatolt névmutatón kívül közli a Kistapolcsányiak családfáját is, ami nagyon megkönnyíti a családtörténet tanúlmányozását. A két határpont: Haslau comes beköltözése és a család kihalása

között, egy darab magyar történelmet kapunk, ami Haiczl Kálmán világosan és logikusan fejtegető, gördülékeny előadásában nagyon érdekes olvasmány. Szinte kiérezni a könyvből a kor törekvéseiből, elgondolásaiból kiáradó sajátos levegőt, szellemet. Az a családi politika, mely a Kistapolcsányi család egyes tagjait irányította s amely egyedül azt célozta, hogy minden lehető, tisztességes és tisztességtelen módon, pereskedés, erőszak, harc útján növeljék a családi birtokot, azon kor szellemének és törekvéseinek hű kifejezője volt. A szerző biztos kézzel vezet végig a pereskedések és különböző birtokszerzési módszerek tömkelegében s hűen tárja elénk azt az állandó harcot, törekvést, mely a családi birtok megnagyobbítását tűzte ki egyetlen feladatává.

Amellett, hogy a könyv igazán értékes és kiváló tanúlmány a maga nemében, egy módszertani fogyatékosságát mégis meg kell említenünk. A szerző nem eléggé érzékelteti a birtok nagyobbítására irányuló egyes perek, harcok, húzavonák fontosságát, nem emeli ki a jelentősebb eseményeket, momentumokat a kevésbbé fontosak rovására s ezáltal minden eseménynek mintegy egyenlő fontosságot tulajdonítva, a kimagaslóbbak is elmosódottabbakká válnak, az olvasó pedig nem tudja a birtokszerzés, a birtoknagyobbodás fejlődését biztos pontokhoz kötni. Máskülönben a tanúlmány a szlovenszkói eléggé szegény tudományos irodalomnak újabb értékes terméke.

MAJOR JÓZSEF

FILM

Az egész világ nevet. Orosz film. Nagy beharangozással került a filmpiacra. S mert egynéhány orosz film után (pl., Eisenstein rendezései) jogos volt a várakozás, a kritikusabb mozipublikum érdeklődésére is számíthatott. Azt hiszem azonban, hogy általános csalódást jelentett. Mint az európai filmgiccs kifigurázását jelentették be s ennek az igényes jelzőnek, igaz, nehéz is volt eleget tenni. Helyenként sikerült, helyenként csak durva komikum, — törés-zúzás, állati röfögések, egymás hegyén-hátán lökdösödés, verekedés, — a régi-régi első filmek ostobán bohócos komikuma lett belőle. A komikum egyáltalán nem volt meggyőző. Végtelen messzeségben elmaradva egy Chaplin-film meghatódottan könnyekig kacagtató humorától. Néhol felcsillanó ötletek, néhol vérszegény bohóckodás a durvaságig. Még a film technikája sem volt egységes. Remekül fogott képek váltakoztak silány fölvételekkel. Kísérlet, mely csak részletekben sikerült.

W. WIMBERGER ANNA

Énekek éneke. Az amerikai filmek megindult beözönlése hozta ezt az „Énekek éneke" címmel (Sudermann regénye után) futó filmet. Az európai filmoperett-giccsek után üdülést jelentett. A filmszöveg, Sudermann regényének nagyon szabad átformálásával, nyílvánvalóan Marlene Dietrich számára íródott. A naiv falusi kislány szende, ijedt bájától a nagyvilági dáma előkelőségéig és onnan a lecsúszott félvilági nő cinikusan kiábrándult, kiégett lényéig mutatta be színésznői képességének bő skáláját. Tán nem is szépsége, mely hiszen ahány szem és ízlés bírálja, annyiszor más és ennélfogva relatív, de lényének lenyügöző ereje az, ami párosulva színésznői képességeivel annyira megkapja a közönséget. Hangsúlyozni kell, hogy partnere, Brion Aherne tökéletes játékával nem maradt le Marlene Dietrich világhíre mellett. A rendezés, különösen ahol nem kulisszák, hanem a természet alkotják a színteret, remek volt. El kell

hogy tekintsünk a filmnek különösen a végefelé erősen a banálisba sikló meséjétől (az amerikai nélkülözhetetlen „happy end"), összegezve a színészek és a rendezés kiválóságát, megállapíthatjuk, hogy az újabban mind ritkábban látható, igazán jó filmek közül való volt.

W. WIMBERGER ANNA

Péter. Azt írták a lapok, hogy a „Péter" Nádas Sándor „Nagy cipőben kis fiú" című színjátéka nyomán készült. A filmszalagon azonban nem is említik Nádas nevét. Ami természetes is. Mert azonfelül, hogy Gaál Franci a filmben is, mint a színdarabban egy toprongyos, csavargó kisfiút alakít és hogy egyszer a fiatalkorúak bírósága előtt is megjelenik, azontúl semmi köze sincs Nádas sikerült, tipikus pesti életképéhez. Joachimson, a szcenáriumíró elsikkasztotta a kis remekmű minden jellegzetességét, ízét, báját és minden értékét. Ellenben az egészet felöntötte egy édes, emészthetetlen operettsziruppal. Azután bizonyára úgy gondolta, tekintve, hogy az egész élet amúgysem logikus, hát teletűzdelte a forgatókönyvet, a Drehbuchot, a legérthetetlenebb, a legfurcsább, a legegyügyűbb helyzetekkel. Hogy mást ne említsünk: egy fiatal orvos kiszáll a gépkocsijából és minden különösebb ok nélkül nekiront a kis rikkancsgyereknek, kitépi a kezéből újságjait, majdnem összeverekszik vele. Az csak nem ok egy orvosnál, hogy az újságos olyan híreket kiabált, ami nem is volt benne a lapban. Azután hol láttunk oly bíróságot, ahol a kártokozó suhanc helyett az öreg trottli nagyapát akarják leültetni. A garázstulajdonos is milyen lehetetlen figura. Leül a bíróság folyosóján a kicsapott inasával kártyázni, akit ő jelentett fel előzőleg lopásért. A tolvaj figurája is mennyire valószínűtlen. Ráday Imre vergődik csupán a tolvaj szerepében. Annyit lop a darab folyamán, hogy szinte látszik rajta, hogy már ő is unja a sok lopást és szeretne megjavulni. Félix Bressart mint nagyapa kellemetlenül gügyög és Ottó Wallburg, mint mindig, szükségtelenül makog és hadar. A gyerekszereplő Hans Richter túl hangos. Hol volt a rendező, hogy halkabbra fogja a hangját. Hans Jaray szimpathikus orvos. Nyúlfarknyi szerepükben Huszár Puffy és Justh Gyula (a rendőr) igen éles pillanatfölvételeket adnak. Utóljára hagytam szándékosan Gaál Franciskát. Hasábokat szeretnék írni a művészetéről. Egy fintorával, egy arctorzításával többet mond, mint más ezer szavával. Ebben a szerepkörben a legkiválóbb egész Európában. Ő tartja a lelket a kollégáiban és a közönségben. Gaál Franciskáért érdemes volt elkészíteni és megnézni a filmet. A muzsika Brodszky Miklós tehetséges munkája. Rendezte Hermann Koszterlitz minden lelemény és tehetség híján.

HUNYADI GYÖRGY

ÚJ MAGYAR KÖNYVEK

VERSEK.

Ady Endre összes költeményei (kötve) 30.—
Darvas János: Hegyország hangja 10.—
Madách Imre: Az ember tragédiája (kötve) 6.—

ELBESZÉLÉSEK, REGÉNYEK.

R. Berde Mária: Romuald és Andriána 22.—
Pearl S. Buck: Kwei-lan vergődése (kötve) 12.—
— Az édes anyaföld 18.—
Hans Fallada: Volt egyszer gyerekünk 28.80
Földes György: Kukkónia lelke 18.—
Gulácsy Irén: Fekete vőlegények 32.—
Harsányi Zsolt: Szólalj, szólalj, virrasztó! 36.—
Jaczkó Olga: Ispilángi rózsa 10.—
Jankovics Marcell: Udvari bolond 30.—
— Magyar porszemek 30.—
Kós Károly: Az országépítő 35.—
Makkai Sándor: Ágnes 15.—
— Táltoskirály 30.—
— Sárga vihar 60.—
Marek Antal: Zsákutca 20.—
Móra Ferenc: Ének a búzamezőkről 24.—
Axel Munthe: San Michele regénye 28.80
— Régi könyv emberekről és állatokról 28.80
Nyírő József: Isten igájában 40.—
Rácz Pál: Hangyaboly 20.—
Reményi József: Élni kell! 56.—
Szombathy Viktor: Én kedves népem 24.—
Tamási Áron: Ábel a rengetegben 24.—
— Ábel az országban 24.—
— Ábel Amerikában 24.—
Tichy Lajos: A turbán és egyéb elbeszélések 15.—

EGYÉB.

Babits Mihály: Az európai irodalom története 28.60
Jankovics Marcell: Észak szigetei (kötve) 65.—
Reinel János: Új-Auróra (I.—XI. évfolyam) kötetenkint 20.—
— Ugyanaz (kötve) 25.—
Reinel János: Magyar Minerva (1930, 1—6. szám) 18.—
— Magyar Minerva (1931. 1—10. szám) 30.—
— Magyar Minerva (1932. 1—10. szám) 30.—
— Magyar Minerva (1933. 1—10. szám) 30.—
— Magyar Minerva (1934. 1—10. szám) 30.—
Szerb Antal: Magyar irodalomtörténet 55.—
Wallentinyi Dezső: Hangulatok 6.—

Portó külön 4, több kötetnél 6 korona.

Megrendelhetők Walla Frigyes Magyar Könyvesboltjában
(Pozsony-Bratislava, Ventur-utca 9.)

Olvassuk és terjesszük a „Magyarosan" című nyelvművelő folyóiratot. Minden öntudatos magyar kötelessége terjeszteni a nyelvünk tisztaságáért és fejlődésének biztosításáért küzdő

MAGYAROSAN

című nyelvművelő folyóiratot, mely 9000 példányban lát napvilágot. Az I., II. és III. teljes évfolyam (132, 128, illetve 168 oldal terjedelemben) megrendelhető Walla Frigyes Magyar Könyvesboltjában. (Pozsony, Ventur-ucca 9.) Ára évfolyamonkint 8 korona; portó külön 4 korona.

Novinové výplatné povolené výnosom riaditeľvací poštovy úrad Bratislava 2. zo dňa 29. apríla 1930. č. 38.655/Va-1930. — Podástva pošt a telegrafov v Brati

ECKHART FERENC

Magyarország története

Egyik legnagyobb irodalmi eseményünk ez a könyv, amely

330 oldalon

összesűrítve adja a magyar történelmet az őskortól napjainkig.

Az ízléses kiállítású könyv (finom papiros, vászonkötés) eddig

15.000 példányszámban

került a könyvpiacra, tehát nagyobb példányszámban, mint bármilyen idáig megjelent magyar történelmi munka.

Ára 28·60 korona; portó külön 4 korona. Megrendelhető Walla Frigyes Magyar Könyvesboltjában.

(Pozsony, Ventur-utca 9.)

Alexandra Rachmanova

Szerelem, cseka, halál . . .

Házasság a vörös viharban

A bérsi tejesasszony

Egy orosz diáklány megrázó naplója a világtörténelemnek talán legviharosabb korából.

Ára kötetenkint 15 korona; portó egy kötetnél 4, több kötet korona. Kapható Walla Fr Magyar Könyvesboltjában. zsony, Ventur-utca 9.)

MAGYAR KÖNYVESBOLT

WALLA FRIGYES

Pozsony-Bratislava, Ventur-utca 9.

Bárhol megjelent magyar és német szépirodalmi, tudományos és gazdasági könyvet a legjutányosabban és leggyorsabban szállít.

A Magyar Minervában ismertetett és hirdetett könyveket is beszerezzük!

IFJÚSÁGI ÉS KÖZSÉGI KÖNYVTÁRAKAT ELŐNYÖS FÖLTÉTELEK MELLETT RENDEZ BE ÉS EGÉSZÍT KI.

Póstai megrendelést azonnal elintéz.

A MAGYAR MINERVA ELŐFIZETŐINEK ENGEDMÉNY!

Könyvnapi szám

MAGYAR MINERVA

VI. évfolyam, 5. szám. 1935. május 15

TARTALOM:

VÁJLOK SÁNDOR (Pozsony): Magyar Iró Szövetség Szlovenszkóban.

REMÉNYIK SÁNDOR (Kolozsvár): Otthon.

TAMÁS LAJOS (Pozsony): Arckép.

BELLYEI LÁSZLÓ (Beregszász): A jó portéka. (II.)

W. WIMBERGER ANNA (Pozsony): Öreg paraszt.

ÚJVÁRY JÓZSEF (Pozsony): Cseh könyv a magyarok történetéről.

REMÉNYI JÓZSEF (Cleveland, Ohio): Magyar iró amerikai naplójából.

KOVÁTS BÉLA (Pozsony): Öt év múlva . . .

URR IDA (Budapest): Üveglabda.

FARKAS GEIZA (Nemacki Elemír): Az életsugarak. (XIX.)

TAKÁTS GYULA (Kaposvár): Lápi remete-zsoltár.

HÁZY FERENC (Kassa): Ady Endre. (Schöpflin Aladár könyve.)

W. WIMBERGER ANNA: Farkasverem. (Vass Albert könyve.)

W. WIMBERGER ANNA: Ábel Amerikában. (Tamási Áron könyve.)

FARKAS GEIZA: Film. (A föld énekel.)

Előfizetési ára egy évre 30 korona, 150 lej, 60 dinár, 6 pengő.

PRAESLAVA POZSONY

Egyes szám ára 3 korona, 25 lej, 10 dinár, 60 fillér.

MÁJUSI SZÁM

MAGYAR MINERVA

SZÉPIRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT
MEGJELENIK JULIUS ÉS AUGUSZTUS KIVÉTELÉVEL MINDEN HÓ 15. NAPJÁN

FŐSZERKESZTŐ:
Dr. REINEL JÁNOS

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓTULAJDONOS:
WALLA FRIGYES

TÁRSSZERKESZTŐK:
DIÓSI KORNÉL, ÖLVEDI JÁNOS

Pozsonyi szerkesztő: **Major József**; brünni szerkesztő: **Hegedüs Ödön**

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: POZSONY-BRATISLAVA
KERTÉSZ-UTCA 1. TÁVBESZÉLŐ: 36-86

POSTATAKARÉKPÉNZTÁRI CSEKKSZÁMLA: 123.674 BRNO

A FOLYÓIRATOT NYOMJA A CONCORDIA KÖNYVNYOMDA ÉS KIADÓVÁLLALAT
POZSONY-BRATISLAVA, KERTÉSZ-UTCA 1.

MAGYARORSZÁGI SZERKESZTŐ:
Dr. MARÉK ANTAL
BUDAPEST 72.
POSTAFIÓK. 67.

FŐBIZOMÁNYOS MAGYARORSZÁGON: A STUDIUM R.-T., BUDAPEST IV.,
KECSKEMÉTI-UTCA 8

JUGOSZLÁVIAI SZERKESZTŐ:
DR. FARKAS GEIZA, ELEMÍR

Magyar Iró Szövetség Szlovenszkóban

A közel múltban egyik nagymultú kultúregyesületünk fölvette programmjába, hogy érdekvédelmi és szellemi rendbe szervezi be szlovenszkói magyar íróinkat. Ez a gondolat talán már most bukkant fel ötödször társadalmi és kultúrális életünkben és úgy látszik, hogy most is éppúgy elsikkad, mint elődei. De a hangsúly a mai viszonyok közepette talán nem is ezen van, hanem azon, hogy ez a fontos kultúrpolitikai indítványozás teljesen visszhangtalan maradt mind az írók, mind pedig a kisebbségi társadalom körében. Mert az első részről arról van szó, hogy a szlovenszkói magyar írói rend kinőtte-e már kamaszkodása éveit, elcsatlakozik-e végre a dilettáns, szórakoztató, vagy a lejárt internacionalista irodalom pózaitól és érettnek érzi-e magát arra, hogy a betű, a kultúra erejével megkezdje betölteni hivatását a nemzeti küldetés jegyében. Érzi-e azt vajjon, hogy álhumanitását, szociális erőltetettségét igazi humanizmussal és szociális gondolkodással kell fölcserélnie a kisebbségi magyarság életének keretében. Mert a népiség e szolgálata a mai európai szellemi áramlatok legfőbb jegye és ez elől kitérni az egyik részről, az úgynevezett haladóknál, a legnevetségesebb reakciót jelenti, a másik részről, az úgynevezett nemzetieknél: tehetségtelenségük becsomagolását ezzel a fogalommal. A másik részről is fontos jelentősége van ennek a ténynek. Itt meg arról van szó, hogy a kisebbségi magyar társadalom tizenhat évi kisebbségi élete után ismeri-e már ennek az életnek a körülményeit, mérlegelni tudja-e már: mit jelent népi szempontból a kultúra és akarja-e segíteni azokat, akik ennek a hivatásnak a szolgálatában állanak. A léte, megmaradása függ ettől.

Sajnos, mindkét részről a modern és népi gondolkodás teljes hiányát tapasztaljuk. Pedig ha valaha is szükség volt írói szövetségre, most kétszeresen szükség van. Ha ugyanis figyeljük a köztársasági nemzeti életünk kultúrális és társadalmi jelenségeit (ami túlnyomó százalékban hibát, hiányt jelent) és a mostani elaléltságot, közömbösséget, melynek következtében nemzeti életünk minden vonalon bomlik, vagy parlagiasodik, akkor meglátjuk, hogy milyen fontos lenne számunkra valamilyen kultúrális érdekvédelmi szerv. Mindenütt lankadás; nincs már könyvkiadás, egyesületi kultúrélet, lapjaink nívója ijesztően csökken, de ne vájkáljunk hiába sebeinkben. Inkább nézzük meg, mik azok az akadályok, amelyeken elbukik ez a gondolat.

Írói rend megalakítására a következő kísérletek történtek eddig. 1926-ban a csehszlovákiai magyar hírlapírók szindikátusa írói alosztályt létesített. Nem működik. Rá egy évre a kassai Kazinczy Társaság próbálta összehozni az írókat. Nem sikerült. 1930-ban a Szent-Iványi-kúria nyaraltatta az írókat, nem sikerült. 1931-ben a pozsonyi Masaryk-Akadémia (csehszlovákiai magyar tudományos és művészeti társaság) akarta elvégezni a csoportosítást, de csak az egyik oldal íróit hozta össze. Ma is létezik még, azonban gyermekded játékai alig jelentenek valamit kultúrális életünkben. A gondolatot ebben az évben megint fölve-

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Növedéknapló
1935 év 2551

tette a kassai Kazinczy Társaság, csatlakozott hozzá a pozsonyi Toldy Kör, de azokon a nehézségeken, amiken az előbb említett próbálkozások eddig elakadtak, valószinűleg ez is elakad.

Ha közelebbről nézzük e gátnak szellemi okait, első sorban a hibát magukban az írókban találjuk meg.

A háború utáni időben befutott, értékes írókkal nem igen rendelkeztünk. Írói társadalmunk ezért nem folytatása egy régebbi alapépítménynek, hanem mesterségesen képződött három ágból: a) a régiekből; b) a születendő új írókból és c) az emigránsokból. A hangadók az emigráns írók voltak, kik ha tehetségben nem is, de élelmességben kiemelkedtek a másik kettő fölé; bizonyos aktivitásra be voltak érve. Működésük első sorban világnézeti téren nyílvánult meg, ahol a bal, marxista világszemlélet felé vitték azokat, akiket az itteniekből magukkal tudtak ragadni. Merev és tisztátlan módszerük éles frontot alakított ki, mert a maguk részéről bojkottáltak mindent, ami nem tőlük jött, vagy nem szolgált nekik. Az itteni magyarság politikai elgondolásával szemben is frontot alkottak, ami csak növelte azt az éles határvonalat, amelyet magukkal hoztak. Így teljesen esztétikátlan ok miatt a jobb és bal oldal sohasem tudott megegyezni.

A világnézeti eltérés mellett mindkét félnek annyi személyi gyöngéje volt, hogy nem tudhattak megegyezni. Személyi gyülölet, önzés, a priori előítélet, stb. jellemzik ezt az írói társadalmat.

Ehhez hozzájárul, vagy ebből következik, hogy értékes íróban egyik fél sem bővelkedett. De a szót még ez a kevés sem tudta vinni, hanem a hangadást a dilettánsok ragadták meg, akik azután játszadoztak a kultúra és a művészet felsőbbrendűségével magukat revelációnak és egyedüli értékesnek gondolva. Soknak talán egyáltalán nem is feküdt szívén — mindkét oldalon — a magyar kultúra, hanem egyszerűen vagy kenyérkérdés, vagy pedig politikai mellékgondolat volt.

És nem volt olyan vezető sem, aki kellő képességgel rendelkezve, megbírja ezeket az akadályokat. De talán ez a legnehezebb. Szlovenszkóban kevesen emelkednek föl a mindenki által becsült magaslatra, ha fenn is lenne valaki, akármelyik fél lerántaná. A helyzet pedig az, hogy a másik fél nem mondhat igazat, nem kezdeményezhet elfogadhatót.

Az Iró Szövetség gondolata társadalmilag sem találkozik kedvező fogadtatással. Mert olvasóközönségünk is éppoly súlyos szervi változásokon esett át, mint az írói társadalom. Egy része, a zsidó közönség, mely az előtt ugyanolyan olvasója volt a nem zsidó-írónak, mint a magyarul iró zsidónak, most egyszerűen a nagyobbrészt külföldi könyvek felé orientálódott. Sokszor nem is az érték, hanem a fajiság volt a fontos. A zsidóság mellett megmaradt magyar társadalmunkban nem igen dühöngött a kultúra utáni vágy. Részint lemondott háború előtti olcsóbb irodalmi szórakozásairól és egy rádió, vagy mozi kielégíti, karácsonyra pedig ajándékoz egy Athenaeum-könyvet. Részint pedig követte a politikai szimpátiájával kacérkodó írókat, kiknek írásait el-elolvasgatja a húsvéti és karácsonyi ünnepi napilap kiadásokban. Ilyen viszonyok közt kultúrális érdeklődést naivság lenne tőle várni. De közönyéről

részben nem tehet: a múlt bűne és azoké, kik a politikát a kultúra fölötti eszköznek gondolták kisebbségi életünkben.

Sok ok van még, de talán már ezekből a jellegzetes akadályokból is kitünik, hogy nálunk minden írói szövetség csak mesterséges valami lenne, mely sem szellemi, sem érdekvédelmi munkára nem képes. Mert tegyük fel, hogy mesterségesen sikerül összehozni névleg egy írói rendet, de vajjon milyen eszme fogja vezérelni ezt a rendet. Vajjon ki lenne a vezető benne: az emigráns-e vagy az itteni, a szabadkőműves-e, vagy a pozitiv világnézetet valló, a világnézeti eszme-e, vagy a nemzeti eszme, az öregek-e, vagy a fiatalok? Már ez is nehéz kérdés. De még nehezebb lenne a cél meghatározása, mely az írói rendet vezetné. Hisz tudjuk, vannak Szlovenszkóban magyarul író írók, kik a népi értelemben vett keresztény nemzeti gondolatot nem vallják, sőt küzdenek ellene. Íróink tehát nem egyek a nemzeti eszme, a történelmi sorsközösség gondolatában, amiben például Erdélyben a Helikon és az Erdélyi Írói Rend írói egyek. Már pedig, ha írói rend alakul itt, annak biztos céllal kell indulnia, olyan céllal, mely azonos a kisebbségi magyar társadalom történelmi érzésével. Ez pedig csakis a népiség lehet; vagyis: 1. a népiségi gondolattal szorosan összefogni társadalmi rétegeinket, homogénné tenni; 2. a kisebbségi magyar társadalom anyagi fölemelése; 3. népi kultúrájának felkutatása a történelmi talajhozkötöttséggel együtt; 4. egy intenzív kultúrélet megteremtése. Szóba kellene hoznia a magyar paraszt történelmi sorsközösségének nevelését, azonfelül a munkáskultúra nemzetiesítését.

Persze a régi tartalmú írói rend megalakulásához új nemzedék kell, ha még akkor lehet itt ilyesmiről beszélni. A harmincévesek „Csáky-szalmája" már aligha fog lendíteni valamit kultúrális életünkön. A húszévesek problémája is nagyon nehéz. A hiányos műveltség következtében népi problémáink nem igen vannak, ami pedig a magyar történelmi és irodalmi tájékozódottságot illeti, maguk is rászorulnának műveltség-pótlékra, nemhogy ideákat tudnának adni e téren. Talán a magyar történelem nemismerése számukra a legkatasztrófálisabb. E mellett azonban még a mai nevelők mellett és elveik szerint nevelkednek és mindjárt irodalompolitikai pártokba csenik magukat anélkül, hogy maguk megpróbálnának szervezkedni. Az írói rendet így aligha tudják megvalósítani.

Ezeknek a tényeknek a kegyetlen valósága meggondolásra készteti az Írói Szövetség mostani kísérletezéseinél. Ha sikerül, ha nem; de ettől eltekintve is a mostani gondolkodást föl kell cserélni a népi gondolattal. Ma még sok gáncsosa lesz e gondolatnak, de bíztató az, hogy folytatója alig lesz e gáncsoskodóknak. Az semmi esetre nem lesz, aki lelkiismereti, etikai kérdést csinál abból, vajjon a csehszlovákiai magyarság megőrízze-e nemzeti jellegét, vagy pedig szellemileg elnyelje-e az a tenger, mely a most nemzetileg közömbös magyarságot körülveszi.

VÁJLOK SÁNDOR

Otthon

Egy „napközi otthon" falára.

O t t h o n, kívül a kis családon?
O t t h o n, a kihült tűzhelyen kívül?
Lehet?
Lehet.
Mert csodatevő szer a szeretet.
Mert Isten a k a r lelki gyermeket
És Isten lelki anyát is akar,
És meleg leveskét és menedéket,
Ha éhség sír és ordít a vihar.
És Isten játszótársat is akar:
Lelki testvéreket.
Mert csodatevő szer a szeretet.
És Isten b é k e s s é g e t is akar,
Ha gyermek fél, vagy lélek nyugtalan.
S áldott, kinek elhagyott gyermekekre
És magányos szívekre gondja van.

REMÉNYIK SÁNDOR

Arckép

Ha mérnök volnék, rajzolgatnék,
Ha ács, akkor fát faragnék,
Ha gyógyszerész, mérget kevernék
S ha orvos, jó receptet írnék.

Nem vagyok mérnök, se ács, se orvos.
Van két kezem, lehet, hogy dolgos,
De ügyetlen ş amit fölmérek,
Érzés csupán, nem föld, se méreg.

Az idő múlik, telik a század,
Gépek búgnak, népek vitáznak.
Mint cifra vánkosból a rongy,
Úgy lóg ki mindenből a gond.

Minden ősöm józan volt s rendes,
Garast rakott a fillérekhez,
Csak engem emészt nyugtalan bú
S valaki miattam szomorú . . .

TAMÁS LAJOS

A jó portéka

Megértőleg kacsintottak össze az ügyvéddel. Az pedig kihúzta az íróasztal legalsó fiókját, kivett onnan egy kulcscsomót, vette a korsót és gyorsan eltávozott a pincébe borért. A pap nagyot, kényelmeset és hangosat ásított, félig behúnyta szemét és eleresztette magát a székben, mint aki nagyon elfáradt már. Struc Laci rá se nézett. A szék recsegett-ropogott alatta, látszott rajta a türelmetlenség. Az éjjeli szekrényen álló óra hangosan tik-takolt, az asztali lámpát egy nagyszárnyú molylepke repdeste körül hangos zúgással. Struc Laci türelmetlenül kapott néhányszor utána, majd mikor félig-meddig eltalálta és a lepke fokozott zúgással valahová a földre esett, lehajolt és ott kezdte keresni. Úgy tetszett neki, mintha a molylepke az íróasztal legalsó kihúzott fiókja alá esett volna. Be akarta tólni. A fiók üres volt, csak az egyik sarkában húzódott meg egy kis képráma, egy kis levelezőlap nagyságú képráma. Éjjeli szekrényeken és íróasztalokon szokott ilyen állani. A pap félig leeresztett szempillái mögül látta, milyen mohón kapott utána, hogy megörült ennek a leletnek, ő is felfigyelt rá. Struc Laci kabát újjával kíméletesen megtörülte, mintha valami nagy kincset talált volna és a villany ellenébe tartotta.

— Hej, a nem jóját neki! Ez már aztán beszéd! Nézz csak ide, barátocskám, ez már aztán nő!

A pap is elvette tőle. Kisideig mind a ketten szótlanul nézték. Egy fiatal nő, vagy inkább lány fényképe volt, szép, mutatós és egy kissé hamisan nevető fiatal lányé. Látszott rajta, hogy jól sikerült fölvétel, bármely moziszínésznő közkedvelt fényképének is beillett volna. De a lány anélkül is feltűnően szép lehetett, mosolya mögött finom rezdületű vonások húzódtak meg, nagy, árnyas, nevető és mégis mély, komoly szemei voltak, nagy szemei, melyek egész arcára különös fényt vetettek. Hajviselete divatos volt, síma szvetterje elegánsan feküdt karcsú derekára és fiatal idomaira s feledtetni látszott azt, amit csak a tüzetes szemlélők és a pap éles szeme vett mindjárt észre: a lányka hibája, hogy nyaka kicsit rövidebb és talán hátrahajlóbb a kelleténél.

A pap első pillantásra a falon függő képre nézett. Mindjárt látta, hogy nem az elhunyt asszony fényképe és azt a kis hasonlóságot, ami számba jöhetett, be lehetett tudni a szép női arcok egymásközti rokonvonásainak. Struc nem is hagyta, hogy sokáig nézze, kikapta kezéből és úgy újjongott:

— Ez aztán a nő! Ezt nevezem nőnek... Micsoda ajkak, micsoda szemek és milyen sikkesen, no milyen kényesen tartja a kicsike kezét a derekán! Látod, Vince, nekem sohase volt rossz szaglásom. Barátocskám, ma beszéltem Zsigával futólag és említette, hogy estére valami nagyon szép portékát tud nekem kommendálni... ő, tudod, nagy macher és városi ember és mégis csak jobban kiismeri magát itt ezek között... és így mondta, hogy jó portéka, ha-ha-ha... milyen koloszszális ötlet ez, barátocskám, hogy: portéka... jó portéka... ha-ha-ha.

A pap is harsányan nevetett. Soha nem volt elrontója a jó viccek-

nek és ez viccnek valóban jó volt. Közben, ahogy Struc mámorosan hadonászott a képpel, észrevette, hogy ez a kis csinosan berámázott kép, melyet az ügyvéd íróasztalának legalsó fiókjából bányásztak ki, onnan, ahonnan az kevéssel azelőtt a pincekulcsot vette ki, hogy ez a kis kép nemcsak feltünően szép, hanem még inkább feltünően fiatal teremtést ábrázol, akinek zsengék még vonásai és minden olyan törékeny, fiatal, szinte gyerekded rajta. De ezen talán nem is igen ütközött meg, mert hisz ki tudja magát manapság az ilyesmiben kiismerni...

Struc a kis rámát az asztalra állította, az asztali lámpa fénye éppen ráesett és erősen megvilágította, csak az egyik alsó sarkát vonta be a zöldes lámpaernyő homályos, zöldes árnyékkal.

— Nézd csak, Vince, így még jobban látni, mintha te vagy én a kezünkbe vesszük. Ez aztán igazán jó portéka... mondhatom... Hogy is mondta csak Zsiga, ej, de rövid eszem van... a férfi ereiben patakzó vér...

Valaki becsapta maga után a külső veranda-ajtót, a szomszédszoba csöndjét zavaros és hangos lépések zaja verte föl. Valaki hevesen felszakította az ajtót és mohó lihegéssel az ügyvéd állt az ajtóban. A boros korsót egy nem bánom mozdulattal a fal mellé állította, ideges szemei az üres fiókba mélyedtek, majd vendégeire és az asztalon álló képre és egy szempillantás alatt mindent megértett.

Struc is felfigyelt, de egy cseppet sem zavartatta magát jó hangulatában. Hálás, kézcsókoló tekintettel nézett az ügyvédre, még meg is hajtotta magát önkéntelenül. Majd kimeríthetetlen érdeklődéssel a képre nézett, szemei csillogtak, sovány és kissé ráncos alakja és arca egészen megélénkült, kiegyenesedett, megszépült és megfiatalodott, arcízmai úgy rángatóztak mosolygásában és nevetésében, hogy azokat többé nem kormányozhatta, az öröm szinte a torkát fojtogatta.

— Hogy volt az, Zsiga? Hogy is mondtad olyan szépen, hogy mi a fontos és mi a lényeg. Nem hiába ügyvédember vagy te, nagyon szép szád van neked. Nekem nagyon tetszett a mondásod, mondhatom, nagyon tetszett és minden szavát megjegyeztem... csak most nem jut az eszembe... hogy én világéletemben mindig ilyen peches ember voltam... Pedig csak erre a képre kell néznem és mindjárt eszembe jut...

Kérő szemekkel nézett az ügyvédre. Az csak állt ott mohó kipirult arccal, kifejezéstelen szemekkel és béna arckifejezéssel. Úgy érezte, hogy hirtelen megfordult körülötte az egész világ és az az érzése volt, mint mikor télen a legnagyobb hidegben egyik legkedvesebb virágját kilopta a melegágyból a szomszéd pajkos gyermeke. A virág is ilyen megfagyottan, megsemmisülten tért vissza társaihoz...

Struc ezt nem vette észre. Körülnézett és újra felújjongott.

— Zsiga, no valld be... barátocskám, no valld be, hogy te is erre a képre gondoltál, mikor azt a szép mondást kigondoltad. Hogy is volt csak?... A férfi ereiben patakzó vér. Nem is patakzó vér, valami más ...vagy a nő ereiben patakzó vér... Mondd csak, mondtad te, hogy patakzó vér? Bizony Isten, nem is emlékszem rá! Bár úgy éljek... De azt tudom, arra meg mernék esküdni, hogy ezt mondtad, hogy ez a lényeg, ez a fontos... meg a kívánság, az isteni, az édes, a női test utáni

szédítő kívánság... a mi szent kívánságunk ez után a... ez után a gyönyörűséges...

Hangjának erősségét és rezgését a tőle telhető végsőkig fokozta. Az asztalhoz ment és a kép után nyúlt bizonytalan, reszkető kézzel. De nem mondhatta meg, amit akart és nem vehette el a képet. Az ügyvéd bénaságából nem várt frisseséggel fölrettenve mellette termett. A pap is ugrásra készült, egy pillanatra fölrémlett agyában, hogy a féltékeny és szerelmes állat támadt fel az ügyvédben és látta, hogy gorombán, lesújtóan és fenyegetőleg lendül az imbolygó Struc felé. Az ügyvéd pedig, mikor odaért Struchoz, erősen és határozottan lefogta kezét, elkapta a fényképet az asztalról és a pincekulcsokkal együtt, melyek kiabálva csörögtek a kezében, behajította a nyitott fiókba. A fiókot hirtelen betolta és ráfordította a kulcsot. Nem lehetett tudni, vajjon nem-e tört össze a nagy csörömpölésben a képráma üvegje.

Struc sértődötten visszahőkölt és bizonytalanul elkomolyodott. Olyan figyelmesen nézett az ügyvédre, mintha soha életében nem látta volna, mintha nem várt idegen módjára most toppant volna be oda közéjük. Az ügyvéd rá se hederített, sietve gyűrte be zsebébe a fiók kulcsát, szemei valahová túl a jelenlevőkön, túl a szoba négy falán máshova láttak.

A pap nem tulajdonított nagyobb jelentőséget az esetnek. Lopva a csöndben hangosan ketyegő órára nézett, mely pont fél tizenkettőt mutatott. Örült, hogy vége lesz az ivásnak, mert éjfélkor indult a vonatja. Felkapta a fal mellett álló korsót, csak úgy egyenesen töltött az üresen szomorkodó poharakba és egészen langyos, megnyugtató hangon szólt.

— Ejnye, fiúk! Zsiga, Laci! Mi a manót néztek olyan furcsán egymásra? Nézze meg az ember, elment az eszetek? — Fölvette poharát és hozzákoccintotta az asztalon álló másik két árva pohárhoz. — Mindnyájan jóbarátok vagyunk. Szó sem lehet erről. Igyunk, fiúk! Igyunk még egy pohárral, igyuk meg a Szent János áldását, aztán menjünk tovább egy házzal. Így ni! Csak nem fogtok itt egy ilyen kis képecskéért összeveszni. Elvégre annyi nő van a világon, úgy-e, Zsiga és egy ilyen kis nőszemély, egy ilyen kis csirke akár minden utcasarkon is...

Az ügyvéd higgadtan pohara után nyúlt már. De ennél a szónál a szájszöglete alig láthatóan, mintegy meghatódottan, vagy fájdalmasan megrándult, óvatosan nyelt egyet, poharát visszatette, végre megszólalt a pap szavába vágva.

— Tévedsz, Vince, nagyon tévedsz! — És minden szót külön hangsúllyal ropogtatott szájában. — Mert az a fénykép az én lányomnak, az én tulajdon kis lányomnak, Parlagy Ilonkának a fényképe.

A nagy nekieresztett hangsúly nem bírta ki az egész mondatot. Mikor az Ilonka nevet mondta ki, érezni lehetett, hogy a nagy, erős és biztos ember szokatlanul ellágyult. A vendégek csatakiáltásszerűen egyszerre rebbentek föl.

— Miért nem mondtad ezt előbb? Miért nem mondtad ezt előbb? — Strucnak már a bor is a fejébe ment, most hirtelen kijózanodott,

kimondhatatlanul kellemetlen érzései voltak, saját magát okolta mindenért és mégsem mert többet beszélni. A pap még hozzátette:

— Bocsáss meg, Zsiga, ha megbántottalak, mondjuk, hogy súlyosan megbántottalak, de igazán nem tehetek róla.

Mindhárman koccintottak és ittak. Lassan kimagyarázták a tévedést. Nagyon ritkán látogatták meg az ügyvédet, sokszor évekig nem is látták egymást. Azt lehet mondani, hogy a kislány teljesen az anyjáé volt. Apjától éppoly távol állt, mint anyja. Azonkívül igen ritkán, szinte vendégként volt itthon az apai házban. Abban a városban járt iskolába, ahol a nagyszülők laktak, az anyja havonta kétszer is meglátogatta, most, június végén, éppen a hatodik gimnáziumot járta ki, éppen tizenhat éves volt. Az anyja halála után hazajött, hogy az apját vígasztalja. Itthon volt három hétig és éppen tegnapelőtt utazott vissza.

A pap arra gondolt, hogy milyen gyorsan múlik az ember élete, ki gondolta volna, hogy ennek a Zsigának ilyen nagy lánya van. Úgy tetszett neki, mintha csak pár nappal ezelőtt lett volna, mikor egy egészen kis lánykát látott itt néha az asszonnyal bent a szobákban, vagy kint az udvaron, ha Zsigával estefelé az elnéptelenedett irodában az udvar elején, vagy a férfiszobában dohányoztak és meg-megittak egy-egy pohár tiszta saját termésű bort. Ahogy így elgondolkozott, tudta és érezte, hogy most lenne a legalkalmasabb pillanat visszatérni az előbb félbeszakított vitára, azonban azt is tudta és érezte, hogy ezt nem teszi meg, mert soha nem vitázott a saját igazságáért, mindig csak az igazságért, az pedig sokszor nem a vitában, hanem azon kívül dül el.

Miközben közömbös dolgokról beszélgettek, az ügyvédet csak egy kellemetlen érzés kötötte még a társasághoz. Nem szerette volna, ha a vita most ezek után folytatódna, nem is szeretett most erre rágondolni. Különös rosszullét jött rá, érezte, hogy hol elsápad, hol megint elvörösödik, néha megint különösen fázik és szeretne már az ágyban összekuporodni. Mindez szokatlanul hatott rá. Eszébe jutott, hogy azt a képet a felesége dolgozószobájából hozták oda, ahol a varrógép is állott. Nem is tudja, miért nem tette az asztalra, miért dobta úgy ideiglenesen a fiókba. Ez a rendkívüli állapot lent a pincében kezdődött, mikor a bort csapolta. Valahogy eszébe jutott, hogy a kép ott maradt a nyított fiókban és nem szerette volna, ha félreértés keletkezett volna belőle. Miért is vette az egész jelentéktelen esetet úgy a lelkére, hogy még most sem tud magán uralkodni, még most sem tud rendesen gondolkozni? Hisz mindig az volt az érzése, hogy a felesége éppúgy elidegeníti tőle a lányát, mint ahogy ő maga is elidegenedett férjétől. Valamilyen hideg hivatalos közöny feküdt köztük és természetesnek találta, hogy a lányával is így lesz. A felesége halála után kezdte először észrevenni, hogy a lánya mennyire szereti őt. Először azt hitte, hogy csak hízelegni akar neki. A temetésen szakadatlanul hideg és szeles eső esett. Hajadonfőn alaposan áthűlt és ágynak esett. Milyen szeretettel, milyen odaadással ápolta őt akkor ez a kis lányka. Szinte lehetetlen, hogy a felesége ilyen szeretetre és tiszteletre nevelte volna apja iránt! Most azonban lányának minden szava, minden mozdulata a fülébe csengett, megelevenedett előtte. Sokszor olyan dol-

gokat mondott, mintha nem tudta volna, hogy milyen viszony volt szülei között. Sőt az anyjára is hivatkozott és úgy tetszett, mintha az éppen az ellenkezőjét mondta volna neki. Milyen figyelmetlen is az ember, ha a mindennapi robottal, a saját személyével és ügyes-bajos dolgaival van elfoglalva... Akkor eszébe se jutott volna neki ez, csak most fúródnak ilyen gondolatok az agyába...

A három barát tovább ivogatott és beszélgetett. Az ügyvédnek talán még soha nem tűnt fel, hogy az ember mennyi mindent össze tud beszélgetni és közben mennyi minden egészen másra tud gondolni.

Mintha fájdalmas dárdával szúrtak volna a gyomra legközepébe, oda, ahol a bor kezdett már összesűrűsödni, úgy jutott eszébe egy még inkább meglepetésszerűen új gondolat.

Hol is van most tulajdonképpen Ilonka? A nagyszüleihez ment, de még előzőleg elmondta apjának, hogy intézetükből egy csoport felsős gimnázista a vakáció elején kirándulást tervezett a Magas Tátrába. Megkérdezte, hogy illik-e neki elmenni az anyja halála után közvetlenül. Az apja nem emelt ellene kifogást, sőt helyeselte, hogy csak menjen el, hiszen amint elmesélte, nem holmi mulatozó kirándulásról van szó, hanem a hegyekben való túristáskodásról. Azt is megkérdezte Ilonka, hogy vajjon lehet-e neki mint lánynak elmenni erre a kirándulásra, mivel lesz ott vagy húsz fiú és csak négy-öt lány, a gardírozás meg csak az egyik lánynak az apja lesz. Az ügyvéd ebben sem talált semmi kivetni valót. Most azonban, ahogyan itt ült az egyre sűrűsödő szivarfüstben, a késő éjtszakában a félig-meddig már búcsúzkodó barátokkal, most eszébe jutott, hogy éppen ma utaznak Ilonkáék a Tátrába, éppen ilyenkor érkeznek meg Csorbára és aztán nyomban mennek fel a fogaskerekű vasúton a Csorba-tó melletti valamelyik szállóba. Az órára nézett: háromnegyed tizenkettő. Talán a fogaskerekű vasúton vannak már... És hiába akart még pár percig magán uralkodni, nem tudta legyőzni a gyomrában azt az egyre kínzóbb fájást, mikor eszébe jutott, hogy évekkel ezelőtt ő is így éjtszaka érkezett meg Csorbára a fogaskerekű vasúton másod magával. Csodálatos szép nyári éjtszaka volt az is. Az a kis buta csirke nem is volt talán idősebb akkor, mint most az ő lánya... Később aztán alaposan el is züllött szegény, az apja meg, a téglagyár durva, robusztus munkása, majd agyonverte egyszer érte az ügyvédet. Igaz, hogy le is csukták a gazembert... Butaság is ilyesmire gondolni. Ez a rosszullét teszi az egészet. Hisz Ilonka nem olyan buta kis lány, gimnazista és tiszta jeles tanuló... Pedig ez az éles szemű és mégis csak kedves pap azt mondta róla, hogy buta kis csirke. Ez fájt az egészben a legjobban. Hátha mégis igaza lenne? Mégis csak el kellene menni utánuk a Tátrába, ki tudja ki van ott velük? Hátha van ott egy olyan magafajta életre való ember... Egészen biztos, hogy részeg, hogy ilyen bődületes szamárságok jutnak az eszébe. Ahogy így a széket két oldalról megszorítja, mintha érzéketlen volna az újja hegye is... Pedig tudja, hogy csak ez az utálatos rosszullét az oka mindennek. Hiába, lassan megöregszünk...

Ilyen gondolatok cikáztak logikátlan összevisszaságban az ügyvéd agyában, miközben az utolsó búcsúpoharat is kiitták és a vendégek lassan fölszedték holmijaikat.

Mikor az utcára nyíló nehéz vaskaput bezárta utánuk, erősen és mérgesen fordította meg a kulcsot kétszer a zárban nagy robajjal. Mert minden önkéntelenül jött vendéglátó udvariassága ellenére is határozottan úgy érezte, hogy a sok kellemetlen gondolat okozói mégis csak ők voltak.

Az udvaron a telihold világában a nyíló rózsák és virágok teljes nyugodt pompájukban látszottak. A szél már elcsöndesedett, inkább fent a magasban űzte a felhőket és a földnek csak néha-néha elvétve rohant neki. Az ügyvéd a hold szürke világításánál a galambdúc ajtajára nézett és látta, hogy a cselédek nyitva hagyták. Sietve eresztette le a csapóajtót és arra gondolt, hogy mennyi ragadozó állat van a világon, melyek, ha nyítva maradna a dúc ajtaja, azt a sok-sok szép tiszta fehér galambot, a tisztaság romantikus megszemélyesítőit, amelyeket ő egészen más okokból nagyon szeretett, reggelre mind-mind véres húscafatokká szaggatnák... És ismét az az átkozott csorba-tói szálló jutott az eszébe, fiatalsága egyik legszebb hódításának színtere és azon töprengett, vajjon holnap reggel, ha az óra éles csengője fölkelti, gondolni fog-e még arra, hogy meglepje azokat a kis túristákat a Csorba-tónál, főhadiszállásukon, a csorba-tói szállóban, nem is azért, mintha talán ellenőrízni akarná őket, csak úgy véletlenségből, mintha véletlenül, nem is számítva rá, arra utazna... elvégre neki se ártana a ma esti rosszullét után egy kis friss tátrai levegő... Azon gondolkodott kissé szédülő fejjel, vajjon fog-e erre gondolni holnap reggel, vagy pedig ez a mai este úgy kiesik az életéből, mintha soha nem is létezett volna?

(Vége.) BÉLLYEI LÁSZLÓ

Öreg paraszt

Lassan, nehezen lép.
Kapanyél, ásó, kasza gémberítették kezét,
mohos, ősz fején gyöngyöző veriték.
Ne sajnáld.
Tán te vagy — s nem ő, szegény.
Nyugodt szemének tükrén
szeliden rajzolódik: rét, búza, völgy, tehén.
Tudja, hogy örökkön visszatér a zöld —
és néki ringató, lágy dajkája lesz e föld.

W. WIMBERGER ANNA

Cseh könyv a magyarok történetéről

Doc. Dr. Josef Macůrek: Dějiny Maďarů a Uherského Státu.
(A Melantrich a. s. kiadása, Prága.)

Ez a 344 oldalas kötet, mint a szellemtudományi kézikönyvek sorozatának első kiadványa, a Főiskolai Kézikönyvek vállalatban jelent meg. Ennek a vállalatnak az a célja, hogy tudományos kézikönyveket adjon a cseh főiskolások és az érdeklődő művelt cseh közönség kezébe. A vállalat kiadásai négy sorozatra oszlanak: jogi és gazdasági, orvosi, szellemtudományi és végül természettudományi kiadványokra; ezek közül a szellemtudományi részt dr. Král József, a prágai Károly-egyetem, dr. Groh Vladimir, a brünni Masaryk-egyetem és dr. Chaloupecky Vencel, a pozsonyi Komenský-egyetem tanára szerkesztik

Az 1918. évben bekövetkezett államfordulat óta napjainkig már jónéhány munka jelent meg csehszlovák történetírók tollából, melyek közelebbről érintik a magyarságot, amennyiben a magyarság múltjának, történetének egy-egy részét, kérdését, korszakát tárgyalják. Ezek a munkák azonban csak részlettanulmányok voltak, melyek nem is tűztek ki maguk elé nagyobb és más célt, minthogy egy bizonyos történelmi kérdésben megingassák, illetve megigazítsák a magyar történetírás megállapításait és eredményeit, hogy revizió alá vegyék a magyar historiografia úgynevezett „nacionalista", túlzott nemzeti szellemmel írt munkáit. Eltekintve egy-két komoly munkától, mint amilyen például, — hogy csak egy-kettőt említsünk, — Rapant Dánielnek a magyarosításról írt hatalmas, két részből álló munkája, vagy a cseh-orosz Petrov Sándornak a XVIII.—XIX. század nemzetiségi viszonyaival foglalkozó tanulmányai, — melyek pedig eléggé kényes történelmi kérdések — a legtöbb mű bizonyos tendenciával, előre meghatározott célzatossággal, nagyon is polemikus színezettel íródott, amit ugyan a munkák írói leplezni igyekeznek, de nem tudnak teljes mértékben felszabadulni a sajátos csehszlovák történetszemlélet alól. A munkák ezen kategóriájából csak Chaloupecky Vencelnek „Régi Szlovenszkó" (Staré Slovensko) című munkáját kell említenünk, mely ellen nemcsak a magyar, de a szlovák történészek is élesen állást foglaltak. Ezek a munkák azonban, mint már jeleztük, a magyar történetnek csak egy részletkérdését, kisebb részét, korszakát tárgyalják. Macůrek József könyve az első cseh nyelvű munka, mely az egyetemes magyar történelmet tárgyalja, kezdve a legrégibb időktől egészen 1918.-ig. Ebben a tekintetben a munka új, úttörő vállalkozás s éppen azért teljes mértékben megérdemli, hogy részletesen foglalkozzunk vele.

Mielőtt azonban a munka érdemleges tárgyalásába fognánk, előbb, — mintegy bevezetőül, — ismertetnünk kell Macůreknek a főiskolai kézikönyv előszavában leszögezett álláspontját a magyarság és a magyar

állam történetének kapcsolatáról. Macůrek ugyanis a magyarságnak és a magyar államnak a történetét, fejlődését egymástól külön, sőt mondhatnók: ellentétként tárgyalja. Mindjárt az előszóban ezeket írja: „Munkám, amint az címéből is kitünik, különbséget tesz a magyar nemzet és a magyar államalakulat története között. Megkísérli, hogy kiemelje és megállapítsa a magyar elem szerepét és jelentőségét Magyarország keretének történetében, és pedig genetikusan, annak különböző formáiban. Követi azokat a momentumokat, amikor a magyar történelem s a magyar állam története érintkeztek és mikor váltak újra szét. Figyelembe veszi azt is, mennyiben folytak be a magyarországi más nemzetiségek a magyar államalakulat politikai fejlődésébe." A régi Magyarország nemzetiségeinek történetével kapcsolatban megjegyzi: „A nem magyar nemzetiségek belső élete ugyanis már a régebbi, de különösen az újabb időben mindjobban beleesett a szomszédos rokon népi ágak történetébe (a szlovákság kialakulása a csehek fejlődésébe, az erdélyi románok a román királyság fejlődésébe s a szerbek-horvátok fejlődése a délszlávok kifejlődésébe). Éppen azért, ezeknek az ágaknak nem annyira a magyar történelemben kell figyelmet szentelni, mint inkább a csehszlovák, román és délszláv történelemben." S ugyanitt bejelenti, hogy ebben az elgondolásban készül kiadni Chaloupecky Vencel a csehszlovák nemzet szlovák ágának történetét.

Amint ebből az előszóból is látjuk, Macůrek egész könyvében különbséget tesz a magyar nemzet és a magyar állam története között. Két kifejezést is használ a két fogalom különbözőségének dokumentálására: a magyar nemzet nála: „maďarský národ", a magyar állam azonban: „uherský štát." (A mai hivatalos csehszlovák elnevezés szerint is „Uhersko" jelenti a Trianon előtti Magyarországot, a kapcsolt részekkel, Erdéllyel, Horvátországgal, a mai Szlovenszkóval egyetemben, „Maďarsko" pedig a mai Magyarországot.). A „maďar" megjelölés magyar nemzetiségű, anyanyelvű, gondolkodású, mondhatnók a magyar törzshöz tartozó személyt jelent, míg az „uher" általában a fordulat előtti Magyarország bármely állampolgárát, aki a magyaron kívül lehetett szlovák, román, német, szerb, horvát, rutén stb.

Hogy mennyiben helytelen vagy mennyiben helyes Macůreknek ez a theóriája a magyar nemzet és a magyar állam történetének különválasztását illetőleg, és hogy mennyiben lehet ezt a különválasztást alkalmazni és keresztülvinni a magyar történeti fejlődés folyamán, arról itt talán fölösleges beszélni. Csupán annyit akarunk megjegyezni, hogy a szerző ezzel a kettéválasztással tulajdonképpen azt akarja elérni, amit a könyv utolsó mondatában akkép stilizál meg, hogy a magyar állam az új Európában belső összetételét illetőleg „régen túlélt alakulat" volt, azaz, hogy minél jobban szemléltesse a magyar állam fennállásának tarthatatlanságát s a régi Magyarország területéből alakult államok történeti jogosságát.

Az első, bevezető fejezetben a szerző a magyar állam fogalmával, annak nemzetiségi és politikai egyenlőtlenségével és a magyar történeti irodalommal foglalkozik. Kihangsúlyozza a magyar államalakulat területének rendkivül változó voltát s rámutat arra, hogy a magyar Árpád- és Anjou-házbeli uralkodók címeiben használt „magyar, dalmát, horvát,

rámai, szerb, halicsi, ladomériai, kún és bolgár király" cím csak illuzórikus uralmat jelentett a legtöbb részben. Áll ez különösen a szerb és bolgár királyi címre (7—8 oldal). Már mindjárt itt szembetünő a szerző tendenciózus, atomizáló módszere, mellyel a magyar állam úgynevezett kapcsolt részeinek a magyar résszel való minél lazább összefüggését bizonyítja.

Mint legfontosabb megállapítást emeli ki, hogy a magyar állam a XVI. századtól kezdve (amikor már létrejött a reálunió, tehát a kapcsolt részekkel együtt érti a szerző a magyar államot) kisebbségi alakulat volt, melyben a magyarok a lakosságnak még felét sem tették ki. Hogy a magyar állam ilyen körülmények között mégis fenn tudott állani, azzal magyarázza, hogy a nemzetiségi gondolat csak nagyon későn került az előtérbe. Ekkor azonban hiába igyekszik a magyar elem elfojtani azt a természeti forrongást s az önálló nemzeti élet utáni törekvéseket, a világháborút befejező trianoni békéig a természetes fejlődést már nem lehetett megállítani.

Itt aztán rátér a szerző a magyar történetírás tárgyalására, de csak a XVIII. századtól kezdve. A XVI. és XVII. század történetirodalmi munkásságát teljesen mellőzi, jóllehet Heltai Gáspár, Verancsics Antal, Istvánffy Miklós, Szalárdi János, Cserey Mihály, Apor Péter s mások szintén nagyon fontosak a magyar történeti irodalom fejlődése szempontjából. Bél Mátyás munkásságát, — aki szerinte természetesen szlovák volt, — nagyon értékeli. A jezsuita történetírók (Pray György, Katona István, Kollár Ádám), méltatása s a magyar történeti kutatás kiadványainak, folyóiratainak, egyesületeinek, társaságainak eléggé pontos (de nem teljes) ismertetése után rátér a Szilágyi Sándor szerkesztésében megjelent milléniumi kiadás ismertetésére, melynek elavult módszerét kifogásolja, majd fölemlítve Szekfű Gyula, Domanovszky Sándor és Eckhart Ferenc kisebb, összefoglaló műveit, a Hóman Bálint-Szekfű Gyula „Magyar történet"-ét veszi kritika alá. Felsorolja a hatalmas munka több kiváló oldalát, de kifogásolja, hogy munkájuk nagyon is szintétikus, hogy nem szenteltek elég figyelmet (ez különösen Szekfűre vonatkozik) a magyar állam más nemzetiségeinek s nem kísérik kellő figyelemmel ezeknek a nemzetiségeknek a befolyását a magyar történeti fejlődésre. Végül az Asztalos Miklós-Pethő Sándor-féle munkát is megemlíti. Általában kifogásolja Macůrek a magyar történetírásnál, hogy nagyon kiemelik a magyar elem államalkotó képességét, hogy a magyar állam megalkotását kizárólag a magyarság mesterművének tartják, hogy állandóan nemzeti államról beszélnek, hogy a maguk számára sajátítják ki azt az állítást, hogy ők védték meg a keresztény Európát a török ellen, hogy a magyar államban nem volt nemzetiségi elnyomás, legalább is a régebbi időben, stb. Ezeknek a kifogásoknak a felsorolásánál Macůrek megfeledkezik arról, hogy a nemzeti történetírásnak elsősorban az a célja és feladata, hogy az államalkotó nemzeti elem munkáját emelje ki, de amellett a többi nemzetiség munkáját és fontosságát is regisztrálja. A magyar történetírók nagy része pedig, eltekintve a régebbi romantikus elképzelésektől (amilyen például az agyonidézett Horváth István az ő különféle történeti elképzeléseivel együtt), ezeknek a követelményeknek a lehető legnagyobb mértékben eleget tesznek.

Ezt a történetszemléleti fejlődést és változást különben a legtöbb nemzetnél megfigyelhetjük s ott is ugyanazokat a fázisokat és fokokat tudjuk regisztrálni, mint a magyar történetírásnál. És végeredményben, ha a Macůrek által felhozott kifogásokat alkalmaznók, és ebből a kritikai szemszögből néznők és bírálnók például a csehszlovák történetírást, ott is találhatnánk ebben a tekintetben elég kifogásolni- és javítanivalót.

Folyóiratunk szűk keretei nem engedik meg, hogy Macůrek könyvének minden állításával külön-külön és pontról-pontra foglalkozzunk; ez egyrészt hosszadalmas, másrészt hiábavaló is lenne, mert csak elterelné a figyelmet a lényegről. Hogy azonban bizonyos mértékben mégis fogalmunk legyen a szerző történetszemléletéről, módszeréről, könyvének eléggé polemikus és sajátos csehszlovák szelleméről, néhány példát szeretnénk felhozni, ahol Macůrek a magyar történészek állításainak homlokegyenest az ellenkezőjét állítja.

Mindjárt könyvének első fejezetében, ahol a Középduna viszonyaival és állapotával foglalkozik a magyarok bejövetele előtt, előadja, hogy a szlávok már a VI. században jelen voltak a későbbi Magyarország területén, ahová az avarokkal jöttek családonkint, kisebb csoportokban s nem külön. Legérdekesebb azonban az az állítása, hogy a mai Szlovenszkó területén lakó szlávok megegyeztek a tőlük nyugatra letelepedett csehekkel és morvákkal s egységes „csehszlovák" törzset alkottak (24. oldal). Macůrek az első, aki történelmi alapon igyekszik igazolni a cseh, morva és szlovák nemzet azonosságát. Ebben a tekintetben nemcsak a magyar, de a szlovák történészek is más álláspontot vannak. (A mai szlovákok ősei a nagymorvák voltak.)

Árpád vezérré választása nem hozta meg a magyar nemzet egységét, csupán a nomád törzsek eléggé szabad és tág kötelékét, amelyet csak a fővezér személye kapcsolt össze, de amelyek azért teljesen külön és függetlenül élték az ő oligarchikus életüket (29. oldal). A vérszerződést, mely a magyar irodalomba Anonymus krónikája révén került be, puszta fantáziának tartja. Pedig a történeti kritika mai álláspontja szerint a vérívás és vércsurgatás szertartása eléggé elterjedt szokás volt a primitívebb törzsek vagy egyének szövetkezésénél. Ez a vérívás más nemzeteknél, így például a hunoknál is megvolt s éppígy meglehetett a magyaroknál is.

Macůrek szerint Szent István a koronát nem II. Sylvester pápától, hanem III. Ottó német császártól kapta. Szent István apostoli hatalmáról pedig úgy nyilatkozik, hogy nem lehet történeti források segítségével bebizonyítani azt, hogy Szent István megkapta volna az apostoli király címet és a kettős keresztet s ezzel kapcsolatban az apostoli hatalmat, csak annyit enged meg, hogy a pápai kúria hallgatólagosan beleegyezett az egyházmegyék, püspökségek alapításába, de ebbe is csak uralkodásának végén (38—39 oldal). A magyar historiografia álláspontja ezzel szemben az, hogy jóllehet Szent István Rómába fordult királyi koronáért, ez nem jelentette azt, mintha ő függetleníteni akarta volna magát a német császár hatalma alól. II. Sylvester pápa és III. Ottó a legnagyobb egyetértésben voltak egymással s közös megegyezéssel törekedtek a római birodalom felújítására, tehát nem lehetett közöttük hatalmi ellentét.

Horvátországgal kapcsolatban azt állítja, hogy az nem tartozott a „kapcsolt részek" (partes adnexae) közé, jóllehet 1102-től kezdve közös uralkodója volt a magyar résszel, hanem csupán perszonál unióban volt s egészen külön életet élt még 1102. után is.

Az egyes uralkodók és udvaruk magyar nemzeti voltával szemben Macůreknek kétségei vannak .Megállapítja, hogy I. Endre, I. Géza és II. Béla alatt a királyi udvar inkább szláv, mint magyar volt (61. oldal), hogy az Anjouk udvarának egyáltalán nem volt magyar nemzeti karaktere, az udvarban a horvát elem jutott döntő befolyáshoz, magyar főnemes alig volt a király környezetében, s végül, hogy az udvar uralkodó nyelve a francia volt (88—89. oldal). Ezek az állítások nagyon is valószínűtlenek, inkább puszta föltevések. S azt állítani, hogy Mátyás korában a diplomáciai nyelv a cseh volt s az udvarban a latin és a román volt az uralkodó nyelv (109—110. oldal) nemcsak merészségre, de kritikátlanságra is vall. Mátyás szerinte nem volt nemzeti király, sem a magyar nemzeti királyság megalapítója, hiszen még azt is kétségbe lehet vonni, hogy egyáltalán tudott-e magyarúl (109. oldal). Ezt az utóbbi állítását a szerző arra alapítja, hogy a Mátyás után maradt kb. 500 levél közül egy sem magyar. Ezzel szemben tény az, hogy Mátyás udvarának olasz jellege volt, a levelezés nyelve pedig a latin volt. Hogy magyar nyelven írt levél nem maradt fenn utána, azt könnyen meg lehet magyarázni azzal, hogy a magyar nyelv akkor még nagyon fejletlen volt s csak a nép beszélte, ebből azonban még nem következik az, hogy egyáltalán nem tudott volna magyarul. Cseh nyelvű levelek pedig azért maradtak fenn utána, mert cseh király is lévén, kancelláriájának cseh nvelvű leveleket is kellett kiadnia.

S amint, — Macůrek szerint, — az egyes uralkodóknak és udvaruknak nem volt magyar nemzeti jellege, éppúgy nem volt a nemesi és más megmozdulásoknak sem. Így a Wesselényi-összeesküvésnek és II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának sem volt nemzeti jellege. A Wesselényi-összeesküvésnek azért, mert abban horvátok is résztvettek és mert tisztára rendi-politikai megmozdulás volt (166. oldal). A Rákóczi-fölkelésről pedig azt állítja, hogy kezdetben tisztára szociális indítóokai voltak, csak az alsóbb néposztályok vettek benne részt s csak később nyert politikai színezetet (171—172. oldal).

Ami aztán a nemzetiségi viszonyokat illeti, ott aztán igazán eltér Macůrek a magyar történetírás elért és elfogadott eredményeitől. Így, szerinte, Szent István nem alapított nemzeti államot, államalapításában más nemzetiségekre kellett támaszkodnia (59. oldal). Magyarországot mind az ő, mind pedig későbbi időkben nem magyar nemzeti államnak, hanem inkább szláv-magyar államnak kell tekinteni (61. oldal). Leghatározottabban pedig Szekfű állításával szemben foglal állást, aki szerint csak a törökök kiűzése után kezdődött meg Magyarországon a nagyobb nemzetiségi hullámzás, hogy csak akkor vált Magyarország nemzetiségileg oly tarkává. Macůrek azt bizonyítja, hogy a más nemzetiségek már a törökök kiűzése előtt elfoglalták a maguk területét és résztvettek a magyar állami életben.

Hiányai is vannak a könyvnek. Igy például nagyon is hiányos és rövid a XIX. és XX. század története, amelynél csak a politikai fejlődés

megrajzolására törekszik. Jóllehet a könyv címe: „A magyarok és a magyar állam története", a magyarok történetével nagyon is könnyen és gyorsan végez, a magyarországi más nemzetiségekről s a belső viszonyokról azonban annál bővebben ír.

A teljesség kedvéért még néhány kisebb hibára is rá kell mutatnunk. A garamszentbenedeki apátság alapítását Szent István apjának, Gézának, tulajdonítja (38. oldal), egy más helyen azonban már helyesen idézi az alapítási évet (45. oldal). Nagyon pontatlan az Árpád-házi királyok uralkodási idejének idézésénél: így például Péternél csak egyszer idézi az uralkodási időt (1038—1041), pedig még másodszor is uralkodott (1044—1046). Lehetséges, hogy ezek csak elírások, de a könyv pontosságának rovására mennek.

Elég sok a hiba a könyvben a magyar szavak írását és a művek idézését illetőleg. Néhány magyar munkának a címét rosszul fordítja le. Az „ny" végű tulajdonnevek (Koppány, Pázmány) cseh képzésébe és ragozásába is hibák csúsztak be.

De nem lenne helyes, ha nem említenők meg a könyv jó és értékes oldalait is. A magyar történelem uj periodizációja, melynél a szerző a belső viszonyokat és fejlődést tartja szem előtt, eléggé sikerültnek mondható. Legnagyobb érdeme a könyvnek, hogy az egyes fejezetek végén bő, sőt mondhatnók, hogy a kérdés teljes magyar és idegen nyelvü irodalmát hozza s alig itt-ott kell néhány fontosabb tanulmánnyal pótolni. A magyar történelemmel foglalkozni akaró csehszlovák intellektuelek számára megbízható útmutatóul szolgálhat. Tény az is, hogy néhány történeti kérdésnek vagy rövidebb korszaknak a megrajzolása sikerült. Áll ez különösen azokra a részekre, ahol a magyarországi idegen nemzetiségek szerepével foglalkozik s ahol néhány új és értékes adatot és eredményt is mutat fel, de kifogásolnunk kell azt, hogy ezt a magyarság történetének rovására tette, amely így igen hiányosan van megrajzolva s az idegen nemzetiségek szerepét és fontosságát kiemelve és kihangsúlyozva, a magyarság történeti szerepe nagyon is szerénynek, mondhatnók másodrangúnak látszik. Ez azonban a szerző ügyesen burkolt tendenciájával és sajátos történetszemléletével könnyen megmagyarázható. Végül a közel 50 oldalas tárgy- és névmutató is a könyv előnyére írható.

Az egész kézikönyv az idézett tanulmányokon alapszik, új forrásanyaghoz nem igen nyúl. Az egyes kérdések tárgyalásánál természetesen inkább az idegennyelvü munkák eredményeit fogadja el, mint a magyarokét, bár több helyen egy álláspontón áll a magyar történetirással. Ezt azonban nem hangsulyozza ki, csak ha ellentétes álláspontot foglal el. Ebben a tekintetben a munkát tényleg csak kézikönyvnek vehetjük s nem beszélhetünk róla, mint új eredményeket felmutató tudományos műről.

Jóllehet Macůrek könyvében a magyar történetírás „revizió"-ját tűzte célul maga elé, mégis, az ő könyve szorul legelsősorban — s elég nagy mértékben, — revizióra.

UJVÁRY JÓZSEF

Magyar író amerikai naplójából

Az élet közhelye: Sindbad hajóján indulunk el s személyszállító gőzösön kötünk ki.

*

A költőnek a többi között az a feladata, hogy a világot megvédje önmagával szemben.

*

Líra: mikor a szívben vadul zokognak a vágyak s kabátunk gomblyukában álmunk virágát viseljük.

*

Az élet felületének az a természete, hogy nem tűri a szenvedély lázát. Ezt úgy hívják, hogy józan ész.

*

Haszontalan, csavargó fajta volt,
Gúzsbakötni sohasem lehetett.
Visszapattant róla a szó s korholt
lénye mindenkivel verekedett.
De egyszer láttam, amint a hulló
csillagot próbálta kézbe fogni.
„Mért tetted?", kérdeztem. „Gyorsan múló
sorsomban csak így tudtam zokogni."

*

Charles Lamb egy helyt azt kérdi, hogy lehet-e a kísérteteket szórakoztatni? Ebben a halhatatlanul irónikus kérdésben mennyi az életszeretet! És néha magamtól kérdem: emberekhez szólok-e, visszhangban élő emberekhez, amikor az angol nyelvű világból magyar nyelvű írásaimat hazaküldöm? Ezek a nyomtatott betűbe iramodó vallomások (amelyeket élőszóval nem mernék elmondani, mert pirulnék s a pirulás az érett férfi esetében határozottan szemérmetlenség) szürkén és reménytelenül élik-e ki sorsukat a folyóirat hasábjain, vagy pedig lelkük vére és bora találkozik-e az olvasók lelkének vérével és borával? A politikusok nyikorgó kocsikerékké züllesztik az életet s mint részeg kocsisok verik a Sors lovát, amely lucskos és pocsék úton kénytelen trappolni . . . s ilyen körülmények között miért csüngjön az álom fényes szemén a távoli figyelem, tekintettel arra, hogy a maga baja épp eléggé lefogja. De talán éppen azért, mert saját baja annyira foglalkoztatja, jól esik a messzi magyar hangra felfigyelni, arra a bizonyos magyar hangra, amely az emberi közösség lelkiismeretének magyar kifejezése. A romantikus költő a holdat adja ajándékba embertestvéreinek; az Amerikában élő magyar tollforgató egyebet nem tehet, mint azt, hogy saját lelke kenyeréből szel egy darabot s átnyújtja azoknak, akikhez a közös anyanyelv parancsszava köti. Elfogadják-e?

(Cleveland, Ohio.)

REMÉNYI JÓZSEF

Öt év mulva...

Lassú mozdulattal hajtogatta vissza a borítékba a levelet s eltünődött az emlékeken, melyek az elolvasott sorok után rajzottak lelkében.

Már öt év múlt el azóta, — számolgatta magában.

Öt évvel ezelőtt ismerkedett meg vele a délvidéki fürdőhelyen, ahol szabadságát töltötte.

Megelevenedtek előtte a gondtalan napok, amikor órák hosszat siklottak motorcsónakkal a tó hullámokkal fodrozott vizén. A lány ilyenkor behunyta szemét, táguló orrcimpákkal szívta magába az üdítő levegőt, keze rátévedt kezére, melyre rásimult, mint tapadó bársony. A tó közepén leállították a motort. Csend vette őket körül, csupán a fürdőzők vidám kacagása szürődött hozzájuk a távoli partokról.

Oly egyedül voltak, oly távol mindenektől . . .

A kékazúrban fecskék nyílaztak s a felszálló párák ködbe burkolták a távoli hegyeket. Aranykarikák táncoltak a vizen s a lány haja aranykarikákban omlott fehér homlokára. Finoman ívelt nedvespiros száján könnyű mosoly suhant végig, amint a forró szavakat hallgatta, melyek vallomásként hullottak a fiú ajkáról. Néha hálás tekintettel felpillantott rá, csókra nyújtotta az arcát s halkan maga elé ismételte a nevét.

Boldogok voltak.

Nem törődtek semmivel. Élvezni akarták minden pillanat szépségét, mintha előre érezték volna, hogy mindez lassan eltünik, mint őszi tájról az élet színe.

Jól emlékezett még arra, hogy az utolsó estén tánc közben epés megjegyzést tett az egyik elegáns fiatalemberre, aki könnyedén meghajolva feléjük köszönt. Nem akarta megbántani a lányt, de bosszantotta, idegessé tette, hogy valaki idegen meg akarja zavarni mindent feledtető boldogságukat.

A lány akkor csodálkozva nézett rá, mintha nem értené meg s csak ennyit mondott:

— Nem hittem volna, hogy erre is tudsz gondolni . . .

Könnyed szemrehányás volt a hangjában s szomoruság. Ha most utánagondol, nem is érti, hogyan bánthatta meg őt. Hiszen a lány minden gondolata, minden mozdulata, minden szava annyira az övé volt, hogy valóban nem érthette meg az első pillanatban a szavak mögé rejtett férfigondolatot.

Visszagondolt a búcsúzásra is, amikor mindketten igyekeztek közömböseknek látszani, mintha nem hinnék el és nem tudták volna, hogy ez a búcsúzás egyuttal búcsúzást jelent mindentől, ami szép volt életükben s a válás olyan ürt támaszt bennük, amit semmi sem fog kitölteni tudni.

Nevetségesen egyszerű mondatokat, szavakat mondottak egymásnak, mialatt lelkükben világok omlottak össze. De egyikük sem akarta ezt a másiknak bevallani. Csak önmagukban szenvedtek.

Mialatt a vonat befutott a pályaudvarra, a lány könnyedén karjára tette a kezét s feléje fordult:

— Te nem is láttad tegnap, hogy a viharban felborult a tavon egy vitorláscsónak?

— Nem... éppen a szobámba mentem fel borotválkozni, — felelte ő s búcsúzásra nyujtotta kezét.

— A viszontlátásra!

— A viszontlátásra! — válaszolta halkan a lány.

Tengerzöld szemében mintha könnycsepp csillogott volna...

Vagy talán tévedett? Lehet, mert mikor a vonatablakból kihajolt, hogy utolsó búcsút intsen, a lány már mosolyogva emelte üdvözletre a kezét.

— Öt éve már, — tünődött el most, mialatt kezével lassan morzsolta a levelet. — Öt éve...

Újra maga elé képzelte az állomás virágokkal diszített sárga épületét.

Egyik emeleti ablakból szőke nő hajol ki, a vonat mellett pincérfiú szalad végig s hűsítőt kínál, egy elkésett utas szaladva jön ki a kijáraton, a vonatfülkében fiatal lány keres helyet. Az ügyeletes vasúti hivatalnok unottan jelzi az indulást. A vonat lassan megrázkódik. Sisteregve csúszik ki az állomásról. Rohanó távírópóznák, zöld mezők, várromok. Alagútak. Fodrozott bárányfelhők. A nap egyre ferdébben süt be az ablakon. Alkonyodik. Lassan eltünnek a rétek s füstölgő gyárkémények merednek elő a félhomályból. Homlokát az ablaküvegre szorítva üveges szemmel mered a távolban felvillanó villanyfényekre. Nem tud semmire sem gondolni. Csak érzi, hogy a vonat egyre távolabb viszi — egy emléktől. Arra riad fel, hogy a jegyszedő megérinti a vállát. — Végállomás, — figyelmeztette. Hordárnak int s lassan megindul a kijárat felé, vissza az unott hétköznapok egyhangúságába.

Öt év telt el azóta...

Öt hosszú év. Küzdelmekkel, gondokkal, robottal, tánccal, pezsgővel, könnyű kalandokkal terhes esztendők.

A lányról azóta alig hallott valamit. Nagyritkán egy-egy levelezőlap, rövid levél lobbantotta lángra a hunyó emléket, de ezek fakó sorok voltak, élettelen szavak, melyek súlytalanul, néha érdektelenül hullottak ki emlékezetéből, mint konkoly a gabona közül. Később ezek is elmaradtak. S az emlék fakulni kezdett, mint préselt virág a könyv lapjai között.

Most pedig öt esztendő múlva újra a régi egyszerűséggel hívja őt magához.

Pár rövid mondat csak az egész levél. Látni akarja... Nem mentegetődzik, nem hívja segítségül a multat az emlékeivel, nem ígér semmit. Csak látni akarja... Érezni a keresetlen szavakban a vágyódást és szomorúságot, mely a régi órák hangulatát akarja visszavarázsolni néhány rövid percre. Látni akarja, hogy sötét szemében újra fölfedezze a megbocsátó jóságot és boldogságot, melynek tükrében oly könnyűnek és oly boldognak érezte az életet. Hívja, hogy újra hallhassa a forró szavakat ugyanarról az ajkról, mely a csók mámorára tanította s mely oly lágyan tudta nevét suttogni: „Lilly..."

„Lilly, Lilly..." — suttogta most maga elé többször a lány nevét, mint valamikor a csöndes tavon ringó csónakban, ha a lebukó nap után

az alkonyban kigyúltak a parti fények. Behunyta szemét: maga elé képzelte az alakját. Kék ruhában látta legútóljára. Szőke hajának egy fürtje a homlokára hullott. Szinte érezte parfőmje illatát. Egyszer rácsöppentett belőle kabátja hajtókájára is. Hónapokig érezte ruháján ezt az illatot. Eszébejutott, hogy egyszer az egyik barban végigtáncolta az éjtszakát egy táncosnővel, aki ugyanezt a parfömöt használta. Az ismerős illat felkorbácsolta a vérét s hajnalban a táncosnő lakásán ébredt föl. Azóta nem ment többé barba...

Idegesen az asztalra dobta a levelet, cigarettára gyújtott s gyors léptekkel kezdett fel-alá járni a szobában.

Elutazik hozzá, — határozta el hirtelen. Holnap éppen szombat van. Délben hazajön a hivatalból s a kora délutáni vonattal elutazik hozzá. Vasárnap estére már vissza is jöhet. Eszébejutott, hogy barátnőjének szombat estére megígérte, hogy együtt mennek el színházba. Majd talál valami kifogást. Nem kell tudnia, hogy elutazik. Tudta, hogy szereti őt és sajnálta volna, ha esetleg szomorúságot okoz neki. Majd inkább meglepi valami kis ajándékkal... Most csak egy gondolat foglalkoztatta. Látni akarta Lillyt, a hangját akarta hallani s mégis szorongva gondolt arra, hogy esetleg másmilyennek találja, mint amilyen akkor volt, amikor évekkel ezelőtt elvált tőle.

Megállt az egyik tükör előtt. Az arcát vizsgálgatta. Kezével végigsimította haját, mely homlokán erősen ritkulni kezdett. Szemének sem volt meg már a régi csillogása s arcán szája körül mély vonást szántottak az elmúlt vágyteli éjtszakák. Fáradt arc nézett rá vissza a tükörből.

— Hátha Lilly is... — döbbent agyába a gondolat, de elhessegette magától, mint kóbor téli varjat. Hirtelen mozdulattal magára kapta kabátját és leszaladt a közeli póstahivatalba, hogy táviratot adjon fel a lány címére.

*

Másnap sietve igyekezett haza a hivatalból. Kapkodva csomagolt össze néhány ruhaneműt és autón robogott ki a pályaudvarra. Még idejében elérte a vonatot. Egyedül húzódott meg az egyik fülke sarkában. Nézte az ablak előtt elhúzódó hóval borított mezőket. Az ablakot a meleg levegő párával vonta be, mely cseppé futott össze és rezegve futott végig az ablaküvegen.

Ezeket figyelte.

Kint nagy pelyhekben hullott a hó.

A kerekek monotón kattogása félálomba ringatta. Arra riadt fel, hogy a vonat lomhán megáll.

Leszállt s megindult a kijárat felé.

A lány már várta őt s mosolyogva nyújtotta feléje kezét.

— Kicsit késtél, már régóta várok rád, — mondotta.

— Igen, úgy látszik, öt év után még mindig késik az órám, — válaszolta nevetve s megindultak az utcák felé.

— Ne csodálkozzál, hogy hívtalak, — fordult feléje a lány. — Ne is kérdezd, hogy miért. Ugysem tudnék válaszolni rá. Talán mert eszembe jutott minden, amit nekem adtál. S látni akartalak. Talán, mert vártam rád s nem bírtam tovább a várást. Mindig gondoltam, hogy egyszer majd

mégis eljössz, újra együtt lehetek veled s együtt barangolhatunk a zegzúgos kis külvárosi utcákon. Emlékszel? Valamikor mesélted nekem, hogy nem szereted a fényes körutakat, csak azokat a kis utcácskákat, ahol a házak szűk-homályos udvarain verkli szól...

— Igen... — felelte s szórakozottan nézte a lányt. Most mintha még valamivel karcsúbb lenne. A haja éppen olyan szőke, mint valamikor. De a hangjában valami idegenség van. Mintha más valaki beszélne s nem ő.

A lány érezte, hogy figyelik.

— Nagyon megváltoztam azóta, amióta nem láttál? — kérdezte.

— Talán karcsúbb lettél. Ha ugyan ez végzetes hiba, — válaszolta. — És én?

— Te?... Azt hiszem, te sem változtál, — mondta bizonytalanul. — Talán kicsit megöregedtél. De ezen nem is szabadna csodálkoznom, hiszen már régóta nem láttalak... Mondd, szerelmes voltál azóta más asszonyba is?

— Szerelem... Szerelemnek lehet azt nevezni, ha valakit megcsókolunk? Mert véletlenül vágyteli órában találkoztunk vele? Mondd egész őszintén? A szerelem a véletlen ajándéka, amivel szerintem csak nagyritkán ajándékoz meg bennünket a sors. Nem más mint megérzés, fölismerés. Mint ahogy a barátok felismerik egymást álarc alatt. Az igazi szerelem úgy szökik csodás virággá az ősi ösztön buja talajából, mint ahogy az ősi formából kibontakozott Praxiteles Hermese. Ezt ilyennek érzem én és ilyennek érzi minden átfinomultlelkű ember, aki felismeri a dolgok végtelen rendjét, hallja az élet határtalan folyamának hullámdalát. Chanson éternelle...

— S amikor mást csókoltál, nem gondoltál soha arra, hogy mégis csak tőlem vettél el valamit, ami az enyém volt?

— Másban is téged láttalak. Téged kerestelek...

— Hogy könnyebben elfelejthess... — vágott hirtelen szavába a lány.

Szótlanul mentek tovább.

A transzparensek vakító fényt szikráztak az úttestre. Autók suhantak el mellettük. Az egyik moziból jókedvűen tódult ki a közönség.

Elegáns étterembe tértek be. Frakkos pincér tálalta a vacsorát.

A jazz tangót játszott.

Egymás karján síklottak a fényes parketten. A félhomály és a halk ritmus emlékeket lopott szívükbe.

— Emlékszel, Lilly, arra a fiatalemberre, aki a búcsúestén a tóterraszon tánc közben köszöntött téged? Ideges voltam. Megbántottalak...

— Emlékszem. Akkor nagyon fájt nekem, — felelte halkan a lány, — de nem tudtam haragudni rád. Tudtam, hogy azért tetted, mert szeretsz. Tudtam, hogy az enyém vagy.

— És te az enyém, — símult közelebb a lányhoz. — Mint most is. Még mindig. Úgy-e? Akarod?

A lány nem felelt. Lehúnyta a szemét. Mosolygott.

Fizettek.

Az autó zajtalanul siklott velük az éjtszakában. A lány keze rátévedt kezére, s rásimult, mint tapadó bársony.

Karonfogva, csöndesen mentek föl a kis hotelszobába s idegeiket régi napok íze zaklatta fel.

A fiú a villanykapcsolót kereste, de most a rájuk zúduló fényben megrezzenve pillantottak egymásra, mint riadt madarak.

A kopár falak, az egyszerű pamlag, a piros takaróval vetett ágy a mindent széppé varázsoló illuziók világából a való életre ébresztette őket. Mohó vággyal keresték egymás ajkát. Ösztönös ijedtséggel menekültek a csókokba, melyekben egy régmúlt nyár minden szépségét akarták visszavarázsolni.

— Szeretsz? — kérdezte a lány.

Nem felelt. Lecsókolta a szemét és ajka végigsimult a lány arcán, nyakán. A válla fölött a fehér sima bőrön hosszú piros csíkot vett észre. Ez azelőtt sohasem tünt fel neki. Zavartan kapta el a fejét és kérdően nézett a lányra.

— Operáltak. Egyszer tűvel karcoltam meg és vérmérgezést kaptam. Nem is tudod, hogy élet-halál között lebegtem. Szerencsére sikerült az operáció, különben most nem csókolhatnálak, — mondotta mosolyogva s újjai görcsösen szántottak a fiú hajába, aki egyre csak a fehér bőrtől elütő nyerspiros forradást nézte. Valami megmagyarázhatatlan érzés lett rajta urrá. Meg akarta csókolni a lányt, de valahányszor föléjehajolt, szeme visszatévedt a sebhelyre, melyet most már csúfnak, elviselhetetlennek, ellenszenvesnek látott. Minél tovább nézte, annál nagyobbnak tünt föl előtte. Mintha az egész nyakat körülövezte volna és az aranyló hajfürtök takarója alatt bújt volna meg. Már felfutott a kicsi fül mellett és elborította a fél arcot, melyről eltünt minden sápadtság.

Kétségbeesetten meredt a lányra, aki félelemmel figyelte, hogy változik meg hirtelen az arca. Női ösztönnel egyszerre megérezte, hogy mi megy végbe a fiú lelkében. Ijedt mozdulattal kapott a nyakához és újjaival takarta a vörös forradást. Majd megigazította ruháját és végigsimította a haját. Nyugodtnak akart látszani.

— Meddig maradhatsz? Mikor kell visszautaznod? — fordult hirtelen a fiú felé.

— Csak rövid időre jöttem. Kora reggel az első vonattal utazom vissza, — felelte a fiú, mialatt meredten nézett maga elé. Majd ráeszmélt arra, hogy megbánthatta a lányt, fájdalmat okozhatott neki s ezért hirtelen hozzátette: — De legközelebb hosszabb szabadságra jövök s akkor, úgy-e, majd többet lehetünk együtt. Istenem! Ez a pár óra olyan hamar elmúlik . . .

A lány fájdalmasan nézett rá. Idegesen készülődni kezdett. Anélkül, hogy a tükörbe nézett volna, fejére igazította kalapját. Nem bánta, hogy haja kúszált.

Szótlanul indult hazafelé. Nem lakott messze. A fiú belekarolt, úgy kísérte. A kapú előtt búcsúzásra nyújtotta a kezét:

— A viszontlátásra!

Csak most vette észre, hogy a lány szeme könnyes. Lehajolt s megcsókolta a kezében nyugvó ájult, sápadt kezet.

— A viszontlátásra! — mondotta a lány s eltünt a kapu alatt. A ne-

héz ajtó csattanva csapódott be mögötte. Mintha éles sikoly hasított volna be a késő éjtszakába.

A fiú a csukott ajtót nézve úgy maradt ott mozdulatlanul. Sokáig kellett figyelnie, míg a kulcs ráfordult a zárra. Majd hallotta a lány lépteit, amint a lépcsőkön egyre távolodnak, halkulnak. S most érezte, hogy a halkuló léptekkel egyre jobban távolodik tőle a lány is, egyre nagyobb és nagyobb űr hasad köztük, amit semmi sem fog tudni többé áthidalni. Érezte, tudta, hogy ezek a léptek nem térnek vissza többé hozzá s az elhaló koppanásokkal életéből kipereg a lány emléke, mint nyított tenyérből a búzaszem.

Különös fájdalmat érzett.

Kiáltani szeretett volna, a lány után akart rohanni, hogy megfogja a kezét és visszatartsa, visszahívja magához. Szerette volna neki megmondani, hogy még mindig szereti, hogy maga sem érti, hogyan juthatott eszébe az a bolond gondolat, mely annyira elhatalmasodott rajta. Fölemelte a kezét, hogy megrázza a kilincset, de a világos kapun úgy tünt föl előtte a fényesretisztított vörösrézkilincs, mint valami torz, éles forradás.

Megrettenve kapta vissza a karját.

Tanácstalanul nézett a csengőre, majd megfordult és céltalanul, bukott fejjel indult a sötét, mély utcák felé . . .

KOVÁTS BÉLA

Üveglabda

A két kezedben üveglabda:
csak nézd: a könny még látszik rajta.

Csak fogd: a könny csúszóssá tette
és nem sokáig ül kezedbe.

Ha ráhullnak a hamis képek:
meghal benne a szív és lélek.

A hamis hangokat is hallja:
kényes játék az üveglabda.

S ha tarthatatlan már a nóta:
hát belegurul a folyóba . . .

URR IDA

— Szívesen szolgálok felvilágosítással. Mindenekelőtt elzárjuk az elitéltet minden érintkezéstől más emberekkel. Alapos orvosi vizsgálat és az esetleg megállapított betegségek lehető kigyógyitása után minden lánc vagy béko nélkül egy eléggé tágas világos szobába helyezzük, melyben bőven talál bevackolódásra, de nem kötélsodrásra alkalmas perjéket is. A zárka egyik oldalán ablak, melyen át elegendő világosság, sőt bizonyos órákban napfény is esik be, de az ablak olyan magasan van, hogy azon a fogoly ki nem nézhet, e mellett a fal olyan sima és még a legélesebb szerszámokkal sem kivájható anyagból van, hogy a fogoly, akinél természetesen semminő szerszámot nem hagyunk, arra föl nem kuszhat, ki nem szökhet. A másik oldalon az egyik sarokban ürülék-nyílás, a másikban ételfülke, ahol naponta felvonó útján megjelenik és éppenúgy el is távozik a törhetetlen és helyéből el nem mozdítható élelem-sajka. Az élelem: minden étvágy számára elégséges, e mellett föltétlenül egészséges vitaminkása; iható víz is állandóan folyik a sarokban; ezekkel tartozunk az egyéni élet kíméletének és tiszteletének, még ha megrögzött bűnösről vagy emberi szörnyetegről is van szó.

— Ott tölti azután a rab minden hátralévő napját egyformán?

— Egészen egyformán. Számára többé nem léteznek sem a hetek, sem a hónapok, sem az évek; változatossága csak a nap- és bizonyos mértékig az évszakok váltakozásában meg a napi étkezés visszatérésében van, mely utóbbi azonban szintén előírásszerűen egyforma; már ünnepekhez vagy bárminő szórakozáshoz többé semmi köze. Soha többé emberi arcot nem lát, emberi hangot nem hall, a bezárásakor élvezetten túl emberi segítségben nem részesül. Sem börtönőr, sem orvos, sem pap nem keresi fel; közléseit, kérdéseit, ha ilyeneket valahogy talán az ételszállítón át megkísérelne, nem veszik tudomásul. Egykori hozzátartozóinak hogylétéről, még haláláról is éppoly kevéssé tudhat valamit, mint azok az övéről. Ha megőrül, ezt nem tudja meg senki, mert a zárkából a legerősebb ordító hang sem hallatszik el sehova. Azt, ha egyszer meghal, onnan tudja meg a börtönfelügyelőség, hogy bizonyos időn keresztül érintetlenül hagyta élelmét. Akkor kerül a sor a zárka felnyítására, kitakarítására, fertőtlenitésére.

— De hiszen ilyen elzárásnál már emberségesebb lenne egy enyhe, mondjuk észrevétlen kivégzés, — vetette ellen Widmár.

— Nem, — mondta fölényesen a büntetőjogász. — Mert bármily lelkiismeretesen igyekszünk is minden tényállást kideríteni, a tévedés lehetőségét teljesen ki nem zárhatjuk. Legalább elméletileg mindig fennmarad annak a lehetősége, hogy valakit büntetlenül ítélnénk halálra. Ha az ilyen a vesztőhely helyett a végzárkába, — ahogy ezt nevezzük, — kerül, akkor még fenntarthatja az a reménység, hogy ártatlansága egyszer kiderül és akkor rögtön újra kinyílik számára az ajtó az emberi társadalom felé. Igy soká el is élhet a végzárkában.

De ha, miként ez a legrendesebb eset, valóban elkövette a terhére rótt cselekvényt, ez a reménység sem int számára és valószínűen mihamarább testileg is eltávozik az élők közül anélkül, hogy evégett az állam, a társadalom terhelné lelkiismeretét egy emberi élet egyenes kioltásával. Nem nagyszerű emberség ez?

A büntetőjogász várakozóan nézett Widmárra, várva a bámuló helyeslést vagy valamely ellenvetést, mely újabb fejtegetésekre, érvelésekre adna alkalmat. Ám az orvos semmit sem szólt, még arcjátékával sem árult el állásfoglalást. Helyette Grimaudin tanító szólalt meg:

— A dahoméi humanitást éppoly nehéz fölülmulni vagy csak megközelíteni is, mint a dahoméi igazságszeretetet és kultúrát, mely minden másnál tökéletesebben valósítja meg a sokszerűség egységét, a differenciáció tökéletes integrációját. Humanitásunk, igazságszeretetünk és kultúránk adja meg jellegét állami berendezésünknek is, melyet egy szóval lehet kifejezni: demokrácia. Nemcsak az egyéneknek, hanem a csoportoknak, még az irányoknak, véleményeknek is egyenlőségi alapon egységbe foglalása.

Az államügyész, a sociopsychológus és az eugenikus a hazafias dicshimnusz hallatára kissé idegesen fészkelődtek helyükön, ellenben Widmár nyugodtan fölvette a beszédtárgyat:

— Tudom, hogy Dahomeyben hamisítatlanul működik az általános választói jog; itt a polgárságot nem lehet mással, mint felvilágosítással, mely ugyan lehet szemfényvesztés is, már bocsássanak meg az urak (Néhány váratlan helyeslő bólintás.), — egy vagy más irányban vezetni. Az azonban igen érdekelne, hogy a kultúrális téren miképpen érvényesül az egység sérelme nélkül minden irány egyenlősége.

— Hát erre legjobb példa a tanítóképző, melyet én is végeztem. Az előírt tananyag mindnyájunk számára ugyanaz volt; egyformán tanultuk az ember-, lélek- és fejlődéstant, az egészségtant, a rendellenességek ismeijét, a gyermeki évek testi és lelki kórtanát. Azután az elméleti és gyakorlati pedagógiát, a módszertant, minden egyes szak tanításának gyakorlati módját a testgyakorlattól és kézügyességektől kezdve a hazai nyelven, természettudományokon, szám- és mértanon keresztül az erkölcsi és állampolgári oktatásig. Hanem a felsőbb évfolyamokon a szorgalmi olvasmányokat már a szerint osztották ki közöttünk, hogy milyen iskolában kívánt valaki majdan működni. E szerint három olvasó-csoportot állítottak fel közöttünk: a polgárit, a munkást és a földművest. Én az utóbbiba tartoztam, nekem szigorlatom alkalmával írásbeli témául ezt adták: Rousseau hatása Mélinere és az agráriusokra. De voltak társaim, akik Bossuet-t, Fénélont, Châteaubriand-t, Montalembert-t, Falloux-t kapták. A munkás csoportban a témák Lafontaine, Saint-Simon, Blanqui, Proudhon, Ruskin, Kropotkin és Lunacsarszky körül mozogtak. Végre a polgárok jövő tanítói Pestalozzit, Frőbelt, Guizot-t, Herbartot, Gurlittot, Kerschensteinert kapták. Így azt érte el intézetünk, hogy mindegyikünk eleve otthonos lett azok gondolkozásmódjában, akik között működésre vállalkozott, ám ezeket a különféle gondolkozásokat tantervszerű irányítás mellett már akkor beleillesztette a hazafias eszmekörbe és azután az életbe kilépve olyan nemzedéket nevelt, melyben az ó-konzervativizmustól a

polgári szabadelvűségen és agrártörekvésen keresztül a szocializmusig, sőt kommunizmusig és anarchizmusig mindenféle irány kíváló képviselőket talált, akiket azonban mindez nem térített el az egységes nemzeti törekvéstől. Ez a legutóbb lezajlott háborúk idején tünt ki legfényesebben, amikor képviselőházunkban a monarchisták és kommunisták, hogy a polgári szabadelvűekről és radikálisokról ne is szóljak, egyhangú lelkesedéssel szavazták meg a háborút és mindent, ami annak győzelmes keresztülviteléhez és majdan ha kell, megismétléséhez szükséges.

— És mit szól ehhez az önök államának főpillére: a humanitás?

— A humanitás? Ennek első és legfőbb érdeke, hogy az egész világ Dahomey útmutatása, példája szerint alakuljon, egyetlen, bár összetett Dahomeyvé legyen.

— Az útmutatást még talán el tudnám fogadni, — felelt Widmár, — de a példát... ennek általános követése minden egyes nép egymással sokszorosan összeütköző igényeinek olyan szélsőségig erélyes érvényesítésére vezetne, melyből alig lehetne más, mint háború a világ minden részében, mindennel együtt, amit a háború az egyes nemzetek életébe kivülről belevisz és belülről kifejleszt.

— Igaz, — felelt kissé zavartan a tanító, — tudom, hogy ön nincs a mi nézetünkön, ezért is küldte ránk azokat az életsugarakat. (Firmin apó: — Amit nagyon jól tett!) Hát hiszen majd meglátjuk, melyikünknek lesz utoljára igaza.

— Remélem, nem látjuk meg, — felelt mosolyogva Widmár, — hisz akkor nekünk kettőnknek kellene egy teljesen kipusztult emberiség utolsó túlélőinek lennünk. Mert amíg emberek élnek a földön, bizonyos kérdések sohasem fognak általánosan egyetértő megoldásra jutni. A Négrelle Cosette és az én életsugarainknak csak az az egy érdemük lehet, hogy legalább egy időre eltérítik az emberek figyelmét azoktól a kérdésektől. És megtanítják őket egy régi sokszor elismert, de sohasem követett igazságra: hogy a háború, tehát a halál ellen nem fegyverrel, tehát megint halállal lehet hatályosan küzdeni, hanem csakis élettel.

XVI.

— Ezt a mondását, doktor úr, följegyzem; holnap az összes lapokban olvasni fogják, — hallatszott egyszerre az ajtó felől, melyen Chouannet szerkesztő lépett be anélkül, hogy a többiek a vita hevében észrevették volna.

— Köszönöm a nyilvánosságot, melyet kis ötletem számára megnyitni hajlandó, — felelte jókedvűen Widmár. — Különben minek köszönhetem találkozásunk szerencséjét?

— Csakis részemről a szerencse, — vigyorgott a tudósító. — Onnan jön, hogy Dahomey kormánya engem osztott be doktor úr szolgálatára, — itt az igazoló írásom — és engem is bízott meg, hogy odakísérjem, ahova bizonyára törekedni méltóztatik, a legfőbb hadvezetőség palotájába. Amennyiben az én csekély erőm nem lenne elégséges az ön minden irányban kiszolgálására, segéderők korlátlan számban állnak rendelkezésünkre. Szíveskedjék csak kitekinteni az ablakon.

Widmár kinézett. Most már nemcsak egy tábori őrs volt az udvar végében, hanem egész, legalább egy ezred állományát igénylő sűrű kordon. És e mögött bármely pillanatban indulásra kész tankok, páncélos repülőgépek láncsora.

— Igazán impozáns ez a dahoméi haderő, — mondta Widmár alig elrejtett gúnnyal.

— Úgy-e, az ? — diadalmaskodott Chouannet. — És ön itt ennek az erőnek csak nagyon kis részét látja. Százszor, ezerszer ennyi katonánk van készenlétben, hadiszerünk tízezerszer is ennyi. Olyan hadiszereink, szervezeteink is vannak, amelyekről önöknek vagy másoknak sejtelmük sincs. Nem technikai, vegyi, sugárvető osztagainkra célzok; hiszen ezeket minden ország felállítja és letagadja. Nem is páratlan hírszolgálatunkra, mely három órán belül szikratávírón jelenti, ha a világ bármely országában új bakancsot kapott egy katonaszázad. Vannak ezenkívül propaganda-csapataink is, csupa világ- és emberismerő, szó- és tollmesterekből, művészekből, akik egyrészt lakosságunkban tartják ébren a férfias, hadakozó szellemet, az „üsd nem apád", az „addig üsd, amig meleg", a „legjobb védelem a támadás" szellemét — és ugyanakkor a világ minden tájára kürtölik a béke és az emberiesség szózatát, minden lehetséges ellenfelünknek nap-nap után a fejébe verik az egyetértés, az engedékenység, a türelmesség áldásait. Ezeknek a beszédeknek, írásoknak, olykor még tetteknek is hatása alatt némelyek a világ legvérszopóbb barbárainak, mások az emberiesség legtisztább képviselőinek tartanak. Mindkettőjüknek tökéletesen igazuk van; az egyesek egyéni hajlamain alapuló szereposztástól eltekintve a harciasság és a békeszeretet csak két, hogy úgy mondjam, szellemi keze a mi egyetlen egységes, minden más fölött uralkodni, minden más értékeit magának tulajdonítani hivatott hazánknak. Hogy is mondják Ugandában? Right or wrong, my country — helyes vagy helytelen, csak hazám javára legyen. Mi ugyan már inkább így mondjuk ezt: Helyes és helytelen, de minden a hazánkért.

— Miután önnek, mint látom, az a megbízása, hogy engem Plparisba kísérjen, — szólt most az előbbi beszédtárgyat félbeszakítva Widmár, — legjobb, ha mindjárt elindulunk. A nap már szállni kezd, nem fogunk szenvedni a melegtől.

— Nem szenvedtünk volna délben sem, — szólt fölényesen mosolyogva Chouannet, — hűtős repülőgépről gondoskodtam; ez már csak a legkevesebb, amit egy ilyen kíváló személyiség fogadásánál megtehettem.

Fölkészültek. Widmár elbúcsúzott házigazdáitól, akikhez, mire a repülőgépig kellő két-háromszáz lépést megtették, az egész falú lakossága csatlakozott. Mindenki, legalább a vénebbek, tekintélyesebbek meg akarta szorítani az „igazi jó barát" kezét, ahogy őt a falu hadirokkant bírája, Chénier, első találkozásra elnevezte. „Doktor úr, maradjon köztünk, ne hagyjon el minket!" hangzott feléje mindenfelől. A katonai sorfalak ezalatt lábhoz tett fegyverrel csöndben álltak. Hanem mikor a négyüléses repülőgép, melyen két pilótán kivül Widmár és Chouannet foglaltak helyet, már éppen a levegőbe emelkedett, egyszerre vagy egy féltucat hatalmasan megtermett, félelmetes arckifejezésű

fekete legény termett ott, akiknek egyike erőteljes hangon így szólt a gép felé: „Úgy vigyázzanak a doktor úrra, hogy ha baja esik, egyikük sem fogja megérni a jövő holdtöltét." És kezével egy ősrégi afrikai hagyományból maradt nagyívű kézmozdulatot tett, mely egy egész szövetségnek halálosan szent bosszúeskűjét jelentette.

(Vége következik.) FARKAS GEIZA

Lápi remete-zsoltár

Kék nádasban élek. Sátram a nádi csend.
Lenn szittyós résein békák brummogása zeng.
Lábam sár-vízbe lóg. Takaróm a zöld bozót.
Szentkönyvem a méla, kígyószemű holtberek.
Lidércek fényinél öreg bölcseség brekeg.

Mély áhitat tesped a lencsés hinár ölén.
A szent-vizek álma némán szenderül fölém.
Ölembe hal forog. Szájába nádméz csorog,
s egy liliom mellett majd ha feldugom fejem,
az ajkamra koccint a kristályszín Hold-kehely.

TAKÁTS GYULA

Irodalmi szemle

Schöpflin Aladár: Ady Endre.

(A Nyugat kiadása, Pozsony.)

Örömünkbe, mely mindig elfog, valahányszor jó könyvet olvasunk, most, hogy Schöpflin legújabb Ady-írását ismertetjük, egy kevés irígység is vegyül: irígykedve gondolunk azokra, akiket Ady géniusza csak ezután fog meghódítani. Ezeknek nem kell majd töprengeniök, hogy mit is olvassanak el az Ady-irodalom ijesztő áradatából, ha Adyt — az embert és a költőt — közelebbről akarják megismerni. Schöpflin könyvében megtalálják mindazt, ami elengedhetetlen az Ady-arckép hűségéhez s amit az érdeklődő mindmáig csak fáradtságos buzgalom árán olvashatott össze, föltéve, hogy kellő itélőképessége volt. Könyve többé-kevésbbé összefoglalás, amit a bíráló nem is titkol. Összefoglalása mindazoknak a jellemző vonásoknak, melyek a költő arcát eddig nem körvonalazhatták élesen, mivel különböző könyvekben voltak szétszórva. Kiválogatásukat Schöpflin csalhatatlan érzékkel végzi. Fölösleges cikornyát még véletlenül sem fedezhetünk föl rajzán, amit az eddigi Ady-képekről egyáltalán nem mondhatunk el. Könyvének újszerűsége abban

rejlik, hogy nem iparkodik „újszerű" lenni. Pedig ez a minden-áron-újat-mondás mint valami betegség üldözte az Ady-életrajzírókat. De Schöpflin írásának legnagyobb erénye talán, hogy tényleg Adyról íródott. Ezt a kijelentést sokan különösnek találhatják, de aki közelebbi ismerője az Ady-irodalomnak, tudni fogja, hogy a legalaposabb okunk van a könyv e „magától értetődö" tulajdonsága dicséretére. Mert az eddig Adyról irottakból csak azt tudtuk meg leginkább, hogy kik voltak a barátai, miféle mulatóhelyeken jártak Adyval egyetemben, s hogy az életrajzíró milyen nélkülözhetetlen személyiség volt Ady számára: ezt az utóbbit minden életrajzból megtudtuk. Adyról aztán annál kevesebbet. Legföljebb, hogy melyik könyökére támaszkodott s melyik oldalra hullott a haja, ha búcsút mondott a józanságnak, meg hasonló elmaradhatatlanságokat, mintha csak a walesi hercegről irtak volna riportot.

Schöpflin szerénységében még azt is majdnem elfelejti, hogy személyesen ismerte a költőt. Könyve tényleg arról a kis vidéki újságíróról szól, akinek Nagyváradon nyíltak föl a szemei, hogy azután Párisban végleg öntudatosodjék költői zsenije, amely később hallatlan kavarodást okozott mind az irodalmi, mind pedig a közéletben. A kritikus, hogy közelebb hozza és megértesse velünk Ady emberi és költői magatartását, a költő korát is elibénk rajzolja, korának főbb politikai eseményeit, fontosabb eszmeáramlatait is tárgyalja, amelyek többé-kevésbbé befolyásolták és alakították Ady költészetét. Elfogulatlan, tehát hű képet fest az akkori társadalomról, s bár a liberalizmus koráról ír, az akkori magyarság társadalmi hibáiról tett megállapításai mai érvényességűek is. Gondoljunk csak Ady magyartalannak nyilvánítására s a pár év előtti Móricz Zsigmond elleni acsarkodásokra, amikor is egyes vármegyék azon tanakodtak, hogy elég törzsökös magyar-e a legmagyarabb regényírónk kétségbe akarván ezt vonni, mivel Móricz személyes tapasztalatai alapján azt merte állítani, hogy az itteni kisebbségi magyar ifjúságnak öntudatosabb és reálisabb, európaibb látóköre van, mint a magyarországinak. Amikor olvassuk Schöpflin korrajzát (sajnos, kórrajznak is hívhatnók), szinte csodálkoznunk kell, hogy hogyan támadhatott e környezetben ilyen magas színvonalú irodalom, mint amilyent az Ady és a Nyugat körül csoportosuló írók köre képviselt.

S nemcsak a költőnek (bár a szocialista versek íróját ugyancsak fehérre mosta mindennemű szocializmustól), hanem Adynak, az embernek sem volt még elfogulatlanabb bírálója Schöpflinnél, aki megértő tud lenni Ady emberi fogyatékosságaival szemben, anélkül, hogy szemet húnyna fölöttük.

Úgyanilyen megértő szeretettel és hűséggel íródott a költő két asszonyának arcképe: Lédáé és Csinszkáé.

Mindent egybevetve ez az első, Adyról írt könyv, amely nem csúfítja karrikatúrává a költőt és költészetét. E megállapításunk értékéből mitsem von le, hogy Schöpflin könyvének egy problematikus része, az Ady vers-technikai rendszerével foglalkozó fejezet. Mielőtt bővebben foglalkoznánk ezzel a résszel, szeretnénk néhány szót szólni Schöpflin stilusáról.

Az életrajzírók Ady újszerű költői nyelvének varázskörébe jutva azt hitték, hogy nekik is kötelességük új, sajátos stílust teremteniök. Hogy ez a felfogás milyen ártalmasan befolyásolta írásukat, azt a még olyan higgadt Földessy Gyulánál is láthatjuk, a túlontúl lelkesedő Révész Bélát nem is említve. Schöpflin stílusa minden efféle erőszakoltságtól mentes. Írásából hiányzik a szó-

lamokba burkolt bölcseség is. Intelligenciája kápráztat. Fejtegetéseiben, magyarázataiban — az Ady-vers ütemével foglalkozó részt kivéve, — egy homályos mondat sincs. Könyve legszebb bizonyítéka annak, hogy az egyszerűség és világosság egyáltalában nem jelenti a kifejezőtehetség szegénységét, ami manapság, sajnos, általános tévhite íróinknak.

S most térjünk a könyv Ady-verset tárgyaló fejezetére. Amilyen világos Schöpflin könyvének többi része, olyan homályos ez a fejezet. Itt-ott még az ellentmondás magvait is föllelhetjük. Először megállapítja, hogy Adyt „a formábaöntésben biztos tudatosság vezette" s tagadja a lehetőségét is annak, hogy ösztönös költő lett volna, de egy oldallal tovább kijelenti, hogy „határozott, következetesen végiggondolt elmélete azonban nem volt." Majd így ír: „Ady... kijelentette, hogy neki nincs kigondolt technikai módszere, nem állapítja előre meg a versformát, mindig együtt születik meg benne a vers formája a mondanivalóval." Hogyan vezethette hát Adyt a biztos tudatosság a formábaöntésben, ha ez a versforma együtt született meg a mondanivalóval, amely pedig mindig ösztönös mélységekből fakad? Mert a verset nem gondolhatjuk ki, hanem várnunk kell rá, amíg „magától jelentkezik", vagyis amíg „megszáll az ihlet", amikor is, ha akarjuk, ha nem, tudomást kell vennünk a „megszületett mondanivalóról". Ám aki maga is ír verset, tudja, hogy még egy rövidebb vers sem buggyan ki a költőből megszámlált szótagokkal, pontosan elhelyezett rímekkel s ami ezekkel *majdnem* együttjár: kész zenével. Egy-két versszak kipattanhat ugyan végleges formájában, de a vers többi részét formába kell önteni vagyis csiszolni kell s ezt bizony csak tudatosan lehet csinálni és csupán akkor, ha valamilyen módszerünk van, mert ha nincs, ugyan honnan szedjük a zenét a sorokba, ha nem tudjuk, hogyan kell ezt művelni? Mert az ösztöneink itt ugyan meg nem segítenek, ha eddig meg nem segítettek. Szóval a formábaöntés csakis tudatos lehet, amit többek között Schöpflin maga is elfogad. Csakhogy akkor nem fogadhatjuk el Ady idézett vallomását. Nem Adynak, hanem Földessynek van igaza, — aki igenis „részletes és logikusan összeszerkesztett rendszert" emleget az Ady-verssel kapcsolatban, — mert ha formába akarunk valamit önteni, föltétlenül szükségünk van szabályokra és verstechnikai segítőeszközökre. A formábaöntés ilyetén eszközei: a rím, az ütem, stb. S épp itt a bökkenő, mert az Ady-versekben vannak ugyan rímek, de az ütemmel annál több baj van. Ha a régi metrikai szabályok szerint skandáljuk őket — mint ezt Schöpflin teszi, teljesen hibásan, — azt látjuk hogy teljes az anarchia: egyetlenegy sorban anapaestusok, daktylusok és iambusok váltakoznak s ami még fontosabb, *mindegyik sor másféle zűrzavart mutat*. Ha valaki megpróbálna a kapott versképlet után — én már megcsináltam — egy új verset írni, amelynek metrikai képlete azonos volna a minta-verssel, a következőket tapasztalná: írna egy verset, amelynek sorai ugyanannyi szótagszámmal rendelkeznének és ugyanolyan rímelhelyezéssel bírnának, mint az eredeti, azonban ebben az új versben se ütem, s ennélfogva zene se lesz. Hogyan lehetséges ez? Hiszen az Ady-vers, mely mindenben egyezik az enyémmel, gyönyörűen zeng és fülbemászó dallama van! Mért nem cseng az én versem? Hiszen az alábbi két sornak ugyanaz a zenéje, ámbár két idegen nyelvről van szó:

Röslein, Röslein, Röslein rot . . .
Bárány, bárány, bárányka . . .

Pedig e két sorban is csak a szótagszám és a metrum egyezik. Mért nincs ez így az Ady-vers mintájára készült versben? A logikus felelet csak ez lehet: mert valamelyik verstechnikai segédeszköz, amelyet nem tudunk az Ady-versből kianalizálni, hiányzik versünkből s ezért hiányzik a zene is. De a régi metrum szerint már azért sem skandálhatjuk Ady verseit, mert a régi szabályok szerint az ütem éppen a hosszú és rövid, illetőleg hangsúlyos és hangsúlytalan szótagok szabályos váltakozásából áll s így a daktylusok, iambusok és anapaestusok teljesen rendszertelen keverése nem vezethet újszerű zenei hatásokra, csupán fülsértő diszharmóniára. Ennyit Schöpflin Ady-verset tárgyaló fejezetéről. Az érdekesség kedvéért még megemlítjük, hogy Ady egész, logikusan összeszerkesztett rendszere Schöpflin könyvének egyik mondatában világosan meg van fogalmazva. Schöpflin mégsem alkalmazza a „Hazamegyek a falumba" című vers analizisénél, hanem erőszakosan a régi metrum szerint tördeli a verset, mert nem jut eszébe, hogy ehelyett a már említett módszert használja. Az Ady-vers általunk említett kianalizálatlan verstechnikai segédeszközének mibenlétét egy ősszel megirandó bővebb tanulmányban fogjuk majd kifejteni.

Schöpflin könyvét mindenkinek ajánlhatjuk, mert a verstechnikát tárgyaló rész kivételével, — amely csak szakolvasókat érdekelhet különösebben, — minden betüje helytálló s így eddig a legjobb Adyról írott könyv.

HÁZY FERENC

Wass Albert: Farkasverem.

(Az Erdélyi Szépmíves Céh kiadása, Kolozsvár.)

Amíg ezt a könyvet olvastam, néha ölembe ejtettem, hogy tünődjek fölötte. Képek rajzolódtak elém, élesen, kemény, torzított, tragikus, majd tisztultan felvillanó vonalakkal. Modern művész vetítette föl ezeket a képeket, a meglátás tragikuma diktálta. Ha Wass Albert kifejező formája az ecset, komoran bizar, kétségbeesett melancholiát lehelő, groteszkségig tragikus képek kerülnek ki keze alól.

Ez a látás nem ajánlólevél a nagyközönség számára. De lesznek egynéhányan, magyar tájakon, — nemcsak a Mezőségen, — akik mellükre szívták ezt a nehéz melancholiát, amit sárbavesző falvak, zsombékos, füzes, széljárta tájak lehelnek mérhetetlen ég és vonuló felhők alatt. És azok megértik ezeket az embereket, groteszkül elrajzolt, kicsiségekbe vesző, reménytelenségbe szikkadt életeket. Azok előtt föléled a mai élet, sallang, kedélyes úri-muri nélküli magyar élet és rámered egy-egy meglátott Rápolthy Jenő szomorú alakja és békítő enyhén, mint zord napok után józanul, egyszerűen lepillantó napsugár: Brandt Elza.

A könyvben különben minden alak élő, a groteszk rajzolás kiélesíti, a csöndes melancholia enyhíti lényüket. Olyan ember írhatta ezt a könyvet, akit fölsebzett ez a táj és ez a magyar sors — és most beforradó sebekkel érett és megértő melancholiával néz vissza rá.

W. WIMBERGER ANNA

Tamási Áron: Ábel Amerikában.

(Az Erdélyi Szépmíves Céh kiadása, Kolozsvár.)

Tamási Áron ezen könyve a ciklusban a harmadik és befejező. Ábel férfivé érett és megtalálja önmagát.

Messzi világrészbe sodródik el, de mintha itt se Amerikát látná, keresné. Önmagat próbálgatja, méregeti hozzá a dolgokhoz és önmagát találja meg. Abel a Hargitáról nagy-nagy kerülővel visszatér a Hargitára. A honi föld, a tiszta egyszerűség, saját lényéhez való hűség az, ami visszahozza. Ábel ember lett, tiszta és igaz. Ezzel a befejezéssel mondta meg az író ennek a ciklusnak értelmét. Akik végigmentünk Ábellel a Hargitáról vissza a Hargitára, biztosan megszerettük ezt a csavaros eszű székely legénykét. És ha néha furcsáltuk is tán botlásait, apró izléstelenségeket is itt-ott, de pompás, kedves, eredeti ötleteiért és lényéért mindig megbocsátottunk neki, — mert Abel előlényként lép ki a könyvekből. Őt látjuk és érezzük. Nem érezzük Amerikát ebben a könyvben, bár Ábel a gigászi városban jár-kél, lát és tapasztal, — miként nem éreztük a „rengeteg"-et az első könyvben, — mert Ábelről lepereg minden. Néki minden csak eszköz a cél érdekében s a cél, hogy önmagához eljusson.

Akik a legszigorúbb irodalmi szempontokból vizsgálják e könyveket, tán erősebb kritika alá veszik. De ezekből a könyvekből szív és lélek beszél. Székely szív és lélek szól elsősorban Erdélyhez, de mihozzánk, a szélesebb magyarsághoz is s ezt a magyar lelket elsősorban szeretni kell.

W. WIMBERGER ANNA

Film

A föld énekel. Az osztrák fővárosban mostanában nagy és tartós sikerű filmet pergettek. „A föld énekel" filmben úgy énekel a szlovák föld már a film hirdetőplakátján is, hogy a földből még jóformán ki sem látszó mezitlábos, de himzett ingű, kezében virágot tartó kis tót fiú énekel helyette vagy belőle. Amit azután kapunk, az nem valami mulatozási, szerelmi történetekkel, külföldiek szerepeltetésével „érdekessé" tett lokálfilm, hanem a szlovák föld természeti adottságainak, segélyforrásainak, szépségeinek, a rajtafolyó mezőgazdasági és ipari munkának, vallásos és társas életnek komoly ismertetése. Komoly és mégis szórakoztató, kedves; erről gondoskodnak az eredeti népies tipusok, szokások, például tavasz elején az előbb legszebb leányviseletbe öltöztetett tél-bábú levetkőztetése és vízbe dobása. És sok-sok üde, pufók gyerek szilaj torna-játéka. Ezek aztán nem kímélik se magukat, se egymást, finyás városi úrficska vagy kisasszonyka ne is keveredjék közéjük, ez a benyomásunk. Ezeket a kis halinásokat ugyan nem féltjük, nemcsak mert tudjuk, hogy a filmen egyiket sem fogja baleset érni, hanem azért is, mert tudjuk, milyen erőteljes, ellenálló faj nemzedéke érik így bele a legnehezebb testi, majd szellemi munkák majdnem akkor is dalos, játszi elvégzésébe. Mikor annyi nemzet közvéleménye néz egymással farkasszemet, mikor még egy és ugyanazon nép körében is olyan könnyen kerülnek elő a gyilkos fegyverek, jól esik olyan rendezményeket látni, melyek a különböző népek kölcsönös megismertetésére és megszerettetésére valóban alkalmasak.

FARKAS GEIZA

A KÖNYVNAP KÖNYVEI

VERSEK.

Ady Endre összes költeményei (kötve) 30.—
Darvas János: Hegyország hangja 10.—

ELBESZÉLÉSEK, REGÉNYEK.

R. Berde Mária: Romuald és Andriána 22.—
Pearl S. Buck: Kwei-lan vergődése (kötve) 12.—
Gárdonyi Géza: Az én falum (kötve) 22.—
Gulácsy Irén: Fekete vőlegények (kötve) 32.—
Harsányi Zsolt: Szólalj, szólalj, virrasztó! 36.—
Jankovics Marcell: Udvari bolond 30.—
— Magyar porszemek 30.—
Jókai Mór: Az új földesúr (kötve) 20.—
Kós Károly: Az országépítő 35.—
Marek Antal: Zsákutca 20.—
Márai Sándor: Egy polgár vallomásai (kötve) 20.—
Móra Ferenc: Aranykoporsó (kötve) 20.—
Móricz Zsigmond: A boldog ember (kötve) 20.—
Rácz Pál: Hangyaboly 20.—
Reményi József: Élni kell! 56.—
Szombathy Viktor: Én kedves népem 24.—
Tamási Áron: Ábel a rengetegben 24.—
— Ábel az országban 24.—
— Ábel Amerikában 24.—
Tichy Lajos: A turbán és egyéb elbeszélések 15.—

EGYÉB.

Babits Mihály: Az európai irodalom története. I.-II. Egy egy kötet vászonkötésben 22.—
Farkas Gyula: A magyar irodalom története (kötve) 14.—
Jankovics Marcell: Észak szigetei (kötve) 65.—
Lederer Emma: Egyetemes művelődéstörténet (kötve) 20.—
Pluhár István: A sportok könyve (kötve) 20.—
Reinel János: Új-Auróra (I.—XI. évfolyam) kötetenkint 20.—
— Ugyanaz (kötve) 25.—
Reinel János: Magyar Minerva (1930, 1—6. szám) 18.—
— Magyar Minerva (1931. 1—10. szám) 30.—
— Magyar Minerva (1932. 1—10. szám) 30.—
— Magyar Minerva (1933. 1—10. szám) 30.—
— Magyar Minerva (1934. 1—10. szám) 30.—
Szerb Antal: Magyar irodalomtörténet 55.—
Széchenyi István válogatott művei (kötve) 25.—

Portó külön 4, több kötetnél 6 korona.

Megrendelhetők Walla Frigyes Magyar Könyvesboltjában
(Pozsony-Bratislava, Ventur-utca 9.)

Olvassuk és terjesszük a „Magyarosan" című nyelvművelő folyóiratot. Minden öntudatos magyar kötelessége terjeszteni a nyelvünk tisztaságáért és fejlődésének biztosításáért küzdő

MAGYAROSAN

című nyelvművelő folyóiratot, mely 9000 példányban lát napvilágot. Az I., II. és III. teljes évfolyam (132, 128, illetve 168 oldal terjedelemben) megrendelhető Walla Frigyes Magyar Könyvesboltjában. (Pozsony, Ventur-utca 9.) Ára évfolyamonkint 8 korona; portó külön 4 korona.

Novinové výplatné povolené výnosom riaditeľvací poštovy úrad Bratislava 2.
zo dňa 29. apríla 1930. č. 38.655/Va-1930. — Podástva pošt a telegrafov v Bratis

ECKHART FERENC

Magyarország története

Egyik legnagyobb irodalmi eseményünk ez a könyv, amely

330 oldalon

összesűrítve adja a magyar történelmet az őskortól napjainkig.

Az ízléses kiállítású könyv (finom papíros, vászonkötés) eddig

15.000 példányszámban

került a könyvpiacra, tehát nagyobb példányszámban, mint bármilyen idáig megjelent magyar történelmi munka.

Ára 12·— korona; portó külön 4 korona. Megrendelhető Walla Frigyes Magyar Könyvesboltjában.
(Pozsony, Ventur-utca 9.)

TÓTH BÉLA

A magyar anekdotakincs

Ez a hatalmas, 800 oldalas kötet

a legvidámabb magyar könyv.

Pár soros adomától, lapokra terjedő humoros rajzig, benne van e műben a magyarság minden jó tréfája. Érdekes, mert

fáradhatatlan a nevettetésben,

kedves, mert igaz és derülten magyar könyv.

Ára egész vászonkötésben 35 korona. Portó külön 5 korona. Kapható Walla Frigyes Magyar Könyvesboltjában. (Pozsony, Ventur-utca 9.)

MAGYAR KÖNYVESBOLT

WALLA FRIGYES
Pozsony-Bratislava, Ventur-utca 9.

Bárhol megjelent magyar és német szépirodalmi, tudományos és gazdasági könyvet a legjutányosabban és leggyorsabban szállít.

A Magyar Minervában ismertetett és hirdetett könyveket is beszerezzük!

IFJÚSÁGI ÉS KÖZSÉGI KÖNYVTÁRAKAT ELŐNYÖS FÖLTÉTELEK MELLETT RENDEZ BE ÉS EGÉSZÍT KI.

Póstai megrendelést azonnal elintéz.

A MAGYAR MINERVA ELŐFIZETŐINEK ENGEDMÉNY!